

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

OSMANLI DÖNEMİNDE AŞİRETLERİN
RAKKA'YA İSKÂNİ

(1690-1840)

107510
T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

DOKTORA TEZİ

107510

Yöneten
Yrd. Doç. Dr. Rifat ÖZDEMİR

Hazırlayan
Murat ÇELİKDEMİR

ELAZIĞ – 2001

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**OSMANLI DÖNEMİNDE AŞİRETLERİN
RAKKA'YA İSKÂNİ (1690-1840)**

DOKTORA TEZİ

Bu tez 28... / 09... / 2001 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy
çokluğu ile kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Rifat ÖZDEMİR
Danışman

Doç. Dr. Urhan KILIÇ
Üye

Yrd. Doç. Dr. Memet KARGI
Üye

Yukarıdaki jüri üyelerinin imzaları tasdik olunur.

Prof. Dr. Ahmet BURAN
Enstitü Müdürü

ÖZET
DOKTORA TEZİ
OSMANLI DÖNEMİNDE AŞİRETLERİN RAKKA'YA İSKÂNI
(1690-1840)

Murat ÇELİKDEMİR

FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

2001, Sayfa: 237

Bu çalışmada Osmanlı Döneminde Rakka'ya iskân edilen aşiretler incelenmiştir. Bu aşiretlerin siyasi, idari, demografik ve iktisadi yapıları hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti tarafından Türkmen Aşiretleri Rakka'ya 17. yüzyıl sonlarından itibaren iskân edilmeye başlanmış ve bu iskân faaliyetleri 18. yüzyıl sonlarına kadar devam etmiştir. Rakka'ya iskân edilen aşiretlerin her biri hakkında ayrı ayrı bilgiler verilmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin iskândaki temel amacı ile iskân faaliyetlerini yürüten devlet görevlileri hakkında önemli bilgiler verilmiştir.

Çalışma Giriş ve beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci Bölüm'de, Rakka'nın kısa tarihçesi verilmiştir.

İkinci Bölüm'de, Osmanlı Devleti'nin Rakka iskânında takip ettiği temel siyaset değerlendirilmiştir.

Üçüncü Bölüm'de, Rakka iskânından sorumlu devlet görevlileri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Dördüncü Bölüm'de, Rakka'ya iskân edilen aşiretlerin her biri hakkında ayrı ayrı bilgiler verilmiştir.

Beşinci Bölüm'de ise Rakka'ya iskân edilen aşiretlerin demografik ve iktisadi yapıları ile iskânın 20. yüzyıldaki yansımaları ele alınmıştır.

Bu çalışma; tablo, liste, harita ve fotoğraflarla zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

ANAHTAR KELİMELEER: Rakka, Aşiret, Cemaat, İskân.

SUMMARY
THE DOCTORATE THESIS
THE INHABITION OF TRIBES IN RAQQA AT THE AGE OF
OTTOMAN EMPIRE (1690-1840)

Murat ÇELİKDEMİR

FIRAT UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

MAIN SCIENCE BRANCH OF HISTORY

2001, Page: 237.

This study was carried out on the tribes inhabited in Raqqa at the age of Ottoman Empire. The information about political, administrative, demographic and economic structure of these tribes was given.

Turkish tribes were inhabited in Raqqa from end of the 17th Century by Ottoman Empire and this inhabitation working continued till end of the 18th Century. Information about each tribe inhabited in Raqqa was given. Moreover, important information about main aim of Ottoman Empire for inhabitation and politicians in caharge of inhabitation working was given in the study.

The study comprises of introduction and five sections:

Section I: Brief history of Raqqa.

Section II: The main politic Ottoman Empire followed at Raqqa inhabitation.

Section III: The information about politicians in charge of Raqqa inhabitation.

Section IV: The information about the tribes inhabited in Raqqa.

Section V: Demographic and economic structure of the tribes inhabited in Raqqa and reflection of the inhabitation in 20th Century.

This study is tried to enrich by table list and photos.

Key Words: Raqqa, tribe, community, inhabitation.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IX
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

RAKKA'NIN KISA TARİHÇESİ

I. İSLAMİYET ÖNCESİ RAKKA.....	7
II. MÜSLÜMAN ARAPLAR DÖNEMİNDE RAKKA.....	8
1. Rakka'nın İslam Hakimiyetine Girmesi	8
2. Emeviler Ve Abbasiler Döneminde Rakka	10
III. SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE RAKKA	12
IV. OSMANLI HAKİMİYETİ DÖNEMİNDE RAKKA.....	15
1. Rakka'nın Osmanlı Egemenliğine Geçmesi	15
2. Osmanlı Döneminde Rakka'nın İdari Yapısı	16
3. Osmanlı Döneminde Rakka'nın Ekonomik Yapısı	18
4. Osmanlı Döneminde Rakka'nın Demografik Yapısı	19
V. SURİYE İDARESİNDE BUGÜNKÜ RAKKA	20

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİNİN AŞİRETLERİ RAKKA'YA İSKÂNINDA TAKİP ETTİĞİ TEMEL SİYASET

I. AŞİRETLERİN İSKÂNINDAKİ TEMEL SEBEPLER.....	22
1. Siyasi ve Askeri Sebepler	23
a. Devletin Türkman ve Arap Aşiretlerine Mukavele İmzalatması, Rakka Sözleşmesi (10 Rebiyü'l-Ahir 1104 / 19 Aralık 1692)	24
b. Rakka ve Civarında Arap Kaynaklı Şekâvet Hadiseleri	26
c. Fırat Nehri Yoluyla Nakliyat ve Bu Yolun Güvenliği.....	30
2. İktisadi Sebepler	33
3. Sosyal Sebepler	36
II. RAKKA'YA İSKÂN EDİLEN AŞİRETLERİN FİRAR ETMELERİ VE İSKÂN POLİTİKASINDA MEYDANA GELEN DEĞİŞMELER	38
1. Aşiretlerin Rakka'dan Fırarları	38
2. Rakka İskânından Fırar Eden Aşiretlerin Şekâvetleri	41
3. İskân Politikasında Meydana Gelen Değişiklikler	49
4. Rakka İskânından Fırar Eden Cemaatlerin Geri Getirilme İşlemleri	51

5. Rakka İskânından Firar Eden Cemaatlerin Mevcudu	55
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AŞİRETLERİN İSKÂNINDA DEVLETİN TAKİP ETTİĞİ İDARI UYGULAMA

I. BEYLERBEYİ	62
1. Hüseyin Paşa (Kadızâde)	64
2. Ahmet Paşa (Kürt Ahmet Ağa)	64
3. Yusuf Paşa (Topal Yusuf Paşa)	65
4. Mustafa Paşa (Daltaban Mustafa Paşa)	65
5. Ali Paşa (Beyzâde Ali Paşa)	66
6. Hasan Paşa (Eyüplü Hasan Paşa)	66
7. Osman Paşa (Küçük veya Çerkez Osman Paşa)	67
8. Mehmet Paşa (Kürt Bayramoğlu veya Arslan Mehmet Paşa)	67
9. Mehmet Paşa (Çerkez Mehmet Paşa)	68
10. Yusuf Paşa (Topal Yusuf Paşa – ikinci defa)	68
11. Hasan Paşa (Damat veya Moralı Hasan Paşa)	68
12. Mehmet Paşa (Çerkez Mehmet Paşa – ikinci defa)	69
13. Yusuf Paşa (Topal Yusuf Paşa – üçüncü defa)	69
14. Osman Paşa (Çerkez Küçük Osman Paşa – ikinci defa)	69
15. Ali Paşa (Maktulzâde Genç Ali Paşa)	70
16. Osman Paşa	70
17. Abdullah Paşa	71
18. Süleyman Paşa	71
19. Ahmet Paşa	71
20. Süleyman Paşa	71
21. Ahmet Paşa	72
22. Ahmet Paşa (Hamalızâde Ahmet Paşa)	72
23. Pir Mustafa Paşa	72
24. Mehmet Paşa (Çelik Mehmet Paşa)	73
25. Pir Mustafa Paşa (ikinci defa)	73
26. Ragıp Mehmet Paşa	73
27. Abdullah Paşa	74
28. İbrahim Paşa	74
29. Hüseyin Paşa	74

30. Mehmet Paşa (Çelik Mehmet Paşa – ikinci defa)	75
31. Sadeddin Paşa	75
32. Mustafa Paşa (Şehsuvarzâde)	76
33. Diğerleri	76
II. KADI VE NAİBLER	81
III. YENİÇERİ SERDARI VE KETHÜDA YERİ	83
IV. İSKÂN BAŞI	84
V. İSKÂN KÂTİBİ	86
VI. İSKÂN BEYLERİ (AŞİRET İSKÂN BAŞISI)	87
VII. MÜBAŞİR (İSKÂN MÜBAŞİRİ)	89

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RAKKA'YA İSKÂN EDİLEN AŞİRETLER

I. BAĞLI OLDUKLARI TEŞEKKÜLLERE GÖRE İSKÂN EDİLEN AŞİRETLER	92
1. Halep Türkmanından Rakka'ya İskânı Emredilen Aşiretler	93
2. Yeni İl Haslarından Rakka'ya İskân Edilen Aşiretler	94
3. Lekvanik Mukataası ve Ona Tâbi Cemaatlerden Rakka'ya İskânı Emredilen Aşiretler	95
4. Boz-ulus Mandesi (Boz Ulus'a tâbi, Boz Uluslu) Türkmeninden Rakka'ya İskânı Emredilen Aşiretler	96
5. Keskin İlinde Sakin Boz-ulus Türkmeninden Rakka'ya İskânı Emredilen Aşiretler	96
II. YERLEŞİM BÖLGELERNE GÖRE RAKKA'YA İSKÂN EDİLEN AŞİRETLER	101
1. Nehir Boyunca, Belih Nehri'nin Batı Yakasına İskân Edilen Aşiretler	102
a. Bozkoyunlu Kılıç Beğli Cemaati	103
b. Bozkoyunlu Ali Beğli Cemaati	103
c. Beğmişli Cemaati	103
d. Kara Şeyhli Cemaati	104
e. Döğerli ve Kara Kocalı Cemaatleri	104
f. Kadirli Cemaati	104
g. Araplı Cemaati	105
h. Kazlı Cemaati	105
ı. Barak ve Çağıranlı Cemaatleri	105

2. Nehir Boyunca Belih Nehri'nin Doğu Yakasına Yerleştirilen Aşiretler	106
a. Dimlekli Cemaati	106
b. Musacalı Cemaati	106
c. Bayındır Cemaati	106
d. Çeçeli Cemaati	107
e. Kabağılı Tokuzu Cemaati	107
f. Taif Avşarı Cemaati	107
g. Güneş Cemaati	107
3. Harran Nahiyesinde İskân Edilen Aşiretler	108
a. Cerid ve Bab-ı Altun Cemaati	108
b. Küçükklü Cemaati	109
c. Üstürkânlı Cemaati	109
d. Türkânlı Cemaati	109
e. Delükânlı Cemaati	110
f. İrişvanlı (Rişvanlı) Cemaati	110
g. Kurdikânlı Cemaati	111
h. Otmanlı (Odmanlı), Osmanlı ve Hacı Kırılı Cemaatleri	111
ı. Cemokânlı Cemaati	112
i. Modanlı Cemaati	114
j. Mamavi Cemaati	115
k. Birvan Cemaati	116
4. Ruha Şehir Merkezi ve Bozabad Nahiyesine İskân Olunan Aşiretler	116
a. Ruha (Urfa) Şehir Merkezi	116
b. Bozabad Nahiyesi	117
III. ADLARINA GÖRE RAKKA'YA İSKÂN EDİLEN AŞİRETLER	122
1. Acurlu	122
2. Afşar (Avşar)	122
3. Avşılı (Afşılı)	123
4. Ali Reşanlı	124
5. Amuki	124
6. Anter	125
7. Araplı	126
8. Bab-ı Altun	127
9. Badılı	127

10. Bahaeddinli (diğer adı Peskûri)	129
11. Bahrili Afşarı	131
12. Barak	132
13. Bayındır	133
14. Beğdili	134
15. Beğmişli	134
16. Bektaşlı	135
17. Bendanlı	136
18. Berdel Tecirlisi	136
19. Birvan	137
20. Bozkoyunlu	137
21. Caberli	138
22. Cemaleddinli	139
23. Cemokânlı (Çemokânlı)	140
24. Cerid	141
25. Çağıranlı-Şark Çağıranlı	141
26. Çebni-Kantemir Çebnisi	142
27. Çeçeli-Kara Çeçeli	142
28. Delikânlı (Delükânlı)	143
29. Dimlekli	144
30. Döğer (Döğerli)	145
31. Günce	146
32. Güneş	146
33. Hacı Fakihli (Hacı Fakılı)	146
34. Hacı Kırılı	147
35. Harbendeli	147
36. Hasenanlı	148
37. Herdi	149
38. İlbeğli-Maraş İlbeğlisi	150
39. İmamkulu Uşakları	151
40. İnanlı	151
41. İncili	152
42. İrişvanlı (Rişvanlı)	152
43. İzolı	153

44. Kabağılı Tokuzu	153
45. Kabaş	154
46. Kadirli	154
47. Kara Kocalı	154
48. Kara Şeyhli	155
49. Kazlı	155
50. Kılıçlı	156
51. Kırıntılı	157
52. Kızıkoyunlu	157
53. Koyunoğlu	158
54. Kurdikânlı	159
55. Küçükli	160
56. Lekvanik	161
57. Mamalı	163
58. Mamavi	163
59. Milli	163
60. Modanlı	166
61. Musacalı	167
62. Okçu İzzeddinli	168
63. Reyhanlı	169
64. Şerefli	170
65. Şeyhan	170
66. Şeyh Hasanlı	171
67. Tecirli	171
68. Tanburacılı	172
69. Üsttürkânlı	173
70. Diğer Cemaatler	174
a. Akbaş	174
b. Avcılar	174
c. Baran	174
d. Cemolu	175
e. Cihanbeğli	175
f. Çerpu	175
g. Çilli	175

h. Coğumlu (Coğunlu)	175
ı. Danişmentli	176
i. Elci	176
j. Hamza Hacı ve İzzeddinli	176
k. Kıranlı, Kızılca Şarlı ve Kulak	176
l. Silsüpür Ceridi	176
m. Taif Afşarı	177
n. Diğer Türkmen ve Ekrad Cemaatleri	177

BEŞİNCİ BÖLÜM

RAKKA'YA İSKÂN EDİLEN AŞİRETLERİN DEMOGRAFİK VE İKTİSADİ DURUMLARI – İSKÂNIN 20. YÜZYILDAKİ İZLERİ

I. İSKÂN ÖNCESİ RAKKA'DAKİ CEMÂATLERİN DEMOGRAFİK YAPISI..	178
II. RAKKA'YA İSKÂN EDİLEN AŞİRETLERİN DEMOGRAFİK YAPISI	180
III. İSKÂN SONRASI RAKKA'NIN DEMOGRAFİK YAPISI	192
IV. RAKKA'YA İSKÂN EDİLEN AŞİRETLERİN İKTİSADİ YAPISI	193
V. AŞİRETLERİN RAKKA'YA İSKÂNLARININ 20. YÜZYILDAKİ YANSIMALARI	195
SONUÇ	201
BİBLİYOGRAFYA	205

EKLER

Eklerin Listesi	214
-----------------------	-----

I. BELGELER

Ek 1: Rakka Beylerbeyisi Kadızâde Hüseyin Paşa aracılığı ile Türkmen ve Arap Aşiretleri arasında yapılan Rakka Sözleşmesi.	215
Ek 2: Rakka Beylerbeyisi Hüseyin Paşa'nın tavsiyesi ile Firuz Oğlu Şahin Mehmet Bey'in İskân Başlı olarak akandığına dair belge.	219
Ek 3: Rakka Valisi Hüseyin Paşa'nın tavsiyesiyle Abdurrahman adlı kişinin İskân Kâtibi olarak atandığına dair belge.	221
Ek 4: Rakka Valisi iken vefat eden Kadızâde Hüseyin Paşa'nın yerine atanan Silahtar Ağası Ahmet Paşa'nın atanmasıyla ilgili belge.	223
Ek 5: Rakka Beylerbeyisi Ahmet Paşa'nın, halkın şikâyeti üzerine görevinden azledilerek Rodos Adası'na sürgün edilmesi ile ilgili belge.	225

II. HARİTALAR

Ek 6: Rakka ve mücavir bölgelerini gösteren harita.	227
Ek 7: Rakka'nın da içinde yer aldığı El-Cezire Bölgesi'ni gösteren harita.	228

Ek 8: Rakka Eyaleti'nde aşiretlerin iskân edildiği Harran ve Urfa Bölgesi'ni gösteren harita.	229
Ek 9: Rakka Eyaleti'nde Aşiretlerin iskân edildiği Belih Nehri'ni gösteren harita.	230
Ek 10: Suriye siyasi haritasında bugünkü Rakka.	231
III. FOTOĞRAFLAR	
Ek 11: Rakka'da Fırat Nehri üzerine inşa edilen ve 1973'te tamamlanan Tebke Barajı.	232
Ek 12: Rakka Kalesi'ni gösteren iki fotoğraf.	233
Ek 13: Rakka'da Caber Kalesi'ni gösteren iki fotoğraf.	234
IV. LİSTE	
Ek 14: Rakka'ya iskân edilen aşiretlerin listesi.	235

ÖNSÖZ

Rakka, Kuzey Suriye’de Fırat Nehri’nin kolu olan Belih Irmağı’nın ulaştığı bölgede kurulmuş bir şehir olup, dört yüz yılı aşkın bir süre Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır. Osmanlı Devleti, Rakka’ya birtakım siyasî, askerî, iktisâdî, sosyal vb sebeplerle 17. yüzyıl sonlarından itibaren Türkmen aşiretlerini iskân etmeye başlamış ve bu iskân faaliyetleri 18. yüzyıl sonlarına kadar devam etmiştir. Bu mütevazı çalışmayla Rakka iskânı konusunu inceleyip değerlendirmeye çalıştık. Araştırmamızın tamamına yakını Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri’ne dayanmaktadır.

Rakka iskânına tâbi aşiretleri, binlerce belge arasından tek tek bulup çıkarmak oldukça zordu. Bütün bu zorlukları yenmemde ve bulduğum belge ve bilgileri ilmî bir disiplin dahilinde değerlendirmemde en büyük yardımı saygıdeğer hocalarımdan gördüm. Özellikle doktora yöneticim olan hocam Yrd. Doç. Dr. Rifat ÖZDEMİR, tezimin her safhasında kıymetli zamanlarını benim için ayırıp yardım ve desteğini esirgemedi. Aynı şekilde yardım ve desteklerini gördüğüm saygıdeğer hocam Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK’e teşekkürlerimi borç bilirim.

İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde çalışan birçok genç araştırmacı gibi benim de yardımlarını gördüğüm ve yakın bir geçmişte kaybettiğimiz Prof. Dr. Nejat GÖYÜNÇ hocamızı da bu vesileyle şükran ve rahmetle anıyorum.

Murat ÇELİKDEMİR

Elazığ – 2001

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
A.Ü.D.T.C.F.	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
A.Ü.S.B.E.	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
A.Ü.S.B.F.	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
B.O.A.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
E.Ü.E.F.	: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
F.Ü.S.B.E.	: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
h.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
İ.A.	: İslâm Ansiklopedisi
İ.E.D.	: İbnü'l-Emin Dahiliye Vesikası
İ.Ü.E.F.M.	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mecmuası
İ.Ü.İ.F.	: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
m.	: Miladi
M.Ü.F.E.F.	: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
MAD.	: Maliyeden Müdevver Defter
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Müh.	: Mühimme Defteri
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
Sad.	: Sadeleştiren
T.D.	: Tapu Tahrir Defteri
T.D.V.İ.A.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

KONU VE KAYNAKLAR

Osmanlı Devleti tarafından yürütülen iskân faaliyetleri kuşkusuz ekonomik ve idarî meseleleri yakından ilgilendirdiği gibi toplumu da önemli ölçüde etkilemekte ve alakadar etmektedir. Osmanlı Devleti gibi farklı etnik ve dinî yapıya sahip devletlerde merkezî idarenin kuvveti takip edeceği plânlı bir iskân politikasına bağlıdır. Aynı şekilde nüfusun ekonomiye kaydırılması veya ondan askerî ve siyasî amaçlarla yararlanılması meselesi de iskânın başka bir boyutu olup, biz Osmanlı Devleti'ndeki iskân faaliyetlerinin özellikle bu boyutu ile ilgileniyoruz.

Osmanlı İmparatorluğu, kuruluş, genişleme, duraklama ve gerileme dönemlerinde siyasî, iktisadî ve içtimâî vaziyetin durumuna göre iskân faaliyetlerinde farklı şekillerde hareket etmiştir. Özellikle kuruluş dönemlerinde yeni toprakların elde edilmesiyle, konar-göçer aşiretlerin bu yeni topraklara yerleştirilmesi şeklinde dışa dönük bir iskân politikası takip edilirken, duraklama dönemi ile birlikte, bir iç iskân unsuru olarak ortaya çıkan konar-göçerlerin boş ve harap bölgelere yerleştirilerek ekonomik, sosyal, siyasi ve iç güvenlikle alakalı askerî faydalar umulmuştur.

XVI. yüzyıl sonlarından başlayan, XVII. ve XVIII. yüzyıllar boyunca devam eden ve Osmanlı Devleti için önemli bir problem halini alan iç karışıklıklar ve yapılan uzun savaşların ortaya çıkardığı iktisadî ve sosyal buhranlar çeşitli halk kütlelerinin yerlerini terk ederek göç etmelerine ve birçok meskûn yerin harap olmasına sebep olmuştur. Osmanlı Devleti de tahrip edilmiş boş ve harap vaziyetteki bu bölgelere konar-göçer aşiretleri iskân ederek atıl vaziyetteki bu yerlerin tarıma kazandırılarak yeniden üretken hale getirilmesi, Urban (Arap Aşiretleri) eşkıyası tehdidindeki bölgenin iskâna tâbi aşiretlerce korunarak yeniden güvenli hale getirilmesi ve ticaret yollarının emniyetinin sağlanması gibi amaçları gerçekleştirmeye çalışmıştır.¹ Osmanlı Devleti XVII. yüzyılın sonlarından itibaren başlattığı Rakka'daki iskân faaliyetlerini de bu siyasî, askerî, iktisadî ve sosyal amaçlar doğrultusunda yürütmeye çalışmıştır.

Osmanlı Devleti 1691 tarihinden itibaren konar-göçer Türkmen aşiretlerini Rakka'ya iskân etmeye başlamıştı. XVII. yüzyıl sonlarına kadar devam eden Rakka

¹ Cengiz Orhonlu; *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı*, Eren Yayınevi, İstanbul, 1987, s. 29-39; Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, TTK, Ankara, 1991, s. 2-9.

iskânının amaçları, hangi aşiretlerin hangi gerekçelerle iskâna tâbi tutulduğu, iskâna tâbi tutulan cemaatlerin niçin iskânı kabul etmeyip Rakka'dan firar ettikleri, firar ederek Anadolu'nun değişik yörelerine giden cemaatlerin şekâvetleri, firardaki aşiretlerin iskân mahalleri olan Rakka'ya geri getirilmesi işlemleri vs. gibi hususları bu mütevâzı çalışmamızda ele aldık. Çalışmamızın tamamına yakını, ana kaynaklar olarak vasıflandırdığımız arşiv vesikalarından yararlanılarak meydan getirilmiştir.

Tarihi olayların başlangıç noktası için belirli bir tarih tespit edilmekle beraber bunların bitiş noktaları için kesin bir tarih vermek imkansızdır. Örneğin 751 Talas Savaşı'yla başlatılan Türklerin İslamlaşma sürecinin ne zaman tamamlandığına dair kesin bir tarih verilemez. Veya 1071 Malazgirt Savaşı'yla başlatılan Anadolu'nun Türkleşme sürecinin kesin olarak hangi tarihte sona erdiğini söyleyemeyiz. Aynı durum Rakka iskânı için de geçerlidir.

Osmanlı Devleti, aşiretleri Rakka'ya iskân etmeye resmen Ocak 1691'de (Rebiyü'l-Âhir 1102) itibaren başlamış ve bu faaliyetlerini XVIII. yüzyılın sonlarına kadar devam ettirmiştir. Ancak bu dönemden (XVIII. yüzyıl sonlarından) itibaren Rakka iskânı ile ilgilenmeyen devlet aşiretleri adeta kendi haline bırakmıştı. Çalışmamızın bitiş noktası olarak Rakka'daki iskân faaliyetlerinin tamamlandığı XVIII. yüzyıl sonu tarihlerinden herhangi birini değil de 1840 tarihini almamızdaki asıl gaye, Osmanlı Devlet teşkilatında köklü değişikliklerin olduğu, klasik yönetim biçiminin bırakılıp yeni bir sistemin kabul edildiği Tanzimat Dönemine kadar iskânın neticelerini takip etmektir.

Osmanlı Devleti'nde Aşiretlerin Rakka'ya İskânı adlı çalışmamızı geniş ölçüde arşiv kaynaklarından yararlanarak hazırladık. Arşiv kaynaklarının yanı sıra zaman zaman klasik kaynaklar ve tetkik eserlere müracaat ederek araştırmamızı tamamladık. Araştırmamızı yaparken yararlandığımız kaynaklar şunlardır:

1- Arşiv Kaynakları

İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivinden temin ettiğimiz vesikalar, çalışmamızın temelini oluşturmuştur. Başbakanlık Osmanlı Arşivinden Rakka iskânı ile ilgili olarak tespit ettiğimiz başta Mühimme Defterleri olmak üzere, Tahrir Defterleri, Maliyeden

Müdevver Defterler, İbnü'l-Emin ve Cevdet tasniflerinin dahiliye kısımları ile Kamil Kepeci Ruus kısımlarından istifade ettik.

a) Mühimme Defterleri

Osmanlı Devleti'nin idâri, siyasî, askerî, şer'î ve malî işlerinin her çeşit şikayet ve davalarının görüşüldüğü Divan-ı Hümayun'da mevcut kalemlerin şefi olan Reisü'l-küttabın "mühim" telakki ettiği ferman ve hükümler defterlere kayıt olunurdu. Bunlara "Mühimme Defterleri" adı verilmiştir. Mühimme Defterleri, Osmanlı Devleti'nin merkez ve taşra teşkilatındaki idâri ve askeri müesseselerin yapısı, çalışma tarzları, işleyişleri ve hukuki prosedürü hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir.²

Rakka'daki iskân faaliyetlerinin devam ettiği dönemde merkezden oldukça fazla miktarda iskânla alakalı emr-i şerifler gönderilmiştir. Çalışmamızı hazırlarken bu emr-i şeriflerden önemli ölçüde istifade ettik. Arşivdeki mühimme defterlerini Mühimme 100'den (1689-1690 m. / 1101-1102 h.) itibaren Mühimme 253'e kadar (1838-1840 m. / 1256-1258 h.) bazı rikap ve ordu mühimmeleri hariç tamamı yaklaşık 40 bin sayfası (37.600) bulan bütün mühimmeleri sayfa sayfa tarayarak Rakka Beylerbeyi'ne hitaben yazılan hükümlerden Rakka iskânı ile ilgili olanları aldık.

b) Tahrir Defterleri

Osmanlı Devleti'nde fethedilen ülkelerin arazisini tescil eden ve toprağın mülkiyet ve tasarruf sistemi ile vergi nispetlerini göstermek için ve devlet topraklarının esas kaydı olduğundan Tapu Tahrir Defterleri olarak adlandırılan bu defterlerden özellikle 835 No'lu tahrir defterinden yararlandık. Yararlandığımız bir diğer tahrir defteri de 667 No'lu Tapu Tahrir Defteri'dir.³

Tapu Tahrir Defteri 667: Sultan III. Murat döneminde (1574-1595) tertip edilen bu defter aslında Rakka iskânı ile alakalı değildir. Rakka ve Nahiyelerinde bulunan aşiretlerin tahriri sonucu tertip edilen defter iskândan önceki Rakka'nun iktisâdi ve aşiret yapısı hakkında bilgi vermesi bakımından önemlidir.

² Heyet; *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Katalogları Rehberi*, Ankara, 1995, s. 189.

³ Heyet; *a.g.e.*, s. 253.

Tapu Tahrir Defteri 835: Araştırmamızda en fazla yararlandığımız defterlerden biridir. Merkezin emriyle Rakka Valisi Kadızâde Hüseyin Paşa tarafından 1691-1692 m. (1103 h.) tarihlerinde Rakka iskânına tâbi aşiretler üzerinde yaptığı tahrir sonuçlarını ihtiva eden defterdir. Hüseyin Paşa tarafından merkeze gönderilen bu tahrir defteri 1693 Mayısında (1104 Şevval) Başmuhassebeye kaydedilmiştir.⁴

c) Maliyeden Müdevver Defterler:

İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki bu defterler, 1945 yılında Maliye Bakanlığından devralınan 23.881 adet defterin tasnif edilen 6.959 adededir.⁵ Maliyeden Müdevver olarak tasnif edilen defterlerin 534, 701, 10179, 2945, 3434, 7120 Numaralı olanlarından istifade ettik. Özellikle 534 ve 701 Numaralı defterler Aşiret İskân Defterleri olduğundan bu ikisinden daha fazla yararlandık.

Maliyeden Müdevver 534: Rakka Valisi Hüseyin Paşa aracılığı ile Rakka Eyaletinde iskân edilen aşiretler hakkındadır. Bu defter 835 Numaralı Tapu Tahrir defteriyle aynı olup tek farkı bu defterin Mensiç Nahiyesindeki iskâna da yer vermiş olmasıdır. 1692-1782 m. (1104-1196 h.) tarihli defter 121 sahifedir.⁶

Maliyeden Müdevver 701: Aşiret iskân defteridir. Rakka Eyaleti'ne iskân edilen aşiretlerle özellikle iskân edildikten sonra firar eden aşiretlere dair bilgiler ihtiva eder. Bu defter 1828-1829 m. (1244 h.) tarihli olup, 118 sahifedir.⁷

d) İbnü'l-Emin ve Cevdet Tasnifi Defterleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivinde "Dahiliye" olarak tasnif edilen defterler taranmış, dönemimizle ve Rakka iskânı ile ilgili olanlardan yararlanılmıştır. Cevdet Dahiliye Defterlerinden özellikle 1954, 6866, 12460, 12461, 16856 numaralı vesikalardan istifade edilmiştir.

⁴ B.O.A.; T.D. 835, s. 1, 4.

⁵ Heyet; a.g.e., s. 183.

⁶ İstanbul B.O.A.; Maliyeden Müdevver Defter Katalogları, C. 6, Sıra No: 7232.

⁷ İstanbul B.O.A.; Maliyeden Müdevver Defter Katalogları, C. 14, Sıra No: 14212.

İbnü'l-Emin Dahiliye Defterlerinden ise özellikle 1660, 2080, 1136, 940, 988, 1117 Numaralı vesikalardan yararlanılmıştır.

e) Kâmil Kepeci Tasnifi Defterleri

Kâmil Kepeci Tasnifinin Divan-ı Hümayun Nişan, Ruus ve Ruznamçe kalemleri ait defterler taranarak Rakka Beylerbeyliği ile ilgili olanlar tespit edilmiş ve bu bilgiler özellikle Rakka'nın idari yapısı kısmında kullanılmıştır.

İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi haricinde Ankara Milli Kütüphane'den temin ettiğimiz Halep Vilayeti Salnâmeleri'nin Rakka'yla ilgili kısımlarından önemli ölçüde istifade edilmiştir.

2- Klasik Kaynaklar

Araştırmamızda yararlandığımız klasik kaynakları Vekayinameler, Seyahatnameler, Risaleler ve diğer yazma eserler olarak sınıflandırabiliriz.

Vekayinamelerden Silahtar Fındıklılı Mehmet Ağa'nın Nusret-nâme'si ile Şemdeni-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi'nin Müri't-Tevarih'inden istifade ettik.

Seyahatnâmelerden ise tüm Osmanlı tarihçilerinin ilk etapta müracaat ettikleri Evliya Çelebi Mehmet Zilli İbn-i Derviş'in Evliya Çelebi Seyahatname'sinden yararlandık.

Risalelerden ise Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi ile Ayn-i Ali Efendi'nin Kavanin-i Al-i Osman Der-Hülâsa-i Beyan Mezamin-i Defter-i Divan adlı eserinden istifade ettik.

Yazma eser olarak Şemseddin Sami'nin Kâmusu'l-Alam'ı, Tüccar-zâde İbrahim Hilmi'nin Memâlik-i Osmaniye Cep Atlası ile Mehmet Nasrullah, Mehmet Rüştü, Mehmet Eşref, Mehmet Abdulkadir gibi müellifler tarafından hazırlanan Osmanlı Devleti tarihi ve coğrafyasına dair yazma eserlerden de önemli ölçüde istifade edilmiştir.

3- Tetkik Eserler

Çalışmamızın özellikle Birinci Bölümünde Rakka'nın kısa tarihçesini hazırlarken diğer bölümlerde ise kısmen incelediğimiz konularla alakalı tetkik eserlerden ulaşabildiğimiz ölçüde istifade edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

RAKKA'NIN KISA TARİHÇESİ

I. İSLAMİYET ÖNCESİNDE RAKKA

El-Cezire'de¹ Diyar-ı Mudar'ın merkezinde ve Fırat ırmağının Belih Irmağı ile birleştiği yerin 12 km yukarısında yer alan Rakka Şehri² Selekilerden Seleukos II. Kallinikos tarafından kuruldu. M.Ö. 244 veya 242'de tesis edilen Rakka, kurucusundan dolayı Kallinikos adını almıştı. İmparator Julianus zamanında Kallinikos, müstahkem bir kale ve önemli bir ticaret merkezi idi. Kallinikos ile aynı bölgede bir de Nikephorion şehri yer almaktaydı. Bazı araştırmacılar bu iki şehri aynı yer olarak gösterebilirler de, bu bilgiler büyük bir ihtimalle doğru değildir. Zira Nikephorion şehri, Seleukos I. Nikator tarafından tesis edilmiştir.³

Rakka zaman zaman Romalılar ile İranlılar arasında bir mücadele sahası haline dönüşmüştür. 293 veya 294 tarihinde İran Sasani hükümdarı olan Narseh (takriben 293-303), 296 tarihinde Mezopotamya'yı ele geçirmek amacıyla Roma'ya savaş açtı. Roma imparatoru Diokletian bu harpte ordu komutanı olarak Galerius'u görevlendirdi. Rakka yakınlarında (Rakka ile Harran arasında) yapılan savaşta Romalılar bozguna uğramışlarsa da kısa sürede toparlanan Galerius, Ermenistan içlerinde Sasani hükümdarı Narseh'i kesin bir yenilgiye uğratmıştır.⁴

Miladi 466 tarihinde Kallinikos'u yeniden inşa ettiren imparator Leon şehre Leontopolis adını verdi.

¹ El-Cezire: Dicle'nin doğusunda kalan Meyyafarikin (Silvan), Erzen, Sirt, Zap havzası ve Fırat'ın batısındaki Adıyaman bölgesini de içine alır. Makdisi, Musul ve Tikriti de bölgeye dahil etmiştir. El-Cezire'nin batısında Suriye, kuzey tarafında Gaziantep, Maraş ve Malatya yer alır. Bölgenin doğusunda Doğu Anadolu, güneyinde Irak bulunur. Bölgedeki Araplar burada oturan kabile isimlerine binaen bölgeyi Diyar-ı Mudar, Diyar-ı Rebi'a ve Diyar-ı Bekr olmak üzere üç bölüme ayırmışlardır. Rakka, şehri Urfa, Harran, Samsat ve Resul'ayn ile birlikte bölgenin Diyar-ı Mudar kısmı içinde yer alır. Bkz; Ramazan Şeşen; "Cezire Maddesi", T.D.V.İ.A , C. 7, İstanbul, 1993, s.509-511.; Hammer; **Devlet-i Osmaniye Tarihi**, Terc. Mehmet Ata, C. 3, İstanbul 1329, s.172-117.; Joseph von Hammer; **Hammer'in Osmanlı Devleti Tarihi**, Çev. Mehmet Ata, Haz. Abdulkadir Karahan, C. I; İstanbul, 1984 s. 266.; Baron Joseph von Hammer Purgstal; **Osmanlı Devleti Tarihi**, terc. Mehmet Ata, Haz. Mümin Çevik-Erol Kılıç, C. IV, İstanbul, 1984, s. 1097, 1098.

² E. Honigman; "Rakka Maddesi", İ.A. , C. 9, MEB, İstanbul, 1964, s. 607, 608; Şemseddin Sami; "Kâmusu'l-İ-İlam", C. 3, İstanbul, 1308, s. 2294.

³ E. Honigman; a.g.e., s.607.

⁴ Fikret İşıltan; **Urfa Bölgesi Tarihi (Başlangıçtan h. 210/m. 825'e kadar)**, İ.Ü.E.F., İstanbul, 1960, s.24, 25.

Justinianus (527-565) 529'da İranlılarla ticaretin sadece Nisiblis, Kallinikos ve Artaxata hudut şehirlerinde yapılmasını kararlaştırdı.⁵ 531 tarihinde Romalıların meşhur komutanı Belisarius, Rakka yakınlarında İranlılar tarafından mağlup edildi. Fakat neticede İranlılar yeniden geri çekilmeye mecbur kaldılar.⁶ I. Hüsrev, Suriye'ye yaptığı üçüncü seferinde Rakka'yı zaptederek şehri hakimiyetine aldı. Hüsrev tarafından şehir, sur ve burçlarla iyice teçhiz edilerek alınması zor bir hale getirildi.⁷ Hüsrev'in Avarlarla anlaşarak gerçekleştirdiği ve 626 İstanbul kuşatmasıyla sonuçlanan saldırısı, zorlu bir direnişle de olsa Bizans tarafından püskürtülmüş ve bu tarihten sonra Bizans taarruza geçmiştir. İmparator Heraklius'un (610-641) bu taarruzu sonucu İran kesin yenilgiye uğratılmış, İran'da iç karışıklıklar çıkmış ve neticede Hüsrev tahtından indirilerek öldürülmüştü. Hüsrev'in yerine geçen oğlu Kuvrat, Bizans'la yaptığı antlaşma ile daha önce Bizans'tan alınan bütün bölgeleri Bizans'a geri verdi. Rakka da bu geri verilen yerler arasındaydı ve böylece Rakka tekrar İranlılardan Bizanslılara geçmiş oldu. Ancak Bizans'ın Rakka'daki bu hakimiyeti uzun sürmeyecek ve Rakka kısa bir süre sonra İslam hakimiyetine girecektir.⁸

II. MÜSLÜMAN ARAPLAR DÖNEMİNDE RAKKA

1. Rakka'nın İslâm Hakimiyetine Girmesi

İslam topraklarının büyük bir hızla genişlediği Hz. Ömer döneminde (634-644) Müslüman Araplar, doğuda Sasaniler, batıda Bizans olmak üzere çağın iki büyük devletine karşı mücadele veriyorlardı. İslam ordularının gerek Bizans ve gerekse İranlılara karşı başarılı olmalarında yüzyıllarca süren Bizans-İran savaşları etkili olmuştur. Zira bu savaşlar her iki devleti de zayıflatmış ve bu suretle Arapların yolunu açmıştır.⁹

Hız. Ömer'in talimatıyla Rakka ve civarının fethi için Kûfe'de hazırlıklar başlamış ve fetih için İyaz bin Ganem görevlendirilmişti. İyaz 639 m. tarihinde (18 h.), yaklaşık 5000 kişilik bir kuvvetle hareket etmiş ve öncü kuvvetler Rakka'ya daha önceden gelerek baskın ve yağmalama faaliyetlerinde bulunmuşlardı. İyaz bin Ganem,

⁵ E. Honigman; a.g.e., s.607, 608.

⁶ Fikret Işıltan; a.g.e., s. 26

⁷ E. Honigman; a.g.e., s. 608.

⁸ Georg Ostrogorsky; *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, TTK. Ankara, 1991, s. 95, 96.

⁹ G. Ostrogorsky; a.g.e., s. 103.

askerleriyle birlikte Rakka önlerine gelerek şehri muhasara etmişti. Ancak beş-altı gün direnebilen şehir, yöneticisinin elçiler gönderip aman dilemesiyle teslim oldu. Daha sonra şehir yöneticisiyle, bütün ahalinin can, mal ve namuslarına dokunulmayacağını ve haraç vermeleri karşılığında topraklarının ellerinden alınmayacağını içeren bir antlaşma yapıldı. Rakka böylece İyaz bin Ganem tarafından savaş yapılmadan feth edildi.¹⁰ Artık bundan sonra Rakka halkı, çocuklar ve kadınlar hariç olmak üzere her erkeği senede bir dinar kafa vergisi ödeyecek buna ilaveten belirli miktarlarda hububat, yağ, sirke ve bal verecekti. Ancak Muaviye halife olduktan sonra bu ilave vergileri de kafa vergisi usulüne tabi tuttu. Yani aynı vergiler nakti vergilere çevrilmiş oldu.¹¹

Rakka'nın fethediliş tarihi olarak 639-640 m. (18-19 h.) tarihleri verilmektedir. Bu iki tarihten ise ikincisini yani 640 m. (19 h.) tarihini kabul etmek daha mantıklıdır. Çünkü Belazuri eserinde: "Rakka muhasara edildiği sırada ekinleri biçmek ve toplamak zamanı gelmişti." ibaresine yer vermektedir. Bu bilgiye göre İyaz'ın Rakka'nın fethini 639 tarihinde gerçekleştirmesi zor bir ihtimaldir. İyaz'dan önce Cezire valisi olan Ebu Ubeyde İyaz'ı kendisine halef Şam Valiliğinde bırakmıştı. Ebu Ubeyde Hicri 18'de ölünce, İyaz'a Hums, Kinnesrin ve Cezire valiliğine tayinine dair Hz. Ömer'in mektubu gelmiş ve bunun üzerine İyaz, 639 yılı Ağustos ayı (18 yılı Şaban ayı) ortalarında hareket etmiştir. İyaz bin Ganem'in Şam'dan yeni görev yerine gelmesi ve Rakka'nın fethi hazırlıklarına başlaması süresi dikkate alındığında İyaz'ın 639 Ağustosunda Rakka'yı kuşatması ihtimali çok zayıftır. O halde kuvvetle muhtemeldir ki İyaz, 639 sonbaharı ile 640 kışını hazırlık yaparak geçirmiş ve fethi 640 m. (19 h.) tarihinde gerçekleştirmiştir.¹²

Müslüman Araplarca fethinden sonra Rakka'nın da dahil olduğu el-Cezire bölgesindeki Arap kabileleri büyük bir hızla İslam dinini kabul ederek halifeye bağlılıklarını bildirmişlerdir.¹³ 641 m. (20 h.) tarihinde İyaz bin Ganem vefat edince Said b. Amr bin Hızıem el-Cezire Valisi oldu. Valiliği sırasında Rakka ile Ruha

¹⁰ Belazuri; **Fütühü'l-Büldan I**, Çev. Zâkir Kadiri Ugan, Maarif Basımevi, İstanbul, 1995, s. 276, 277, 278; Neşet Çağatay; **Başlangıçtan Abbasilere Kadar (dinî-içtimai-iktisadî-siyasî açıdan) İslam Tarihi**, TTK, Ankara, 1993, s. 342;

¹¹ Fikret İşıltan; **a.g.e.**, s. 71, 72; Belazuri; **a.g.e.**, s. 278, 279.

¹² Belazuri; **a.g.e.**, s. 276, 277, 278

¹³ Ahmet Refik; **Büyük Tarih-i Umumi (Beşeriyetin Tekâmulat-ı Medeniye-İctimaiye-Siyasiye ve Fikriyesi)**, C. 5, İstanbul, 1328, s. 55

mescitlerini inşa etti ve bundan kısa bir süre sonra, valiliğe tayin edildiği yıl olan 641 tarihinde vefat etti. Yerine Ümeyr bin Said atandı.¹⁴

Dördüncü halife Hz. Ali ile halifelik iddiasındaki Muaviye arasında 657 tarihinde yapılan meşhur Sıffin Savaşı Rakka tarihi açısından önemlidir. Zira Sıffin, Rakka'nın yanı başında ve Rakka sınırları içinde yer alan bir bölgedir.¹⁵

2. Emeviler ve Abbasiler Döneminde Rakka

Emeviler devrinde Rakka'nın da dahil olduğu el-Cezire Bölgesi Suriyelilerle Iraklılar arasında mücadelelere sahne olmuştur. Haccac zamanında ve sonraki dönemlerde bu bölgede pek çok harici isyanları gerçekleşti. Emevilerin sonlarında ise bu harici isyanları oldukça tehliili bir hal almış ve Emeviler Devletinin yıkılış sebeplerinden biri olarak gösterilmiştir. Emeviler Döneminde El-Cezire bölgesinin önemi artmış ve El-Cezire'nin Diyar-ı Mudar kısmının merkezi Ruha (Urfa)'dan Harran'a kaydırılmıştır. Son Emevi halifesi II. Mervan halifeliğinden önce Harran'da Valilik yapmış ve halife olunca da burasını devletin merkezi haline dönüştürmüştür. Bu ilginin etkisiyle olsa gerek el-Cezire bölgesi Emevi Devletine sadık bölgelerin başında gelmekteydi. Bu sebeple Abbasilere karşı uzun bir süre mukavemet göstermişlerdir.¹⁶ Abbasiler dönemine gelindiğinde el-Cezire'nin merkezi Harran'dan Rakka'ya kaydırılmıştır ve bu tarihten sonra Rakka şehir statüsü bakımından en saygın dönemlerini yaşamıştır.¹⁷

Abbasi halifelerinden Ebu Cafer el-Mansur (754-775) Rakka'nın hemen yanına Bağdat şehir planını alarak 772 m. (155 h.) tarihinde Refika adında yeni bir şehir kurmuştur. Yeni kurulan bu şehre yoğun olarak Horasanlı askerler yerleştirildi.¹⁸ Yeni kurulan bu şehrin onarım işi Velihaht Mehdi'ye verildi ve onun gözetiminde şehrin kuruluşu gerçekleştirildi.¹⁹ Mehdi tıpkı Bağdat gibi Refika'yı bir at nalı biçiminde bina

¹⁴ Belâzuri; a.g.e., s. 287; F. Işıltan; a.g.e., s. 100; Ramazan Şeşen; "Cezire Maddesi", T.D.V.İ.A , C. 7, İstanbul, 1993, s. 509.

¹⁵ Ali Tefvik; *Mufassal Memâlik-i Osmanliye Coğrafyası*, İstanbul, 1329, s. 416; Neşet Çağatay; a.g.e., s. 393.

¹⁶ Ramazan Şeşen; a.g.e., s. 509, 510.

¹⁷ F. Işıltan; a.g.e., s. 90

¹⁸ Şemseddin Sami; "Refika Maddesi", *Kamusu'l-Âlam*, C. 3, İstanbul, 1308, s. 2251; Belâzuri; a.g.e., s. 19.

¹⁹ Belazuri; a.g.e.; s. 19

etmiş ve şehre su getirmek amacıyla iki büyük kanal açtırmıştır.²⁰ Yeni kurulan Refika ile Rakka arasında ekin ekilen geniş ve boş bir arazi kalmıştı. Ali bin Süleyman ibn-i Ali buraya Vali atandıktan sonra Rakka'nın alanını bu boş alana nakletti. Halife Harun Reşit (786-809) hilafetin sınırlarının muhafazası için Rakka'yı çok elverişli görerek burayı bir ara kendisine idare merkezi yapmıştır. Bu sebeple buraya bir saray ve ayrıca bir rasathane yaptırmıştır.²¹ Refika'nın yeni yapılan binaları, su kanalları, pazar yeri saray ve rasathanesiyle kısa sürede ve büyük bir hızla gelişmesi Rakka'dan Refika'ya göçü hızlandırmış ve Rakka, Refika'ya taşınmıştır. Zamanla harap bir hal alan eski ve asıl Rakka'nın ismi bu yeni şenre verilerek, Refika ismi iptal edilmiştir.²²

Halife el-Me'mun döneminde (813-833), devletin yüksek kademelerine İranlı unsurların getirilmesi muhtelif bölgelerde isyanlara sebep olmuştu. Bunlardan en önemlisi olan ve el-Cezire Araplarını etrafına toplayarak ayaklanan Nasr bin Şebes'in isyanının bastırılmasında Rakka devamlı üs olarak kullanılmıştır.²³

Abbasi Halifesi el-Mutemid (870-892), unvanı dışında bütün yetkilerini gasbetmiş olan kardeşi el-Muvaffak'a ülkenin doğu taraflarını, kendi oğlu el-Mufavvaz'a ise batı taraflarını vermişti. Böylece Abbasi Devleti bu dönemde iki bağımsız parçaya ayrılmış, Rakka şehri de ülkenin doğu tarafına sahip olan el-Muvaffak'ın nüfuzu altına girmişti. El-Muvaffak Tolunoğlu Humâreveyh (884-896) ile mücadelesinde kendisine üs olarak Rakka'yı seçmiştir. Halife Mu'temid, Mısır, Suriye ve bütün Suğurun idaresini otuz yıl süreyle Humâreveyh'e vermek zorunda kalmıştır. Böylece Rakka'da Tolunoğullarının idaresine verilmiş oldu.²⁴ Mısır Tolunoğlu Hükümdarı Humareveyh (884-896) kendisine bağlı kalmak şartıyla Musul ve el-Cezire Valiliklerini el-Muvaffak'ın oğlu Ebu'l-Abbas Ahmed'in (daha sonra el-Mu'tezid unvanıyla halife olacaktır) komutanı Muhammed'e vermek zorunda kaldı. Böylece Rakka, Muhammed el-Afşin'in idaresi altına girdi. Fakat Muhammed'in gittikçe güçlenmesinden endişelenen Humareveyh,

²⁰ Heyet; "Rakka Maddesi", *Meydan Larousse*, C. 16, İstanbul, 1993. s. 408

²¹ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Halep*; Sene, 1303, s. 194, 195; Sene, 1305, s. 183, 184; sene, 1307, s. 284, 285; Sene 1308, s. 195, 196; Sene, 1309, s. 140; Sene 1313, s. 246, 247; Sene, 1314, s. 255, 256; Sene, 1316, s. 268, 269; Sene, 1317, s. 284, 285; Sene, 1319, s. 312, 313; Sene, 1323, s. 393, 394, 395; Sene, 1324, s. 383, 384, 385; Sene 1326, s. 384, 385, 386.

²² Şemseddin Sami; "Refika Maddesi", a.g.e., s. 2251

²³ Erdoğan Merçil; "Tahiriler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 5, İstanbul, 1987, s. 404; F. İşıltan; a.g.e., s. 127, 128.

²⁴ Kâzım Yaşar Kopruman; "Tolunoğulları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 6, İstanbul, 1999, s. 61, 62, 64.

Rakka'yı kurtarmak maksadıyla harekete geçti ve tekrar Rakka'yı kendi hakimiyetine aldı.²⁵

IX. yüzyılın sonlarında (890'larda) patlak veren ve Abbasiler için büyük bir problem olan Karmati hareketi ilk olarak Rakka dolaylarında patlak vermiş ve daha sonra Dimaşk'a (Şam) doğru yayılmaya başlamıştır.²⁶ Muktefi (Abbasi Halifesi 902-908), Karmati sorununu halletmek için bizzat kendisi Rakka'ya gitmiştir.²⁷

Fatimiler 970 tarihinde Dimaşk'ı ele geçirdikten sonra Rahbe ve Rakka bölgelerini de kontrolleri altına aldılar.²⁸ Musul Hamdani emirlerinden Ebu Tağlib 971'de Rakka'nın da dahil olduğu tüm el-Cezire bölgesini ele geçirmişti. 979 tarihinde ise Haleb Hamdani emirlerinden Sa'dudderle, Rahbe ve Rakka'nın içinde yer aldığı el-Cezire'nin Diyar-ı Mudar kısmını Ebu Tağlib'den geri almıştı.²⁹

Emeviler ve Abbasiler dönemlerinde Rakka el-Cezire'nin önemli kentlerinden idi. Hele Abbasiler döneminde Rakka önce tüm el-Cezire'nin en önemli merkezi olmuş daha sonra Abbasiler Devletinin Bağdat'tan sonra devletin ikinci önemli idare merkezi olma konumuna kadar yükselmiştir. Abbasiler her yaz Bizans üzerine yapılan seferlerde burayı üs olarak kullanmışlardır.³⁰

XIII. yüzyıla kadar varlığını devam ettiren Abbasi Halifeliği'ne Moğol Hükümdarı Hülagü 1258 tarihinde son verdi.³¹ Rakka da bu Moğol istilasından nasibini almış yakılıp-yıkılarak tahrip edilmiştir.³²

III. SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE RAKKA

Büyük Selçuklu Devleti, 1040 Dandanakan Savaşından sonra resmen kurularak özellikle batı yönünde büyük bir hızla genişlemeye başladı. Rakka'nın da içinde yer aldığı Kuzey Suriye bölgesine ilk Türk girişini temsil eden belli başlı emirler arasında Hanoğlu Harun, Emir Afşin ve Sunduk'u sayabiliriz. XI. yüzyılın ikinci yarısından

²⁵ Hakkı Dursun Yıldız; "Sacoğulları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C. 6, İstanbul, 1989, s. 91-95.

²⁶ Kazım Yaşar Kopruman; a.g.e., s. 67.

²⁷ Heyet; "Abbasiler Devri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C. 3, İstanbul, 1989, s. 291.

²⁸ Heyet; *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C. 5, İstanbul, 1989, s. 165, 552.

²⁹ Heyet; "Hamdaniler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C. 7, İstanbul, 1989, s. 89.

³⁰ F. Işıltan; a.g.e., s. 90; Ramazan Şeşen; a.g.e., s. 510.

³¹ Heyet; "Abbasiler Devri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C. 3, s. 329.

³² Heyet; "Rakka Maddesi", C. 18, İstanbul, 1990, s. 277.

başlayarak Suriye bölgesine gelmeye başlayan bu emir ve Türkmen beyleri bu faaliyetleriyle Selçuklu Devletinin kurulmasına da zemin hazırlamışlardır.³³ Rakka 1066'lı tarihlerde Halep emirlerinin kontrolü altındadır. Sultan Melikşah, Halep'i kendisine teslim eden Halep Emiri Salim bin Malik'e Ca'ber Kalesi'nin yanı sıra Rakka, Ane ve Hit bölgelerini dirlik olarak verdi.³⁴

Büyük Selçuklu Sultanlığı, Sultan Melikşah'ın 1092 tarihindeki ölümüyle taht mücadelelerine sahne olmuştur. Melikşah'ın ölümüyle kardeşi Tacüddeve Tutuş, Suriye'de sultanlığını ilan etmiş ve bunu pekiştirmek amacıyla da o zaman Musul Ukayloğulları'nın yönetiminde bulunan Rahbe'yi ve Fırat'ın sol kıyısındaki Rakka'ya 1093 tarihinde teslim almıştı. Kısa bir süre içinde Rahbe, Rakka, Nusaybin ve Musul gibi merkezleri ele geçiren Tutuş, bu başarılarına rağmen Sultanlığı yeğeni Berkyaruk'a (Melikşah'ın oğlu) kaptıracaktır.³⁵

Sultan Muhammed Tapar (1104-1118) tarafından Musul valiliğine getirilen Emir Çavlı, Ca'ber Kalesi hakimi Salim bin Malik idaresindeki Rakka'ya kuşatan Numeyroğulları'na karşı 1108'de harekete geçti. Rakka'ya yetmiş güne yakın bir süre kuşatan Emir Çavlı, Nümeyroğulları'nın kendisine para ve at vermeleri karşılığında kuşatmayı kaldırdı.³⁶

Musul Atabeyliği diğer adıyla Zengiler (1127-1233), Büyük Selçuk ve Irak Selçuklu Devletlerine bağlı olarak kurulmuş, Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra bağımsız hale gelerek, Kuzey Irak, Güneydoğu Anadolu ve Suriye'de hüküm sürmüşlerdir. Seyfeddin Gazi Rakka'nın da dahil olduğu Musul merkezli, Fırat Nehri'nin doğusunda kalan yerleri almıştı. Halep merkez olmak üzere Fırat'ın batısını alan Nureddin Mahmut (1146-1174), Haçlılarla mücadelesi sırasında kendisine yardım eden Musul Atabeyi Mevdud'a (Seyfeddin Gazi'nin ölümünden sonra Musul Atabeyliği'ne kardeşi Mevdud geçti.) bir süre sonra ele geçirdiği Rakka Sincar mukabelesinde iade etti.³⁷

³³ Ali Sevim; *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, TTK, Ankara, 1983, s. 35, 47

³⁴ Ali Sevim; *a.g.e.*, s. 127, 129; Ali Sevim; *Biyografilerle Selçuklular Tarihi*, TTK, Ankara, 1898, s. 143-145

³⁵ Ali Sevim; *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 138, 139; Ali Sevim – Erdoğan Merçil; *Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, TTK, Ankara, 1995, s. 140, 164.

³⁶ Ali Sevim; *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 208; Ali Sevim – Erdoğan Merçil; *a.g.e.*, s. 186, 388.

³⁷ Coşkun Alptekin; "Büyük Selçuklular" *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 7, İstanbul, 1989, s. 533, 551, 558.

Zengiler'in idaresi altındaki Rakka, Eyyubiler Devleti'nin kurulmasından az sonra bu devletin hakimiyeti altına girdi. Selahaddin Eyyubi'ye gizlice haber gönderen Zengiler, ona Fırat'ı geçtiği takdirde kendisine yardım edeceklerini ve el-Cezire bölgesinin de direnmeden teslim olacağını söylemişlerdi. Bunun üzerine Selahaddin Eyyubi el-Cezire bölgesine yürüyerek önce Urfa ve Harran'ı alarak arkasından 1182 tarihinde Bire, Rakka ve Hısn-ı Keyfa'yı alıp Eyyubi topraklarına kattı. Selahaddin Eyyubi el-Cezire bölgesini ele geçirdikten sonra Halep'i almaya karar vermiş ve İmadeddin Zengi idaresindeki şehri kuşatmıştı. Zengi'nin Sultan'ın yüksek egemenliğini tanıması ve Halep'i teslim etmesi şartıyla kendisine Sincar, Habur, Nusaybin ve Suruç verildi. Zengi-Selahaddin ikili görüşmeleri sırasında iyi niyet ve aracılığından dolayı Rakka şehri de, 1183'te Zengi'nin ordu komutanı Toman'a verildi.³⁸

Eyyubi Hükümdarlarından el-Kâmil (1218-1238) kardeşi el-Eşref'le yaptığı gizli müzakereler neticesinde, yeğenleri en-Nasır'dan Dımaşk'ın alınarak el-Eşref'e verilmesine buna karşılık en-Nasır Davut'a Harran, Rakka, Sürunç ve Resu'l-Ayn'ın verilmesini kabul etmişti. Bu durumu en-Nasır Davut da kabul edince el-Eşref, el-Cezire'deki Harran, Rakka, Sürunç ve Resu'l-Ayn şehirlerini Dımaşk (Şam) karşılığında en-Nasır'a vermesi için kardeşi el-Kâmil'e teslim etti.³⁹

Eyyubi Sultanı el-Kâmil'i istemeyen Artuklu kolu (bu dönemde Artuklular iki kola ayrılmıştı. Bir kolu el-Kâmil'i desteklerken diğer kolu Anadolu Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat'ı destekliyordu), el-Kâmil'in Mısır'da olmasını fırsat bilerek, Alaaddin Keykubat'ı el-Cezire bölgesine sefer yapmaya teşvik ettiler. Anadolu Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat da 1233 tarihinde Rakka üzerine yürüyerek şehri yağmalayıp geri döndü. Bu yağmalamadan Rakka'nın yanı sıra Harran ve Urfa da nasibini aldı.⁴⁰ Sultan Alaaddin Keykubat Anadolu birliğini kurma amacıyla Eyyubilerin kontrolündeki Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne, Kayseri subaşılığına atadığı yetenekli komutan Kemaleddin Kâmyar'ı gönderdi. 1235 tarihinde Kemaleddin Kâmyar'ın komutasında gönderilen 50 bin kişilik bu Selçuklu ordusu, kısa zamanda Amid dışında, Urfa, Siverek, Harran, Rakka şehir ve kalelerini ele geçirdi. Yeni alınan bütün bu bölgelere Selçuklu vali ve kumandanları atandı. Ancak çok geçmeden Mısır ve

³⁸ Ramazan Şeşen; "Eyyubiler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 6, İstanbul, 1989, s. 318.

³⁹ Ramazan Şeşen; "Eyyubiler", a.g.e., s. 363.

⁴⁰ Ramazan Şeşen; "Eyyubiler", a.g.e., s. 366, 367.

Suriye Eyyubi hükümdarı Melikülkâmil'in sevk ettiği Eyyubi ordusu, Selçukluların fethettiği bütün bu şehir ve kaleleri dört ay gibi kısa bir zamanda geri alarak bölgede geniş çapta kıyım ve tahribatta bulundu.⁴¹

Harezmliler 1240 tarihinde Rakka ve Rahbe'yi ele geçirdiler, yurtsuz kalan bu iki şehrin yöneticisi de Harezmliler'e katılmıştı. Ancak bir yıl sonra Eyyubi nüfuzu altındaki Halep kuvvetleri, Rakka ile birlikte Harezmlilere kaptırılan Harran, Urfa, Siverek, Resu'l-Ayn ve Süruc'u 1241 tarihinde geri aldılar.⁴²

Moğol Hükümdarı Hülagü 1258 tarihinde Bağdat'ı ele geçirdikten sonra kuzey yönüne doğru hareket etmişti. Tıpkı Bağdat'ta olduğu gibi geçtiği yerleri yağmalayan Moğollar Rakka'da da yağmalama faaliyetlerinde bulunmuşlardı. 1260 Moğollarla Memlükler'in karşı karşıya geldiği Ayn-ı Calut Savaşı Memlüklerin muzafferiyeti ile sonuçlanınca Suriye bölgesi Memlükler'in idaresi altına girdi.⁴³ Bu tarihten sonra Memlükler'in Rakka'da uzun süren bir hakimiyetleri söz konusudur. Timur'un el-Cezire seferinden sonra onun nüfuzu altına giren Rakka, daha sonra tekrar Memlükler hakimiyetine girmiştir. 1514 tarihine kadar Akkoyunlu Emirlerinin birbirleri ve bunlarla da Memlükler arasında mücadele sahası haline gelen Rakka, bu tarihten sonra Safevilerin eline geçti. 1517'de ise Rakka, Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı hakimiyetine alındı.⁴⁴

IV. OSMANLI HAKİMİYETİ DÖNEMİNDE RAKKA

1. Rakka'nın Osmanlı Egemenliğine Geçmesi

Akkoyunlu Devleti'nin yıkılmasından sonra Şah İsmail, bu devlet toprakları üzerinde Safevi Devletini kurunca Rakka'nın da içinde bulunduğu Diyarbekir ve çevre bölgeleri Safevi kontrolü altına girmişti. Bu sıralarda Osmanlı tahtında olan Yavuz Sultan Selim ise Diyarbekir ve çevresinin fethi için Bıyıklı Mehmet Paşa'yı

⁴¹ Ali Sevim – Erdoğan Merçil; a.g.e., s. 465, 466; Ali Sevim – Yaşar Yücel; *Türkiye Tarihi 1*, TTK, Ankara, 1995, s. 120.

⁴² Ramazan Şeşen; "Eyyubiler", a.g.e., s. 381.

⁴³ Kâzım Yaşar Kopraran; "Memlükler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 6, İstanbul, 1989, s. 458, 459.

⁴⁴ A. Nezih Turan; *XVI. Asırda Ruha (Urfa) Sancağı*, A.Ü.S.B.E (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1993, s. 20, 21.

görevlendirmişti.⁴⁵ Diyarbekir 1515 tarihinde fethedilmiş sıra Mardin ve civarına gelmişti.⁴⁶ Diyarbekir ve Mardin'in fethedilmesi Güneydoğu Anadolu bölgesinin güvenliği ve kontrolü için yeterli değildi. Bu bölgenin elde tutulabilmesi Urfa, Rakka ve Musul müstahkem mevkiilerinin fethi ile mümkün olabilirdi.⁴⁷ Bu amaçla Bıyıklı Mehmet Paşa, Hısn-ı Keyf (Hasankeyf)'ten başlayarak buraları (Hasankeyf, Musul, Siirt, Ruha, Harran, Birecik, Rakka) kısa bir süre içerisinde Osmanlı topraklarına kattı. Böylelikle Diyar-ı Mudar'ın hatta tüm el-Cezire'nin önemli merkezlerinden olan Rakka, 1517 tarihinde Osmanlı hakimiyetine girmiş oldu.⁴⁸

2. Osmanlı Döneminde Rakka'nın İdarî Yapısı

Yavuz Sultan Selim döneminde (1512-1520), Bıyıklı Mehmet Paşa tarafından fethedildikten sonra sancak statüsünde Diyarbekir Beylerbeyliği'ne bağlanmıştır. Bu özelliğini Kanuni (1520-1566) ve II. Selim (1566-1574) dönemlerinde de devam ettiren Rakka⁴⁹, III. Murat döneminde (1574-1595) 29 Kasım 1586 (17 Zilhicce 994) tarihinde Eyalet statüsüne yükseltilmiştir.⁵⁰ Rakka Eyaleti'ne atanan ilk Beylerbeyi İskender Paşa Oğlu Mehmet Paşa'dır.⁵¹

Rakka, eyalet tayin edildikten sonra Deyr-i Rahbe, Cemmâse, Habur Beni Rebi'a, Resu'l-Ayn, Ane, Tikrit, Birecik, Balis ve Üzzeyr Rakka'ya bağlanan sancaklar

⁴⁵ Heyet; *Osmanlı Devri Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi-Mercidabık (1516) ve Ridaniye Meydan Muharebeleri*, C. III, Kısım II, Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1950, s. 78, 79, 81. ; Celâl-zade Mustafa; *Selîm-nâme*, Haz. Ahmet Uğur – Mustafa Çuhadar, MEB, İstanbul, 1997, s. 614, 615.

⁴⁶ Nejat Göyünç; "Diyarbekir Beylerbeyliğinin İlk İdarî Taksimatı", *Tarih Dergisi* s. 23'ten Ayrıbasım, İ.Ü.E.F., İstanbul, 1969, s. 24, 25.

⁴⁷ Heyet; *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. II, İstanbul, 1958, s. 746, 747; Hammer; *a.g.e.*, s. 174, 175; Joseph von Hammer; Haz. Abdulkadir Karahan, *a.g.e.*, s. 266; Baron Joseph von Hammer; Haz. M. Çevik-E. Kılıç, *a.g.e.*, s. 1096.

⁴⁸ İsmail Hami Danişmend; *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. II, İstanbul, 1971, s. 41; Yılmaz Öztuna; *Büyük Türkiye Tarihi*, C. III, İstanbul, 1983, s. 225; Mustafa Çetin Varlık; "Çaldıran Savaşı Maddesi" T.D.V.I.A, C. 8, İstanbul, 1993, s. 194; Hammer; *a.g.e.*, s. 174, 175; Joseph von Hammer; Haz. A. Karahan, *a.g.e.*, s. 266; Baron Joseph von Hammer; Haz. M.Çevik – E. Kılıç, *a.g.e.*, s. 1096.

⁴⁹ Ahmet Akgündüz; *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, C. 5, İstanbul, 1992, s. 438; c. 7, İstanbul, 1993, s. 527.

⁵⁰ B.O.A.; *Kâmil Kepeci – Divan-ı Hümayun Ruus Kalemi*, No: 262, s. 122; Metin Kunt; *Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Umerâsi ve İl İdaresi*, İstanbul, 1978.

⁵¹ B.O.A.; *Kâmil Kepeci – Divan-ı Hümayun Ruus Kalemi*, No: 262, s. 122.

olmuşlardır. Bu sancaklardan Ane ve Tikrit Bağdat'tan Birecik ve Balis Halep'ten Üzzeyr ise Diyarbekir'den ayrılarak Rakka'ya bağlanmıştır.⁵²

Ayn-i Ali (Ali Çelebi) Efendi Osmanlı eyalet ve sancaklarının isimleri ve tımarlarına dair bilgiler içeren "Kavanin-i Ali Osman Der-Hülâsa-i Mezâmin-i Defter-i Divan" adlı eserini I. Ahmet'in veziri Kuyucu Murat Paşa'nın emri ile 1609-1610 m. (1018 h.) tarihinde telif etmiştir.⁵³ Bu eserinde Ayn-ı Ali Efendi, Rakka Eyaleti'nin Rakka ve Ruha birleştirilerek meydana getirildiği bilgisini vererek, Cemmâse, Habur, Deyr-i Rahbe, Beni Rebi'a, Süruc ve Ane'nin de bu eyalete bağlı sancaklar olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu sancaklardan Habur'un Diyarbekir'e, Ane'nin ise sonradan Bağdat'a naklolunduğuna dair bir açıklamada bulunmuştur.⁵⁴

1632-1641 tarihleri arasındaki Osmanlı idari düzenine baktığımızda Rakka Eyaleti'ne bağlı sancakların Birecik, Deyr-i Rahbe, Habur, Cemmâse, Beni Rebi'a ve Süruç'tan ibaret olduğu görülür. Burada Ayn-ı Ali'nin listesinden farklı olarak Birecik sancağını görüyoruz; fakat bu listede Ane sancağı yoktur.⁵⁵ Bunun nedeni Ane Sancağı'nın Rakka'dan alınarak Bağdat'a nakledilmesidir.⁵⁶

Sofyalı Ali Çavuş ise IV Mehmet zamanında (1648-1687) 31 Aralık 1653 (9 Safer 1064) tarihinde tamamladığı ve "Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi" olarak bilinen eserinde Rakka Eyaleti'nin Ruha, Deyr-i Rahbe, Beni Rebia, Cemmâse, Birecik, Habur ve Süruç olmak üzere yedi sancaktan meydana geldiğini kaydetmiştir.⁵⁷

Evliya Çelebi ise ünlü Seyahatnâmesinin Birinci Cildinde, "Her eyalette ne kadar sancak var ise isimleri ile beyan olunur" başlığı altındaki açıklamalarında; Rakka Eyaleti'nin yedi sancak olduğunu, Rakka ve Ruha sancaklarının birleştirilmesiyle Rakka Eyaleti'nin meydana getirildiğini ve sancaklarının Cemmâse, Habur, Deyr-i Rahbe, Beni Rebia, Süruc ve Rakka olduğunu belirtir.⁵⁸

⁵² B.O.A.; **Kâmil Kepeci Divan-ı Hümayun Ruus Kalemi**, No: 262, s. 123, 124, 125; Metin Kunt; **a.g.e.**, 157-165.

⁵³ Halil Sahillioğlu; "Osmanlı Döneminde Irak'ın İdari Taksimatı", Çev. Mustafa Öztürk, **Bellefen C. IV**, s. 211, TTK, Ankara, 1991, s. 1246; Şinasi Altundağ; "Osmanlı İmparatorluğu'nun Vergi Sistemi Hakkında Kısa Bir Araştırma", **A.Ü.D.T.C.F Dergisi**, Ankara, 1947, s. 189.

⁵⁴ Ayn-i Ali Efendi; *Kavanin-i Ali Osman Der Hülâsa-i Mezâmin-i Defter-i Divan*, İstanbul, 1280, s. 32.

⁵⁵ Metin Kunt; **a.g.e.**, s. 190, 191.

⁵⁶ Ayn-i Ali Efendi; **a.g.e.**, s. 32.

⁵⁷ Halil Sahillioğlu; **a.g.e.**, s. 1246, 1247; Ahmet Akgündüz; **a.g.e.**, C. 4, İstanbul, 1992, s. 462, 471, 472; Midhat Sertoğlu; **Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi**, M.Ü.F.E.F., İstanbul, 1992, s. 6, 7.

⁵⁸ Evliya Çelebi Mehmet Zilli İbni Derviş; **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi**, tab'ı: Ahmet Cevdet, C.1, İstanbul, 1314, s. 176-186; Ahmet Akgündüz; **a.g.e.**, C. 4, s. 530.

Rakka Eyalet olma özelliğini XIX. yy ortalarına kadar devam ettirmiş, Tanzimat Döneminde vilayetlere dair yapılan düzenlemeler sonrasında Halep Eyaleti'ne bağlı bir sancak haline dönüştürülmüştür.⁵⁹

3. Osmanlı Döneminde Rakka'nın Ekonomik Yapısı

Rakka, El-Cezire bölgesi gibi zengin akarsu yataklarının bulunduğu bölgede yer aldığından toprakları ziraat yapmaya ve sulu tarıma elverişlidir.⁶⁰ Özellikle Fırat Nehri ve bu nehri besleyen iki önemli kol olan Belih ve Habur nehirleri, Rakka'yı cazip bir tarım bölgesi yapmasına rağmen Rakka halkının büyük bir çoğunluğu göçebe Arap ve Türkmen aşiretlerinden meydana geldiği için Rakka ekonomisi tarımdan ziyade hayvancılığa dayanıyordu. Rakka ahalisi göçebe (hayme-nişin) özelliğinden dolayı sadece kendilerine yetecek kadar tahıl üretimi yapar, buna karşılık koyun, keçi gibi küçük baş hayvanlar besleyip kaliteli Arap atları ve asil develer yetiştirirlerdi.⁶¹

Rakka Sancağında tarımsal üretimin en fazla olduğu yer Belih Nehri kıyıları idi. III. Murat Döneminde (1574-1595) Rakka ve nahiyelerinde yaşayan cemaatlerin tahririnde Belih Nahiyesi adeta Rakka'nın tahıl ambarı konumundaydı. Başta Belih Nahiyesi olmak üzere Rakka ve nahiyelerinde buğday ve arpanın yanı sıra darı, pamuk, susam, kendir ve ipek gibi ürünlerin de tarımı yapılmaktaydı. Gene bu tahrir defterlerinden anlaşıldığına göre, en fazla üretilen tarım ürünleri sırasıyla buğday, darı ve arpa olup, bu ürünleri pamuk, ipek, kendir ve susam izlemekteydi. Bu dönemde (III. Murat Dönemi 1574-1595), Rakka Sancağının yıllık geliri toplam 1.339.629 akçe idi.⁶²

Eserini 1609-1610 m. (1108 h.) tarihinde tamamlayan Ayn-i Ali Efendi'ye göre Rakka'nın toplam has miktarı 1.797.388 akçe idi. Gene aynı müellife göre Rakka'nın cebelü sayısı 359 olup Rakka Eyaleti 37 adedi Zeamet ve 616 adedi tezkereli ve

⁵⁹ Salnâme-i Vilayet-i Halep; sene, 1303, s. 194, 195; sene 1305, s. 183, 184; sene 1307, s. 284, 285; sene 1308, s. 195, 196; sene 1309, s. 140; sene 1313, s. 246, 247; sene 1314, s. 255, 256; sene 1316, s. 268, 269; sene 1317, s. 284, 285; sene 1319, s. 312, 313; sene 1323, s. 393, 394, 395; sene 1324, s. 383, 384, 385; sene 1326, s. 384, 385, 386.

⁶⁰ Ramazan Şeşen; "Cezire Maddesi", a.g.e., s. 510.

⁶¹ Ali Cevat; *Memalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügatı*, İstanbul, 1313, s. 413; Şemseddin Sami; a.g.e., s. 2294.

⁶² Murat Çelikkemir; *1574-1595 Tarih ve 667 No'lu Tapu-Tahrir Defterine Göre Rakka Sancağı ve Nahiyelerinde Yaşayan Aşiret ve Cemaatlerin Mukayeseli Tahlili*, F.Ü.S.B.E. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, 1995, s. 29-32.

tezkeresiz tımar olmak üzere toplam 653 kılıçtı.⁶³ Ayn-i Ali Efendi gibi 17. yy Rakka'sının ekonomik yapısı hakkında bilgi veren diğer iki önemli müellif ise Sofyalı Ali Çavuş ve Evliya Çelebi'dir. Bunların Rakka Eyaleti'nin toplam has miktarı, zeamet ve tımar gelirleri ile ilgili verdikleri rakamlar Ayn-i Ali Efendi'nin verdikleri ile aynıdır. Bu durum, bu üç müellifin de yararlandığı kaynakların aynı olduğunu gösterir. Bunlardan Sofyalı Ali Çavuş ve Ayn-i Ali Efendi'nin 16. yy. sonuyla 17. yy. başlarında tertip edilen aynı defterlerden yararlandıkları kesindir.⁶⁴

Bu bölümde "Osmanlı Döneminde Rakka'nın Ekonomik Yapısı" başlığı altında verdiğimiz bilgiler özet bilgiler olup, bu konu daha geniş olarak Beşinci Bölüm'de ele alınmıştır.⁶⁵

4- Osmanlı Döneminde Rakka'nın Demografik Yapısı

Osmanlı Eyalet ve Sancaklarının nüfuslarının tespitinde kullanılan en sağlam kaynaklar arasında Tahrir Defterleri yer almaktadır. Tahrir defterlerinde kayıtlı Hane, mücerred veya Avarız Hanelerinden yola çıkılarak Osmanlı Devleti Eyalet ve Sancaklarının tahmini nüfusları gerçeğe en yakın olarak hesaplanabilmektedir.⁶⁶ III. Murat dönemine ait 667 No'lu Tapu Tahrir defteri Rakka sancağı ve ona bağlı Belih, Kapulubük ve Caber nahiyelerindeki cemaatlerin isimleri ve nüfusları ile ilgili bilgiler içermektedir. Yalnız bu tahrir Rakka Sancağındaki cemaatlerin sayımı olup, geriye kalan ahaliyi kapsamamaktadır. Bu sebeple bu tahrir sonucu bütün Rakka Sancağı'nın tahmini nüfusu olarak algılanmamalıdır. Ancak Rakka Sancağı'nın büyük bir kısmı göçebe Arap ve Türkmen aşiretlerinden meydana geldiği için bu tahrirden elde ettiğimiz sonuçlar Rakka Sancağı'nın nüfusunu tespit açısından oldukça önemlidir. III. Murat dönemine ait bu tahrir defterine göre Rakka ve nahiyelerindeki cemaatlerin tahmini toplam nüfusu ortalama 40-48 bin civarındadır.⁶⁷ Yukarıda belirttiğimiz gibi Rakka

⁶³ Ayn-i Ali Efendi; a.g.e., s. 32, 54, 55.

⁶⁴ Halil Sahillioğlu; a.g.e., s. 1246.

⁶⁵ Bu konudaki ayrıntılı bilgi Tabo ve listeler için bu tezin beşinci bölümünde yer alan "Rakka'ya İskân Edilen Aşiretlerin İktisadî Yapısı" konusuna bakınız.

⁶⁶ Rifat Özdemir; XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara (Fiziki, Demografik, İdari ve Sosyo-Ekonomik Yapısı) 1785-1840, KTB, Ankara, 1986, s.100, 101.; Rifat Özdemir; "Avarız ve Gerçek Hane Sayılarının Demografik Tahminlerinde Kullanılması Üzerine Bazı Bilgiler", X. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, Ankara, 1993, s. 1581-1613.

⁶⁷ Murat Çelikdemir; a.g.e., s. 19-28

ahalisinin önemli bir kısmı göçebe aşiretlerden meydana gelmekteydi. 19. yüzyılın sonlarında 75 bin olarak verilen tüm Rakka nüfusunun yaklaşık 70 bin kadarı göçebe (hayme-nişin) olarak belirtilmiştir. Bu bilgiye göre Rakka nüfusunun yüzde doksandan fazlası göçebe aşiretlerden meydana gelmekteydi.⁶⁸

Osmanlı Devleti'nde 1866-1867 m. (1283 h.) tarihinden itibaren çıkarılmaya başlayan "Vilâyet Salnâmeleri" Osmanlı Devleti Eyalet ve Sancaklarının 19 ve 20. yüzyıldaki genel yapısı hakkında önemli bilgiler verir. Günümüzde valiliklerce basılan il yıllıkları şeklinde nitelendirebileceğimiz bu salnâmelerden Osmanlı Devleti'ndeki vilayetlerin nüfuslarını tespit etmek mümkündür.⁶⁹ Salnâmelerin çıkarıldığı dönemlerde Rakka sancağı Halep vilayetine bağlı olduğundan 19. yüzyıl Rakka Sancağı'nın nüfusu ile ilgili bilgileri Halep vilayeti salnâmelerinden öğrenmekteyiz. 1890-1901 tarihleri arasında çıkarılan Halep vilayeti salnâmelerine göre Rakka merkez sancağının ortalama nüfusu 6.500-7.000'dir.⁷⁰ Ayrıca Şemseddin Sami 1890 m. (1308 h.) baskı tarihli "Kâmusu'l-Âlam" adlı eserinde Rakka'nın merkez nüfusunun 8.000 sancak genel nüfusunun ise 70.000 olduğunu kaydetmiştir.⁷¹ Ali Cevat ise 1895 m. (1313 h.) baskı tarihli "Memâlik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügati" adlı eserinde Rakka'nın genel nüfusunun 75.000 olduğunu ifade eder.⁷²

Bu bölümde "Osmanlı Döneminde Rakka'nın Ekonomik Yapısı" başlığı altında verdiğimiz bilgiler, özet bilgiler olup bu konu daha geniş olarak Beşinci Bölümde ele alınmıştır.⁷³

V. SURIYE İDARESİNDE BUGÜNKÜ RAKKA

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşından yenik çıkınca, Suriye toprakları İngiliz ve Fransızlar tarafından işgal edilmişti. 1922 yılında Milletler Cemiyeti kararıyla Suriye'de Fransız mandası kurulmuş ve bu tarihten sonra Fransızlara karşı direniş başlamıştır. II. Dünya Savaşı sırasında Fransa'nın Almanya'ya yenilmesi üzerine Suriye'deki Fransız

⁶⁸ Ali Cevat; a.g.e., s. 413.

⁶⁹ Mehmet Zeki Pakalın; *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, MEB, İstanbul, 1993, s. 106.

⁷⁰ *Sâlname-i Vilayet-i Halep*; sene 1308 (1890), s. 196; sene 1309 (1891), s. 140; sene 1313 (1895), s. 247; sene 1316 (1898), s. 269; sene 1319 (1901), s. 314.

⁷¹ Şemseddin Sami; "Rakka Maddesi", *Kâmusu'l-Âlam*, C. 3, İstanbul, 1308, s. 2294.

⁷² Ali Cevat; "Rakka Maddesi", *Memalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügati*, İstanbul, 1313, s. 413.

⁷³ Bu konudaki ayrıntılı bilgi, Tablo ve listeler için bu tezin Beşinci Bölümünde yer alan "Rakka'ya İskân Edilen Aşiretlerin Demografik Yapısı" konusuna bakınız.

komiseri General Catraux 19 Eylül 1941'de ülkenin bağımsızlığını ilan etmiş, ancak kesin bağımsızlık 1946 nisanında Fransız birliklerinin çekilmesiyle gerçekleşmiştir. Bu şekilde I Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı topraklarından kopan Rakka, bu devletin bağımsızlığını kazanmasıyla Suriye idaresine girmiştir.⁷⁴

Bugün Suriye topraklarında olan Rakka, geçmişte eyalet olmak için birleştirildiği Şanlıurfa ilinin sınır komşusudur. Suriye'nin kuzeydoğusunu teşkil eden bu bölge az çok yağışlıdır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin devamı olan bu bölge, ondan daha sıcak ve kuraktır. Bununla beraber Suriye'nin "Mümbit (bereketli) Hilal" de kalan kısmı burasıdır. Kaynaklarını Türkiye'den alan nehirlerden faydalanır. Bunlar içinde en önemlisi Fırat Nehri ile bu nehrin başlıca kolu Habur ve Belih'tir. Zaten Fırat Nehri sadece Rakka'ya değil tüm Suriye'ye hayat veren bir ırmaktır. Fırat ve başlıca iki kolu olan Belih ve Habur, göçebelerin dolaştıkları çölde adeta birer vahadır. Tarlalar, köyler ve bazıları oldukça önemli kasaba ve şehirler bu nehirlerin kenarında sıralanmıştır. Rakka da Fırat Nehri kenarında kurulan bu önemli şehirlerden biridir. Geçmişte Osmanlı Rakka'sı topraklarının Suriye'de bulunan kısmı Kuzey Ceziresi denilen bölgededir. Yıllık 350-400 mm.ye varan yağışlarının yanı sıra nehirlerden ve yer altı sularından da yararlanması Cezire bölgesini, Suriye'nin başlıca tarım sahası yapmıştır. Özellikle buğday olmak üzere arpa ve pamuk, tarımı yapılan başlıca ürünlerdir. Bölge tarihten gelen özelliğinden dolayı göçebe aşiretlerin yoğun olarak yaşadığı bir alandır.⁷⁵

Suriye idaresindeki Rakka, 1968 tarihine kadar küçük bir kasaba görünümünde iken bu tarihte Fırat Nehri üzerine Tebke Barajı inşaatının başlamasıyla gelişmeye başladı. Yüzölçümü 19.616 km² yi bulan Rakka'da önceleri kuru tarım yapılırken 1973 tarihinde Tebke Barajı'nın tamamlanmasıyla sulu tarım yapılmaya başlanmıştır. Genel nüfusu 436 bin (1988 tahmini) olan Rakka'nın kent merkezi nüfusu 87 bindir. Bugün Rakka'da küçük bir müze olup, bölgede yapılan arkeolojik kazılar sonucu bulunan eserler bu müzede sergilenmektedir.⁷⁶ Ayrıca İslam dünyasında büyük saygınlıkları olan Veysel Karani ve sahabeden Ammar bin Yasin, Ebi bin Ka'b ile Ebu Hüreyre'nin Rakka'da türbeleri mevcuttur ki bu da Rakka'nın inanç turizmi açısından önemlidir.⁷⁷

⁷⁴ Arif Koçak; **Türk-Arap İlişkileri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1976, s. 50

⁷⁵ Sami Öngör; **Orta Doğu (Siyasi ve İktisadi Coğrafya)**, A.Ü.S.B.F., Ankara, 1965, s. 214, 216.

⁷⁶ Heyet; "Rakka Maddesi", **Ana Britannica**, C. 18, İstanbul, 1990, s. 277.

⁷⁷ Salname-i Vilayet-i Halep; Sene 1319, s. 312.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NİN AŞİRETLERİ RAKKA'YA İSKÂNINDA TAKİP ETTİĞİ TEMEL SİYASET

I. AŞİRETLERİN İSKÂNINDAKİ TEMEL SEBEPLER

Osmanlı Devleti, kuruluş döneminden itibaren sosyal, siyasî, askerî, iktisâdî vs. birtakım amaçlarının gerçekleşmesinde aşiretlerden yararlanmışır. Kuruluş ve gelişme dönemlerinde yeni fethedilen bölgelerin Osmanlılaşmasını amaçlayan en önemli faaliyetlerden biri de bu bölgelere aşiretlerin iskân edilmesiydi. Fetihler neticesi açılan boş ve münbit topraklara yapılan bu aşiret iskânları bölgenin Osmanlılaşmasını kolaylaştırıyordu. Bu ilk dönemlerdeki iskânlarda aşiretlerin tercih edilmesinin en önemli sebepleri olarak, aşiretlerin yaşam tarzlarından ötürü cengâverlik özelliklerini, yerleşik halka nazaran daha iyi muhafaza etmeleri ve ayrıca aşiretlerin kabile asabiyeti, teşkilatı ve hiyerarşisiyle disiplinli bir kuvvet olarak devlet otoritesini tehdit edip zedeleyecek bir konumda olması gösterilebilir. Zira devlet otoritesinin zaafa uğradığı dönemlerde yerleşik halkın huzur ve emniyetine karşı tecâvüzkâr hareketleriyle her zaman ciddi bir tehlike teşkil eden, özellikle Osmanlı'nın savunduğu Sünni Müslümanlığa karşı düşman güçlerin geliştirdiği siyasi-dini fikir akımlarının kolayca yayılma imkânı bulduğu aşiretlerin iskânıyla, bu tür tehdit ve tehlikeler de bertaraf edilmiş oluyordu.¹ Osmanlı Devleti'nin, aşiretleri Rakka'ya iskân politikası, kuruluş ve yükseliş dönemindeki iskân politikasına göre çok daha özel sebeplere dayansa da bu husustaki temel amaçlar hiçbir zaman değişmemiştir. Devlet bu iskân faaliyetleriyle her zaman için siyasî, iktisâdî, askerî, sosyal vs. alanlarda hep bir çıkar, bir fayda ummuştur.

XVI. yüzyılın sonlarından başlayarak Osmanlı sosyal ve iktisadi düzeni bozulmaya yüz tutmuş ve bu bozulma XVII. yüzyılın ilk yarısına kadar "Celali Olayları" yüzünden devam etmiştir. Merkezi otoritenin zayıflaması ayanların ortaya çıkıp güçlenmesine ortam hazırlamış, gerek bunların maiyyetleriyle (kapu halkıyla) ve gerekse çiftbozan taifesinin çıkardığı olaylar iç göç ve büyük çapta nüfus hareketlerine ortam hazırlamıştır. Devlet bu kargaşa döneminde bir taraftan yerlerini terk edenlerin tekrar eski yerlerine gönderilip iskân edilmelerini sağlayacak emirler yayınlarken, diğer

¹ Ömer Lütfi Barkan; "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", İ.Ü.İ.F. Mecmuası, C. 13, İstanbul, 1951, s. 66, 67.

tarafından o zamana kadar fazla dikkate alınmayan aşiretlerin askeri gücünden yararlanmak istemiştir.² Osmanlı İmparatorluğu XVII. asrın sonlarına kadar aşiretlerden askeri bakımdan istifade etmek ihtiyacını duymamıştır. Hatta XVII. asırda askeri alanda fazlalık olması dolayısıyla Sekban ve Saruca adlı profesyonel askerler açığa alınmış ve bu nedenle Anadolu'da bu askeri gruplar kargaşalıklar çıkarmışlardır. Ancak gerek bunların imhası ve gerekse II. Viyana muhasarasından sonraki savaşlar için aşiretlerden de faydalanmak ihtiyacını doğurmuştur.³

Osmanlı Devleti, aşiretleri Rakka'ya iskân etmeye XVII. yüzyıl sonlarında başlamış (1691) ve bu iskân faaliyetleri tüm XVIII. yüzyıl boyunca devam etmiştir. Bu dönemde Osmanlı Devleti, aşiretleri özellikle terk edilmiş atıl vaziyetteki bölgelere, bazen de yeni oluşturulan yerleşim birimlerine iskân edilerek bu bölgelerin canlanmasını hedeflemiştir. İskân edilecek aşiretler ise daha çok asayiş bozan ve yerleşik halkla problemleri olanlardan seçilmiştir. Bu iskânları yaparak devlet, üretimi artırmayı dolayısıyla buradan gelecek vergi gelirleriyle hazineyi güçlendirmeyi düşündüğü gibi, aşiretlerin yerli halk üzerindeki zarar ve tehditlerini bertaraf ederek de iç güvenliği ve toplumsal barışı sağlamayı amaçlamıştır.⁴ Osmanlı Devleti XVII ve XVIII. yüzyıllarda takip ettiği bu temel siyaseti aynı dönem içinde doğal olarak Rakka iskânında da uygulamıştır.

Aşiretlerin Rakka'ya iskân edilmesinde birtakım siyasî, askerî, iktisadî ve sosyal sebepler mevcuttur. Şimdi Rakka iskânında etkili olan bu sebepleri sırasıyla izah etmeye çalışalım:

1- Siyasî ve Askerî Sebepler

Osmanlı Devleti Suriye'de ilk hakimiyet dönemlerinde bölgenin asayişini temin edebilmek için kudretli Arap aşiretlerini kullanıyorlardı. Fadl ve Mevali adındaki bu Arap Aşiretleri hükümet ve yerleşik halk ile büyük bir ahenk içinde yaşıyordu. Ancak XVII. yüzyılın ikinci yarısında Fadl ve Mevali Aşiretleri'nin kudretleri, güneyden gelen Şammar ve Aneze Arap Aşiretleri tarafından tahrip edilmişti. XVII. yüzyılın ikinci

² Mustafa Öztürk; "Antakya ve Çevresinde Aşiretlerin İskânı" *Kültür Eğitim Tesisleri I. Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu Bildirilerinden Ayrışım*, Antakya, 1992, s. 9, 10.

³ Faruk Demirtaş (Sümer); "Boz Ulus Hakkında", *A.Ü.D.T.C.F Dergisi*, c. VII, S. 1, Ankara, 1949, s. 45.

⁴ Cengiz Orhonlu; *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı*, Eren Yayınevi, İstanbul, 1987, s. 39-49; Yusuf Halaçoğlu; *XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, TTK, Ankara, 1991, s. 28-42.

yarısında Şammar Aşireti'nin Necid'den gelip Suriye Çölü'ne hakim olmasından 20 yıl kadar sonra bu bölgeye Anezeler geldiler. Anezeler, Şammarları diğer bedevilerin yardımları ile Fırat'ın öte tarafına attılar. Önce Şammarların, arkasından Anezelerin akınına uğrayan Fadl ve Mevalilerin bölgedeki nüfuzu tamamen kaybolmuştu. Bütün bu mücadelelerde en büyük zararı Rakka merkez olmak üzere Rakka'ya mücavir bölgeler görmüştür. Güneyden gelerek bölgeyi istila eden bu Arap Aşiretleri'nin baskısıyla halk, evlerini terk edip göç etmek zorunda kaldı. Kuzey Suriye'nin kontrolünü ele geçiren Aneze Aşireti burasını üs olarak kullanıp güneye doğru yayılma eğilimi gösterdi.

Aneze Arap Aşiretinin baskısıyla Anadolu yakasına göçlerin başlaması ve Aneze Aşireti'nin kuzeye Anadolu'ya doğru yayılma eğilimi göstermesi hep XVII. yüzyılın sonlarında cereyan etmiştir. Aşiretlerin Rakka'ya ilk iskân emri de 1691'de çıkmıştır. Bu bir tesadüf değildir. Osmanlı Devleti Rakka iskânı kararıyla, planladığı sosyal ve iktisâdî amaçlarına ulaşmak için önemli bir siyasî ve askerî hamle yapmıştır.⁵ Osmanlı Devleti bu dönemde boşalan ve harap bir vaziyet alan Rakka Eyaleti köy ve nahiyelerine gerçekleştirdiği iskânlarla bölgenin eski güvenliğini sağlamayı amaçlamış, adeta iskân taifesini muhafazacı bir kuvvet olarak görmüştür. Bir başka deyişle Türkmen Aşiretleri Arap Aşiretlerine karşı bir denge oluşturma amacıyla iskân edilmiştir.⁶

a) Devletin Türkmen ve Arap Aşiretlerine Mukavele İmzalatması, Rakka Sözleşmesi (19 Aralık 1692 / 10 Rebiyü'l-ahir 1104)

Rakka'ya aşiretlerin iskânıyla görevlendirilen Rakka Beylerbeyisi Kadızade Hüseyin Paşa ve bu husus için mübaşir olarak atanan Dergâh-ı Ali Kapıcıbaşlarından Bayram Ağa huzurunda Arap Aşiretleri temsilcileri ve Türkmen-Ekrât Aşiretleri temsilcilerinin katılımıyla Rakka'da imzalanan mukaveledir.

Rakka ve civarlarında sakin olan Beni Kays, Semek ve Şavi Urbanı aşiret reisleriyle kethüdalarıyla Türkmen ve Ekrât Aşiretlerinden Bozkoyunlu Ali Beğli, Bozkoyunlu Kılıç Beğli, Beğmişli, Kara Şeyhli, Barak, Dimlekli, Musacalı, Arablı, Kadirli, Musa Şeyhli, Dögerli, Kazlı, Günce, Küçükülü, Tacirli, Lekvanik, Recebli, Badılı, Modanlı ve Mamavi aşiret reisleri ile kethüdarları Rakka Beylerbeyisi huzurunda

⁵ Cengiz Orhonlu; a.g.e., s. 34, 45, 46.

⁶ Yusuf Halaçoğlu; s. 116, 117.

bir araya gelerek müzâkereye başladılar. Türkmen ve Ekrât Aşiretleri temsilcileri söz alarak; “Arap Aşiretlerinden Beni Kays, Semek ve Şavi mensuplarıyla birçok muharebe ve mücadeleler yaptıklarını, bundan böyle devletin emir ve isteklerine itaat edip bu doğrultuda Arap aşiretleri ile barış ve huzur içerisinde yaşamaya gayret göstereceklerini beyan ettiler. Ayrıca buldukları bölgeleri her türlü tehlike ve tehdiye karşı koruyacaklarını, hatta bu hususta Arap aşiretleriyle yardımlaşacaklarını ve Rakka Valilerinin emirleri doğrultusunda hareket edeceklerini belirttiler. Sözlerine devamla, eğer kendi içlerinden bu anlaşmaya aykırı davranarak şekâvete cesaret eden olursa bunları bizzat kendilerinin tutuklayarak Rakka Valilerine teslim edeceklerini etmezler ise 40 bin guruş nezir akçesi vermeyi ve Rakka valilerine rehin olarak verecekleri başbuğlarından 10 adet evin katledilmesini kabul ettiklerini taahhüt etmişlerdir.”

Daha sonra söz hakkı Beni Kays, Semek ve Şavi Aşiretleri temsilcilerine verilmiş onlar da: “Etrafımızda kışlayan Türkmen taifesiyle birçok muharebe ve mücadeleler yaptıklarını ancak bundan sonra devletin bütün emir ve isteklerine uyacaklarını ve Türkmen aşiretleriyle barış ve dayanışma içerisinde yaşayacaklarını, bölgeyi her türlü tehdit ve tehlikeye karşı koruyacaklarını, her hususta Rakka Valilerinin emirlerine itaat edeceklerini beyan etmişlerdi. Ayrıca bu anlaşmaya aykırı hareket ederek şekâvete cesaret edenleri bizzat kendilerinin tutuklayarak Rakka Valilerine teslim edeceklerini eğer etmezler ise onlar da Kırk bin guruş nezir akçesi vermeyi kabul ettiklerini söylemişlerdir.”

Bu karşılıklı taahhütlerden sonra mukavele imzalanarak deftere kaydolunmuştur. (19 Aralık 1692 / 10 Rebiyü'l-ahir 1104)⁷

Bu sözleşmeyi özetle maddeleştirecek olursak, Türkmen ve Arap Aşiretleri:

1- Birbirleriyle olan muharebe ve anlaşmazlıklarına son verecekler,

2- Buldukları bölgeleri her türlü tehdit ve tehlikeye karşı koruyacaklar, gerekirse bu konuda birbirlerine yardım edecekler,

3- Rakka Valilerinin emirlerine itaat edecekler,

4- İçlerinden anlaşmaya uymayanlar ve asayiş bozanlar olur ise bunları bizzat kendileri tutuklayıp Rakka Valilerine teslim edecekler, etmezler ise nezir akçesi olarak 40 bin guruş verecekler idi.

⁷ B.O.A.; MAD. 534, s. 12, 13.

Türkmen ve Ekrât Aşiretleriyle Arap Aşiretleri'nin imzaladıkları bu sözleşme, Osmanlı Devleti'nin Rakka iskân politikasını izah eden çok önemli bir belgedir. Zira Osmanlı Devleti, Suriye bölgesinde güçler dengesinin tamamen Arap aşiretleri lehinde geliştiği ve bunların Anadolu'ya doğru yayılmaya başladığı bir dönemde Türkmen ve Ekrât Aşiretleri'ni buraya iskân ederek ilk etapta bu yayılmayı durdurmak daha sonra Arap Aşiretleri'nin güçlerini parçalayarak, bölgedeki kontrolü sağlamayı amaçlamıştır. Kuşkusuz Osmanlı Devleti Türkmen ve Ekrât Aşiretlerini Rakka'ya iskân ederken bunlar arasında anlaşmazlıklar ve muharebeler olacağını çok iyi hesaplamıştı. İki taraf arasında anlaşmazlıklar ve çatışmalar başlayınca hemen devreye girerek yukarıdaki Rakka Sözleşmesi'ni taraflara imzalatmıştı.

Rakka sözleşmesiyle Türkmen ve Arap Aşiretleri arasında barış dönemi başlayacak, bölge her türlü eşkiya tehdidine karşı korunacak, kara ve nehir (Fırat Nehri) ticaret yolunun güvenliği sağlanacak, boş ve harap vaziyetteki köy ve kasabalara bu aşiret mensupları (Türkmen ve Ekrât Aşiretleri ile Arap Aşiretleri mensupları) iskân edilerek bölge yeniden şenlenecek ve eski canlılığına kavuşacaktır. Fakat umulan olmadı bu işe çok iyi başlayan Osmanlı Devleti işin sonunu getiremedi. İskân edilen Türkmen ve Ekrât Aşiretlerinin hemen tamamı Anadolu yakasına firar ederek, Arap Aşiretleri de buldukları çevrede ayaklanarak şekâvete başladılar.

b) Rakka ve Civarında Arap Kaynaklı Şekâvet Hadiseleri

Selimiye ve Deyr-i Rahbe Sancakları'na mutasarrıf olan Hamdu'l-Abbas, Urban'dan Hüseyin el-Abbas ve maiyyetine Hama yakınlarında bir bölgede baskın düzenlemiş, ancak Hüseyin el-Abbas firar etmeyi başararak Hama'da Mevali Urbanı'na sığınmıştır. Hamalılar onun sığındığına dair bilgiyi Sayda Beyrut Valisi olan Vezir Kaplan Mehmet Paşa'ya verince o, derhal harekete geçerek Hüseyin el-Abbas'ın gizlendiği söylenen bölgeyi kuşatmıştır. Fakat Hüseyin el-Abbas, tek başına olarak kuşatmadan kurtulup kaçmayı başarmıştır. Bu arada Hüseyin el-Abbas'la mücadelesinde başarısız ve gayretsiz görülen ve hatta onun Hama'ya kaçışından sorumlu tutulan Hamdu'l-Abbas, Selimiye ve Deyr-i Rahbe sancakbeyliğinden azledilerek onun yerine bölgedeki Urban taifesinin teveccühünü kazanmış olan Çöl Beği Tahir Abdulaziz atandı.

Firarda olan Hüseyin el-Abbas'ın Halep, Rakka ve Şam topraklarında taraftar toplamak ve toparlanmak gayretlerinde olduğu tespit edilerek bu üç şehrin valisi uyarıldı. Ayrıca Halep Valisi'ne gönderilen bir yazıda görevinden azledilen Hamdu'l-Abbas'ın Şâkî Hüseyin el-Abbas ile bağlantısı olabileceği belirtilmiş, ancak bu durum kesinlik kazanıncaya kadar kendisine dokunulmaması ve mübaşirler vasıtasıyla İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir. Eğer bu çağrıya uymaz ve emre itaatsizlik ederse Rakka, Şam ve Sayda-Beyrut valileriyle birlikte bu kez her ikisinin üzerine (Hamdu'l-Abbas ve Hüseyin el-Abbas'ın) gidilmesi emredilmiştir. (Safer 1114 / Temmuz 1702)⁸

Safet ve Sayda-Beyrut Valisi Kaplan Mehmet Paşa'dan gelen haberler bütün şüpheleri haklı çıkarmış ve Hamdu'l-Abbas ile Hüseyin el-Abbas arasındaki ilişki kesinlik kazanmıştır. Zira Hamdu'l-Abbas İstanbul'a gitmeyi reddettikten sonra Urban eşkiyasından oluşturduğu güçlerle Halep ve Hama topraklarına saldırarak yaptığı zulümlerle kasaba ve köylerin boşalmasına sebebiyet vermiştir. Sayda-Beyrut Valisi Kaplan Mehmet Paşa ile Halep Valisi Mahmut Paşa, Hamdu'l-Abbas eşkiyası üzerine ayrı yönlerden harekât başlattılar. Ancak zahire problemi yaşayan Sayda-Beyrut valisi gönderilen Buyruldu ile geri çağırılmış, fakat Halep valisi takibi devam ettirerek eşkiyaya yetişmiş ve muharebeye tutuşmuştur. Yapılan çatışmada Hamdu'l-Abbas'a büyük bir darbe vurulmuş, eşkiyadan birçok ölü ve yaralı malzeme ele geçirilmiştir. Ele geçirilen ölü ve yaralıları ile malzemeler bu çatışmanın ciddiyetini ve büyüklüğünü gösterir. Bu muharebe sonunda: "175 ölü ve 55 yaralı, 59 baş deve, 37 baş katır, 29 baş küheylan kısırak, bisatlarıyla (koşum takımlarıyla) 284 baş at, 325 adet tüfek, 103 sim kılıç, 100 kara kılıç, 14 sim hançer, 5 sim topuz, 15 ğırar (büyük kıl çuval), 50 sayishâne (üzerine yük konulup, yolcunun da bindiği hayvan)" ele geçirilmiştir. Bu olayla ilgili tahkikat ve rapor hazırlanması görevi Rakka Valisi Vezir Hasan Paşa'ya verilmiş ayrıca bu husus için bir mübaşir ve bir kadı tayin edilmiştir. (Rebiyü'l-evvel 1114 / Ağustos 1702)⁹

Hicri 1125 senesi sonlarında (m. 1713 sonu), Mevâli Urbanı taifesi Halep, Ma'rre, Hama, Humus, Ayıntab, Azaz ve Kilis vilâyetlerinde çeşitli hazarlar meydana getirmiş, Beni Kays Urbanı ise, Ruha ve Siverek sancakları ahalisini haraca bağlayarak halkın mallarını zorla ellerinden almıştı. Tayy Urbanı da Mardin voyvodalarına ödemeleri gereken vergileri ödemedikleri gibi Mardin ve Nusaybin'de şekâvet yaparak

⁸ B.O.A.; Müh. 112. s. 290.

⁹ B.O.A.; Müh. 112, s. 319.

Mardin'den Musul'a kadar olan bölgeyi tehdit eder olmuşlardı. Gerek o dönemde Anadolu'ya kaçan Türkmen ve Ekrât taifesinin geri getirilmesi ve gerekse Urban eşkıyası probleminin halledilmesi görevi Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa'ya verilmiştir. Yusuf Paşa'ya yardımcı olmak üzere Şam, Sayda-Beyrut, Adana, Diyarbakir, Karaman, Anadolu, Sivas, Trablusşam ve Meraş Beylerbeyleri görevlendirilmişti. Harekât planına göre öncelikle Anadolu yakasında firarda olan Türkmen ve Ekrât Aşiretleri iskân mahallerine döndürülecek daha sonra Halep ve Rakka'ya mutasarrıf olan Yusuf Paşa hemen Halep'e giderek Mevâli, Beni Kays ve Tayy Urbanı meselesini çözecekti.¹⁰

Hicri 1131 (m. 1719) tarihine gelindiğinde Mevali Urbanı problemi hala çözülememiştir. Mevali Urbanı eşkıyası Rakka'da Balis, Bük, Şavi ve Semek topraklarında yuvalanmışlardı. Bu eşkıya taifesi herhangi bir askeri harekâta maruz kaldıklarında kadın ve çocuklarını bu bölgelerde emaneten bırakıp, kendileri kaçıp gizlenip asker geri dönünce tekrar ortaya çıkmakta ve şekâvetlerine devam etmekteydiler. Bunun üzerine devlet, Rakka Valisi Vezir Ali Paşa'dan Mevâli Urbanı eşkiasının sığınakları olan Balis, Bük, Şavi ve Semek bölgesinin bütün önemli geçitlerini tutup eşkıyayı bölgeye sokmaması, ayrıca eşkıyaya yardım ve yataklık eden bölge halkını engellemesi istenmiştir. Aynı şekilde Bağdat ve Şam Valileri de uyarılarak bu şehirlerde de Mevali Urbanının iltica ettikleri köy ve kasabaların kontrolü istenmiştir. Böyle olunca açıkta kalan eşkıyanın temizlenmesi ve ele geçirilmesi daha kolay olacaktı.¹¹

Hicri 1133 (m. 1721) tarihine gelindiğinde ise, Fırat Nehri boyunca Ane ile Deyr (Deyrizor) arasında Fırat Nehri'nin iki tarafı Mevâli Urbanı eşkiasından Abbasuyun'un tehdidi altındaydı. Ayrıca gene bu bölgede Urban eşkiasından Delim, Akidat ve Hebabin (*خشيان*) eşkıyaları şekâvetleriyle halka zarar vermekteydiler. Bu sebeple bu eşkıya grubu için askeri harekât zaruri idi. Zira bu eşkıya yüzünden ticaret de yapılamaz olmuştu. Önceleri Bağdat ve Basra'dan kara yolunu (çöl yolunu) kullanarak ve Birecik'ten sefinelerle Fırat Nehri yoluyla tüccarlar gelip-giderken artık bu yolları ne yolcular ne de tüccarlar kullanamaz olmuştu.

Eşkıyanın etkisiz hale getirilmesi görevi Bağdat Valisi yetkisine verilmiştir. Operasyon planına göre Bağdat Valisi Vezir Hasan Paşa nisan ayı başlarında Ane ve

¹⁰ B.O.A.; Müh. 120, s. 78-80.

¹¹ B.O.A.; Müh. 129, s. 8, 9.

Deyr arasındaki bölgeye hareket edecekti. Harekat başladığında eşkıyanın kaçabileceği bütün önemli geçitler ve yollar Musul, Mardin, Rakka ve Halep Valileri tarafından kapatılacaktı. Bu yapılmazsa Urban eşkıyası Bağdat, Sincar Dağı, Hatuniye Kalesi, Mardin, Musul, İmadiye ve Tayy Urbanı kabilesi içine kaçacaktı. Urban eşkıyasının bütün bu kaçış noktaları kapatıldıktan sonra saldırı başlayacak, eşkıya en ağır şekilde cezalandırılacak, geriye kalanlar ve firar edenler toplanarak Rakka Valisi'ne teslim edilecek o da bunları münasip gördüğü yerlere iskân edecekti. Büyük çoğunluğu aşiretlerden meydana gelen kuvvetleriyle askeri harekat başladığında Rakka Valisi, Rakka'dan Deyr Kal'asına doğru gelecek ve Rakka ile Deyr Kalesi arasındaki bölgeyi muhafaza edecekti. Halep Valisi ise kuvvetleri ile Fırat Nehri'nin Şamiyye tarafında Rakka Kalesi karşısında uygun bir mevzide karargâh kuracaktı. Ayrıca Şam Valisi Vezir Osman Paşa ve Trablusşam Valisi Vezir Mehmet Paşa kethüdalılarıyla ve Hama Valisi İsmail Bey bizzat kendi kuvvetleri ile yardıma gelecekti.

Askeri operasyon sonunda Urban eşkıyasının eskiden beri sığınak olarak kullandıkları, her sıkıştıklarında iltica ederek gizlendikleri Deyr (Deyrizor) Kalesi yıkılarak tahrip edilecekti. Kale yıkıldıktan sonra içindeki ahalisi mal ve eşyalarıyla kaldırılıp Rakka Kalesi'ne nakledilecekti. Aynı şekilde Tedmür ile Rakka arasında yer alan ve eşkıya yuvası haline gelen Od (عود), Tayyibe (طيبة), Suhte (سوته) Munzır (منزير) köyleri de yıkılarak tahrip edilecekti. Bu köyler halkının mal ve eşyalarının sayımları yapıлып, resmi tutanaklarla defterlere kaydedilecek en küçük maddi bir zarara uğratılmadan Halep'e nakledileceklerdi. Halep Valisi de bunları boş ve harap vaziyetteki münâsip köylere iskân edecekti. Mevâli Urbanından ise itaati kabul edenler ise Selimiye sancağında eskiden ikâmet ettikleri köylerde iskân olunacaklardı.¹²

Osmanlı Devleti Arap Aşiretleriyle olan mücadelesinde hep Türkmen ve Ekrât Cemaatlerinden yararlanmayı düşünmüştür. Onun için uzun bir süre firar eden aşiretlerin, iskân mahalleri olan Rakka'ya getirilmesinde hep ısrar etmiştir. Aynı dönemde Anadolu'nun değişik bölgelerinde küçük çaplı iskân faaliyetlerine karşın Rakka'da bu faaliyetlerin çok yoğun ve geniş çaplı olarak gerçekleştirilmesi dikkat çekicidir. Rakka Beylerbeyileri Urban eşkıyalarına karşı hazırladıkları kuvvetlerin mühim bir kısmını, aşiret kuvvetlerinden meydana getiriyorlardı. Bunun haricinde Rakka'da önemli ticaret yollarının güvenliğinin sağlanmasında da Aşiret kuvvetlerinden

¹² B.O.A.; İ.E.D., S. 2080; Müh. 129, s. 361; Müh. 130, s. 40-45, 96, 97

yararlanılması düşünölmüştür. Bağdat-Basra yönünden gelen ve Rakka toprağından geçen ticaret yoluyla, Birecik'ten Rıdvaniye Limanına kadar kullanılan nehir (Fırat Nehri) ticaret yolu Urban eşkiyası yüzünden kullanılamıyordu. İskân edilen Türkmen ve Ekrât eşkiyasının bu ticaret yollarının güvenliğini sağlanmasında da kullanıldığını görüyoruz.¹³

c) Fırat Nehri Yoluyla Nakliyat ve Bu Yolun Güvenliğı

Fırat Nehri üzerindeki nakliyatın başlangıç noktası Rakka Eyaleti dahilindeki Birecik iskelesi idi. Osmanlılar XVI. yüzyılın ikinci yarısında Basra ve havalisini muhafaza etmek amacıyla Birecik'te küçük bir tersane kurarak bazı gemiler inşa etmişler, daha sonraları XVIII. asır ortalarında Fırat Nehri için hafif bir filo meydana getirmişlerdi.¹⁴ Fırat Nehri yoluyla Birecik'ten Basra'ya ticari ürünler taşındığı gibi Zahire ve harp malzemeleri de taşınıyordu. Bütün bunlar Fırat üzerinden nakledilmekte olup, taşkın zamanında da İsa Nehri'nden geçip Bağdat'a oradan da Dicle üzerinden Basra'ya gönderilmiştir. İsa adlı kanal Dicle ve Fırat arasında suların fazla olduğu zamanlar iki nehri birbirine bağılıyordu.

Fırat Nehri'nde suların yazın azalması ve baharla birlikte su seviyesinin normalin üstüne çıkması bazen Birecik'te gemi yapımını tehlikeli bir duruma sokuyordu. Böyle zamanlarda gemi keresteleri Birecik'ten Nehir yoluyla Basra'ya gönderiliyordu. Basra ve Birecik'te yapılan gemilerin kereste ihtiyaçları Maraş, Besni, Antep, Kâhta, Güvercinlik, Andırın, Kars-ı Zulkadriye (Kadirli), Hısn-ı Mansur bölgelerinden temin edilmekteydi. Fırat'ın suyu çoğaldığı zaman keresteler gemilerle Bağdat'a altı saat mesafedeki Rıdvaniye İskelesi'ne naklediliyordu. Keresteler genellikle gemi yapımında kullanılıyorsa da bunun yanında Fırat'ın taşıdığı yeni kollar oluşturduğu dönemlerde büyük bendlerin inşası ile kalelerin onarım ve inşasında da kullanılıyordu. Nakil sırasında kerestelerin muhafazasından Rakka Valileri sorumlu oluyordu.

Kereste nakliyatının haricinde tacirler mallarını Halep'ten Birecik'e kervanlarla taşımakta oradan da gemilerle Bağdat'a sevk etmekteydiler.¹⁵ Ayrıca çok önemli olan

¹³ B.O.A.; Müh. 130, s. 40-43.

¹⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı; **Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, TTK; Ankara, 1988, s. 404, 405; Cengiz Orhonlu; **Osmanlı İmparatorluğu'nda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar**, E.Ü.E.F. Yayınları, İzmir, 1984, s. 117.

¹⁵ Cengiz Orhonlu; **a.g.e.**, s. 117-127.

Zahire nakliyatı da Fırat Nehri üzerinden yapılmaktaydı. Osmanlı Devletinde hububatın gerek ihracı ve gerekse imparatorluk içinde bir yerden başka bir yere nakli hükümetin iznine tâbi idi. Hububatın üretildiği bölgede sarf edilmesi prensip haline gelmişse de tüketimin fazla olduğu hububat üretiminin kâfi gelmediği bölgelere hükümetin izniyle zahire nakliyatı yapıyordu.¹⁶ Bağdat ve Basra hububat tüketiminin fazla olduğu yerlerdendi ve buralara zahire Fırat Nehri yoluyla naklediliyordu. Halep, Rakka, Diyarbekir ve Musul'dan temin edilen hububat Birecik iskelesinden nehir yoluyla Bağdat ve Basra'ya gönderiliyordu.

Fırat Nehri yoluyla nakledilenler arasında harp malzemeleri de vardı. Bunların başında dönemin önemli harp malzemesi olan Barut nakliyatı geliyordu. Ayrıca bakır gibi ihtiyaç duyulan savaş malzemelerinin de nehirden taşındığı oluyordu.¹⁷

Rakka Valisi Vezir Hasan Paşa'dan 1112 Saferinde (Temmuz 1700) gönderilen bir emr-i şerifle Bağdat'a ulaştırılmak üzere 65 bin kile buğdayın Birecik iskelesinden Rıdvaniye iskelesine nakli istenmişti.¹⁸

Basra'da inşa edilen Donanma-yı Hümayun Fırkataları için Birecik iskelesinde Rıdvaniye iskelesine gitmek üzere hareket eden otuz sekiz adet kereste gemileri yolda Mevâli Urbanı eşkiyasından Hamdu'l-Abbas ve taifesinin saldırısına maruz kalmıştı. Maraş Beylerbeyisi Mehmet Paşa'nın eşkiya üzerine gönderdiği askerlerden 90 tanesi ve gemicilerden ise 99'u eşkiya tarafından öldürülmüş ve gemiciler soyulmuş ve gemideki mallar da gasp edilmişti. Hamdu'l-Abbas ve taifesi Rakka ve Halep dolaylarında olduğundan Rakka Valisi Ali Paşa'ya bir emr-i şerif gönderilerek Halep Valisi ile birlikte Mevâli Urbanı eşkiyası üzerine yürümleri istenmiştir. (Ramman 1132 / Temmuz 1720)¹⁹

Rakka Beylerbeyisi Süleyman Paşa'ya 1139 Ramazanında (Mayıs 1727) gönderilen bir emr-i şerifte ise o senede yapılacak İsfahan (İran) Seferi için Osmanlı Askeri'nin ihtiyacı olan Zahire ve beksimetin Birecik iskelesinden nakli istenmiştir. Bunun için Rakka, Halep ve Maraş Eyaletleri ile Hama, Malatya ve Ayıntap'tan mübayaa olunan (satın alınan) Birecik iskelesine naklolunarak buradaki gemilere

¹⁶ Cengiz Orhonlu; a.g.e., s. 128; Lütfi Göçer; "XVI, Yüzyıl Sonlarında Osmanlı İmparatorluğu Dahilinde Hububat Ticareti'nin Tâbi Olduğu Kayıtlar", İ.Ü.İ.F. Mecmuası, C. 12, İstanbul, 1951, s. 79.

¹⁷ Cengiz Orhonlu; a.g.e., s. 128-133.

¹⁸ B.O.A.; Müh. 111, s. 381.

¹⁹ B.O.A.; Müh. 129, s. 316.

taşınmıştır. Ayrıca gemilere güvenlik amacıyla tüfekli piyadeler yerleştirilmişti. Fakat gemilerin seyri sırasında bunlar yeterli olmadığı için Urban eşkıyasına karşı gemilerin muhafazasıyla Rakka Valisi görevlendirilmişti. İran seferiyle görevlendirilmiş olan Rakka Valisi, bu sefer için hazır tuttuğu askerlerden bir miktarını ayıracak, ayrıca iskân taifesinden (Rakka'ya iskân edilen aşiretlerden) askeri bir birlik oluşturarak Fırat Nehri'nin iki tarafından zahire gemilerinin güvenliğini sağlayacaktı. Mevâli Urbanı nehrin Halep tarafına düşen Balis Sancağından itibaren, Beni Kays Urbanı'nın yarısı Rakka'dan Kara Seki'ye, diğer yarısı ise Kara Seki'den Deyr ve Ane'ye kadar konuşlanıp Zahire gemilerinin güvenle Rıdvaniye iskelesine ulaşmasını sağlayacaklardı.²⁰ Fırat Nehri üzerinden zahire, kereste ve mühimmat nakli ve bu gemilerin korunmasında hep aynı sistem uygulanmıştır. Mesela 1146 zilhiccesinde (Mayıs 1734) Bağdat Kal'asına zahire nakli için Birecik iskelesinden Rıdvaniye'ye gidecek gemilerin Urban eşkıyasından korunması görevi yine Rakka Beylerbeyine verilmiştir. Rakka Valisi iskân taifesinden oluşturduğu birliklerle Rakka çevresini, Mevâli Urbanı Halep tarafına düşen Balis sancağından, Beni Kays Urbanı ise Kara Seki'den Deyr ve Ane'ye kadar nehrin iki tarafını koruyacaklardı.²¹

Görüldüğü gibi Fırat Nehri, Osmanlı döneminde askeri ve stratejik bakımdan oldukça önemli bir yapıya sahipti. Bağdat ve Basra ile çevresindeki kalelerin onarımında veya Basra körfezinde inşa edilecek gemilerin yapımında gerekli olan keresteden tutun da barut ve bakır nakline kadar; gene bölgenin ihtiyacı olan zahireden, her tür ticâri mal ve eşyanın taşınmasına kadar her şey Fırat Nehri üzerinden yapılıyordu. Taşınacak mal ve eşyalar Birecik iskelesine taşınıyor, oradan Rıdvaniye iskelesine Fırat Nehri üzerinden nakledilip buradan Bağdat veya Basra'ya gönderiliyordu. Birecik ile Rıdvaniye arasında gemiler sıkça Urban Eşkıyasının taarruzuna maruz kaldığından nehrin iki yanının korunması icap ediyordu. Bu görev hep Rakka valilerine verilmişti. Rakka valilerinin tertip ettiği kuvvetler başta Rakka'ya iskân edilen aşiretler olmak üzere bölgedeki Mevâli ve Beni Kays Urbanı gibi aşiretlerden meydana getiriliyordu. Bütün bu faaliyetler dikkate alındığında Osmanlı Devleti'nin son derece askeri ve stratejik öneme haiz Fırat Nehri'nin kontrolünü kaybetmeyi göze alması düşünülemez. Diğer önemli gerekçeleri bir kenara bırakacak

²⁰ B.O.A.; Müh. 134, s. 84, 85.

²¹ B.O.A.; Müh. 140, s. 25, 26.

olursak sadece bu bile, Osmanlı Devleti'nin aşiretleri Rakka'ya iskânında makûl ve yeterli bir sebep olarak görülebilir.²²

2- İktisâdî Sebepler

Osmanlı Devleti'nde özellikle Anadolu Türkiyesinde tahıl ziraatının milli ekonomi ve halk geçimi yönünden hayati bir değeri vardı. Bu bölgede ekinciliğin halkın en önemli geçim kaynağı olması, devletin tarımı yapılan bu topraklardan tahsil ettiği vergi gelirlerini azaltmaması hatta arttırması isteği, belki de memlekette olası bir kıtlığı önleme gayesi hükümeti tarlaların ekimini düzenleyici tedbirler almaya zorlamıştır. Bu anlamda Osmanlı Devleti, tarıma müsait tek bir toprak parçasının dahi, boş ve atıl kalmasına tahammül edemiyordu. Bu nedenle hep ziraatı teşvik edici kararlar alarak tarımı destekleme yoluna gitmiştir. Mesela çiftçinin özürsüz üç yıl üst üste toprağını ekmemesi halinde tasarruf hakkının elinden alınması, topraklarının hepsini ekmeye mecbur tutulması, gerek hayvanlarını salarak ve gerekse başka yollarla ekili alanlara zarar verenlerin şiddetle cezalandırılması hükümetin tarımı korumak adına aldığı tedbirlerden bazılarıdır.²³

Viyana bozgunundan sonra yenilgilerin peş peşe gelmesi, uzun ve neticesiz harplerin köylüler üzerindeki olağanüstü hal vergilerini ve mükellefiyeti arttırdığı aşikârdır. Viyana Muhasarası yıllarında Anadolu Eyaletlerinde de vergiler angarya arttırılmış, gayri kanunî uygulamalar çoğalmıştır. Harp masraflarının artışı ve devamlı asker ve malzeme ihtiyacı yüzünden harp vergileri olarak adlandırılan olağanüstü vergiler (avâriz-ı divâniyye) arttırılıp daha sık toplanır oldu. Devletin bunun dışındaki her türlü vergiyi de arttırıp ister aynî ister nakdî olsun köylünün durumuna bakmaksızın geciktirmeden hatta daha önceden tahsil etmesi zaten mali buhran içindeki köylüyü bu ekonomik yükün ağırlığı altında eziyordu. Harbe gitmeyip isyan eden askerler veya dayanamayıp toprağını terk eden köylüler eşkıya çetelerine katılıyorlardı. Üstelik sık sık görevinden azledilen yüksek kumandanlar bile devlete isyan ediyordu. Bu isyanları bastırmakla görevlendirilenlerden birçoğu halka eşkıya kadar acımasız muamele edip, mal ve erzaklarını yağmalamaktan, masum insanları cezalandırmaktan çekinmiyorlardı.

²² B.O.A.; Müh. 111, s. 381; Müh. 129, s. 316; Müh. 134, s. 85, 86; B.O.A.; Müh. 136, s. 53; Müh. 140, s. 25, 26.

²³ Mustafa Akdağ; Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi 2 (1453-1559), Cem Yayınları, İstanbul, 1995, s. 143, 144.

Halk ağır vergilerden, eşkıya ve eşkıya takipçileri tarafından soyulmaktan bıkıyor, toprağını terk edip başka bir eşkıya grubuna katılıyordu.²⁴ İşte XVI. asrın sonlarından itibaren vuku⁶ bulan bu buhranlar Anadolu'nun birçok yerini harap hale getirmişti. Anadolu'da Celâli isyanlarının etkisiyle meydana gelen bu tahribat, Suriye'de Urban (Arap aşiretleri) eşkıyası yüzünden gerçekleşmişti. Osmanlı hakimiyetinin ilk devirlerinde Suriye'de hükümet ile halk arasında hoş bir denge oluşturan ve devlet ile ahenk içerisinde yaşayan Fadl ve Mevâlilerin, güneyden gelen Şammar ve Anezeler'e yenilmesi bu dengeyi bozmuştur. Anezeler, XVII. yüzyılın ortalarında Suriye'ye gelen Şammarlar'dan 20 yıl kadar sonra gelmiş ve bazı bedevilerin yardımıyla onları yenilgiye uğratmışlardır. Arap Aşiretleri, kendi aralarındaki mücadeleler ve sonrasında ahaliye verdikleri zararlarla Celalilerin Anadolu'da yaptıkları tahribatın benzerinin Suriye'de yaşanmasına sebebiyet vermişlerdir. Bu tahribatta en fazla zarar gören bölge Rakka Eyaleti ve çevresi olmuştur. Osmanlı Devleti Rakka'da boşalan ve harap olan bir vaziyetteki köyleri atıl durumdan üretken duruma getirmek amacıyla Türkmen Aşiretleri bu bölgelere iskân etmeye çalıştı.²⁵

Rakka'ya ilk iskân faaliyetlerinin başladığı hicri 1102-1103 (m. 1691-1692) tarihlerinde iskândan sorumlu Rakka Valileriyle onlara yardım edecek diğer eyalet ve sancak yöneticilerine gönderilen emr-i şeriflerde Rakka iskânının ekonomik gerekçelerini tespit etmek mümkündür. Bu emr-i şeriflerde : Rakka Eyaletinde yöneticilerin keyfi ve baskıcı idareleri, çok çeşitli ve ödenmesi zor ağır vergilerin konulması, özellikle ve en önemlisi Urban eşkıyası yüzünden köylülerin zarar gördüğü ve birçoğunun köylerini terk ettiği yazılıdır. Ayrıca köylerin boşalması ve Urban eşkıyası yüzünden tarlaların ekilemediği, üretimin durduğu, vergilerin ödenememesinden hazinenin gelir kaybına uğradığı belirtilerek bu bölgelere Türkmen ve Ekrât aşiretlerinin iskân edilerek onların buraları yeniden şenlendirip canlandıracağından bahsedilmiştir. Rakka'ya iskân edilen aşiretler iskân edildikleri bölgelerde tarım ve ziraatla uğraşacak atıl vaziyetteki bu toprakları üretken hale getireceklerdi. Ayrıca bölgeyi Urban eşkıyasına karşı koruyacaklar ve raiyyet rûsumu gibi tüm örfi vergilerden muaf olacaklardı. Devlet böylece Rakka ve çevresinin eski huzurlu ortamına dönmesini amaçlıyordu.

²⁴ İlber Ortaylı; *Osmanlı İmparatorluğunda İktisadî ve Sosyal Değişim, Makaleler 1*, Turhan Yayınevi, Ankara, 2000, s. 12, 14.

²⁵ Cengiz Orhonlu; *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı*, Eren Yayınevi, İstanbul, 1987, s. 45, 46.

Osmanlı Devleti Rakka'ya iskân ettiği aşiretlerden net bir şekilde ziraatla uğraşmalarını istiyor onları alışkın oldukları hayvancılıktan vazgeçirmeye çalışıyordu. Onun için iskân taifesinin yaylak-kışlak hayatını ve iskân mahallerinden dışarı çıkmalarını yasaklamıştı. Ayrıca bu aşiretler hayvanlarını kendileri yaylaklara götüremeyecek, ancak çobanları vasıtasıyla gönderebileceklerdi. Devletin burada amacı yaylak-kışlak hayatı yaşayan bu aşiretleri tam bir yerleşik hayatı benimsetmekti.

Osmanlı Devleti amacına ulaştığında yani aşiretleri buraya tüm şartlarını kabullendirerek iskân ettiğinde: Bu insanlar tarım ve ziraatla uğraşacağından üretim ve dolayısıyla hazine gelirleri artacak, Urban eşkıyasıyla mücadele edeceklerinden bölge eşkıya tehdidinden kurtulacak ve Rakka kendi deyimleriyle şen ve abadan olacaktı.²⁶ Ancak, Osmanlı Devleti amacına ulaşamayacak, Rakka'ya eski canlılığını kazandırıp, bölgeyi Urban eşkıyasının şekâvetinden koruması için getirdiği Türkmen ve Ekrât aşiretleri, üçer-beşer Rakka'daki iskân mahallerinden özellikle Anadolu'ya firar edecekler ve buralarda kendileri şekâvet yaparak halka zarar vereceklerdir.²⁷

Rakka'da Urban eşkıyası yüzünden sekteye uğrayan tarım ve ziraatın yanı sıra ticaret de büyük bir darbe almıştır. Rakka Valisi Vezir Ali Paşa'ya 1133 muharreminde (Kasım 1720) gönderilen bir emr-i şerifte "Ane'den Deyr'e kadar Fırat'ın iki yakasında Urban Eşkıyasından Delim, Akidat ve Hebabin (*حسابير*) aşiretlerinin karadan ve nehirden yol kesme, mal yağmalama, adam öldürme vs. gibi şekâvetleri gerçekleştirdiklerinden artık her iki yoldan da (kara ve nehir yolundan) ticaret işlemez olmuştur. Önceleri Bağdat ve Basra'dan, çöl yoluyla Halep ve Şam'a kafileler halinde gidip gelen veya Birecik'ten gemilerle mallarını taşıyan tüccarlar artık bu Urban eşkıyası yüzünden ticaret yapamaz olmuştu." Kara ve nehir ticaretinin yapılamaması iktisâdî açıdan sadece Rakka'yı değil Bağdat, Basra, Halep, Şam gibi dönemin önemli ticaret merkezlerini de olumsuz yönde etkiliyordu. Rakka'ya yapılan aşiret iskânlarıyla bölgenin Urban eşkıyası tehdidinden kurtarılması, dolayısıyla kara ve nehir ticaretinin eski ticari canlılığına kavuşturulması amaçlanıyordu.²⁸

²⁶ B.O.A.; Müh. 100, s. 120, 136, 267, 187, 188; Müh. 102, s. 104, 157, 173.

²⁷ B.O.A.; MAD. 701, s. 3-8.

²⁸ B.O.A.; Müh. 129, s. 361.

3- Sosyal Sebepler

Osmanlı Devleti XVI. yüzyılın ortalarından itibaren ekonomik bakımdan hızlı bir düşüşe geçmiş ve XVII. yüzyılda büyük ekonomik buhranlar yaşamıştır. Bu iktisadi bunalım ve ekonomik sıkıntılar, Anadolu Celali isyanları olarak adlandırılan sosyal bir patlamaya sebebiyet vermiştir. Köylerini terk etmek zorunda kalan halkın büyük bir kısmı dağlara çekilmiş, erkekler Celalilere karışmış, diğer bir kısmı şehirlere göç ederken bazıları da vergi ve borçlarından kurtulmak için sancak değiştirmişlerdi.

Bu dönemin diğer sosyal problemlerinden biri de aşiretlerdir. Aşiretlerin hayvan sürüleri, köylülerin ekinlerini telef edince yerleşik halk ile göçebeler arasında çatışmalar oluyordu. Yaylak ve kışlakları arasında yaz başında ve sonbaharda meydana gelen gidip gelmeler yol boyundaki ekili alanlara oldukça zarar vermekteydi.²⁹

Rakka'ya daha iskân emrinin çıkmadığı hicri 1101 (m. 1690) senesindeki emri şeriflerde Anadolu'da Türkmen ve Ekrât Aşiretlerinin adam öldürme ve yaralama, gasp ve yağmalama, hırsızlık, tecavüz vs. gibi suçları işledikleri kayıtlıdır. Mesela Karaca Kürd isimli cemâat Kayseri dolaylarında Hacı Ahmetoğlu Cemaatine, Kilis Kazasında Şeyhlü Ekrâtı 900 kadar tüfekli bir grupla Amiki taifesine saldırarak bu suçları işlemişlerdir.³⁰

Yaylak-kışlak hayatı yaşayan aşiretler görüldüğü gibi sadece yerleşik halka değil kendi halindeki diğer cemaatlere de zarar veriyorlardı. Aslında yaylak kışlak mahalleri arasında ekili toprakları hayvanlarına çığnetip, mahsulleri yedirmeleri sık sık görülen olaylardandı. 1687-1690 tarihleri arasında bu hareketler gittikçe çoğalmaya başladı, bu hususta her bölgeden merkeze şikayetler yağmıştı. Aşiretlerin bu tahriplerinin nedeni ile her yıl bolca ürün alan bölgeler bile zahire sıkıntısı çekebiliyordu. Türkmen ve Ekrât cemaatleri özellikle Rakka, Halep ve Maraş dolaylarında yaptıkları hasaratla halka zarar veriyorlardı. Bu nedenle daha iskân emri çıkmadan dahi Rakka Valileri bu aşiret problemlerinin çözümüne görevlendirilmişlerdi.³¹

Osmanlı Devleti, hicri 1102 (m. 1691) tarihinde başladığı aşiretlerin Rakka'ya iskânlarını tamamladığı takdirde her şeyden önce yerleşik halk ile yaylak-kışlak hayatı

²⁹ Mustafa Akdağ; *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası (Celali İsyanları)*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 95, 449.

³⁰ B.O.A.; *Müh.* 100, s. 31, 32.

³¹ Cengiz Orhonlu; *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı*, Eren Yayınevi, İstanbul, 1987, s. 42, 43.

yaşayan cemaatler arasındaki bu sorunlar artık yaşanmayacaktı. Ayrıca Türkmen ve Ekrât Aşiretlerinin Rakka'ya iskânlarıyla köylüler biraz olsun nefes alacak, tarımın ve üretimin gerilemesine yol açan büyük engellerden biri ortadan kalkmış olacaktı. (Celâlilerin meydana getirdiği tahribat, çok çeşitli ağır vergiler, yöneticilerin hukuk dışı davranışları diğer önemli engellerdi.)

Ayrıca Rakka iskânı gerçekleştiği takdirde Urban eşkıyası yüzünden tahrip olan köy ve kasabalar yeniden meskûn sahalara olacak, bu aşiretler Urban eşkıyası ile mücadele ederek onları bertaraf edecek, tarım ve ziraatla uğraşarak üretimi ve dolayısıyla hazine gelirlerini arttıracak, nehir ve kara ticaret yollarının emniyetini sağlayarak da eski ticari canlılığı kazandıracaklardı. Böylelikle Rakka'daki eski sosyal huzur ve barış dönemi yeniden sağlanmış olacaktı.

Osmanlı Devleti birtakım sosyal problemlerin de hallolacağını düşünerek Rakka'da aşiretleri iskâna çalışmış ancak bu çaba çok daha büyük sosyal problemlere yol açmıştır. Zira iskân edilen aşiretler Rakka'ya iskânı bir türlü kabullenememiş ve fırsat buldukça iskândan firar etmişlerdir. Rakka'ya iskânı emrolunan ancak iskândan firar eden bu cemaatler Erzurum, Karaman, Anadolu, Sivas, Maraş, Adana, Şam eyaletlerine dağılarak bu bölgelerde şekâvete başlamışlar, bu bölge ahalisine adam öldürme ve yaralama, mal gasp etme ve yağmalama, hırsızlık ve tecavüz gibi her türlü zulmü yaparak çok daha büyük sosyal huzursuzluklara yol açmışlardır.³²

Bu arada Rakka iskânının sosyal gerekçelerini izah ederken Osmanlı Devleti'nde çok iyi işleyen, sosyal dayanışma ve bütünleşmenin en güzel örneklerini gördüğümüz ve adeta sosyal huzurun ve barışın sigortaları olan vakıflar faktörünü de göz ardı etmemek gerekir. Rakka'da bulunan vakıflar da Urban eşkıyası yüzünden büyük gelir kayıplarına uğramış ve bu nedenle amaçlarına uygun hizmet edemez olmuşlardır. Zira Rakka'daki bazı köy ve kasabaların yıllık gelirlerinden bir kısmı bu vakıflara tahsis edilmişti. Meselâ Hazreti Veysel Karani ve Ammar bin Yasir Vakıfları gelir kaybına uğrayan vakıflardandı. Bu vakıfların gelirini karşılayan Nehr-i Belih'in batı yakasındaki Halisat ve Dahbe bölgesine Kazlı cemaati iskân edilmiş ve vakfiyenin eski şartlarla devamına karar verilmiştir. Gelir kaybına uğrayan vakıflardan bir diğeri de Harran Nahiyesinde Salih Tahir Hazretleri'nin vakfidir. Harran'a bağlı Eski Harran Köyü'nün bir çiftlik geliri buraya vakfedilmişti. Ancak eşkıya yüzünden köy harap bir hale gelmiş

³² B.O.A.; Müh. 111, s. 30, 685.

ve bu nedenle Salih Tahir Türbesi vakfi da gelir kaybına uğramıştı. Vakfin kuruluş amacı türbenin her türlü bakım, onarım ve temizlik hizmetiyle, burayı ziyaret eden ve buradan gelip geçen yolculara yemek vermektir. Badılı Aşireti Ekrâtından Delikânlı Cemaatinin bir kısmı Eski Harran Köyü'ne iskân olunmuş ve vakfin da gene eski şartlarla devamına karar verilmiştir. Bir diğer vakıf ise gene Harran'da İmam Muhammed Bakır Hazretleri Vakfidir. Harran'a bağlı Mağara Köyüne Cemokânlı cemaatinden 16 hane iskân edilmiş köyün 1 çiftlik miktarı geliri vakfa ayrılarak bu vakfin da aynı şartlarla devamına karar verilmiştir.³³ Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti Rakka'ya iskânlarını uygun gördüğü aşiretler sayesinde hizmet edemez hale gelmiş vakıflara tekrar işlerlik kazandırmayı da amaçlamıştır.

II- RAKKA'YA İSKÂN EDİLEN AŞİRETLERİN FİRAR ETMELERİ VE İSKÂN POLİTİKASINDA MEYDANA GELEN DEĞİŞMELER

1- Aşiretlerin Rakka'dan Firarları

Her şeyden önce şunu bilmek lazımdır ki aşiretlerin Rakka'ya iskânları kendi istekleriyle gerçekleşen gönüllü bir iskân olmayıp, devletin isteği ile vuku' bulan mecburi bir iskândır. Ayrıca yaylak-kışlak hayatı yaşayan bu aşiretler bu yaşam tarzlarından ötürü yerleşik hayatı bir türlü benimseyememişler ve yerleşik hayata adapte olamamışlardır. Meselâ Rakka iskânına tâbi olan Boz-Ulus aşiretleri Urfa, Diyarbakır ve Mardin taraflarında kışlıyor ve bunlar baharla birlikte kuzeye doğru yol alıp Doğu Anadolu'nun yüksek ve havadar yaylalarına (Bingöl, Erzurum, Kars) çıkıyorlardı.³⁴ Yaylak ve kışlakları arası oldukça uzak olmasına rağmen il halinde yani toplu bir halde yaşama istekleri her yıl bu meşakkâtli seyahati zaruri kılıyordu. Gene aşiret hayatında büyük rol oynayan hayvan yetiştiriciliği bu yaşam tarzının en önemli unsurlarındandı. 1540 m. (947 h.) tarihli Boz-Ulus Taifesinin tahririnde koyun sayısı kuzuları hariç iki milyon kadardır ki, kişi başına 250 koyun düşmektedir.³⁵ Yaylaklarına gidebilmek için yüzlerce kilometre yol kat eden, her türlü zorluğa katlanan ve yaylaya geldiklerinde temiz havası, suyu ve bol otlaklarıyla yaylaklarında çadırlarını kurup hayvanlarını yayan böylesine bir toplumu sınırları belirlenmiş birkaç dönümlük topraklarda ziraat

³³ B.O.A.; Müh. T.D. 835, s. 18, 39, 42.

³⁴ Tufan Gündüz; Anadolu'da Türkmen Aşiretleri, Buzulus Türkmenleri 1540-1640, Bilge Yayınevi, s. 137-140.

³⁵ Faruk Sümer, "Bozulus Hakkında", A.Ü.D.T.C.F. Dergisi, C. VIII, S. 1, Ankara, 1949, s. 39-45.

iskân mahallerini hiçbir şekilde terk edemeyeceklerini söyleyip yaylaktan men etmek aşiretlerin kolaylıkla kabullenebileceği bir olay değildir. Ayrıca Rakka'ya iskân edilen bu aşiretler sadece bu bölgede ziraatla uğraşmayacak, aynı zamanda bölgenin jandarmalığını yapacaktı. Aslında onların Rakka'ya iskân edilmelerinin en önemli sebeplerinden biri de bölgeyi tehdit eden Arap Aşiretleri eşkıyasıyla mücadele edip onları bertaraf etmektir. Bir taraftan yabancı oldukları yerleşik yaşam tarzları, bir taraftan hayvancılığa kıyasla beceremedikleri ve benimsemedikleri ziraat ve çiftçilik ve beri taraftan Urban eşkıyasıyla yaptıkları mücadeleler iskân taifesini adeta bunaltmış ve ilk buldukları fırsatta üçer-beşer iskân mahallerinden firar etmeye başlamışlardır.³⁶ Rakka'ya aşiret iskânları hicri 1102 rebiyü'l-ahirinde (Ocak 1691) resmen başlamış ve

Rakka'ya iskân edilen aşiretler, iskân edildikten kısa bir süre sonra ilk buldukları fırsatta firar etmişlerdir. Firar eden cemaatlerin geri döndürülmeleri için Rakka Beylerbeyi komutanlığında hemen operasyonlar başlatılmıştır. İşte bu operasyonlarla iskâna davet edilen aşiret reislerinin verdikleri cevaplar, yukarıda izah etmeye çalıştığımız firar sebepleri ile onların halet-i ruhiyelerini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Hicri 1109 (m. 1697-1698) tarihinde firar eden Türkmen ve Ekrât Aşiretlerine karşı Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa büyük bir operasyon başlatmış ve firar eden cemaatleri iskâna davet ettiğinde onlar: "Hayvanlarımıza yetecek kadar ot yok, kendimiz ve bu kadar bin davamız mahvoldu. Rakka'ya gitmek mümkün değildir. Mumbuc'a (Menbic) gidip yerleşebiliriz." şeklinde bir cevap vermişler; bu hususta kararlı olduklarını muharebeyi dahi göze aldıklarını söyleyerek göstermişlerdir.³⁷ Aynı şekilde Üsküdar'da medfun Valde Sultan'ın Cami-i Şerif Evkafından Yeni İl ve Türkmen -ı Halep Hassı'na tâbi Reyhanlı Aşireti kışlaklarından yaylaklarına giderken ve yaylaktan dönüşlerinde yerleşik halka zarar verdiklerinden Rakka'ya iskânları kararlaştırılmıştı. Bu amaçla Reyhanlı Aşiretine gidilip iskâna davet olunduğlarında, Reyhanlı Aşireti'nin Boy Beyleri, kethüdaları ve ihtiyarlarından oluşan bir heyet: "yaptıkları şekâvettten pişman olduklarını söyleyip Rakka iskânından aflarını istemişler

³⁶ Faruk Sümer; a.g.e., 39, 40; B.O.A.; Müh. 100, s. 120, 136; Müh. 135, s. 187-190; MAD. 534, s. 12, 13; MAD. 701, s. 2-21.

³⁷ B.O.A.; Müh. 110, s. 960; Silahtar Fındıklılı Mehmet Ağa, Nusretname, Sad. İsmail Parmaksızoğlu, C. I, MEB, İstanbul, 1962, s. 248.

ve havasına, suyuna alışık olmadıkları Rakka çölünde ikâmete takat getiremeyeceklerini, güç yetiremeyeceklerini” beyan etmişlerdir.³⁸

Küçük yaştan itibaren saraya alınarak eğitilen Silahtar Fındıklılı Mehmet Ağa, Nusretnâme adlı eserinde Rakka iskânından firar eden aşiretler hakkında önemli bilgiler vermiştir. Ancak aşiretlerin iskânı kabullenmeyip, iskândan firar etmelerinin sebeplerini izah ederken, olayları sonuçları itibarı ile yüzeysel olarak ve devlet ağzıyla değerlendirme yoluna gitmiştir. Fındıklılı; Başiboş gezip açıktan geçinen, davalarını ekinlere salan, yol kesicilik gibi şekâvetleri tespit edilen Türkmen ve Ekrât Aşiretlerinin Rakka’ya sürülerek oraya yerleştirildiklerini yazdıktan sonra, bunların birçoğunun padişahın emrine boyun eğip ziraatla uğraşarak geçimlerini sağladıklarını; ancak tarım işçiliği kendilerine zor gelen, açıktan geçinmeye alışık pek çok edepsizin bir ayaklanma ve firar için fırsat kolladıklarını belirtmiştir.³⁹

Yaşam tarzları yaylak-kışlak hayatı ve geçim kaynakları hayvancılık olan aşiretler iskân edildikleri Rakka’da yerleşik hayata adapte olamamışlardır. Ayrıca bazı devlet görevlilerinin kendilerini suçlu-suçsuz ayırt etmeden potansiyel suçlu olarak görmeleri ve Arap aşiretleriyle yapılar muharebeler bu aşiretleri yabancısı oldukları bu diyarlarda bunaltmış ve ilk fırsatta kaçışlarına sebebiyet vermiştir. Firar eden aşiretler genellikle Anadolu tarafında yaşadıkları eski yurtlarına gitmişler, fakat bunlar zamanla değişik bölgelere yayılarak şekâvetleriyle halka zararlı olmuşlardır. Böylece aşiretleri Rakka’ya iskân ederek bazı problemleri çözmeyi uman Osmanlı Devleti bu firarlar yüzünden daha büyük bir problemle karşılaşmıştır.

Rakka iskânı firarileri Anadolu’nun dört bir tarafına yayılarak gittikleri bölgelerdeki şekâvetleriyle halkın göç etmesine, köylerin tahrip olmasına ve çok büyük ekonomik zararlara sebebiyet vermişlerdir. Recep 1142’de Rakka Beylerbeyi Hüseyin Paşa’ya gönderilen bir emr-i şerif, Rakka’dan firar eden cemaatlerin gittikleri ve etkili oldukları bölgeleri göstermesi açısından önemlidir. Rakka iskânı firarilerinden:

Aydın, Saruhan Sancakları ve Hüsrev Paşa Hanı taraflarında olan Musacalı Cemaati Kabileleri ve Kantemir Çepnisi Cemaati Aydın Muhaasılı ve Kırşehir Sancağı Mutasarrıfı aracılığı ile,

³⁸ B.O.A.; Müh. 158, s. 3.

³⁹ Fındıklılı, a.g.e., s. 246.

Sivas ve Karaman Eyaletlerinde olan Beydili'ye tâbi Döğer, Karakocalı, Harbendeli, Çağıranlı, Kara Çeçeli, Sarıcalı, Tecirli, Balabanlı, Doğanlı, Silsüpür Ceridi, Küçüklü, Bab-ı Altun ve Şerefli Cemaatleri Sivas ve Karaman Valileri ile Bozok Voyvodası aracılığı ile,

Erzurum, Kars ve Çıldır Eyaletlerinde olan İrişvanlı, Üstürkânlı, Kurdikânlı, Hacı Kırılı, Hacukânlı, Otmanlı, Uzmanlı, Zeyvanlı, Barçıkânlı, Kâskânı, Memokânı, Urusathı, Mihranlı, Acurlu, Gündeşli, Küçüklü, Çoğumlu ve Tecirli Cemaatleri Kars Beylerbeyisi, Göle Sancağı Mutasarrıfı, Erzurum Mütesellimi, Kemanlı Sağıroğlu İbrahim ve Kuruçaylı Şehsuvaroğlu aracılıkları ile,

Diyarbakır ve Mardin taraflarında olan Milli Kebir-i Tavan aşiretlerinden Hasenanlı, Bendanlı, Cemaleddinli, Bahaeddinli, Kucur Afsarı, Harbendeli, Badılı, Mamavi, Bozkoyunlu, Ömerli ve Acurlu cemaatleri Diyarbakır Valisi, Diyarbakır ve Mardin'deki Aşiret Reisleri ve Mardin voyvodası aracılıkları ile,

Maraş ve Halep Eyaletlerinde Kilis Ekrâtı içinde olan Kılıçlı Ekrâtı, Tecirli ve Bektaşlı Aşiretleri ise Maraş Beylerbeyi, Halep Mütesellimi ve Kars-ı Zulkadriye Voyvodası vasıtası ile buldukları mahallerden kaldırılacak ve iskân edilmek üzere Rakka'ya nakledileceklerdi.⁴⁰

2- Rakka İskânından Firar Eden Aşiretlerin Şekâvetleri

Rakka'ya iskân edilen aşiretler firar ederek Anadolu yakasına gitmişler ve geldikleri bu bölgelerde kendi hallerinde durmayarak şekâvetleriyle halka zarar vermişlerdir.

Rakka Eyaletinde Harran'a iskânları ferman olunan Okçu İzzeddinli, Amuki ve Şeyhli Ekrâtı Eşkırıyası ele başları Rakka Valisi Hüseyin Paşa tarafından cezalandırılmış, geriye kalanları iskân için Rakka'ya götürülmüştü. Ancak bunların nakilleri sırasında içlerinden 500 kadarı kaçmayı başarmış ve çevredeki dağlara sığınmışlardı. Hüseyin Paşa'nın vefatıyla bunlar dağlardan inerek iskâna götürülenler de tekrar firar ederek bir araya gelip Kilis ve Azaz bölgesinde şekâvete başlamışlardır. Bunlar adam öldürme ve yaralama, gasp, talan ve ırza geçme gibi her türlü hukuk dışı eylemi gerçekleştiriyorlardı. Bunların zulümlerine daha fazla dayanamayan Azaz köylüleri

⁴⁰ B.O.A.; Müh. 137, s. 13, 20.

evlerini terk etmeye başlamışlardı. Kilis ve Azaz halkının mağduriyetlerini ve şikayetlerini belirtmesi üzerine Okçu İzzeddinli, Amuki ve Şeyhli Aşiretleri eşkiyasının suçlularının cezalandırılıp, geriye kalanlarının Rakka Eyaleti'nde iskân edilmelerine dair 1107 Şevvalinde (Mayıs 1696) Rakka Beylerbeyi Ahmet Paşa ile Kilis Kadısı ve Voyvodasına hitaben emr-i şerif gönderilmiştir.⁴¹

Kilis Hassı Ekrâtından Okçu İzzeddin taifesinin şekâvetleri hicri 1116 (m. 1704) tarihine gelindiğinde halen devam ediyordu. Okçu İzzeddin Cemaati, Musa Beyli aşireti eşkiyasından yedi-sekiz yüz kadar eşkiya ile anlaşarak Kilis kazasına hücum ederek kendilerini durdurmakla görevlendirilen Kilis Voyvodası Ahmed'i evinde katledip, mal ve eşyalarını yağmalamışlardı. Daha sonra Kilis Serdarı Abidin Çavuş ile Abidin Çavuş'un kardeşleri ve yeğenlerinin evlerine baskın düzenleyerek mal ve eşyalarını yağmalamışlardı. Bu meselenin halli için görevlendirilen Halep Valisi Hasan Paşa eşkiya üzerine gittiğinde onlar Malatya ve Antep taraflarına kaçmışlardı. Eşkiyanın ele geçirilip suçlularının cezalandırılması ve geriye kalanlarının ise Rakka'ya nakil ve iskânları Halep Valisine yardımcı olmak üzere Maraş Beylerbeyi, Malatya Mutasarrıfı ve Antep Sancakbeyi ile Rakka Valisi Vezir Mehmet Paşa görevlendirilmiş, ilgililere 1116 senesi rebiyü'l-evvelinde emr-i şerifler gönderilmişti.⁴²

Rakka'ya iskânı ferman olunan Recepli Afşarı Türkmen indan bir miktarı iskân mahallerinden firar ederek Zamantı (*ضمانتی*), Kayseri, Kozbaşı (*قوزباشی*) ve Akdağ civarlarına gitmişler bu bölgede yolcu ve tüccarların önünü kesip mallarını gasp edip yağmalamışlar, bunun haricinde adam öldürme ve yaralama, hırsızlık ve tecavüz gibi suçları işlediklerinden 1110 muharreminde (Ağustos 1698) suçluların cezalandırılıp, geriye kalanlarının Rakka'ya nakil ve iskânlarına dair emr-i şerif gönderilmişti.⁴³

İskilip Kazası taraflarında olan ve şekâvetinden dolayı Rakka'ya iskânı emredilen Çeçeli Cemaatinden Kalenderoğlu Hasan'a tâbi iki yüzden fazla eşkiyaya, Rakka iskânından firar eden Mamalı ve Avcılar, Pehlivanlı, Kulak, Kızılca Şarlı, Dedesli, Kara Hacılar ve Kıranlı Cemaatlerine mensup beş yüzden fazla iltica etmiş ve bunlar ittifakla şekâvete başlamışlardı. Bunlar köyleri ve çiftlikleri kışlağımız diyerek zorla zapt edip halkın perişan olmasına sebep olunca, Sivas Beylerbeyi ve Kangırı (Çankırı) Sancağı

⁴¹ B.O.A.; Müh. 108, s. 337, 338.

⁴² B.O.A.; Müh. 114/1, s. 300, 301.

⁴³ B.O.A.; Müh. 110, s. 475.

Mutasarrıfına 1113 Muharreminde emr-i şerif gönderilerek bunların derhal yakalanarak suçluların cezalarının verilmesi diğerlerinin ise iskân mahalleri olan Rakka'ya geri götürülmeleri istenmiştir.⁴⁴

Ekrât taifesinden Ulus olarak bilinen Cihanbeyli Aşiretinden Koyunoğlu İbrahim kardeşi ve kendisine tâbi olanlarla üç yüzden fazla süvari eşkıya topluluğu meydana getirerek Sarı Çiçek isimli bölgede kasaba ve köyleri basarak adam öldürme ve yaralama ve mal gasp etme suçlarını işlediklerinde bunların ahvallerine nizam vermek ve iskânlarını sağlamak için merkezden bir mübaşir görevlendirilmişti. Ancak Koyunoğlu İbrahim ele geçirilemeyince bu defa aynı husus için Maraş Beylerbeyi görevlendirilmişti. Maraş Beylerbeyi, Malatya Sancağı eski mutasarrıfını da yanına alarak Koyunoğullarını Arapkir yakınlarında bir mahalde yakalamış ve onlara iskân emrini tebliğ etmişti. Bunlar Kılıçlı Ekrâtıyla beraber Rakka'ya iskâna götürülürken Kılıçlı Ekrâtından 50 kadar kişi iskânı kabul etmediklerini belirtip ihtilal çıkarınca Koyunoğulları da bunlardan etkilenerek isyana iştirak etmişlerdi. Koyunoğlu Cemaati mensupları iskân görevlerini dinlemeyerek kaçmışlar ve Malatya kazasında bulunan Kızıl Geçidi isimli bölgeden Murat Nehrini geçip, kadın ve çocuklarını Parçikânlı ve Herdi Cemaatleri içlerinde gizleyerek kendileri dağılarak bir kısmı Diyarbakır Eyaletinde bulunan Karacadağ tarafına, diğer bir kısmı ise Gerger taraflarına gitmişti. Bu firarilerin iskân için Rakka'ya geri getirmekle Rakka Valisi Vezir Hüseyin Paşa ve ona yardımcı olmak üzere Malatya Sancağı Mutasarrıfı, Arapkir Sancağı Beyi, Divriği Voyvodası, Diyarbakır Mütesellimi ve Maraş Beylerbeyi görevlendirilmiş ve Rebiyü'l-evvel 1114 (Ağustos 1702) tarihinde bu kişilere gerekli emr-i şerifler gönderilmişti.⁴⁵ Koyunoğulları Rakka Eyaleti'ne tâbi Harran Nahiyesinde iskân edilmiş ancak bunlar bir süre sonra tekrar iskân mahallerinden firar edip gidip Herdi Cemaati ile anlaşarak gene Sarı Çiçek isimli bölgede şekâvete başlamışlardı. Koyunoğulları Cemaati ile beraber gene Cihanbeyli Aşireti'ne tâbi olup Rakka'ya iskânları ferman olunan Zeyveli Cemaatinden 70, Parçikânlı'dan 314, Dirzanlı Cemaatinden 138, Herdili Cemaatinden bu cemaatin yerli reayası hariç 274 nefer Harran Nahiyesi'ne iskân olmuşlardı. Ancak bunların da bir kısmı firar edip Koyunoğulları gibi gidip Herdi Cemaati ile birlik olarak Sarı Çiçek bölgesinde adam öldürme, mal yağmalama, ırza geçme vb gibi her türlü hukuk dışı çirkin fiilleri gerçekleştirip halka zulüm etmeleri üzerine 1116 Saferinde

⁴⁴ B.O.A.; Müh. 111, s. 607.

⁴⁵ B.O.A.; Müh. 111, s. 676; Müh. 112, s. 659.

ve Malatya Sancağı Mutasarrıfı bunları ele geçirip tekrar Harran'da iskân etmekle görevlendirilmiştir.⁴⁶ Ancak 200 miktarı evden oluşan Cihanbeyli Ekrâtından Koyunoğulları Cemaati bertaraf edilemediği gibi Arapkir Sancağında bulunan Sarı Çiçek isimli yaylağa çıkıp kış mevsimi ile beraber Malatya Ovası'na inerek kışı geçirmek için buralardaki köylülerin evlerini zapt edip içlerine kadın ve çocuklarını yerleştirmiş, kendileri de Harput Ovası, Divriği, Arapkir, Kuruçay, Eğin, Malatya ve Alacahan semtlerinde şekâvete başlamışlardı. Bunlar Arapkir yakınlarında Erzurum kervanını Fırat Nehri'nin Arapkir'e göre karşı yakasında Kızılmeşe denilen bölgede ise Acem Hüccacının mal ve eşyalarını talan etmişlerdi. Bunların yakalanarak Rakka'da Harran bölgesinde iskânları için Kasım 1712 (1124 Şevval) ve 1713 Aralığında (1125 Zilhicce) emr-i şerifler gönderilmeye devam etmiştir.⁴⁷

Daha önceden Rakka'ya iskânları ferman olunan Ekrât taifesinden Lek Kürdü, Velili ve Kırıntılı Cemaatlerinden 400 kadar eşkiya iskânı kabul etmeyip Niğde civarında Develi Ovası'nda yerleşmişler ve 25'er 30'ar atlı gruplar oluşturarak Niğde, Bor, Ürgüp, Şeyh Cemalettin ve Ereğli kazalarında yol kesme, adam öldürme, gasp ve yağmalama suçlarından dolayı bu kez bunların Kıbrıs Adası'na sürülmeleri için emr-i şerif verilmiş ancak bu iskân gerçekleştirilememiştir. Bu cemaatler şekâvetlerinin şiddetlerini arttırarak halka zulmetmeye devam ettiklerinden bu defa da Lek, Velili ve Kırıntılı cemaatlerini Halep Eyaletinde Menbiç Nahiyesinde iskânları uygun görülmüş ve bu iş için 1703 Martında (1114 Şevval) gönderilen hükm-ü şerif ile Aydın ve Menteşe sancakları mutasarrıfı, Adana ve Halep Valileri görevlendirilmişti. Aydın ve Menteşe Sancakları mutasarrıfı bu cemaatleri buldukları yerlerden kaldırıp kadın ve çocukları, hayvanları, mal ve eşyaları ile birlikte Adana valisine teslim edecek, Adana Valisi bunları Antakya'ya kadar götürüp Halep Valisine teslim edecek, Halep Valisi ise bu cemaatleri Menbiç'e götürüp orada münasip gördüğü mahallere iskân edecekti.⁴⁸

Elbistan sınırları dahilinde Ahsendere denilen bölgeye iskân edilen Kılıçlı Ekrâtı şekâvetlerinden dolayı önce Kıbrıs Adası'na bir ara Hama'ya iskânları için emr-i şerif verilmiş ve buralara nakilleri için resmi işlemler başlatılıp sayımları yapılmış aşiret ileri gelenleri gelip af dileyip bundan sonra kendi hallerinde duracaklarına dair yakarınca hallerine merhameten Kıbrıs'tan vazgeçilip Rakka'ya iskân edilmelerine karar

⁴⁶ B.O.A.; Müh. 114/1, s. 267.

⁴⁷ B.O.A.; Müh. 119, s. 275, 276; Müh. 120, s. 90, 91.

⁴⁸ B.O.A.; Müh. 114, s. 44.

hallerine merhameten Kıbrıs'tan vazgeçilip Rakka'ya iskân edilmelerine karar verilmişti. Ancak bu cemâat Rakka'da ikamet etmeyip eskisinden daha fazla eşkıyalık yapmaya başladılar. Bunların şekâvetlerinden mağdur olan Elbistan ve Antep halkı şikayetçi olunca devlet bunların derhal 1124 Muharreminde (Şubat 1712) Rakka Beylerbeyi Vezir Yusuf Paşa'ya emr-i şerif gönderilmiştir.⁴⁹

Rakka'ya iskân edilen Recepli Afşarı Türkmen ve Ekrâtı iskân mahallerine firar ederek Sivas ile Kangal kazası köylerine gelerek buralarda köy halkının meralarına ve ekinlerine hayvanlarını salmak, köylünün yollarını kesip paralarını gasp etmek, karşı gelenlerini öldürmek veya yaralamak gibi suçları işleyerek köylüye zulmediyorlardı. Ayrıca Recepli Afşarı eşkıyası Kangal menziline bozarak buradaki beygir ve atları, buğday, arpa vs. eşya ile ulakların mal ve eşyalarını gasp etmişlerdir. Bunların yüzünden Sivas'tan Halep, Diyarbakır, Bağdat ve Basra taraflarına giden "Kangal Yolu" tamamen işlemez olmuştu. Sivas halkının şikayeti üzerine bu hususun halledilmesi için bin mübaşir tayin edilmiş ve yetki Bağdat Valisinde olmak üzere eşkıyanın yakalanıp cezalandırılması istenmiş ve buna dair emr-i şerifler 1125 Rebiyü'l-ahirinde (Mayıs 1713) gönderilmiştir.⁵⁰ Hicri 1138 (1725-1726) tarihine gelindiğinde iskân olunamayan Recepli Afşarı Ekrâtının iki firkaya ayrıldığı görülmektedir. Bunlardar reaya olarak bilinen firka devlete fazla bir problem teşkil etmezken Recepli Uşağı olarak bilinen firka ise şekâvetleriyle Maraş, Antep, Adana, Yüreyir, Sarıçam, Karakışla, Sis, Kurt Kulağı Belek ve Halep civarlarında halka zarar vermekteydi. Bunlar yolcu ve tüccarların önünü keserek mal ve eşyalarını yağmıyor, halkın mallarını ve paralarını gasp ediyor ayrıca iskândan firar eden diğer aşiret mensuplarına da sahip çıkarak onları da kendi içlerine alıyorlardı. Recepli Afşarından miri için 150 adet mehari deve (hecin deve) talep olunmuş, bu aşiretin reaya olarak bilinen firması kendi hissesine düşen 100 mehari deveyi verirken Recepli Uşağı kendi payına düşen 50 mehari deveyi vermemişti. Recepli Uşağı cemaatinin bu itaatsizliği ve şekâvetleri üzerine Rakka, Maraş ve Kars mütesellimleri ile Kilis Mukataası Voyvodası görevlendirilerek bunların cezalandırılması ve Rakka'ya iskânlarının sağlanması istenmiş ve bu hususta ilgililere 1138 Recebinde emr-i şerif gönderilmiştir.⁵¹ Kars-ı Maraş tarafından yaylağa gidip gelen Recepli Afşarı Türkmen ı yolları üzerindeki

⁴⁹ B.O.A.; Müh. 119, s. 116.

⁵⁰ B.O.A.; Müh. 119, s. 381.

⁵¹ B.O.A.; Müh. 133, s. 153.

yerleşik ahalinin ve yolcuların mal ve eşyalarını gasp ediyor Kayseri ve Zamantı taraflarına giderek de mal ve eşyaları ile ekinlerine zarar veriyorlardı. Rakka iskânına tâbi olan Recepli Afşarının buldukları yer itibarı ile Rakka'ya uzak olduğu ve Rakka Valilerinin bu aşireti kontrol edemediği gerekçesi ileri sürülmüş ve Recepli Afşarı Rakka'dan çıkarılıp Zamantı Mukataasına ilhak edilmiştir. Zamantı'da iskân olunacak Recepli Afşarı Kayseri, Sivas, Tokat, Çorum, Kırşehir, Niğde, Aksaray, Kozan ve Maraş taraflarında kendisi şekâvetten uzak duracağı gibi bu bölgeleri de eşkıyadan koruyacaktı. Recepli Afşarı'nın Rakka iskânından affedilip Zamantı'ya iskân edilmeleri ve şekâvetleri ihtimaline karşılık 30 bin gurusluk nezire bağlanmalarına dair 1141 Rebiyü'l-evvelinde (Ekim 1728) Rakka Valisi ve Zamantı kadısına hitaben emr-i şerifler yazılmıştır.⁵²

Danışmentli Türkmen ı cemaatinden Şerefli Cemaati iskân mahallerinden firar ederek gidip Kayseri, Niğde, Aksaray ve Kırşehir taraflarında başı boş gezerek şekâvetleriyle bölge halkına zarar veriyordu. Bu nedenle Şerefli cemaatinden Rakka'ya nakil ve iskânları için Rakka ve Maraş Eyaletleri Valisi Vezir Ali Paşa ile Adana, Karaman ve Anadolu Valileri ve Aksaray, Kayseri, Kırşehir ve Niğde sancakları mutasarrıfları 1133 Cemaziye'l-evvelinde (Şubat 1721) gönderilen emr-i şeriflerle görevlendirilmişlerdi. Gönderilen emr-i şeriflerde Şerefli Cemaatinin halen Haymana dolaylarında oldukları belirtilerek görevlileri oyalamak için "Rakka'ya iskân gideceğiz ancak daha iskân edileceğimiz bölge henüz belirlenmedi" şeklinde sarf ettikleri sözlere kulak asılmadan gereğinin yapılması emredilmiştir.⁵³ Şerefli Cemaati 20 bin gurus nezirle Rakka'ya iskân edilmiş ancak bir süre sonra içlerinden yüzden fazla eşkıya fırsatını bularak tekrar iskândan firar ederek gidip Kırşehir ve Aksaray sakinlerinden Boynu inceli Cemaatine iltica etmişlerdir. Bunlar ittifakla Kırşehir köylerinden Kaman, Çağırğan, Orta, Ömer Hacı, Müderris ve Çiftlik köyleri sakinlerinin ekinlerini bostan ve mahsulatlarını hayvanlarına yedirip tahrip ettikten sonra karşı gelen köylüleri de vurarak yaralanmalarına sebep olmuşlardır. Boynu inceli cemaati içine sığınan Şerefli Cemaatinin gizlendiği bu cemâat içlerinden çıkarılarak Rakka'ya iskân edilmeleri için 1138 Rebiyü'l-ahirinde (Ocak 1726) Konya, Kırşehir, Aksaray, Niğde, Kayseri ve Rakka Mütessellimleri görevlendirilmişti. Şayet Boynu inceli Cemaati yetkilileri içlerinde gizledikleri Şerefli Cemaati eşkıyasını vermek istemez ve bu konuda zorluk

⁵² B.O.A.; Müh. 135, s. 165.

⁵³ B.O.A.; Müh. 130, s. 59-65.

çıkartılırsa onların da Şerefli Cemaati ile beraber Rakka'ya iskâna götürülmeleri emredilmiştir. Aynı hususta bir ay kadar sonra ikinci kez aynı emr-i şerifler gönderilmiştir.⁵⁴

Rakka Eyaletinde iskânı ferman olunan Milli Ekrâtına tâbi Milli Maran Espiyan, Milli Bezgevrân Ali Reşanlı, Şerefyanlı, Cemaleddinli, Günlü, İzolü, Ali Reşanlı, Şerefyanlı, Musyanlı, Halidani, Türkmen ü, Sipyanlı, Delükânlı vs. cemaatleri iskân mahallerinden firar ederek Erzurum, Pasinler, Hınıs, Tekman, Narman, Tercan taraflarına giderek bu bölgede siyah çadırlar kurarak ikamet etmeye başlamışlardı. Bu cemaatler bir süre sonra bin kadar piyade ve süvarisi ile adam öldürme, mal gasp etme ve yağmalama gibi eylemlerde bulunmaya başlamışlar, İran tarafına da gidip gelerek gerek asker ve gerekse tüccar taifesine zarar vermeye başlamışlardı. Bu aşiretlerin süvarileri köy köy dolaşarak onları haraca bağlamışlar ve zorla mal ve eşyalarını toplamaya başlamışlardır. Bununla da yetinmeyen bu eşkıya grubu köylülerin hayvanlarını da zorla gasp etmişlerdi. Bu durum Erzurum mütesellimi tarafından merkeze bildirilince, Milli Ekrâtı eşkıyasının tekrar iskân olunmak üzere Rakka'ya nakledilmeleri için 1140 Cemaziye'l-ahirinde (Şubat 1728) emr-i şerif gönderilerek Rakka Beylerbeyi ve Erzurum mütesellimi görevlendirilmişti.⁵⁵

Rakka iskânından olan Silsüpür Ceridi Cemaatlerinden Musa Bey, Beyli, Araboğlu, Veli Bey, Osman Bölükbaşı ve Gül Halil Cemaatleri ilk Badılı ve Modanlı Ekrâtının bir kısım Hüdavendigâr, Aydın ve Ankara sancaklarında sakin olup, bunlar iskâna davet edildiklerinde iskân teklifini reddettikleri gibi Rakka iskânından kaçan firarilere de sahip çıkıp onları içlerinde gizlemekteydi. Rakka iskânı firarileriyle beraber yol kesip, adam soyan, mal gasp edip yağmalayan bu cemaatlerin ferman olduğu üzere Rakka'ya nakil ve iskânları için Hüdavendigâr, Aydın ve Ankara sancakları Mutasarrıflarıyla Halep ve Rakka'yı idare eden Vezir Yusuf Paşa'ya 1126 muharreminde (Ocak 1714) emr-i şerifler gönderilmişti.⁵⁶ Cemaatler durumdan haberdar olunca birçoğu gidip Mamalı Türkmen ü Aşireti içlerinde gizlenmeye başlamışlardı. Bunların geri getirilmesiyle görevlendirilen mübaşir Mamalı Aşireti reisinden içlerinde gizledikleri cemaatleri isteyince o, cemaatlerin torun evlerini vermeyip bir miktar reaya evlerini görevliye teslim etmişti. Mamalı Aşireti reisi

⁵⁴ B.O.A.; Müh. 133, s. 49, 50, 94, 95.

⁵⁵ B.O.A.; Müh. 134, s. 324.

⁵⁶ B.O.A.; Müh. 120, s. 109.

bunların nakillerine refakat etmiş ancak Delice Su (*دلیجه صو*) denilen mevkiye geldiklerinde Zile Hassına tâbi Çongar kazası yörükleri bir miktar süvari ve piyade ile önlerine çıkıp Mamalı Aşireti reisi Ömer'e, gerekli evrakı düzenleyip mübaşirle beraber bu iskân evlerini bize teslim edin biz de onları istenilen yere ulaştıralım deyince Ömer bunu kabul etmiş iskâna götürülen cemaatleri onlara teslim ederek geri dönmüştü. Fakat Çongar Kazası yörükleri Keskin kazasında bir köye geldiklerinde artık iskân evlerini buradan ileri götürmeyiz diyerek sözlerinden dönmüşler itiraz eden iskân mübaşirini de korkutarak tehdit etmişlerdi. İskâna götürülen cemaatler ise beraberlerinde götürüp Zile Yörüğü içinde gizlemeye başlamışlardı. Bunun üzerine gerek Zile Hassı Yörüklerinin içinde gizlenen cemaatlerin ve gerekse diğer bölgelere dağılan iskâna tâbi cemaatlerin bir an önce buldukları yerlerden kaldırılarak Rakka'ya iskân olup Anadolu yakasında eşkıya teftişine ve bazı cemaatlerin Rakka'ya iskânlarına memur olan Ahmet Paşa'ya hitaben emr-i şerif yazılmıştır.⁵⁷

Cerid Cemaati hicri 1102 (m. 1691) tarihinde Rakka'ya ilk iskân edilen cemaatlerden olup iskân mahallerinden firar ederek gidip Kayseri ve Kırşehir sancakları dahilinde ikamet etmeye başlamışlardı. Buralarda soygun, gasp ve adam öldürme gibi eylemlerde bulunan Cerid Cemaatinin buldukları yerlerden kaldırılarak Rakka'ya nakillerinden Karaman Valisi ile Karaman'dan Rakka'ya kadar olan bölgelerin mutasarrıfları görevlendirilmiş ve 1133 Rebiyü'l-evvelinde bu husus için ilgililere emr-i şerifler tebliğ olunmuştur.⁵⁸

Rakka'ya iskân edilmişler iken iskân mahallerinden firar ederek Sivas ve Karaman taraflarına giden Barak, Bayındır, Musacalı, Döğerli ve Bozkoyunlu Cemaati mensupları gittikleri yerlerde kendi hallerinde durmayıp şekâvete başlamışlardı. Üzerlerine devlet kuvvetleri gönderilince Yeni il Türkmen ı Cemaatlerinden Pörnek, Pehlivanlı, Akçakoyunlu, Çiğdemli, Bahrili ve Kara Gündüzlü cemaatleri içlerinde gizlenmeye başladılar. Rakka iskânından firar eden bu cemaatlerin sığındıkları aşiretler içinden ayrılarak Rakka'ya geri getirilmeleri emredilmişti. Eğer bu firarileri, içlerinde saklayan cemaatler iade etmezlerse onların da Rakka iskânına tâbi tutulmaları istenmiştir. Bu meselenin halli için 1141 Şevvalinde (Mayıs 1729) Yeni İl kadılarına,

⁵⁷ B.O.A.; Müh. 120, s. 240.

⁵⁸ B.O.A.; Müh. 130, s. 22

Pörnek, Pehlivanlı, Çiğdemli ve diğer cemaatlerin aşiret reislerine hitaben emr-i şerifler yazılmış ayrıca bu husus için bir mübaşir tayin edilmiştir.⁵⁹

Rakka'ya iskân edildikten sonra iskân mahallerinden firar ederek Malatya Sancağına Şut İli (*شوط ايلي*) kazasında ikamet etmeye başlayan Cihanbeyli Aşiretinden Ömeranlı Cemaati bu bölgedeki fesat ve şekâvetleriyle halka zulmediyorlardı. Bu cemaatin Rakka'ya iskân edilmek üzere nakilleri için 1157 rebiyü'l-evvelinde (Mart 1744) Diyarbakır Valisi Malatya Mutasarrıfı ve Rakka mütesellimine hitaben emr-i şerifler yazılmıştı.⁶⁰

Rakka iskân edilen aşiretler içerisinde firar etmeyen cemâat yok gibidir. Firar ederek gittikleri yerlerde şekâvet olaylarına karışan bu cemaatlere karşılık hiçbir ciddi şekâvet olayına karışmamış cemaatler de vardı. Bu cemaatler ise iskân nizamını bozdukları ve iskânda kalan cemaatlerin ihtilâline sebep oldukları gerekçesiyle hemen buldukları yerlerden kaldırılıp Rakka'ya iskân için geri getiriliyorlardı. Ankara-Rakka'daki iskân mahallerinden firar ederek Ankara ve Çankırı taraflarına giden bir kısım Çeçeli Cemaati mensubu; Sivas ve Konya taraflarına giden Döğer, Kara Kocalı, Şeyhler, Tokuz, Harbendeli, Dimlekli Cemaatleri; Çorum, Kırşehir ve Bozok dolaylarına giden bazı Silsüpür Ceridi, Küçüklü ve Bâb-ı Altun Cemaatleri; Aksaray, Haymana, Bergama ve Turgutlu taraflarına giden Kara Çeçeli, Musacalı, Kantemir Çepnisi, İncili, Hacı Fakihli, Tanburacılı Cemaatleri vs. yukarıda bahsedilen bu tür cemaatlere dendir.⁶¹

3- İskân Politikasında Meydana Gelen Değişiklikler

Osmanlı Devleti Rakka iskânından firar eden cemaatlerin bir türlü önünü alamamıştır. İskânın başlarında takip ettiği iskân politikasını ödün vermeden sıkı bir şekilde uygulamaya çalışan devlet, zaman ilerledikçe bazı aşiretlere tavizler vermeye başlamıştı. Bu aşiretler Rakka iskânından affedilerek ya buldukları bölgede ya da uygun görülen başka bir mahalde iskâna tâbi tutuluyorlardı. Bazı aşiretlerin Rakka iskânından affedilmeleri doğal olarak iskândaki diğer cemaatleri olumsuz yönde etkiliyordu. Zira Rakka'da bulunan aşiretler de bunlar gibi ya af istiyor veya buna dair

⁵⁹ B.O.A.; Müh. 135, s. 297.

⁶⁰ B.O.A.; Müh. 150, s. 241, 255.

⁶¹ B.O.A.; Müh. 135, s. 190-195.

bir beklenti içine giriyorlardı. Aslında Osmanlı Devleti bu olumsuzluğu fark etmişti. Meselâ Milli Ekrâtı taifesinden Hasenanlı Cemaati 400 hanesiyle Milli'den çıkarılarak Rakka iskânından affedilmiş, ancak bu durum Milli Ekrâtından diğerlerinin ihtilâline sebep olur diye bundan vazgeçilmişti.⁶²

Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa Afşar Cemaatinin devlete yaptıkları hizmetlerden dolayı Rakka iskânından aklarını istemiş bu husustaki gerekli izni de almıştır.⁶³ Rakka iskânından affedilen Afşar Cemaati Antep ve Maraş taraflarına iskân edilmiş ancak bir süre sonra bölge halkı şikâyet ederek onların tekrar Rakka'ya gönderilmelerini istemişti. Fakat devlet bu şikâyetler karşısında, Afşar cemaatinin Rakka iskânından affedildiğini kesin bir dille beyan ederek, bu yöndeki istekleri reddetmişti.⁶⁴ Rakka'ya ilk iskân edilen cemaatlerden Kantemir Çepnisi de Rakka iskânından affedilerek Bergama taraflarında ikamet ettirilmek üzere Rakka iskânından affedilmiş ve hatta görevlilerden bu cemaati iskân teklifi ile rencide etmemeleri istenmişti.⁶⁵ Rakka iskânından affedilen aşiretlerden biri de Milli Ekrâtı Cemaatleridir. Milli Ekrâtına tâbi Zırkı, Delikânlı, Ali Reşanlı, Şerefyanlı, İzolü vs. gibi cemaatlerin Rakka'da iskân edilecekleri bölgede yeterli otlak ve sulak olmadığından bunların Rakka iskânından affedilip Habur Nehri kenarında münâsip görülen yerlere iskân edilmeleri sağlanmıştı.⁶⁶ Osmanlı Devleti Afşar, Çepni ve Milli Aşiretlerinin Rakka iskânından aklarını hususundaki bu kararlılığını diğer bazı cemaatlerde gösterememiştir. Rakka'da Harran Nahiyesinde iskân edilen İlbeyli Cemaati Rakka iskânından affedilerek Halep Eyaletinde Menbiç Nahiyesi'ne nakledilmişti. Ancak bir süre sonra İlbeyli Cemaatinin burada da kendi halinde durmayıp Maraş'a firar etmesi üzerine tekrar Menbiç'ten kaldırılıp Rakka'ya iskânı için emr-i şerif gönderilmişti. Ancak bu kararın üzerinden üç ay dahi geçmeden İlbeyli Cemaatinin gene Menbiç'te kalması için bir başka emr-i şerif gönderilmişti. İkinci emr-i şerifte gerekçe olarak ise İlbeyli'nin Menbiç'ten Rakka'ya nakledilmeleri halinde bunların yerine iskân olunacak münâsip bir cemaatin bulunmadığı gösterilmişti. Ancak bu karardan yaklaşık yedi yıl sonra İlbeyli Cemaati tekrar ve son kez Menbiç'ten Rakka'ya nakledilmiş ve eski iskân yerleri Harran Nahiyesi'ne yerleştirilmiştir.⁶⁷

⁶² B.O.A.; MAD.701, s. 6.

⁶³ B.O.A.; Müh. 120, s. 153.

⁶⁴ B.O.A.; Müh. 130, s. 264.

⁶⁵ B.O.A.; MAD. 701, s. 4.

⁶⁶ B.O.A.; Müh. 135, s. 69, 357.

⁶⁷ B.O.A.; MAD. 10179, s. 28; Müh. 135, s. 196, 197, 268, 269.; Müh. 142, s. 118, 124, 184, 185.

Musacalı Cemaatine tâbi Kaçarlı, Avşalı, Tanburacılı, Çilli, Hacı Fakılı, Ca'berli ve İncili Cemaatleri özellikle Rakka Valisi Süleyman Paşa zamanında h. 1141 (m.1728-1729) tarihinde firar etmişler bunların geri getirilmesi için defaatle emr-i şerifler gönderilmişse de bunda pek başarı sağlanamamış ve sonunda Musacalı Aşiretine tâbi bu yedi cemaati h. 1146 (m. 1733-1734) tarihinde Rakka iskânından affedilmiştir.⁶⁸

Osmanlı Devleti'nin Rakka'ya iskân edilen aşiretlerin firarlarını önleyememesi beraberinde iskân politikasında bazı değişiklikler meydana getirmişti. Zira, başlangıçta iskân hususunda hiç taviz vermeyen ve iskâna tâbi tutulan her cemaati muhakkak iskân etmek isteyen Osmanlı Devleti, sonraları bir kısım cemaatleri iskândan affetmeye başladı. Ancak bu afların belirli bir standarda göre uygulanmaması iskândaki tüm aşiretleri af beklentisi içine sokmuştu. Af istekleri ve beklentileri ise zaten bozulan iskân nizamının daha da bozulmasına sebep olmuştu. Osmanlı Devleti İlbeyli Cemaati örneğinde olduğu gibi Af konusunda tutarsız bir tavır sergilemiştir.

4- Rakka İskânından Firar Eden Cemaatlerin Geri Getirilme İşlemleri

Aşiretler Rakka'ya iskân edildikten kısa bir süre sonra firar etmeye başlayınca, firar eden bu cemaatleri buldukları yerlerden geri getirmek için ya Rakka Valisi bizzat ya da görevlendirdiği kethüdası hazırlanan askeri kuvvetlerle operasyon düzenliyorlardı. Ancak firarilerin geri getirilmesi için külliyetli miktarda hazırlanan askerlerin ihtiyaçları gittikleri bölge ahalisi tarafından karşılandığından halk sıkıntıya düşüyordu. Ayrıca bu türden her askeri operasyon devlet içinde oldukça masraflı oluyordu. Halkın mağduriyetinin giderilmesi ve masrafların azalması için artık bu türden büyük askeri operasyonlar yerine firar eden cemaatler hangi eyalet sınırları içindeyseler bunların geri getirilmesi o eyalet yöneticilerinin sorumluluğuna verilmişti. Hiçbir Eyalet yöneticisi Rakka iskânı firarilerinin eyaleti topraklarında barınmasına müsâde etmeyecekti. İskândan kaçanlar hangi eyalet topraklarına gitmişlerse o eyalet yöneticisi bunları buldukları yerlerden kaldırıp Rakka'ya nakillerini sağlayacaktı.⁶⁹ Aşiretleri Rakka'ya geri götüren Beylerbeyi kendi eyaleti sınırında firarileri bir sonraki eyaletin yöneticisine teslim edecek ve bu şekilde nakil elden ele Rakka'ya kadar devam edecekti. Lekvanik Ekrâtından Akbaş Cemaati Ankara ve Haymana dolaylarında

⁶⁸ B.O.A.; MAD. 701, s. 2.

⁶⁹ B.O.A.; Müh. 114/1, s. 329, 330.

şekâvetlere halka zarar vermeye başlayınca bunların Rakka'ya iskânları emredilmişti. Bu husus için görevlendirilen Anadolu Valisi Vezir Mehmet Paşa Akbaş Cemaatini aileleriyle beraber buldukları yerlerden kaldırıp sürerek Adana Beylerbeyisine teslim etmiş, o da Halep Valisi'ne teslim ettikten sonra Halep Valisi de bu Cemaati götürerek iskân etmesi için Rakka Valisine teslim etmiştir. Bu teslimler resmi tutanaklarla belgeleniyordu. Cemaati getirip teslim eden teslim ettiğine, alan ise teslim aldığına dair hazırlanan evrakları imzalıyor ve bütün bu resmi vesikalar merkeze gönderiliyordu. Meselâ Akbaş Cemaati'nin Rakka'ya naklinde görev alan Anadolu Valisi, Adana Valisinden, Adana Valisi Halep Valisinden ve Halep Valisi de Rakka Valisinden cemaatlerin teslimlerine dair resmi belgeler alıp bu evrakları başkente İstanbul'a göndermişlerdi. İskân edilmek üzere Rakka'ya nakledilen cemaatler kadınları, çocukları, hayvanları, mal ve eşyalarıyla beraber nakledildiği için Rakka'ya yürüyüş kolay olmuyordu. Nakil sırasında firarlar yaşanabiliyordu. Mesela Rakka Valisi Kadızâde Hüseyin Paşa Rakka'ya iskânları ferman olunan Okçu İzzeddinli, Amuki ve Şerefli Cemaatlerini Rakka'ya geri getirirken bunlardan 500 kadarı nakil sırasında firar ederek Kilis ve Azaz dağlarına kaçmışlardı. Bu firarların önünü almak için nakledilen aşiretin kethüdalarından, sözü dinlenen ve saygı duyulan ileri gelenlerinden insanlar rehin alınarak hapsediliyor ve cemaatleri iskân edilinceye kadar hapiste tutuluyorlardı. Ayrıca aşiretlerin Rakka'ya nakilleri sırasında dikkat edilen hususlardan biri de yol üzerinde bulunan ahalinin herhangi bir şekilde mağdur edilmemesiydi. Aşiretler kadın ve çocukları ve hayvan sürüleriyle beraber nakledildiği için bunların yol üzerinde bulunan halka zarar vermemesine azami dikkat ediliyordu. İskân edilmek üzere Rakka'ya nakledilen cemaatlere uygulanan son işlem, Rakka'ya geldikten sonra bunların tahririnin yapıp nezre bağlanması işlemidir. Rakka'ya getirilen bu cemaatlerin hemen tahrirleri yapılıyor aile reisleri fert fert sayılarak deftere kaydediliyordu. Ayrıca iskândan firarları önlemek amacıyla bu cemaatler nezre bağlanıyor ve firar etmeleri halinde kendilerinden tahsil edilecek para belirlenip bu işlemler karşılıklı imzalarla belgeleniyordu. Bu cemaatlerle ilgili bütün resmi işlemleri ihtiva eden defterin bir nüshası merkeze gönderiliyor ve bu defter Hazine-i Amire'de ilgili yere kaydedilerek saklanıyordu.⁷⁰

⁷⁰ B.O.A.; Müh. 108, s. 337, 338; Müh. 111, s. 56, 57; Müh. 119, s. 116.

şekâvetlere halka zarar vermeye başlayınca bunların Rakka'ya iskânları emredilmişti. Bu husus için görevlendirilen Anadolu Valisi Vezir Mehmet Paşa Akbaş Cemaatini aileleriyle beraber buldukları yerlerden kaldırıp sürerek Adana Beylerbeyisine teslim etmiş, o da Halep Valisi'ne teslim ettikten sonra Halep Valisi de bu Cemaati götürerek iskân etmesi için Rakka Valisine teslim etmiştir. Bu teslimler resmi tutanaklarla belgeleniyordu. Cemaati getirip teslim eden teslim ettiğine, alan ise teslim aldığına dair hazırlanan evrakları imzalıyor ve bütün bu resmi vesikalar merkeze gönderiliyordu. Meselâ Akbaş Cemaati'nin Rakka'ya naklinde görev alan Anadolu Valisi, Adana Valisinden, Adana Valisi Halep Valisinden ve Halep Valisi de Rakka Valisinden cemaatlerin teslimlerine dair resmi belgeler alıp bu evrakları başkente İstanbul'a göndermişlerdi. İskân edilmek üzere Rakka'ya nakledilen cemaatler kadınları, çocukları, hayvanları, mal ve eşyalarıyla beraber nakledildiği için Rakka'ya yürüyüş kolay olmuyordu. Nakil sırasında firarlar yaşanabiliyordu. Mesela Rakka Valisi Kadızâde Hüseyin Paşa Rakka'ya iskânları ferman olunan Okçu İzzeddinli, Amuki ve Şerefli Cemaatlerini Rakka'ya geri getirirken bunlardan 500 kadarı nakil sırasında firar ederek Kilis ve Azaz dağlarına kaçmışlardı. Bu firarların önünü almak için nakledilen aşiretin kethüdalarından, sözü dinlenen ve saygı duyulan ileri gelenlerinden insanlar rehin alınarak hapsediliyor ve cemaatleri iskân edilinceye kadar hapiste tutuluyorlardı. Ayrıca aşiretlerin Rakka'ya nakilleri sırasında dikkat edilen hususlardan biri de yol üzerinde bulunan ahalinin herhangi bir şekilde mağdur edilmemesiydi. Aşiretler kadın ve çocukları ve hayvan sürüleriyle beraber nakledildiği için bunların yol üzerinde bulunan halka zarar vermemesine azami dikkat ediliyordu. İskân edilmek üzere Rakka'ya nakledilen cemaatlere uygulanan son işlem, Rakka'ya geldikten sonra bunların tahririnin yapıp nezre bağlanması işlemidir. Rakka'ya getirilen bu cemaatlerin hemen tahrirleri yapılıyor aile reisleri fert fert sayılarak deftere kaydediliyordu. Ayrıca iskândan firarları önlemek amacıyla bu cemaatler nezre bağlanıyor ve firar etmeleri halinde kendilerinden tahsil edilecek para belirlenip bu işlemler karşılıklı imzalarla belgeleniyordu. Bu cemaatlerle ilgili bütün resmi işlemleri ihtiva eden defterin bir nüshası merkeze gönderiliyor ve bu defter Hazine-i Amire'de ilgili yere kaydedilerek saklanıyordu.⁷⁰

⁷⁰ B.O.A.; Müh. 108, s. 337, 338; Müh. 111, s. 56, 57; Müh. 119, s. 116.

Rakka iskânına tâbi olan cemaatlerin Rakka'ya nakledilirken nasıl bir prosedür takip edildiği ve nakil işlemlerinin nasıl gerçekleştiğinin daha iyi anlaşılması amacıyla meseleyi birkaç örnek olayla somutlaştırmak faydalı olacaktır.

Rakka iskânına tâbi olup Ankara ve Haymana dolaylarında şekâvetleriyle halka zarar veren Lekvanik Ekrâtından Akbaş Cemaatinin, Rakka Eyaletine nakilleri için 1111 Muharreminde (Temmuz 1699) Anadolu, Karaman, Adana, Halep ve Rakka Valilerine hitaben emr-i şerifler gönderilmişti. Anadolu Valisi Mehmet Paşa, Akbaş Ekrâtı eşkıyasını buldukları yerlerden kadın, çocuk, mal ve eşya ve hayvan sürüleriyle birlikte kaldırıp Adana'ya kadar götürmüştü. Buraya kadar olan nakilde Karaman Valisi de Mehmet Paşa'ya yardımcı olmak üzere görevlendirilmişti. Resmi tutanak karşılığında Akbaş Cemaati eşkıyasını teslim alan Adana Beylerbeyi de onları götürüp aynı şekilde Halep Valisi'ne, Halep Valisi ise Rakka Beylerbeyine teslim etmişti. Bütün bu teslimlere dair⁸ hazırlanan resmi tutanakların birer nüshası merkeze gönderiliyordu.⁷¹

Rakka iskânından firar ederek Çıldır'a giden ve bu bölgede yol kesme, adam öldürme, gasp gibi suçları işleyerek ahaliye zarar veren Türkmen ve Ekrât aşiretlerinin Rakka'ya nakilleri için, Çıldır, Kars ve Rakka Valileriyle Diyarbakır Mütesseslimine hitaben h. 1131 (m. 1719) tarihinde emr-i şerifler gönderilmişti. Çıldır'da bulunan iskân firarileri kadın, çocuk, mal ve eşyalarıyla beraber buldukları yerlerden kaldırılıp kazadan kazaya devredilerek Diyarbakır mütesseslimine teslim edilmiş, aynı şekilde Diyarbakır mütesseslimi de bu aşiretleri götürüp eyaleti sınırında bekleyen Rakka Beylerbeyi'ne teslim etmişti. Bu hususta gönderilen emr-i şeriflerde nakil sırasında yol üzerinde bulunan ahalden bir kişiye bile zarar verilmemesi, eyalet ve sancak yöneticilerinin muhakkak resmi tutanakla iskân firarilerini birbirlerine teslim etmeleri isteniyordu.⁷²

Konar-göçer Türkmen taifesinden Şeyhler Cemaati ahali Kızılca denilen dağda kalıyor ve o bölgede bulunan köyleri basarak ahalesinin hayvanlarını gasp, mahsulatlarını telef edip karşı gelenlerini döverek yaralıyor ve kadınlara tecavüz ediyorlardı. Ayrıca bu aşiret mensupları onar ve yirmişerli gruplar oluşturarak İğde Beli denilen mevzide yol kesip buradan geçen yolcuları soyuyor karşı gelenleri öldürerek

⁷¹ B.O.A.; Müh. 111, s. 56, 57.

⁷² B.O.A.; Müh. 129, s. 2.

Kızılırmak'a atıyorlardı. Bu durum Kırşehir Sancağı Mutasarrıfı tarafından merkeze bildirilince Şeyhli Cemaati'nin Rakka'ya iskânları emredildi.

Şeyhli Aşiretinin nakli Kırşehir'den itibaren başlayacak ve Kırşehir Rakka arasındaki eyalet ve sancak yöneticileri kendi sınırlarında bu cemaatin nakline nezaret edeceklerdi. Bu şekilde konaktan konağa aktarılarak Rakka'ya varılacaktı. Ayrıca nakil sırasında yolda bulunan meskun bölgelerin ve ahalisinin zarar görmemesine azami dikkat edilecek ve bu şekilde Rakka'ya kadar gelinerek Şeyhli Cemaati Rakka Valisine teslim edilecekti.⁷³

Rakka'ya 1691 m. (1102 h.) tarihinde iskân edilen Cerid Cemaati, iskândan firar ederek Kayseri ve Kırşehir taraflarına giderek bu bölgede şekâvete başlamışlardı. Cerid Cemaati'nin Rakka'ya geri getirilmesi için Karaman'dan Rakka'ya kadar olan eyalet ve sancak yöneticileri görevlendirilmişti. Cerid Cemaatini hayvanları, eşyaları ve aileleri ile birlikte Karaman'dan itibaren her il yöneticisi alıp, kendi sınırları dışına kadar götürüp bir sonraki ilin yöneticisine teslim edilecekti. Bu nakil işlemi Rakka'ya kadar bu şekilde devam edecekti.⁷⁴

Rakka iskânına tâbi iken iskân mahallerinden firar ederek; Kangırı (Çankırı) tarafında İskilip ve Kalecik kazalarında bulunan Çeçeli Cemaati ve Ankara dolaylarına gelen Şeyhli, Alibeyli ve Araplı Cemaatleri; Pehlivanlı Aşireti'ne iltica eden Döğer, Kara Kocalı, Şeyhler, Tokuz, Çeçeli, Harbendeli ve Dimlekli Cemaatleri; Çorum, Kırşehir ve Bozok (Yozgat) taraflarında bulunan Silsüpür Ceridi, Küçüklü, Bab-ı Altun, Harbendeli ve Dimlekli Cemaatleri; Haymana ve Turgutlu kazaları ile Emirdağ dolaylarında olan Kantemir Çepnisi, İncili, Çilli, Afşılı, Hacı Fakihli, Hafirli, Tanburacılı, Tokuz ve Kara Çeçeli Cemaatleri; Karaman, Kütahya ve Sivas dolaylarında bulunan Barak, Bayındır, Beğmişli, Kara Şeyhli, Kazlı, Kadirli, Araplı ve Şark Çağıranlı Cemaatleri; Halep, Maraş ve Antep taraflarına giden Kılıçlı ve Bektaşlı Cemaatleri'nin tekrar Rakka'ya iskânları için 1728 Eylülünde (1141 rebiyü'l-evvel) emr-i şerifler gönderilmişti. Bütün bu cemaatlerin buldukları bölgeden Rakka'ya kadar olan nakillerinde mezkûr mesafedeki eyalet ve sancak yöneticileri görev almış ve bunlar ilden ile, elden ele bu cemaatleri resmi tutanaklarla birbirlerine teslim ederek Rakka'ya ulaştırmışlardı. Gönderilen emr-i şeriflerde bu cemaatlerin Rakka'ya

⁷³ B.O.A.; Müh. 129, s. 327.

⁷⁴ B.O.A.; Müh. 130, s. 22.

nakillerinde görev alan yöneticilerden istenilenler şu şekilde özetlenebilir: Rakka iskânından kaçan bu cemaatler buldukları bölgeden bir neferi bile geride kalmamak şartıyla hayvan sürüleri, mal ve eşyaları, kadın ve çocukları ile beraber yerlerinden kaldırılıp, Rakka'ya kadar eyalet ve sancak yöneticileri birbirlerine devretmek suretiyle nakilleri gerçekleştirecekti. Bu cemaatlerin yollarda giderken firar etmemeleri için Boy Beyi, Kethüda ve sözü dinlenen ileri gelenlerinden bazı kişiler rehin olarak alınıp muhkem kalelerde hapsedileceklerdi. Bu mahpuslar ancak temsil ettikleri aşiretler firar etmeden ve problem çıkarmadan Rakka'ya ulaştıklarında serbest bırakılacaktı. Ayrıca yolda yürüyüş sırasında meskûn mahallerdeki ahaliler olsun, yolcu veya tüccarlar olsun bunların hiçbirine en ufak bir zarar gelmemesine azami dikkat edilecekti. Bu cemaatlerin nakillerinden sorumlu devlet görevlileri bu cemaatleri Birecik üzerinden Fırat Nehri'ni geçirmedikçe geri dönmeyeceklerdi. Eyalet ve sancak yöneticileri bu cemaatleri birbirine teslim ederken bu işlemi imzalı ve mühürlü tutanaklarla gerçekleştireceklerdi. Rakka'ya ulaştırılarak Rakka Valisi Vezir Ahmet Paşa'ya teslim edilen bu cemaatlerin tahriri (sayımı) yapıldıktan sonra iskân edileceklerdi. Ancak bir daha firar etmemeleri için bu cemaatler nezre bağlanacaktı. Bu cemaatlerle ilgili hazırlanan resmi evrakların birer nüshaları İstanbul'a gönderilecekti.⁷⁵

5- Rakka İskânından Firar Eden Cemaatlerin Mevcudu

Rakka'ya Türkmen ve Ekrât Aşiretlerin iskân edilmesine 1102 Rebiyü'l-ahirinde (Ocak 1691) tarihinde başlanmıştır.⁷⁶ Ancak iskân edilen aşiretler (daha önce izah ettiğimiz), birtakım sebeplerle ilk buldukları fırsatta iskân mahallerinden firar etmişlerdi.⁷⁷ Rakka'da firar eden cemaatler düzenlenen operasyonlarla tekrar Rakka'ya getiriliyor ancak bunlar fırsat bulunca gene firar ediyorlardı. Tüm iskân faaliyetleri boyunca bu durum böyle devam ettiğinden firar eden cemaatlerin kesin bir mevcudunu vermek mümkün olmamaktadır. Ancak zaman zaman yapılan tahrirler veya bunların geri getirilmesine dair çıkarılan emr-i şeriflerde firar eden bazı aşiretlerin mevcutları da verilmiştir. İşte biz Rakka iskânından firar eden bu cemaatlerin mevcudunu vereceğiz.

⁷⁵ B.O.A.; Müh. 135, s. 189-197.

⁷⁶ B.O.A.; MAD. 534, s. 10, 11; T.D. 835, s. 6, 7.

⁷⁷ B.O.A.; MAD. 701, s. 2-12; Müh. 110, s. 214, 215, 475; Müh. 111, s. 30, 31, 403, 607, 685; Müh. 112, s. 256; Müh. 114/1, s. 329; Müh. 119, s. 381; Müh. 120, s. 91, 92, 109, 153 v.d.

Musacalı Cemaati yedi fasıladan ibaret olup bu cemaatler: Kaçarlı, Avşalı (Afşalı), Tanburacılı, Çilli, Hacı Fakılı (Hacı Fakihli), Ca'berli, İncili Cemaatleridir. Bu cemaatlerden önce Caberli bunu takiben Hacı Fakılı cemaatleri firar etmişti. Rakka Valisi Süleyman Paşa zamanında h. 1141 (m. 1728-1729) tarihinde ise diğer Musacalı cemaatleri firar etmişti. Musacalı'ya tâbi bu yedi cemaatin 1146 (m. 1733-1734) senesinde Rakka malından çıkarılarak Malikâne olarak Mukataaya kaydolduğuna dair bilgiler mevcuttur. Musacalı'ya tâbi bu yedi adet cemâat 700 haneden müteşekkil olup Hazineye olan yıllık katkıları 3000 guruş idi.⁷⁸

Rakka'ya iskân edilen Kabağlı Tokuzu Cemaati'nin bir miktarı h. 1126 (m. 1714) tarihinde firar etmiş geriye kalan yüz kadar evleri ise Rakka Valisi Süleyman Paşa zamanında tamamen firar etmişlerdi. Bunlardan bir miktarı Rakka Valisi Vezir Ahmet Paşa zamanında geri getirilmişse de çoğunluğu Antakya taraflarında Gavur Dağı dolaylarında kalmışlardı. Kabağlı Tokuzu Cemaati 151 Haneden müteşekkil olup, Hazineye yıllık gelirleri 500 guruş idi.⁷⁹

Rakka'ya iskân edilen Döğer Cemaati h. 1140 (m. 1727-1728) senesinde Rakka Valisi Süleyman Paşa zamanında tamamen iskândan firar edip iskân mahallinde hiçbir evleri kalmamıştı. Bunlar Alacahan tarafına gidip "Bizler Alacahan'a muhafazacı olarak görevlendirildik" diyerek yalan söylemiş ve bu suretle o bölgede tutunmaya çalışmışlardı. Yapılan tahkikat sonucunda bunların Beğdili Türkmen ina tâbi eşkıyalar olduğu bölgenin muhafazasından ziyade harabına sebep olacakları ve burada iskândan kaçan diğer Beğdili'ye tâbi cemaatlere yataklık edecekleri beyan edilmişti. Beğdili Türkmen ina tâbi Döğer Cemaati 151 Haneden müteşekkil olup Miri'ye (Hazineye) yıllık katkıları 440 guruş idi.⁸⁰

Rakka'ya iskân edilen Beğdili'ye tâbi Kara Kocalı Cemaati h. 1140 (m. 1727-1728) senesinde Süleyman Paşa zamanında bütün evleriyle iskân mahallerinden firar ederek Alacahan tarafına gitmişlerdi. Bu cemâat mensupları: "Bizler Kangal Cemisi Evkafındanız, Alacahan'a Muhafazacı tayin olunduk" diyerek bölge halkını kandırıp oyalayarak o bölgede tutunmaya çalışmışlardı. Kara Kocalı Cemaati iki fasıla olarak Rakka'ya iskân edilmişti. Bir fasılası bu firar eden ve Kangal Camisi Evkafından olduklarını iddia eden gruptur ki yapılan tahkikatla bu cemaatin hırsız bir taife olduğu

⁷⁸ B.O.A.; MAD. 701, s. 2, 3.

⁷⁹ B.O.A.; MAD. 701, s. 2, 3.

⁸⁰ B.O.A.; MAD. 701, s. 3.

belirtilmiş ve o bölgede kaldıkları takdirde bölgenin harabına sebep olacakları beyan edilmişti. Kara Kocalı Cemaati'nin diğer fasılasının ise otuz beş senedir (h. 1140 / m. 1727-2728 tarihi itibarı ile) iskân mahallinde buldukları kaydedilmiştir. Rakka iskânına tâbi Kara Kocalı Cemaati 35 haneden müteşekkil olup, hazineye yıllık katkıları 100 guruş idi.⁸¹

Rakka iskânından olan Kara Çeçeli Cemaatinin öncelikle bir miktarı firar ederek Kalecik denilen bölgede Şehsuvaroğlu ve Çeçeli Hasanoğlu isimli kişilerin cemaatlerine iltica etmişlerdi. Bunları takiben iskân mahallindeki diğer cemâat üyeleri de üçer beşer firar ederek bunların yanına gelmeye başlamışlardı. Firarlardan sonra iskân mahallinde 30 kadar evleri kalan Kara Çeçeli Cemaati 60 haneden müteşekkil olup Hazineye yıllık vergileri 251 guruş idi.⁸²

Rakka iskânından olan Boz-Ulus'a tâbi Silsüpür Ceridi, Küçüklü ve Bab-ı Altun Cemaatleri Rakka Valisi Kadızâde Hüseyin Paşa zamanında ilk iskân edilen aşiretlerden olup bunlar (daha önce izah ettiğimiz) bazı sebeplerle iskân mahallerinden firar etmişlerdi. Geride kalanlar ise "giden evlerimiz gelmediler, biz de gidelim" deyip firar ettiklerinden bu cemaatlerin iskân mahallinde hiçbir evleri kalmamıştı. Silsüpür Ceridi 250 haneden müteşekkil olup Miri'ye (Hazineye) yıllık katkıları 800 guruştı. Bu cemaatin malına 450 guruş zam yapılarak Yeni il mukataasına ilhak olduğuna dair bir kayıt düşülmüştür. Küçüklü Cemaati ise 151 Haneden müteşekkil olup Hazineye yıllık katkıları 451 guruş idi. Küçüklü Cemaati de malına 300 guruş zam yapılarak Yeni il mukataasına ilhak olunmuştur. Bab-ı Altun Cemaati ise 25 Haneden müteşekkil olup Miri'ye yıllık vergileri 100 guruş idi.⁸³

Rakka'ya iskân edilen Boz-Ulus'a tâbi Harbendeli Cemaati h. 1120 (m. 1708) senesinde firar etmişlerdi. Daha sonra Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa bunların birçoğunu geri getirmişti. Ancak fırsat bulduklarında bu cemâat üyeleri üçer-beşer firar etmeye devam etmişlerdir. Firar edenler Bozok'ta (Yozgat), Salarlı, Mamalı ve Pehlivanlı Cemaatleri içlerinde gizlenmekteydiler. Rakka iskânına tâbi Harbendeli Cemaati 60 haneden müteşekkil olup Hazineye yıllık katkıları 250 guruş idi.⁸⁴

⁸¹ B.O.A.; MAD. 701, s. 3.

⁸² B.O.A.; MAD. 701, s. 3.

⁸³ B.O.A.; MAD. 701, s. 4.

⁸⁴ B.O.A.; MAD. 701, s. 4.

Rakka iskânından olan Kantemir Çepnisi, iskân mahallerinden firar ederek Aydın Sancağına Bergama Kazası dolaylarına gitmişlerdi. Kantemir Çepnisi 120 Haneden müteşekkil olup Miri'ye yıllık vergileri 400 guruş idi. Boz-Ulus Türkmen inâ tâbi olan Kantemir Çepnisi Bergama Kazası'na tâbi Selendi isimli bölgede kışlayıp, Ahur (| حور) Dağı isimli bölgede yaylamak üzere malı Rakka malından çıkarılarak Rum ili sakini Boz-Ulus Türkmen mukataasına zamm olunmuştu. Bu cemaatin Tarı Bükü (Darıbükü) denilen mevzide boş ve harap yerlere iskânlarına karar verilmiş ve Rakka'ya iskân teklifi ve mal talebiyle rencide edilmemesi için 1147 Zilhiccesinde (Nisan 1735) emr-i şerif gönderilmişti.⁸⁵

Rakka Eyaletinde Ruha (Urfa) ile Birecik arasında bulunan Haremlük Hanı'na iskân edilen Perdel Tecirlisi h. 1120 (m. 1708) firar ederek önce Erzurum taraflarına gitmişler daha sonra geri getirilen cemâat tekrar firar ederek bu defa da Kırşehir ve Bozok (Yozgat) taraflarına gitmişlerdi. Rakka iskânına tâbi Perdel Tecirlisi 150 Haneden müteşekkil olup Miriye senelik ödedikleri vergi 400 guruş idi.⁸⁶

Rakka'ya iskân edilen Şark Çağıranlı Cemaati Rakka Valisi Süleyman Paşa zamanında firar ederek Pehlivanlı Aşireti'ne iltica ettiler. Şark Çağıranlı Cemaati 50 Haneden müteşekkil olup Hazineye yıllık olarak 250 guruş vergi ödemekteydi.⁸⁷

Rakka iskânına tâbi olan Recepli Afşarı Cemaati 200 Haneden müteşekkil olup, bunlar hazineye yıllık 1925 guruş vergi ödemekteydiler. Recepli Afşarı , Rakka Valisi Süleyman Paşa zamanında 40 kadar evleriyle firar etmiş, bu firarlar peyder-pey devam ederek iskân mahallerinde elli kadar evleri kalmıştı.⁸⁸

Rakka'ya iskân edilen Şerefli Cemaati h. 1137 (m. 1725) senesinde tamamı iskândan firar edip iskân mahallerinde hiç evleri kalmamıştı. Rakka iskânına tâbi Şerefli Cemaati 200 Haneden müteşekkil olup Miriye yıllık 2700 guruş vergi ödemekteydi.⁸⁹

Rakka'ya iskân edilen Badılı Ekrâtı Cemaatine tâbi Otmanlı, Cemokanlı, Uzmanlı, Hacı Kırılı, Rişvanlı, Üstürkânlı, Kurdikânlı, Zeyveli, Parçıkânlı, Memokânlı, Kâskânlı, Urusathı, Sühranlı, Acırlı, Gündeşli, Küçüklü, Çoğumlu ve Tecirli Cemaatleri toplam 2000 Hane bu cemaatler miriye yıllık 6500 guruş vergi ödemekteydi. Bu

⁸⁵ B.O.A.; MAD. 701, s. 4.

⁸⁶ B.O.A.; MAD. 701, s. 4.

⁸⁷ B.O.A.; MAD. 701, s. 4.

⁸⁸ B.O.A.; MAD. 701, s. 5.

⁸⁹ B.O.A.; MAD. 701, s. 5.

cemaatlerin birçoğu h. 1115 (m. 1703-1704) senesinde firar ederek Erzurum, Kars ve Çıldır taraflarına gitmişlerdi. Bunların bir kısmı Vezir Yusuf Paşa daha sonra bir kısmı da Vezir Ali Paşa (Rakka Valileri) taraflarından geri getirilmişlerse de bunlar fırsat buldukça tekrar firar etmişlerdi.⁹⁰

Rakka iskânından Milli-i Tavan Aşireti'ne tâbi Cemaleddinli Cemaati 400 Haneden müteşekkil olup Hazineye yıllık 1500 guruş katkıları oluyordu. İskânlarından firar eden bu cemâat Rakka Valisi Ali Paşa zamanında geri getirilmiş 4-5 sene iskânda kaldıktan sonra bunlar gene firar etmişlerdi. Daha sonra Cemaleddinli Cemaati Rakka iskânından ihraç edilip Diyarbakır Voyvodalığına ilhak olunmuştu. Cemaleddinli'nin iskândan affedilmesi diğer Milli taifesinin ihtilâline sebep olmuştu.⁹¹

Rakka'ya iskân edilen Milli Aşireti'ne tâbi Hasenanlı Cemaati 400 Haneden müteşekkil olup bu cemaatin Miri'ye olan yıllık katkısı 1250 guruş idi. Hasenanlı Cemaati de tıpkı Cemaleddinli Cemaati gibi Milli ile beraber Rakka'ya iskâna gelip daha sonra Rakka iskânından ihraç edilmişti. Dolayısıyla Hasenanlı Cemaati de diğer Milli taifesinin ihtilâline sebep olmuştu.⁹²

Milli-i Kebir Aşireti'ne tâbi olup Rakka'ya iskân edilen Bendanlı Cemaati 500 Haneden müteşekkil olup bunların hazineye ödedikleri yıllık vergileri 1500 guruş idi. Bu cemâat firar ederek Mardin ve Diyarbakır tarafına gitmişti. Bendanlı Cemaati de Milli Aşireti'nin ihtilâline sebep olan aşiretler arasında gösterilmiş ve bir an evvel bu cemaatin Rakka iskân mahallerine döndürülmesi tavsiye edilmiştir.⁹³

Bahaeddinli diğer adıyla Pezküri Cemaati de Milli Aşireti'ne tâbi olarak Rakka'ya iskân edilen cemaatlere dendir. Bu cemâat 350 haneden müteşekkil olup Miri'ye yıllık katkıları 800 guruş idi. İskân mahallerinden firar eden bu cemaatin yarıya yakını geri getirilirken diğer yarısı Mardin köylerinden Kasr-ı Mezruk denilen bölgede kalmışlardı. Onların bu şekilde Mardin taraflarında ikameti diğer Milli taifesinin ihtilâline sebep olduğundan bunların bir an evvel geri getirilmesi gerekli görülmüş ancak gerek Bahaeddinli ve gerekse firardaki diğer Milli cemaatlerinin geri getirilmesinde herhangi bir başarı sağlanamamıştır. Bunların birçoğu daha sonraları iskândan affedilerek Diyarbakır ve Mardin bölgelerinde iskâna tâbi tutulmuşsa da, "bu durum diğer Milli

⁹⁰ B.O.A.; MAD. 701, s. 5.

⁹¹ B.O.A.; MAD. 701, s. 6.

⁹² B.O.A.; MAD. 701, s. 6.

⁹³ B.O.A.; MAD. 701, s. 6.

Cemaatlerinin iskân düzenini bozuyor” gerekçesiyle tekrar Milli’ye tâbi bu cemaatler Rakka’ya getirilmeye çalışılmıştır.⁹⁴

“Rakka İskânından Firar Eden Cemaatlerin Mevcudu” başlığı altında buraya kadar ele aldığımız bütün cemaatler “Hane” sayılarını tespit edebildiğimiz cemaatlerdir. Ancak bunların yanı sıra Rakka iskânından firar edip de Hane sayıları kaydedilmemiş birçok cemâat da tespit ettik. Bu nedenle Rakka iskânından firar eden cemaatlerin mevcutları hakkında net bir rakam telaffuz etmek mümkün olmamaktadır. Ancak tespit ettiğimiz bu haliyle bile, XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nin Halep, Rakka ve Musul hattından itibaren, Anadolu topraklarında önemli bir kitlesel hareketlilik (nüfus hareketliliği) yaşandığını söyleyebiliriz. Zira bu cemaatlerin tespit ettiğimiz toplam hane miktarları 5953’tür. Her hanenin ortalama 5 veya 6 kişiden müteşekkil olduğunu kabul edersek bu, ortalama 30-35 bin kişilik bir nüfus demektir. Bu nüfus bile XVIII. Yüzyıl Osmanlısı için azımsanmayacak bir rakamdır. Rakka iskânından firar eden cemaatlerin tespit edebildiğimiz iskâna tâbi olan mevcutları aşağıdaki tabloda ayrıntılarıyla verilmiştir.

⁹⁴ B.O.A.; MAD. 701, s. 6; Müh. 136, s. 137; Müh. 140, s. 247, 249.

Tablo 1

Rakka İskânından Firar Eden Bazı Cemâatlerin Mevcutları

(Maliyeden Müdevver Def. No: 701'e göre)

CEMAATİN ADI	HANE	Katsayı	
		5	6
1- Musacalı'ya tâbi Kaçarlı, Avşalı, Tanburacılı, Çilli, Hacı Fakılı, İncili ve Ca'berli Cemaatleri	700	3500	4200
2- Kabağılı Tokuzu	151	755	906
3- Döğer (Beğdili'ye tâbi)	151	755	906
4- Karakocalı (Beğdili'ye tâbi)	35	175	210
5- Karaçeçeli	60	300	360
6- Silsüpür Ceridi (Boz-Ulus'a tâbi)	250	1250	1500
7- Küçüklü (Boz-Ulus'a tâbi)	151	755	906
8- Bab-ı Altun (Boz-Ulus'a tâbi)	25	125	150
9- Harbendeli (Boz-Ulus'a tâbi)	60	300	360
10- Kantemir Çepnisi (Boz-Ulus'a tâbi)	120	600	720
11- Şark Çağrganlı	50	250	300
12- Perdel Tecirlisi	150	750	900
13- Recepli Avşarı	200	1000	1200
14- Şerefli	200	1000	1200
15- Badılı'ya tâbi Otmanlı, Cemokanlı, Uzmanlı, Hacı Kırılı, Rişvanlı Üstürkânlı, Zeyveli, Parçıkânlı, Urusatlı, Sühranlı, Acırlı, Gündeşli, Küçüklü, Çoğumlu ve Tecirli Cemaatleri	2000	10000	12000
16- Cemaleddinli (Milli'ye tâbi)	400	2000	2400
17- Hasenanlı (Milli'ye tâbi)	400	2000	2400
18- Bendanlı (Milli'ye tâbi)	500	2500	3000
19- Bahaeddinli (Milli'ye tâbi)	350	1750	2100
TOPLAM	5953	29765	35718

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AŞİRETLERİN İSKÂNINDA DEVLETİN TAKİP ETTİĞİ İDARİ UYGULAMA

Anadolu'daki Türkmen ve Ekrât aşiretlerinin iskân edileceği bölge Rakka Eyaleti olunca doğal olarak iskân faaliyetlerini yürüten en yetkili kişi de Rakka Beylerbeyi olmuştur. Rakka Beylerbeyi maiyetinde ve onun emrindeki Kadı ve Naibler, Yeniçeri Serdarları, Alay Beyleri, Kethüda Yerleri, İş Erleri, Eyaletten veya merkezden görevlendirilen mübaşirler mevcut devlet görevlilerinden iskân faaliyetlerini yürüten makamlardır. Bunların haricinde İskân Başlık, İskân Kâtipliği, İskân Beyliği gibi sadece iskân faaliyetlerine mahsus olarak meydana getirilen makamlar da mevcuttu.

I- BEYLERBEYİ

Osmanlı Devleti'nde, eyalet veya beylerbeyilik denilen ve sancaklardan müteşekkil idâri üniteleri yöneten görevliler Beylerbeyi veya Vali olarak anılmaktaydı.¹

Beylerbeyiler kendi bölgelerinde hükümdarın mutlak temsilcisi olarak Beylerbeyi divanında, askeri hususlara dair meseleleri halletmek, bölgesinde güvenliği sağlamak, tımar tevcih işlemlerini yürütmek gibi vazifeleri yerine getirirlerdi. Beylerbeyiler ayrıca kendi bölgelerindeki sancakbeyleri ile tımarlı sipahileri maiyetine alarak emredilen yerde orduya katılmak zorundaydı. Beylerbeyi sefere memur olduğu zaman yerine vekil olarak Mütesellim adı verilen kişileri bırakırdı.

Beylerbeyiler eyaletin merkez sancağında otururlardı. Bu sancaklara Paşa Sancağı denirdi. Beylerbeyiler Paşa unvanını taşırlardı. Bunlar, yaptıkları başarılı hizmetler karşılığında önemli eyaletlere atanarak Vezir rütbesi alabiliyorlardı. Vezaret rütbesine sahip beylerbeyilerin yargı yetkileri olduğundan eyaletlerine giderken veya mazûlen dönerken yollarda hukukî problemleri çözerlerdi. Ancak kendileri gibi vezir yetkili bir beylerbeyinin eyaletinden geçerken bu yetkilerini kullanamazlardı. Beylerbeyileri her ne kadar resmen tüm eyaletin en yetkili kişisiyseler de sadece kendi sancaklarının idaresinden mesul tutulmuşlardır. Mali ve adlî yetkileri oldukça sınırlı olan

¹ Orhan Kılıç; 18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devletinin İdâri Taksimatı-Eyalet ve Sancak Tevcihatı, Elazığ, 1997, s. 17.

Beylerbeyilerin askerî yönleri daima ön plana çıkmıştır. Eyaletindeki kadı ve defterdarlara kanun ve usule aykırı bir baskı kuramayan, doğrudan merkez tarafından atanan ve Divan-ı Hümayun'a karşı sorumlu olan sancakbeyleri üzerinde yetkisi sadece teftişten ibaret olan Beylerbeyilerin konumu sefer zamanlarında farklıydı. Sancakbeyiler sefer zamanında beylerbeyilerin maiyetinde ve onun emirleri doğrultusunda hareket etmekle mükellef idiler.²

Eyalet ve Sancak tasarrufunda uygulanan Has sisteminden zamanla vazgeçilerek hazinenin ihtiyaç duyduğu nakit para ihtiyacını karşılamak maksadıyla, buraları miri mukataa haline getirilmiş ve genellikle iltizâm ve malikâne ve arpalık usûlüyle tevcih edilmişlerdir. Bu uygulama ile birlikte artık bir beylerbeyi eyaletine ilaveten başka bir sancağı veya ikinci bir eyaleti tasarruf edebilmiştir.³ Mesela hicri 1125 (m. 1713) tarihinde Rakka Halep'e ilave olunarak Vezir Topal Yusuf Paşa'ya tevcih edilmişti. Halep ve Rakka Beylerbeyi olarak görevini yürüten Yusuf Paşa başarılarından dolayı Rakka gene kendisinde kalmak şartıyla hicri 1126 (m. 1714) tarihinde Şam Beylerbeyliği'ne tayin olmuştu.⁴ Rakka Eyaleti 1780-1838 tarihleri arasında ise birkaç vali istisna genelde Diyarbakır valilerine tevcih edilmiştir. 1796-1798 tarihleri arasında Ali Paşa, 1803-1804 tarihleri arasında Kalender Paşa, 1816 tarihinde Pehlivan Paşa ve 1823-1824 tarihleri arasında Hüseyin Paşa Diyarbakır Eyaleti Valiliği yanı sıra aynı zamanda Rakka Eyaleti Valiliği görevini de üstlenmişler ve bu görevlerini Diyarbakır'da sürdürmüşlerdir.⁵

Türkmen ve Ekrât Aşiretleri'nin Rakka'ya ilk iskân emrinin çıktığı h. 1102 (m. 1691) tarihinden itibaren Rakka Beylerbeyinin birinci derecede görevleri iskân faaliyetlerini yürütmek, iskân sırasında çıkan problemleri halletmek ve Rakka'daki Türkmen ve Ursan tüm aşiretlerin durumlarına nizam vermektir. Merkezden Rakka valilerine gönderilen emr-i şeriflerde Rakka Beylerbeylerinden Türkmen ve Ekrât

² Mehmet Ali Ünal; *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Kardelen Yayınevi, Isparta, 1998, s. 203-205; Yusuf Halaçoğlu; *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılar'da Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, TTK, Ankara, 1991, s. 75, 76.

³ Orhan Kılıç; *a.g.e.*, s. 17, 18.

⁴ Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa; *Nusretnâme*, Sad. İsmet Parmaksızoğlu, C. II, MEB, İstanbul, 1962, s. 298, 311.

⁵ İbrahim Yılmazçelik; *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)*, TTK, Ankara, 1995, s. 180.

Cemâatlerinin bir an evvel iskân edilmesi, Urban Aşiretlerinin denetim altına alınması öncelikle yapılması istenen görevler olmuştur.⁶

Rakka Beylerbeyi Kadızâde Hüseyin Paşa'ya 20 Rebiyü'l-ahir 1102 (21 Ocak 1691) tarihinde merkezden gönderilen bir emr-i şerifle Rakka Eyaleti'ne aşiretlerin iskân edilmesi istenmiştir.⁷ İskân faaliyetleriyle ilgili olarak ilk görevlendirilen Kadızâde Hüseyin Paşa'dan itibaren tespit ettiğimiz Rakka Beylerbeğileri şunlardır:

1- Hüseyin Paşa (Kadızâde)

Rakka'ya aşiretlerin iskânıyla görevlendirilen ilk beylerbeyidir. Rakka'ya iskânları emredilen Türkmen aşiretlerinin tahririni yaparak bunu İstanbul'a göndermiş ve bu tahrir defteri 26 Şaban 1104 (2 Mayıs 1693) tarihinde Başmuhasebeye kaydolunmuştur.⁸ Rakka Valisi Hüseyin Paşa'ya 1107 Rebiyü'l-evvelinde (Kasım 1695) vezirlik rütbesi verildi.⁹ Görevi başundayken vefat eden (Cemaziye'l-evvel 1107 / Aralık 1695) Hüseyin Paşa'nın yerine Ahmet Paşa (Silahdar Ağası Kürt Ahmet Ağa) getirildi.¹⁰

2- Ahmet Paşa (Kürt Ahmet Ağa)

Kadızâde Hüseyin Paşa'nın ölümüyle 1107 Cemaziye'l-ahirinde (Ocak 1696) Rakka Beylerbeyi oldu.

Ahmet Paşa Vezir ağalarından olup h. 1106 (m. 1694-95)'te Silahdar Ağası h. 1107 (m. 1696)'da Rakka Beylerbeyi oldu. H. 1109 (1697-98)'da Bursa Mutasarrıfı olan Ahmet Paşa, h. 1110 (m. 1698-99) tarihinde eşkıya tarafından şehit edilmiştir.¹¹ Hicri 1108 sonlarında (m. 1697) Ahmet Paşa'nın yerine Vezir Topal Yusuf Paşa Rakka Beylerbeyi olmuştur.¹²

⁶ B.O.A.; Müh. 108, s. 38; Müh. 110, s. 130, 531.; Müh. 114/1, s. 70; Müh. 125, s. 26; Müh. 126, s. 223; Müh. 159, s. 323.

⁷ B.O.A.; MAD. 534, s. 10, 11; T.D. 835, s. 6.

⁸ B.O.A.; T.D. 835, s. 1.

⁹ Silahdar, a.g.e., C. 1, s. 3.

¹⁰ B.O.A.; Müh. 108, s. 38, 40; Silahdar, a.g.e., C. 1, s. 133.

¹¹ Mehmet Süreyya; Sicil-i Osmanî, Nuri Akbayer – S. Ali Kahraman, C. 1, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, s. 197.

¹² Silahdar, a.g.e., C. 1, s. 247.

3- Yusuf Paşa (Topal Yusuf Paşa)

Büyük Cafer Paşa'nın küçük kardeşidir. Enderun'dan yetişen Yusuf Paşa Anadolu müfettişi iken h. 1108 (m. 1697)'de Rakka Beylerbeyi oldu. Anadolu'daki eşkıyalara karşı sağladığı başarılarından dolayı Rakka Valiliği'ne ilaveten Kırşehir ve Amasya sancakları tevcih olundu. Bundan sonra sırasıyla Diyarbakır (h. 1110 / m. 1698-99), Musul (h. 1111 / m. 1699-1700), ikinci defa Diyarbakır (h. 1113 / m. 1701-1702), Bağdat (h. 1114 / m. 1702-1703), Anadolu (h. 1115 / m. 1703-1704) ve Erzurum (h. 1116 / m. 1704) Valiliklerinden sonra 1116 Şabanında (Kasım 1704) ikinci kez Rakka Valiliğine getirildi. Hicri 1124 (m. 1712) senesinde yine Anadolu Valisi olan Yusuf Paşa'ya h. 1125 (m. 1713) tarihinde Rakka Eyaleti de ilave edilerek Halep Beylerbeyi tevcih olundu. Hicri 1126 (m. 1714) tarihinde Rakka gene kendisinde olmak şartıyla Şam Beylerbeyliği'ne atandı ve bu görevde iken Zi'l-kâde 1128 (Kasım 1716)'de Şam'da vefat etmiştir.¹³

Vezir Yusuf Paşa'nın Rakka Valiliğine birinci kez atanması h. 1108 (m. 1697) tarihinde olmuş ve yaklaşık iki yıl bu görevi yürüttükten sonra yerine Daltaban Mustafa Paşa Rakka Valisi olmuştur.

4- Mustafa Paşa (Daltaban Mustafa Paşa)

Vezir Topal Yusuf Paşa'nın yerine Rakka Valiliğine Vezir Mustafa Paşa atanmış ve atandığına dair emr-i şerif 1110 Cemaziye'l-evvelinde kendisine tebliğ edilmiştir.¹⁴

İstanbul'da Petris Köylüdür. Kara Mustafa Paşa dairesinden yetişmiş ve onun sayesinde bürokraside ilerlemiştir. Cebecibaşılık ve Yeniçeri Ağalığı gibi görevlerinin yanı sıra sırasıyla Niğde, Kayseri, Adana, Diyarbakır, Bosna, Rakka ve Bağdat valilikleri yaptı. 1114 Rebiyü'l-ahirinde (Eylül 1702) Sadrazam olmuş ancak Ramazan 1114 (Ocak 1703)'te idam edilmiştir. Hızlı ve cesur olduğundan dolayı kendisine Daltaban lakabı verilmiştir.¹⁵

¹³ Mehmet Süreyya; a.g.e., C. 5, s. 1700.

¹⁴ B.O.A.; Müh. 110, s. 531.

¹⁵ Mehmet Süreyya, a.g.e., C. 4, s. 1192.

Vezir Mustafa Paşa Rakka valiliğinden h. 1111 (m. 1700) tarihinde ayrılarak atandığı Bağdat'a gitmiş, onun yerine Rakka valiliğine Vezir Beyzâde Ali Paşa atanmıştır.¹⁶

5- Ali Paşa (Beyzâde Ali Paşa)

Enderun'dan yetişme olup, ikinci vezirken saraydan çıkarılmıştır. Trablusşam, Van, Basra (dört kez), Bağdat (iki kez), Rakka, Halep ve Karaman valiliklerinde bulundu. Dördüncü defa atandığı Basra valiliğinde iken 1117 Cemâziye'l-ahirinde (Ekim 1705) azledilmiş aynı yılın Receb ayında (Kasım 1705) Bağdat'ta vefat etmiştir. İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin yakınında defnedilmiştir.¹⁷

Rakka Valiliğine Daltaban Mustafa Paşa'nın yerine Ramazan 1111 (Şubat 1700)'de atanan Beyzâde Ali Paşa Rakka'da çok kısa bir süre görev yapmış ve atandıktan birkaç ay sonra Halep Valisi Eyüplü Hasan Paşa'yla becayiş yapmıştır. Böylece Zilhicce 1111 (Mayıs 1700)'de kendisi Halep'e giderken Hasan Paşa da Rakka'ya vali olmuştur.¹⁸

6- Hasan Paşa (Eyüplü Hasan Paşa)

Eyüp'te oturduğundan bu lakabı almıştır. Sırasıyla Bosna, Halep, Rakka, Bağdat, Diyarbakır, Şehrizar, Basra, Kastamonu ve Bağdat valilikleri yaptı. En son Muharrem 1116 (Mayıs 1704)'da atandığı Bağdat'ta 20 sene valilik yapmış ve burada vefat etmiştir. Kirmanşah'ı fethi, Konya'da Hz. Mevlâna türbesini inşa ettirmesi önemli hizmetlerindedir.¹⁹

Halep'te Vali iken Rakka Valisi Beyzâde Ali Paşa ile becayiş yaparak Zilhicce 1111 (Mayıs 1700)'de Rakka Valisi oldu. İki yıl Rakka Beylerbeyliği görevini yürüten Hasan Paşa h. 1113 (m. 1701) tarihinde Diyarbekir Beylerbeyliği'ne atanınca, Şam Beylerbeyi Vezir Çerkez Osman Paşa da Rakka'ya tayin edildi.²⁰

¹⁶ Silahdar, a.g.e., C. II, s. 31.

¹⁷ Mehmet Süreyya; a.g.e., C. 1, s. 280.

¹⁸ Silahdar, a.g.e., C. II, s. 31, 36.

¹⁹ Mehmet Süreyya; a.g.e., C. 2, s. 638.

²⁰ Silahdar, a.g.e., C. II, s. 36, 120.

7- Osman Paşa (Küçük veya Çerkez Osman Paşa)

Çerkez olup Hacı Selim Giray Han'ın kölesiydi. Enderun'dan yetiştirilerek bürokrasiye kazandırıldı. Çeşitli dönemlerde kubbe vezirlikleri yaptı. Sırasıyla Diyarbakır (iki defa), Hanya (iki defa), Halep, Şam (üç defa), Rakka (iki defa), Van (iki defa), Sayda (dört defa), Basra, Musul ve Kandiye Valiliklerinde bulundu. En son Sayda'ya h. 1137 (m. 1725) tarihinde dördüncü kez Vali olarak atandı ve 15 Cemaziye'l-evvel 1139 (8 Ocak 1727)'da Sayda'da vefat etti.²¹

Eyüplü Hasan Paşa yerine Şam'da Vali iken Cemaziye'l-evvel 1113 (Ekim 1701)'de Rakka Beylerbeyi olarak tayin edilmişti. İki yıl kadar Rakka Beylerbeyiliği görevini yürüten Çerkez Osman Paşa h. 1115 (m. 1703) tarihinde Van'a vali olarak atanınca onun yerine de Şam Valisi Kürt Bayramoğlu Mehmet Paşa Beylerbeyi oldu.²²

8- Mehmet Paşa (Kürt Bayramoğlu veya Arslan Mehmet Paşa)

Adanalı olan Mehmet Paşa'nın ilk Beylerbeyi olduğu Eyalet de Adana olmuştur. Burada iken kendisine Adana Beylerbeyiliğine ilaveten Vezirlik rütbesiyle beraber mirhacılık (emir-i hac: Hac emirliği) görevi verildi. Daha Şam ve oradan da Rakka'ya vali olarak atandı. Ancak Rakka halkı onu istemeyince görevinden azledildi ve Adana'ya yerleşti. Affedilince tekrar Mirhacılık görevi ve Kudüs Valiliği, Şam, Adana (ikinci defa) ve Maraş Valilikleri yaptı. Zilhicce 1123 (Ocak 1712) tarihinde vefat etti.²³

Arslan Mehmet Paşa Şam ve Trablusşam Eyaletlerine mutasarrıf olup aynı zamanda Şam Mîhraclığı görevini yürüttüğü sırada Receb 1115 (Kasım 1703)'de Rakka Beylerbeyiliğine atandı. Ancak Ruha (Urfa, o dönemde Paşa sancağıydı) ahalisi ile anlaşmazlığa düştü. Mehmet Paşa yeni görev yeri olan Rakka'ya 200 kadar maiyetiyle gelince Ruha halkı biz bu kadar insana bakamayız diyerek onları şehre sokmamışlardı. Mehmet Paşa da buna sinirlenerek şehri kuşatmıştı. Bu gerginlik üzerine Rakka halkı dilekçelerle valiyi şikayet edince Mehmet Paşa 1115 Zilhiccesinde (Nisan 1704) görevinden azledilmiş ve yerine Vezir Çerkez Paşa tayin edilmiştir.²⁴

²¹ Mehmet Süreyya, a.g.e., C. 4, s. 1307.

²² Silahtar, a.g.e., C. II, s. 120, 201.

²³ Mehmet Süreyya, a.g.e., C. 4, s. 1062.

²⁴ B.O.A.; Müh. 114/1, s. 70, 226, 228; Silahtar, a.g.e., C. II, s. 212.

9- Mehmet Paşa (Çerkez Mehmet Paşa)

Çerkez Mehmet Paşa, Ruha halkıyla ihtilafı yüzünden görevinden azledilen Arslan Mehmet Paşa'nın yerine Zilhicce 1115 (Nisan 1704) tarihinde Rakka Beylerbeyliğine atandı. Ancak bu görevinde 5-6 ay kadar kalan Çerkez Mehmet Paşa Şaban 1116 (Kasım 1704)'da Van'a atanınca yerine Vezir Topal Yusuf Paşa (ikinci defa) atandı.²⁵

10- Yusuf Paşa (Topal Yusuf Paşa – İkinci Defa)

Çerkez Mehmet Paşa'nın yerine ikinci defa olarak Şaban 1116 (Kasım 1706) tarihinde Rakka Beylerbeyi olarak atandı. İkinci Rakka Valiliğini Şevval 1124 (Aralık 1712) tarihine kadar devam ettiren Yusuf Paşa, bu tarihte Anadolu Beylerbeyliğine atanmıştır. Vezir Topal Yusuf Paşa'nın yerine aynı tarihte Anadolu Beylerbeyi eski Sadrazam Damat Moralı Hasan Paşa getirilmiştir.²⁶

11- Hasan Paşa (Damat veya Moralı Hasan Paşa)

Moralı olup IV. Mehmet'in kızı Hatice Sultan ile evlenmiştir. Daha sonra Sakız Adası'na muhafız olarak atanmış ancak h. 1106 (m. 1694-1695)'da burasını düşmana teslim edince bir süre hapsedilmiştir. Padişah III. Ahmet döneminde h. 1115 (m.1703)'te sadrazam olmuş, h. 1116 (m. 1704)'da azledilmiştir.

Damat Hasan Paşa Vezirlik rütbesini 1099 (1688) tarihinde almış, Mısır'a Vali olarak gönderilmişti. Bundan sonra sırasıyla Halep, Konya, ikinci defa Mısır, Trablusşam ve Rakka valiliklerinde bulundu. Bu görevini yürütürken Zilhicce 1125 (Ocak 1714)'te vefat etti.²⁷

Damat Moralı Hasan Paşa Şevval 1124 (Aralık 1712) tarihinde Vezir Topal Yusuf Paşa ile becayiş yaparak Rakka Beylerbeyi olmuştu. Ancak Rebiyü'l-ahir 1125 (Nisan 1713) tarihinde Damat Hasan Paşa'nın vebadan öldüğü haberi gelince yerine Halep Beylerbeyi Vezir Çerkez Mehmet Paşa ikinci defa Rakka Beylerbeyliğine getirildi.²⁸

²⁵ Silahtar, a.g.e., s. 212, 218.

²⁶ Silahtar; a.g.e., C. II, s. 218, 289.

²⁷ Mehmet Süreyya; a.g.e., C. 2, s. 637.

²⁸ Silahtar; a.g.e., C. II, s. 289, 296.

12- Mehmet Paşa (Çerkez Mehmet Paşa – ikinci defa)

Rakka Beylerbeyi iken vefat eden Damat Hasan Paşa'nın yerine Rebiyü'l-ahir 1125 (Nisan 1713)'te ikinci kez Rakka Beylerbeyi olan Çerkez Mehmet Paşa bu görevde ancak 5-6 ay kadar kalmış ve Zilkâde 1125 (Kasım 1713)'te Karaman Valiliğine tayin olmuştur. Çerkez Mehmet Paşa'nın yerine Topal Yusuf Paşa üçüncü defa Rakka Beylerbeyiliğine getirilmiştir.²⁹

13- Yusuf Paşa (Topal Yusuf Paşa – Üçüncü defa)

Vezir Topal Yusuf Paşa 1125 Zilkâdesinde (Kasım 1713) Vezir Çerkez Mehmet Paşa'nın yerine üçüncü defa Rakka Beylerbeyiliğine atandı. Aynı yıl Yusuf Paşa Halep Beylerbeyiliğine atanmış, Rakka Beylerbeyliği Halep Beylerbeyiliğine ilave edilmiştir. Bu tarihten sonra Yusuf Paşa Halep ve Rakka Beylerbeyi olarak görev yaptı.

Şam Beylerbeyi ve Emin-i Hacı olan Osmanoğlu Nasuh Paşa, başına buyruk hareket edip burada otonom bir idare kurmak istemesi üzerine devlet Yusuf Paşa'yı bu konunun halli için görevlendirilmişti. Yusuf Paşa Yafa civarında Nasuh Paşa'yı mağlup etmiş ve onu cezalandırmıştı. Bu başarısı üzerine Yusuf Paşa'ya Rakka kendi üzerinde kalmak şartıyla 1126 Rebiyü'l-evvelinde (Mart 1714) Şam Beylerbeyliği ve Mirhacılığı verildi. Yusuf Paşa bu tarihten sonra Şam ve Rakka Beylerbeyi olarak görev yaptı. Yusuf Paşa bu görevini yürütürken Ramazan 1128 (Ağustos 1716)'de vefat etmiş, tasarrufunda olan Şam'a Moralı Aşçı İbrahim Paşa, Rakka'ya da ikinci defa olarak Vezir Çerkez Küçük Osman Paşa tayin edildi.³⁰

14- Osman Paşa (Çerkez Küçük Osman Paşa – İkinci defa)

Şam ve Rakka Beylerbeyi Vezir Topal Yusuf Paşa'nın Ramazan 1128 (Ağustos 1716)'de vefatı üzerine bu sırada Musul Valisi olan Çerkez Osman Paşa'ya 3 Şevval 1128 (20 Eylül 1716)'da Rakka Beylerbeyliği ikinci defa tevcih edilmiştir.³¹ Bu görevini Zilhicce 1129 (Kasım 1717) tarihine kadar devam ettiren Osman Paşa bu tarihte Kandiye Muhafızlığı ile görevlendirilmişti. Osman Paşa'nın Kandiye'ye tayini ile 9

²⁹ Silahtar; a.g.e., s. 298, 311.

³⁰ Silahtar; C. II, s. 311-313, 316, 352.

³¹ Orhan Kılıç; a.g.e., s. 156.

Zilkâde 1129 (15 Ekim 1717) tarihi itibarı ile Rakka Valiliğine Genç Ali Paşa tayin edilmiştir.³²

15- Ali Paşa (Maktulzâde Genç Ali Paşa)

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın oğludur. Babası idam edildiğinde daha çocuktur. Hicri 1112 (m. 1700) tarihinde Vezir rütbesi alarak Kandiye Valisi olmuş, daha sonra sırasıyla Konya, Adana, Erzurum, Maraş, Halep, ikinci defa Konya valiliklerinden sonra h. 1130 (m. 1718) Rakka Valiliği görevine başladı. Hicri 1134 (m. 1722)'te Rakka kendisinde kalmak şartıyla Şam Valisi olmuş, bu görevi devam ettirirken Mekke-Medine arasında Bereke denilen mevkide 1135 Saferinde (Kasım 1722) vefat etmiştir.³³

Rakka Valisi iken Çerkez Küçük Osman Paşa'nın Kandiye'ye tayininin çıkması üzerine 1129 Zilkâdesinde (15 Ekim 1717) Maktulzâde Genç Ali Paşa Rakka'ya atandı.³⁴ Cemaziye'l-evvel 1134 (Şubat 1722)'de Rakka kendisinde kalmak şartıyla Şam Beylerbeyliği ve Mirhaclığına atandı.³⁵ Bu görevini devam ettiriyorken 1135 Saferinde (Kasım 1722) vefat etmiş, yerine Osman Paşa getirilmiştir.³⁶

16- Osman Paşa

Ali Paşa'nın Şam ve Rakka Valisi iken vefatı üzerine 14 Safer 1135 (24 Kasım 1722) tarihinde Eski Trablusşam Valisi olan Vezir Osman Paşa'ya Rakka Eyaleti tevcih olundu.³⁷ Rakka Valisi Vezir Osman Paşa Tebriz beldesinin fethi sırasında h. 1138 (m. 1726) tarihinde şehit düştü. Şehit olan Vezir Osman Paşa'nın yerine Rakka Beylerbeyi Vezir Abdullah Paşa getirildi.³⁸

³² Orhan Kılıç; *a.g.e.*, s. 156; Silahtar; *a.g.e.*, s. 373.

³³ Mehmet Süreyya; *a.g.e.*, C. 1, s. 291.

³⁴ Silahtar, *a.g.e.*, C. II, s. 373.

³⁵ B.O.A.; *Müh.* 130, s. 292.

³⁶ Fahameddin Başar; *Osmanlı Eyalet Tevcihatı (1717-1730)*, TTK, Ankara, 1997, s. 104.

³⁷ Fahameddin Başar; *a.g.e.*, s. 104.

³⁸ B.O.A.; *Müh.* 133, s. 81.

17- Abdullah Paşa

Hicri 1138 (m. 1726) tarihinde Rakka Valisi olan Vezir Abdullah Paşa bu görevini yaklaşık bir yıl kadar devam ettirmiş ve yerini 17 Cemâziye'l-ahir 1139 (9 Şubat 1727) tarihinde Eski Trablusşam Valisi Süleyman Paşa'ya bırakmıştır.³⁹

18- Süleyman Paşa

17 Cemaziye'l-ahir 1139 (9 Şubat 1727) tarihinde Rakka Beylerbeyi olan Süleyman Paşa bu görevini, 17 Muharrem 1141 (23 Ağustos 1728) tarihine kadar devam ettirmiş bu tarihte yerine eski Halep Valisi Vezir Ahmet Paşa Rakka Beylerbeyi olarak atanmıştır.⁴⁰

19- Ahmet Paşa

17 Muharrem 1141 (23 Ağustos 1728) tarihinde Rakka Beylerbeyi olan Ahmet Paşa bu görevini 1142 Rebiyü'l-evveline (Ekim 1729) kadar devam ettirmiş bu tarihte yerine Vezir Süleyman Paşa Rakka Beylerbeyi olmuştur.⁴¹

20- Süleyman Paşa

Merkezden Rakka Valilerine gönderilen emr-i şeriflerden hicri 1142 (m. 1729) tarihinde Rakka Valisi olan Vezir Süleyman Paşa'nın bu görevini 1146 Zilhiccesine (Mayıs 1734) kadar devam ettirdiği bu tarihten itibaren Rakka Mütesellimi Receb'in bu görevi yürüttüğü anlaşılmaktadır. Receb Bey bu görevini 6-7 ay kadar devam ettirmiştir⁴² ve 1147 Cemaziye'l-ahirinde (Kasım 1734) eski Bağdat Valisi Ahmet Paşa Rakka Valiliği'ne atanmıştır.⁴³

³⁹ Fehameddin Başar; a.g.e., s. 104.

⁴⁰ Fehameddin Başar; a.g.e., s. 104.

⁴¹ B.O.A.; Müh. 135, s. 457, 458.

⁴² B.O.A.; Müh. 135, s. 25, 223, 247.

⁴³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı; Osmanlı Tarihi, C. IV, Bölüm-II, TTK, Ankara, 1988, s. 230.

21- Ahmet Paşa

Eyüplü Hasan Paşa'nın oğlu olan Ahmet Paşa, babasının Halep Valiliği sırasında mirimiran olmuş ve h. 1129 (m. 1715) tarihinde vezir rütbesi alarak Konya Valisi olmuştur. Daha sonra Halep, Basra, Şehrızor, babasının vefatıyla onun yerine Bağdat, ikinci defa Halep, Rakka ve ikinci defa Bağdat Valiliklerinde bulunduktan sonra Zilkâde 1160'ta (Kasım 1747) vefat etmiştir.

Ahmet Paşa Cemâziye'l-ahir 1147 (Kasım 1734) tarihinde Rakka Valisi olmuş, daha sonra h. 1149 (Kasım 1737) tarihinde ikinci kez Bağdat Valisi olunca Rakka'ya Hamâlîzâde Ahmet Paşa atanmıştır.⁴⁴

22- Ahmet Paşa (Hamalîzâde Ahmet Paşa)

Ahmet Paşa, h. 1149 (m. 1737) tarihinden itibaren 9 sene Rakka'yı Malikâne vechi üzere idare etmiş ancak hakkında zulüm ve yolsuzluk yaptığı ve rüşvet aldığı yolundaki şikâyetler üzerine görevinden azledilerek 1158 Saferinde (Şubat 1745) Rodos Adası'na sürgün edilmişti. Bu hususta Hatt-ı Hümayun ve birçok emr-i şerifler gönderilmiştir. Özetle; Ahmet Paşa'nın devletin kendisine sunduğu onca imkân ve nimetlere rağmen halktan hukuk dışı mal ve para tahsil ettiği, itiraz edenlerini şiddetle cezalandırıp birçoğunu katlettiği Rakka ahalisinin şikâyetleri sonucu ortaya çıkınca Ahmet Paşa azledilip mal ve eşyalarına el konulmuş kendisinin de Rodos Adası'na sürgün edilmesine karar verilmiştir. Ancak Hamalîzâde Ahmet Paşa Rodos'a götürülemeden hastalanarak vefat etti. Bazıları Mir-ahur'un doktora zehir içirttiğini rivayeten iddia ettiler. Ahmet Paşa Rakka'dan azledildiğinde yerine Pir Mustafa Paşa Rakka Beylerbeyi yapıldı.⁴⁵

23- Pir Mustafa Paşa

Hamalîzâde Ahmet Paşa Rakka Valiliğinden azledilince, Pir Mustafa Paşa, 1158 Saferinde (Şubat 1745) Rakka'ya tayin edildi. Şevval 1163 (Eylül 1750)'de Sayda Valiliğine atanınca yerine Çelik Mehmet Paşa birkaç aylığına Rakka Valiliği yapmıştır.

⁴⁴ Mehmet Süreyya; a.g.e., C. 1, s. 198.

⁴⁵ Şemânîzâde Fındıklılı Süleyman Efendi; *Müri't-tevârih*, Haz. Münir Aktepe, C. I, İ.Ü.E.F. Yayınları, İstanbul, 1976, s. 116; İ. Hakkı Uzunçarşılı; a.g.e., s. 205; B.O.A.; *Müh.* 151, s. 3, 169, 190-195.

Muharrem 1164 (Aralık 1750)'te tekrar Rakka Valiliğine atanmış 8 Safer 1164 (6 Ocak 1751)'te vefat etmiştir. Vefat edince yerine Ragıp Mehmet Paşa Rakka Valisi olarak atanmıştır.⁴⁶

24- Mehmet Paşa (Çelik Mehmet Paşa)

Rakka Valisi Pir Mustafa Paşa 1163 Şevvalinde (Eylül 1750) Sayda valiliğine atanınca birkaç aylığına Rakka Valiliği yapmış Muharrem 1164 (Aralık 1750)'te Pir Mustafa Paşa'nın tekrar Rakka Valisi olarak atanmasıyla buradaki görevi sona ermiştir.⁴⁷

25- Pir Mustafa Paşa (İkinci defa)

Mustafa Paşa Rakka Beylerbeyi iken Şevval 1163 (Eylül 1750)'de Sayda Valiliğine atanmış ancak birkaç ay sonra Muharrem 1164 (Aralık 1751) tarihinde yeniden Rakka'ya atanmıştı. Ancak Pir Mustafa Paşa Rakka'ya ikinci tayininden bir ay kadar sonra 8 Safer 1164 (6 Ocak 1751)'te vefat etti. Yerine Ragıp Mehmet Paşa Rakka Valisi olmuştur.⁴⁸

26- Ragıp Mehmet Paşa

Ragıp Mehmet Paşa Sayda Valisi iken Rakka Beylerbeyisi Pir Mustafa Paşa'nın ölümüyle bu eyalete 1164 Saferinde (Ocak 1751) tayin oldu.⁴⁹ Ragıp Mehmet Paşa Rakka Beylerbeyiliği görevini h. 1169 (m. 1756) tarihine kadar devam ettirmiş bu tarihte Halep'e vali olarak atanmıştır. Rebiyü'l-ahir 1170 tarihinde ise Sadrazam olarak atanmış ve bu görevini devam ettirirken 24 Ramazan 1176 (8 Nisan 1763) tarihinde vefat etmiştir.⁵⁰

⁴⁶ Mehmet Süreyya ; a.g.e., C. 4, s. 1204; Şemdanizâde; a.g.e., C. I, s. 156; B.O.A.; Müh. 154, s. 289; Müh. 154, s. 394.

⁴⁷ Mehmet Süreyya ; a.g.e., C. 4, s. 1047, 1204; Müh. 154, s. 289.

⁴⁸ Mehmet Süreyya; a.g.e., C. 4, s. 1204; Şemdanizâde; a.g.e., C. I, s. 156; B.O.A.; Müh. 154, s. 394

⁴⁹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 389.

⁵⁰ Mehmet Süreyya; a.g.e., C. 4, s. 1340.

Ragıp Mehmet Paşa Rakka'dan ayrıldığında onun yerine Vezir Seyyid Abdullah Paşa Rakka Valisi olmuştur.⁵¹

27- Abdullah Paşa (Seyyid Abdullah Paşa)

Rakka Valisi Ragıp Mehmet Paşa'nın yerine h. 1169 (m. 1756) tarihinde Rakka Beylerbeyi olarak atandı. Seyyid Abdullah 1171 Saferinde (Ekim 1757) Diyarbekir Eyaleti'ne Diyarbekir Valisi Vezir İbrahim Paşa da Rakka Eyaleti'ne atandı.⁵²

28- İbrahim Paşa

İbrahim Paşa Safer 1171 (Ekim 1757)'de Diyarbekir Valisi iken Rakka Valisi Ragıp Mehmet Paşa ile becayış yaparak Rakka Beylerbeyisi olmuştu. Ancak İbrahim Paşa Rakka'da halka baskı yapmaya başlamış, ahalinin zorla zahirelerini alarak paralarını ödememişti. Rakka halkı durumu merkeze bildirip şikayetçi olunca, İbrahim Paşa'ya derhal paraların ödenmesi emredilmiştir. Bu hususta İbrahim Paşa'ya Zilhicce 1171'de (Ağustos 1758) gönderilen bir emr-i şerifte artık paralar ödense bile Rakka'da kalamayacağı, çünkü Ruha (Urfa) halkıyla bu anlaşmazlıktan dolayı bir soğukluk olduğu belirtilmiş ve başka bir eyalete gönderilmek üzere Rakka valiliğinden alındığı bildirilmiştir.⁵³ Rakka Beylerbeyiliğinden alınan İbrahim Paşa Muharrem 1172'de (Eylül 1758) Maraş Beylerbeyiliğine atandı. Bu arada, İbrahim Paşa Rakka'dan ayrıldıktan sonra Hüseyin Paşa Rakka'ya beylerbeyi olmuştu.⁵⁴

29- Hüseyin Paşa

Hüseyin Paşa Rakka eski valilerinden Ragıp Mehmet Paşa'nın damadıydı. Beylerbeyi olduğu ilk Eyalet Rakka olup buraya 1171 Zilhiccesinde (Ağustos 1758) atanmıştır. Daha sonra Rebiyü'l-ahir 1174'te (Kasım 1760) Aydın'a Vali olarak gönderildi. Bundan sonra sırasıyla Eğriboz Muhafızlığı, Anadolu, Maraş, Vidin, ikinci

⁵¹ B.O.A.; Müh. 158, s. 3.

⁵² B.O.A.; Müh. 159, s. 323.

⁵³ B.O.A.; Müh. 160, s. 268, 277, 278.

⁵⁴ B.O.A.; Müh. 160, s. 279, 308.

defa Eğriboz, Diyarbakır, Musul, Van, Adana ve ikinci defa olarak Van valiliklerinde bulundu. Van valisi iken h. 1188 (m. 1774) tarihinde vefat etti.⁵⁵

Hüseyin Paşa, Rakka Valisi İbrahim Paşa'nın 1171 Zilhiccesinde (Ağustos 1758) görevinden alınmasıyla, aynı tarihte Rakka'ya Beylerbeyi olarak tayin edildi.⁵⁶ Hüseyin Paşa 1174'te Aydın'a Vali olarak atanınca yerine Çelik Mehmet Paşa ikinci defa olarak Rakka Valiliğine atandı.⁵⁷

30- Mehmet Paşa (Çelik Mehmet Paşa – ikinci defa)

Aslen Arap asıllı olan Sivas ve Adana valiliklerinde bulunmuş Polat Mehmet Paşa'nın oğludur. İlk Valiliğini Konya'da yapmış daha sonra sırasıyla Diyarbakır, Van, Karahisar-ı Sahip, Anadolu, Trabzon, Rakka, Aydın, Eğriboz, İçel, Adana, ikinci defa Aydın, Sayda, Trablusşam, Şam, ikinci defa Rakka, ikinci defa Konya, ikinci defa Adana, Anadolu ve üçüncü defa Konya valiliklerine atanmıştır. Konya'dan üçüncü defa atandığı Adana'ya hareket etmeden önce Muharrem 1179 (Temmuz 1765)'da Konya'da vefat etmiştir.⁵⁸

Rakka Valisi Hüseyin Paşa Rebiyü'l-ahir 1174 tarihinde Aydın Sancağı'na vali olarak atanınca o sırada Şam Valisi olan Vezir Çelik Mehmet Paşa Rakka Eyaleti'ne ikinci defa atandı. Çelik Mehmet Paşa ikinci Rakka Valiliği'ni 1175 Saferine (Eylül 1761) kadar devam ettirmiş, bu tarihte Karaman Eyaleti Valisi Sadeddin Paşa ile becayiş yaptırılarak kendisi Karaman'a giderken Sadeddin Paşa Rakka Valiliği'ne getirilmiştir.⁵⁹

31- Sadeddin Paşa

Trablusşam ve Şam Valiliklerinde bulunmuş olan Azmzâde İsmail Paşa'nın oğlu olup Konyalıdır. Sadeddin Paşa sırasıyla Trablusşam, Halep, Sayda, Mısır, Maraş ikinci defa Sayda, Ciddî, ikinci defa Maraş, Konya, Rakka Valiliklerinde bulundu.

⁵⁵ Mehmet Süreyya, a.g.e., C. 3, s. 715.

⁵⁶ B.O.A.; Müh. 160, s. 268, 279.

⁵⁷ Mehmet Süreyya, a.g.e., C. 3, s. 715; Müh. 162, s. 63.

⁵⁸ Mehmet Süreyya, a.g.e., C.4, s. 1047.

⁵⁹ B.O.A.; Müh. 162, s. 63, 64, 238.

Rakka'da iken Bağdat'a tayini çıkmış ancak oraya gidemeden 1176 Muharreminde (Ağustos 1762) vefat etmiştir.⁶⁰

Sadeddin Paşa, Karaman Valisi iken Rakka Valisi Çelik Mehmet Paşa ile becayiş yaptırılarak 1175 Saferinde (Eylül 1761) Rakka Eyaleti'ne tayin edilmiştir. Bu görevini Zilkâde 1175 (Haziran 1762) tarihine kadar devam ettirmiş bu tarihte kendisine Bağdat ve Basra eyaletleri tevcih olunmuştur. Ancak yeni görev yeri Bağdat'a gidemeden Rakka'da vefat etmiş yerine Rakka Beylerbeyi olarak Şehsuvar-zâde Vezir Mustafa Paşa atanmıştır.⁶¹

32- Mustafa Paşa (Şehsuvarzâde)

Şehsuvar Mustafa Paşa, Rakka Valisi iken Bağdat'a tayini çıkan Sadeddin Paşa'nın yerine Zilkâde 1175 tarihinde (Haziran 1762) Rakka Eyaleti'ne atanmıştır.⁶² 1176 Rebiyü'l-evveline (Ekim 1762) kadar dört ay kadar Rakka Valiliği görevini yürütmüş bu tarihte yerine Mehmet Paşa getirilmiştir.⁶³

33- Diğerleri

Aşiretlerin Rakka'ya iskânı 1102 Rebiyü'l-ahirinden (Ocak 1691) itibaren resmen başlamış ve bu tarihte Rakka Beylerbeyisi olan Kadızâde Hüseyin Paşa ve halefleri iskân faaliyetinde birinci derecede sorumlu kişiler olarak görev yapmışlardır. Üzerinde önemle durulan ve büyük bir yoğunlukla devam ettirilen iskân faaliyetleri XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hız kaybetmeye başlamış XIX. yüzyılda ise tamamen durmuştur. Dolayısıyla XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Rakka Beylerbeyileri aşiretlerin iskânı ile ilgilenmemişlerdir. Bu gerekçeyle XVIII. yüzyılın sonlarıyla XIX. yüzyıl ortalarına kadar iskân faaliyetlerinin yavaşladığı ve sonra da tamamen durduğu bu devrenin Beylerbeyileri "Diğerleri" başlığı altında ismen zikredilecektir:

⁶⁰ Mehmet Süreyya, a.g.e., C. 5, s. 1415, 1416.

⁶¹ B.O.A.; Müh. 162, s. 238, 396.

⁶² B.O.A.; Müh. 162, s. 396.

⁶³ B.O.A.; Müh. 162, s. 396, 402; Müh. 163, s. 205.

Mehmet Paşa: Şehsuvarzâde Mustafa Paşa'nın yerine Rebiyü'l-evvel 1176 tarihinde Rakka Valisi olarak atanmıştır.⁶⁴

Azmzâde Mehmet Paşa: Hicri 1178 (m. 1764-65) tarihinde Rakka Eyaleti'ne atanmıştır.⁶⁵

Şahin Ali Paşa: Hicri 1182 (m. 1768) tarihinde Rakka Valisi olarak Rus Seferi'ne memur olmuştur.⁶⁶

Numan Paşa: Cemaziye'l-ahir 1185 (Eylül 1771) tarihinde Şam Seraskerliği ile Rakka Valisi olmuştur.⁶⁷

Şahin Ali Paşa (İkinci defa): Recep 1191 (Ağustos 1777) tarihinde ikinci defa Diyarbekir Valisi olmuş, kısa bir süre sonra Kilis, Adana ve Maraş ile beraber Rakka ilave olarak kendisine verilmiştir.⁶⁸

Hasan Paşa: Hicri 1192 (m. 1778) tarihinde Rakka Valisi olarak atanmıştır. Rakka Valiliği oldukça kısa sürmüştür.⁶⁹

Mustafa Paşa (Seyyid): İlk görev yaptığı eyalet Rakka Eyaleti olup, buraya Şaban 1192'de (Eylül 1778) vezirlik verilerek tayin olmuştur.⁷⁰

⁶⁴ B.O.A.; Müh. 162, s. 396.

⁶⁵ Mehmet Süreyya, a.g.e., C. 4, s. 1041.

⁶⁶ İ. Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 436.

⁶⁷ M. Süreyya; a.g.e., C. 4, s. 1264.

⁶⁸ M. Süreyya; a.g.e., C. 5, s. 1560.

⁶⁹ M. Süreyya; a.g.e., C. 2, s. 633.

⁷⁰ M. Süreyya; a.g.e., C. 4, s. 1207.

İzzet Mehmet Paşa: Hicri 1193 (m. 1779) tarihinde Rakka'ya Vali olarak atanmıştır.⁷¹

Abdi Paşa (Koca): Safer 1195 (Mart 1781) tarihinde Rakka'ya atanmışsa da bir ay bile geçmeden görev yeri Rakka'dan Aydın'a kaydırılmıştır.⁷²

Mehmet Paşa: Hicri 1195 (m. 1781) tarihinde Rakka Valisi olmuş, bu görevini yaklaşık bir yıl devam ettirmiş ve h. 1196 (1782) tarihinde Adana'ya atanmıştır.⁷³

Mustafa Paşa (Yazıcızâde): Şevval 1196 (Eylül 1782) tarihinde Rakka Valisi olmuş, bu görevini yaklaşık bir yıl kadar devam ettirmiş h. 1197 (1783)'de Musul'a atanmıştır.⁷⁴

Süleyman Paşa (Abdülcelizâde): Hicri 1197 (m. 1783) tarihinde Rakka Valisi olarak atanmış, bu görevini h. 1198 (m. 1784) tarihine kadar devam ettirmiş, bu tarihte ikinci defa olarak Sivas'a atanmış.⁷⁵

Abdi Paşa (Keki): Hicri 1199 (m. 1784) tarihinde Halep ve Rakka Valisi olarak atanmış ve bu unvanla Rakka'yı da yönetmiştir.⁷⁶

Halil Paşa: Ramazan 1200 (Temmuz 1786) tarihinde Rakka Valiliği'ne atanmış ve Rakka Valiliği sırasında vefat etmiştir.⁷⁷

⁷¹ M. Süreyya; a.g.e., C. 3, s. 849.

⁷² M. Süreyya; a.g.e., C. 1, s. 54.

⁷³ M. Süreyya; a.g.e., C. 4, s. 1035.

⁷⁴ M. Süreyya; a.g.e., C. 4, s. 1209.

⁷⁵ M. Süreyya; a.g.e., C. 5, s. 1546.

⁷⁶ M. Süreyya; a.g.e., C. 1, s. 53.

⁷⁷ M. Süreyya; a.g.e., C. 2, s. 583.

Süleyman Paşa (Turunçzâde): Safer 1205 (Ekim 1790) tarihinde Rakka ve Halep valisi olarak atanmış, bu unvanla Rakka'yı da yönetmiştir.⁷⁸

Mustafa Paşa (İpekçizâde): Hicri 1207 (m. 1793)'de Rakka Valisi olmuş, yaklaşık iki yıl sonra h. 1209 (m. 1795) tarihinde azledilerek Divriği'ye sürülmüştür.⁷⁹

İbrahim Paşa (Şeyhzâde Seyyid): Cemaziye'l-evvel 1211 (Kasım 1796) tarihinde Rakka'ya atanmıştır. Rakka, Valilik yaptığı ilk eyalettir.⁸⁰

Ali Paşa: Ali Paşa, 1796-1798 tarihleri arasında Diyarbakır Valiliği ile birlikte Rakka Valiliği görevini de yürütmüştür.⁸¹

Timur Paşa: Milli Aşireti Beyi olup Bağdat Valisi Süleyman Paşa'nın tavsiye yazısı üzerine mirimiranlıkla taltif olunmuş h. 1205 (m. 1801)'de Vezirlikle Rakka Valisi olmuştur. Recep 1218 (Kasım 1803)'de Rakka halkının şikayeti üzerine azledilip Bağdat Valisi maiyetine alınmıştır.⁸²

Veliyüddin Paşa: Veliyüddin Paşa 1803-1804 tarihleri arasında Diyarbakır Valiliği ile beraber Rakka Valiliği görevini yürütmüştür.⁸³

Abdullah Paşa (Azmozâde): Abdullah Paşa rebiyü'l-evvel 1223 (Mayıs 1808)'de Rakka Valisi olmuş ve bir süre sonra azledilmiştir.⁸⁴

⁷⁸ M. Süreyya; *a.g.e.*, C. 5, s. 1550.

⁷⁹ M. Süreyya; *a.g.e.*, C. 4, s. 1197.

⁸⁰ B.O.A.; *Müh.* 203, s. 218; Mehmet Süreyya; *a.g.e.*, C. 3, s. 785.

⁸¹ İ. Yılmazçelik; *a.g.e.*, s. 180.

⁸² M. Süreyya; *a.g.e.*, C. 5, s. 1635.

⁸³ İ. Yılmazçelik; *a.g.e.*, s. 180.

⁸⁴ M. Süreyya; *a.g.e.*, C. 1, s. 80.

Pehlivan İbrahim Paşa (Baba Paşa): İbrahim Paşa 24 Şevval 1224'te (2 Aralık 1809) vezirlik rütbesi verilerek Rakka Valisi olarak atandı. 15 Cemaziye'l-evvel 1225'te (18 Haziran 1810) Hacıoğlu Muharebesinde Ruslara esir düşmüş, Muharrem 1228'de (Ocak 1813) esaretten dönmüştür. Esaret dönüşü Sivas ve Erzurum Valiliklerinden sonra h. 1231 (m. 1816) tarihinde ikinci kez Rakka'ya vali olarak atanmıştır.⁸⁵

Mustafa Paşa (Hacı): Mustafa Paşa Muharrem 1227 (Şubat 1812)'de Rakka Valiliği'ne atanmıştır.⁸⁶

Kalender Paşa: Kalender Paşa 1815-1816 tarihleri arasında Diyarbakır Valiliği ile birlikte Rakka Valiliği görevini yürütmüştür.⁸⁷

Pehlivan İbrahim Paşa (Baba Paşa – ikinci defa): Pehlivan İbrahim Paşa h. 1231 (m. 1816) tarihinde Rakka Valiliğine, akabinde Rakka kendisinde kalarak Diyarbakır Valiliğine atanmış böylece Diyarbakır Valiliği ile beraber Rakka Valiliği görevini de yürütmüştür.⁸⁸

Behram Mehmet Paşa: Mehmet Paşa h. 1234 (m. 1819)'de Rakka Valisi olmuş h. 1235 (m. 1820)'de Sivas ve sonra Aydın Valiliklerine atandıktan sonra h. 1237 (m. 1822)'de ikinci defa Rakka Valisi olmuş, kısa bir süre sonra Halep'e tayin edilmiştir.⁸⁹

Ahmet Paşa (Abdülcemizâde): Ahmet Paşa 1238 cemâziye'l-evvelinde (Şubat 1823) Rakka Valiliği'ne tayin edilmiş hemen akabinde Rakka valiliğine ilaveten Maraş da kendisine tevcih olunmuştur.⁹⁰

⁸⁵ M. Süreyya; a.g.e., C. 4, s. 1331.

⁸⁶ M. Süreyya; a.g.e., C. 4, s. 1195.

⁸⁷ İ. Yılmazçelik; a.g.e., s. 180; Mehmet Süreyya; a.g.e., C. 3, s. 859.

⁸⁸ İ. Yılmazçelik; a.g.e., s. 180; Mehmet Süreyya; a.g.e., C. 4, s. 1331.

⁸⁹ M. Süreyya; a.g.e., C. 2, s. 365.

⁹⁰ M. Süreyya; a.g.e., C. 1, s. 203.

Hüseyin Paşa (Kut): Hüseyin Paşa 1823-1824 tarihleri arasında Diyarbakır ve ona ilaveten Rakka Valilikleri görevini yürütmüştür.⁹¹

Ali Paşa (Hafız): Hafız Ali Paşa Haziran 1825 (Şevval 1240) tarihinde Rakka Valisi olarak tayin edilmiştir.⁹²

1836 tarihinde müşirliklerin oluşturulmasından sonra 1839 tarihinde Rakka ve Maden-i Hümayun Eyaletleri Diyarbakır Müşirliği'ne dahil edilerek Sadullah Paşa'ya tevcih edilmiştir. 1840 tarihinde ise Rakka Maden-i Hümayun Eyaleti ve Maraş Eyaletlerinden oluşan Diyarbakır müşirliği Ahmet Zekeriyya Paşa'ya tevcih edilmiştir.⁹³

II- KADI VE NAİBLER

Osmanlı Devleti'nde hukuki meselelerin çözüme kavuşturulduğu yerler Şer'i Mahkemelerdi ve mahkeme başkanları kadı veya naiblerdi. XIV. yüzyıldan XVI. yüzyıl ortalarına kadar resmi ilmiye sınıfının en yüksek makamı olan kadıaskerler geliri yüz elli akçeye kadar olan bütün kadıların tayinlerini gerçekleştirirlerdi. Geliri yüz elli akçeden yukarı mevkiyet denilen büyük kadıları ise Kazaskerlerin tavsiyesi üzerine sadrazamlar atarlardı. Kazalara tayin edilecek kadılar Anadolu kadılarından ise Anadolu Kazaskeri, Rumeli'den ise Rumeli Kazaskeri padişaha sunduğu arz ile onun iradesini alır ve daha sonra tayin gerçekleştirilirdi.

Kadılar; evlilik, miras işlemleri, vakfın işleyişiyle ilgili meseleler, cürüm ve cinayet gibi her türlü davalara bakarlardı. Kadıların bu şer'i ve hukuki vazifelerinin haricinde iktisâdi ve idari önemli vazifeleri vardı. Zahire tedariki, asker toplanması, eşyalara narh konması, belediye işleri gibi askeri inzibattan başka bütün devlet işlerinin temini kadılara aitti. Mevâli denilen büyük kadılar genellikle tayin olundukları vilayete gitmeyerek yerlerine "Naib" adı verilen vekillerini gönderirlerdi. Nâib vekil manasına geliyordu ve kadılar namına hizmet veriyorlardı. Nâiblerin sayıları kazanın

⁹¹ İ. Yılmazçelik; a.g.e., s. 180; Mehmet Süreyya; a.g.e., C. 3, s. 724.

⁹² M. Süreyya; a.g.e., C. 1, s. 288.

⁹³ İ. Yılmazçelik; a.g.e., s. 181, 182.

büyüklüğüne göre değişiklik arz ediyordu.⁹⁴ Tanzimat'a gelinceye kadar kadıların görev ve yetkileri çok genişti. Şer'î problemleri çözmeleri itibarı ile yargı yetkisine sahip oldukları gibi idari ve askeri yetkileri de fazlaydı. Kadılar görev yaptıkları bölge ve verdikleri hizmet türü itibarı ile çeşitli sınıflara ayrılmışlardı. Rumeli Kazaskeri ve onu takiben Anadolu Kazaskeri birinci sınıf kadılar olarak bütün kadıların amiri konumundaydılar.⁹⁵

Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında şehirler idaresinde adlî ve idârî yönden geniş yetkilere sahip kadıların bu otoritelerinin XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devlet teşkilatında yapılan bir dizi değişikliklerle zayıfladığı, şehir yönetiminde ikinci sınıf güç durumuna düştükleri, bazı görev ve yetkilerinin sancakbeylerine geçtiği ve böylece kadılık kurumunun bozulduğu görülmektedir. Bu bozuluş XVII ve XVIII. yüzyıllar boyunca da devam etmiştir. Ama buna rağmen Tanzimat'a kadar kadı ve nâibler, yargı, yönetim, maliye ve belediye hizmetlerinde oldukça etkili olmuşlardır.⁹⁶

Aşiretlerin Rakka'ya iskânı ile ilgili gönderilen bazı emr-i şeriflerde Rakka Beylerbeyi ile beraber ismi zikredilen Kadılar, buldukları bölgelerde iskân faaliyetlerini merkezin emirleri ve Beylerbeylerinin direktifleriyle yürüten devlet görevlilerindedir. Kadıların iskân hususundaki sorumlulukları özellikle aşiretlerin firarlarından sonra daha da artmıştır. Firar eden aşiretler yerleşik halktan insanlara zulmederek adam öldürme ve yaralama, gasp, hırsızlık, tecavüz gibi suçları işliyorlardı. Devletin askeri güçleri bu aşiretlerin üzerine yürüyor ve bunlardan ele geçirilenlerin mahkeme edilmesi, gasp edilen malların sahiplerine iadesi, idamı lazım gelenlerin idamı veya hapsi gerekenlerin kalelerde hapsedilmesi diğerlerinin iskâna geri gönderilmesi emrediliyor ve bunların bir daha firar etmemesi için ileri gelenlerinden rehineler alınıp kuvvetli nezre bağlanmaları isteniyordu. Devlet tarafından yapılması emredilen bütün bu hukukî faaliyetlerin icrâsı kadılara aitti. Eşkiyayı, oluşturulan şer'î mahkemelerde yargılayan, bunlara gerekli cezayı veren, nezir ve rehin alma işlemlerini düzenleyen muhakkak ki kadı ve nâiblerdi.⁹⁷

⁹⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı; *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, TTK, Ankara, 1988, s. 83, 87, 105, 108, 117.

⁹⁵ Enver Ziya Karal; *Osmanlı Tarihi*, C. VI, Ankara, 1988, s. 137.

⁹⁶ Rifat Özdemir; *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara (Fiziki, Demografik, İdârî ve Sosyo-Ekonomik Yapısı, 1785-1840)*, K.T.B. Yayınları, Ankara, 1986, s. 184, 185.

⁹⁷ B.O.A.; *Müh.* 114/1, s. 234, 267, 301; *Müh.* 119, s. 104; *Müh.* 130, s. 59, 60; *Müh.* 135, s. 187-194 vs

III- YENİÇERİ SERDARI VE KETHÜDA YERİ

XV ve XVI. yüzyıl klasik Osmanlı şehir yönetiminde şehirlerin sübaşılar ve onlara yardım eden yatakçılar (Ases, Pasban) tarafından sağlanmaktaydı. Yeniçeri serdarlığı ve Kethüda 1558 Bayezid isyanından sonra ortaya çıkmıştır. Bu isyandan sonra kapıkulları (Yeniçeri ve Altı Bölük Halkı), Anadolu şehirlerinde garnizonlar kurup ticaret, esnafılık ve çiftçilik gibi değişik işlerle uğraşmışlar ve bunun neticesi olarak da şehir merkezinde Kadı, sübaşı ve şehir kethüdası ve diğer ileri gelenlerin yanında Yeniçerilerin işleri ile uğraşan “Yeniçeri Serdarı” ile Altı Bölük Halkından olanların işlerine bakan “Kethüda Yeri” denilen iki ayrı otorite ortaya çıkmıştır.

Dergâh-ı Ali Yeniçeri Ağası'nın mektubu ile atanan Yeniçeri Serdarı; Cebeci, Topçu, Top Arabacısı, Gilmân-ı Acemi ve Kul Oğulları'nın serdar ve zâbiti idi. Yeniçeri Serdarı emrindeki kuvvetlerle görev yaptığı bölgenin huzur ve asayişini sağlamakla görevli idi. Ayrıca istendiği vakit asker toplamak, yerine vekil bırakılarak toplanan askerle sefere gitmek gerektiği vakit suçluları mahkemeye getirmek Yeniçeri Serdarının vazifeleri arasındaydı. 1826 tarihinde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla Yeniçeri Serdarlığı da kaldırılmış ve onların yerine bu görevleri Asakir-i Mansure ve Redif-i Mansure teşkilatları üstlenmiştir.

Kethüda Yeri ise Altı Bölük Halkı'nın (Sipah, Silahdar, Sağ Ulufeciler, Sol Ulufeciler, Sağ garipler, Sol Garipler) üzerine yönetici ve zabit olmak üzere bu altı bölük ağalarının ortak imza ve tavsiyeleriyle seçilir Kadı veya naibler tarafından atanırdı. Kethüda Yeri de bulunduğu bölgenin huzur ve güvenliğini sağlamak, sefer zamanı asker toplamak ve sevkini sağlamak, askerlere levazım ve mühimmat temini gibi görevleri yerine getiriyordu. Yeniçeri Ocağı'nın 1826'da kaldırılmasıyla bu teşkilat da kaldırılmış ve onların yaptıkları görevi Asâkir-i Mansure ve Redif-i Mansure üstlenmiştir.⁹⁸

Rakka'ya iskân edilen aşiretler iskân edildikten kısa bir süre sonra iskân mahallerinden firar edip şekâvete başlayınca bu Cemâatlerin kaçıp gittikleri bölgenin Beylerbeyi, Sancakbeyi, Kadı ve Nâibler, Yeniçeri Serdarı, Kethüda Yeri, Aşiret boy beyleri ve şehrin ileri gelenlerine hitaben emr-i şerifler gönderilmiştir. Bu emr-i şeriflerle hemen asker toplanarak firari aşiretlerin üzerine gidilip cezalandırılmaları ve böylelikle bunların zararlarının halk üzerinden uzaklaştırılması isteniyordu. Ayrıca

⁹⁸ Rifat Özdemir; a.g.e., s. 151-153.

şekâvete tevessül eden bu aşiretlerin ele başlarının mahkemede yargılanması verilen karara göre idam veya hapsedilmesi, geriye kalanların ise bütün aileleri, hayvan sürüleri, mal ve eşyaları ile beraber Rakka'ya nakilleri emredilmiştir. Yeniçeri Serdarı ve Kethüda Yeri'nin firar eden aşiretler üzerine düzenlenecek sefer için asker toplanmasında, askerlerle sefere çıkılmasında ve bu Cemâatlerin tekrar iskân edilmek üzere Rakka'ya nakilleri sırasında etkin rol oynadıkları muhakkaktır.⁹⁹

IV- İSKÂN BAŞI

Rakka'ya iskânları ferman buyrulan aşiretlerin ileri gelenlerinden saygın, söz sahibi (sözü dinlenir) ve umumun kabul gördüğü kişiler arasından seçilirdi. İskâna tâbi aşiretler ile devlet arasında bir köprü vazifesi görüyordu. Devletin aşiretlerle irtibatı sağlamak amacıyla aşiret içinden onların halet-i ruhiyelerini çok iyi bilen Cemâat mensuplarından İskân Başî seçilmesi oldukça isabetli bir karardır.

Aşiretler Rakka'ya iskân edilmeye başlandıktan sonra 01 Şubat 1693 (25 Cemaziye'l-evvel 1104) tarihinde Firuzoğlu Şahin Mehmet Bey İskân Başî olarak tayin edilmiştir. Firuzoğlu Şahin Mehmet Bey'e İskân Başî atandığına dair gönderilen emr-i şeriften "İskân Başîlik" hakkında önemli bilgiler elde etmekteyiz. Buna göre:

İskân Başî, Beylerbeyi'nin arzıyla direk merkez tarafından atanıyordu. Rakka Valisi Kadızâde Hüseyin Paşa, bir mektupla Firuzoğlu Şahin Mehmet Bey'in İskân Başî olmasını Padişahlık makamına arz etmiş ve bu makam onun İskân Başî olmasını onaylamıştır.

İskân Başî Rakka iskânına tâbi bütün aşiretlerin temsilcisi ve lideri sıfatıyla atanıyordu. Nitekim Firuzoğlu Şahin Bey'e gönderilen emr-i şerifte "...Sen Rakka havalisinde iskân ferman olan taifenin üzerlerine başbuğ olup..." ifadesinde bu durum açıkça görülmektedir.

İskân Başî olan kişi Rakka'ya iskânları emrolunan tüm aşiretlerin Başbuğu (lideri) olarak, iskân mahallini aşiretler vasıtasıyla Arap, Türkmen ve Ekrât Eşkıyasının zararlarından korumak, şakileri yakalayıp Rakka Beylerbeylerine teslim etmek ve

⁹⁹ B.O.A.; Müh. 135, s. 144, 190-197, 227; Müh. 136, s. 37, 38, 51; Müh. 141, s. 2; Müh. 142, s. 114, 118, 203 v.s.

Rakka Beylerbeylerinin emir ve direktifleri doğrultusunda iskân nizamını sağlamakla görevli idi. İskân Başî icraatlarından Rakka Beylerbeyi'ne karşı sorumluydu.

İskân Başî olarak atanan kişiye Balis Sancağı tevcih ediliyordu. İskân Başîlara Balis Sancağının tasarrufunun verilmesi bu sancağın idaresinden ziyade, onun gelirinden bu şahısların faydalandırılmasıyla alakalıdır.¹⁰⁰

İskân Başîlar ile Rakka'ya iskân olunan aşîret mensupları arasında zaman zaman problemler yaşanmıştır. İskân taifesinden bazıları İskân Başî olan Şahin isimli kişiyle kardeşleri Kenan ve Kurt'un deve, at ve eşyalarını zorla ellerinden aldıklarını belirterek şikayetçi olmuşlardı. Bunun üzerine devlet bu meselenin halli için bir mübaşîr görevlendirmiş ve mağdurlar ile Şahin Bey ve Kardeşleri Kenan ve Kurt arasındaki davanın Rakka Valisi Hasan Paşa marifetiyle (aracılığı ile) çözülmesi istenmiştir.¹⁰¹

1114 Cemaziye'l-evvelinde (Ekim 1702) gönderilen bir emr-i şerifte Rakka Beylerbeyi Vezir Hasan Paşa'nın Diyarbakır Eyaleti'ne tayin edildiği belirtilerek, Balis Sancağı Beyi ve iskân taifesinin üzerine baş u buğ (İskân Başî) olan Firuzoğlu Şahin Mehmet Bey'den yeni Beylerbeyi gelinceye kadar Rakka Mütesellimi olarak atanan kişinin emir ve direktiflerine uyması ve onun istekleri doğrultusunda görevine devam etmesi istenmiştir.¹⁰²

İskân Başîlara bazen önemli askerî vazifeler de verilmekteydi. Mesela Ramazan 1139 (Mayıs 1727) tarihinde Rakka Beylerbeyi Süleyman Paşa'ya ve iskân Cemâatleri Boy Beylerine hitaben yazılan bu emr-i şerifte; İsfahan Seferi için Rakka, Halep, Maraş Eyaletleri ile Hama, Malatya ve Antep Sancaklarından satın alınan Zahire ve Beksimetin Birecik iskelesinden gemilere yüklenip Fırat Nehri yoluyla Rıdvaniye iskelesine nakledileceği, ancak eşkiya tehdidindeki nehir yolunun ve gemilerin korunması emredilmiştir. Fırat Nehir yolunun korunmasıyla gerek yerli Mevâli Urbanı gerekse iskân edilen tüm aşîretler görevlendirilmiştir. Bu husus için görevlendirilen İskân Başî Ken'an Bey (Bir önceki İskân Başî Firuzoğlu Şahin Bey'in kardeşi), kendisi gelmeyip affını istemiş, yerine birâderzâdesi (kardeşi oğlu) Şahin Bey Oğlu Firuz Bey'i göndermiştir. Firuz Bey, İskân Başî'na vekâleten iskân taifesi ve Beni Kays Urbanı Cemâatlerinden meydana getirilen askerlerle Rakka'dan Kara Seki'ye ve Kara Seki'den

¹⁰⁰ B.O.A.; MAD. 534, s. 15.

¹⁰¹ B.O.A.; Müh. 111, s. 382.

¹⁰² B.O.A.; Müh. 112, s. 128.

Deyr ve Ane'ye kadar olan bölgede zahire gemilerinin korunması görevini üstlenmiştir.¹⁰³

Rakka Beylerbeyi Süleyman Paşa, İskân Başî Kenan Beyin vefat etmesi üzerine durumu merkeze bildirmiş ve onun yerine daha önce de birkaç defa İskân Başılık yapmış Şahin Beyoğlu Firuz Bey'in atanmasını tavsiye etmiş onun iskân tafesi tarafından da istenilen ve tercih edilen mümtaz bir şahsiyet olduğu vurgulanmıştır. Bunun üzerine 1140 Şevvalinde (Mayıs 1728) Süleyman Paşa'ya gönderilen emri-i şerifte Şahin Beyoğlu Firuz Bey'in iskân Başî olması onaylanmıştır.¹⁰⁴

İskân Başî olan Firuz Bey, Birecik'ten Bağdat'a zahire nakli sırasında eşkıyanın tehdidi altındaki Fırat Nehri'nin güvenliğinin sağlanmasında görev almıştır. 1146 Zilhiccesinde (Mayıs 1734) Bağdat Kalesi'ne nakledilmek üzere satın alınan zahirenin Birecik iskelesinde inşa edilen gemilere yüklenip Fırat Nehri yoluyla Rıdvaniye iskelesine gönderileceği ancak eşkıyaya karşı nehrin iki tarafının da korunması gerektiği belirtilmişti. Firuz Bey, iskân tafesinden ve Beni Kays Cemâatinden meydana getirilen askerler ile Rakka'nın karşı-hizasında bulunan Kara Seki'den Deyr ve Ane'ye kadar olan bölgeyi korumakla görevlendirilmiştir.¹⁰⁵

V- İSKÂN KÂTİBİ

Aşiretlerin Rakka'ya iskân edilmeye başlanmasıyla beraber zaruri bir ihtiyaç olarak görülen "İskân Kâtipliği" müessesesi ortaya çıkmıştır. Aşiretler Rakka bölgesinde Ayn-ı Riz, Nehr-i Belih ve Harran'a iskân edilince bu aşiretlerin tahrirlerinin yapılarak her türlü resmi evraklarının yazılıp hazırlanmasında sırf bu işle ilgilenen bir memura yani İskân Kâtibine ihtiyaç görülmüştür. Bunun üzerine Rakka Beylerbeyi Hüseyin Paşa bir dilekçe ile Rakka'ya iskân olunan Türkmen ve Ekrât Aşiretlerinin tahrirleri ve her hususu için muayyen bir kâtibin lüzumundan ve öneminden bahsetmiş ve aşiretlerin iskânında önemli hizmetleri görülen Abdurrahman adlı kişinin İskân Kâtibi olarak tayinini merkezin onayına sunmuştur. Böylece Ruha Gümrüğü Mukataasından karşılanmak üzere günlüğü on beş akçe ile 14 Ramazan 1104 (19 Mayıs

¹⁰³ B.O.A.; Müh. 134, s. 84, 85.

¹⁰⁴ B.O.A.; Müh. 135, s. 42.

¹⁰⁵ B.O.A.; Müh. 140, s. 25, 26.

1104) tarihinden itibaren Abdurrahman'ın İskân Kâtibi olarak atandığına dair berat gönderilmiştir.

Geliri Ruha Gümrüğü mukataasından karşılanmak üzere günlüğü 15 akçe ile vazifelendirilen iskân kâtibinin 14 akçelik yevmiyesi senelik 12 kile buğdayla beraber Hayabendi mahsulünden karşılanacaktı. Ayrıca iskân edilen aşiretlerin zirâi ürünlerinin öşürünü toplamakla görevli memurlara (Şihne) ve iskân kâtibine mahsulden hiçbir ödeme yapmayacaklardır. Ancak kaydolunan Cemâatler tahrir (yazım) sırasında her isim başına bir rub' gürüş ödeyeceklerdi. Toplanan bu paraların yarısı İskân Kâtibine yarısı da öşür toplamakla görevli Şihnelere ödenecekti.¹⁰⁶

VI- İSKÂN BEYLERİ (AŞİRET İSKÂN BAŞISI)

Rakka iskânına tâbi tutulan aşiretlerin devlet tarafından önceden tespit edilen bölgelere iskânlarını sağlamakla görevli kişilerdi. Bunlar büyük bir ihtimalle aşiret boy beyleri ve kethüdaları arasından seçiliyorlardı.¹⁰⁷

Her büyük Türkmen ve Ekrât aşiretinin başında bulunan İskân Beyleri için "İskân Başı" tâbiri de kullanılmıştır. Bunlar hangi aşiretin İskân Başısı iseler isimleri o aşiretle birlikte zikredildiği için Asıl İskân Başısı ile karıştırılmamaktadır. Meselâ İskân Başılar belgelerinde "İskân Başısı Firuz Bey" veya "İskân Başısı Kenan Bey" şeklinde kaydedildiği halde, İskân Beyleri, "Beğdili İskân Başısı İsmail" veya "Milli İskân Başısı Mahmut" şeklinde yazılmıştır.¹⁰⁸

Aşiretlerin başında bulunarak onların iskânlarını sağlayan bu Aşiret İskân Başıları asıl İskân Başısı'nın maiyetinde onun alt birimleri olarak kabul edilebilir.

Ancak bu Aşiret İskân Başıları da zaman zaman devlete problem olmuşlardır. Meselâ Rakka iskânından Beğdili İskân Başısı olan İsmail Beyin, iskânlarından sorumlu olduğu Cemâatleri kontrol edemediği, bunların birçoğunun iskândan firar ettiği ve gittikleri yerde şekâvet yaparak halka zulmettikleri ve bütün bu olanlara İsmail Beyin müdahale etmediği merkeze şikâyet olunmuş, bunun üzerine Beğdili İskân Başısı İsmail Beyin görevden alınması ve onun yerine daha faydalı olacak bir kimsenin atanmasına

¹⁰⁶ B.O.A.; MAD. 534, s. 13.

¹⁰⁷ Cengiz Orhonlu; Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1987, s. 53.

¹⁰⁸ B.O.A.; Müh. 135, s. 42; Müh. 140, s. 25, 26; Müh. 149, s. 112; Müh. 162, s. 41.

dair 1743 Ocağında (1155 Zilkâde) Rakka Beylerbeyi Ahmet Paşa'ya bir emr-i şerif gönderilmiştir.¹⁰⁹

Milli-i Kebir olarak adlandırılan Ekrât taifesini Rakka'ya iskânla görevlendirilen Milli İskân Başî Beşşar bin Kadar Siyah Çadırla Siverek kazasına gidip burada sekiz ay boyunca kalıp ahaliye türlü zulümler yapmıştır. Halkın zahire ve mahsulatlarını zorla gasp etmiş ekinlerini ise telef etmiş ve 50 bin guruştan fazla zarar vermişlerdir. Bunun yanı sıra Siverek köylerinden 26 tanesini basmışlar, mal ve eşyalarını yağmalayıp karşı gelen 22 kişiyi öldürmüşler ve 300 bin guruştan fazla zarar vermişlerdir. Ayrıca Ruha (Urfa) kazasında Colap Nahiyesinde sakin Dögerli Aşireti'ne de saldırmışlar ve haksız yere 150 adamlarını öldürüp, hububat, pamuk, deve ve koyun gibi mal ve eşyalarını yağmalayarak 848 buçuk akçelik zarara yol açmışlardır. Mağdur olan Ruha, Siverek ve Besni ahalisinin şikayetleri üzerine Milli-i Kebir İskân Başî Beşşar ve ona tâbi olan eşkiya taifesinin bir an evvel cezalandırılması yönünde Rakka ve Diyarbekir Valilerine hitaben Aralık 1750'de (1164 Saferi) emr-i şerifler gönderilmiştir.¹¹⁰

Milli Aşiretinin İskân Başısı olan Mahmut ise Ergani Madeni sınırları içinde yer alan Karacadağ yakınlarında Sarı Han denilen bölgede Halep tarafına zahire götüren Diyarbakır kervanını vurarak Milli'ye tâbi Ömerkânlı, Saranlı ve Şerefyanlı aşiretleri eşkiyasının da desteği ile kervandan 50 bin guruşluk para, inci, mal ve eşyayı gasp etmiş kafilenden 15 tüccarı da yaralamışlardı. Milli İskân Başısı Mahmud ve ona tâbi olanların cezalandırılması ve verdikleri zararın bunlardan tahsil edilmesi için Nisan 1757'de (1170 senesi Recebi) Rakka Valisi Abdullah Paşa'ya emr-i şerif gönderilmişti. Abdullah Paşa ise Eylül 1757 tarihli (Zilhicce 1170) mektubunda Milli Aşireti İskân Başısına buyruldu gönderdiğini ve gasp edilen mal ve eşyaların sahiplerine teslimini sağladığını bildirmiştir.¹¹¹ Milli İskân Başısı Keleş Abdi Oğlu Mahmut Bağdat Valisine iltica etmek istemiş ancak kendisine yüz verilmeyince tekrar Rakka'ya gelerek affını niyâz eden mektuplar yazmıştı. Bu yakarışları sonuç vermiş ve aşireti mensupları iskân şartıyla affedilmiş fakat kısa bir süre sonra gene şekâvete başlamıştı. Bunun üzerine dönemin Rakka Valisi Hüseyin Paşa bir operasyonla Milli İskân Başısı Mahmut'u ele

¹⁰⁹ B.O.A.; Müh. 149, s. 112.

¹¹⁰ B.O.A.; Müh. 154, s. 289, 290, 393-395.

¹¹¹ B.O.A.; Müh. 159, s. 113.

geçirmiş ve idam edip durumu merkeze bildirmiştir. Ekim 1760 (Safer 1174)'da gönderilen bir hükümle Hüseyin Paşa bu başarısından dolayı kutlanmıştır.¹¹²

Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti Rakka iskânına tâbi bütün aşiretlerin iskânlarından sorumlu bir iskân Başı ile her aşiretin ayrıca iskân işlemlerini yürüten Aşiret İskân Başları tayin etmiştir. Bunların atanması Beylerbeyi'nin tavsiyesi ve Padişahlık Makamı'nın onayı ile gerçekleşiyordu. İskân Başları bütün iskân taifesinin iskân nizamlarından sorumlu iken İskân Beyleri (Aşiret İskân Başları) sadece kendi aşiretlerinin iskânlarından sorumlu idi.

VII- MÜBAŞİR (İSKÂN MÜBAŞİRİ)

Tanzimat öncesinde herhangi bir devlet işini yapmakla görevlendirilen memurlara Mübaşir deniyordu.¹¹³ Mübaşirler Rakka iskânı ile ilgili olarak devlet tarafından başta Rakka Eyaleti olmak üzere diğer eyalet ve sancaklara gönderilen emr-i şerifleri ilgili yerlere ulaştırıyorlardı. Meselâ Badılı Ekrâtı'nın iskân olunmaları için Kapıcıbaşlarından Yusuf adlı kişi Maraş Beylerbeyisi Rişvanoğlu Halil Paşa'ya bu husustaki emr-i şerifi tebliğle görevlendirilmiş ve bu görevini yerine getirmişti. Aynı şekilde Diyarbakır ve Ergani dolaylarında şekâvetleriyle halka zarar veren Milli Aşireti'ne tâbi Cemâatlerin Rakka'ya iskânlarına dair emr-i şerifi yine merkezden görevlendirilen mübaşir Rakka Beylerbeyi'ne ulaştırmıştı.¹¹⁴

Mübaşirler iskân hususunda merkezle irtibatı sağlamalarının yanı sıra bazen bizzat aşiretlerin iskânlarında görev alırlardı. Meselâ Kapıcıbaşlarından İsmail adlı kişi 1702 Haziranında (1114 Safer), Niğde taraflarında Develi Ovasında şekâvetleriyle halka zarar veren Lek (Lekvanik) Ekrâtı'na mensup bazı Cemâatlerin iskânlarıyla görevlendirilmiş, ancak bazı nedenlerle bu gerçekleşmeyince iskâna tâbi bu Cemâat hakkında bölgedeki kadılardan ve bu Cemâate düşmanlığı olmayan insanlardan bilgi toplayıp merkeze dönmesi istenmiştir.¹¹⁵ Aynı şekilde Hüdavendigâr, Aydın ve Ankara dolaylarında olan Silsüpür Ceridi Cemâatlerinden Musa Bey, Beyli, Araboğlu, Veli Bey, Osman Bölükbaşı Cemâatleri ile bir miktar Badılı ve Modanlı Aşiretleri

¹¹² B.O.A.; Müh. 162, s. 41.

¹¹³ Mehmet Zeki Pakalın; Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C.II, MEB., İstanbul, 1993. s. 592.

¹¹⁴ B.O.A.; Müh. 112, s. 183; Müh. 119, s. 121; Müh. 140, s. 248.

¹¹⁵ B.O.A.; Müh. 112, s. 283.

mensubunun Rakka'ya nakil ve iskânları için eskiden Divan-ı Hümayunda Çavuşbaşılık yapmış ve o sırada Manisa'da ikamet eden Ahmet Bey iskân mübaşiri olarak görevlendirilmiştir.¹¹⁶ 1708 Ocağında (1119 Zilkâde) ise şekâvet üzere olan Tacirli Aşireti'nin her nerede bulunurlar ise Kapıcıbaşlarından tayin olunan görevli aracılığıyla Rakka'ya iskânlarına dair emr-i şerif gönderilmiştir.¹¹⁷

Aşiretlerin Rakka'ya iskân edilmesinde hakkında bilgi verilen bu görevlilerin haricinde Eyalet ve sancaklarda en üst düzeyde görev alan Beylerbeyi ve Sancakbeyinden en küçük memuruna kadar herkes görev almıştır. Beylerbeyi, sancakbeyi, mütesellim ve mutasarrıflar, Kadı ve Nâibler, Kethüda Yeri, Yeniçeri Serdarı, Havas ve Evkaf zabitleri, Züema ve Erbab-ı Tımar, Voyvodalar, Ayan-ı Vilayet ve İş Erleri belgelerde devlet görevlileri değil iskân edilecek Cemâatlerin buldukları eyalet veya sancakların idarecileri de etkin rol oynamışlardır.

Bütün bu devlet görevlileri kuşkusuz Osmanlı Devleti'nin Rakka'ya Aşiretlerin iskânı politikasının uygulayıcılarıydılar ve bu hususta devletin isteklerini yerine getirmekle görevlendirilmişlerdi. Buraya kadar Rakka iskânıyla ilgili devletin isteklerini birkaç cümle ile özetleyecek olursak:

- Aşiretler terk edilmiş ve harap bir vaziyetteki yerleşim birimlerine iskân edilerek bu bölgelerin tarım ve ziraata açılması.

- İskân edilen aşiretlerin tarım ve ziraatla uğraşması ve elde ettikleri mahsullerin vergilerini ödemeleri.

- Aşiretlerin iskân edildikleri bölgeleri her türlü eşkıya mazarratından korumaları ve bunun karşılığında sadece Şer'i Vergileri ödeyip tüm örfi vergilerden muaf tutulmaları.

- Aşiretlerin iskân bölgelerinden taştan evler bina etmeleri ve hiçbir şekilde iskân bölgelerini terk etmemeleri, hayvanlarını yaylaklara kendileri değil çobanları vasıtasıyla göndermeleri.

- Tam bir sadakatle Rakka Valilerinin emirlerine itaat etmeleri.

Osmanlı Devleti bu isteklerini gerçekleştirdiği takdirde siyasî, askerî, ekonomik, sosyal vs. birçok önemli avantajlar elde edecekti. Güneyde Arabistan tarafından

¹¹⁶ B.O.A.; Müh. 120, s. 109.

¹¹⁷ B.O.A.; Müh. 115, s. 486.

Suriye'ye gelerek bölgeyi tahrip eden, birçok insanın göç etmesine sebep olup, olumsuz etkileri Anadolu'da da hissedilmeye başlanan Arap Aşiretleri durdurulacaktı. Urban (Arap aşiretleri) eşkıyasının tehdidindeki kara ve nehir ticaret yolları ile tüm bölgenin huzur ve güvenliği sağlanacaktı. Boş ve atıl vaziyetteki arazi iskânlar sayesinde ziraata açılacaktı. Artık aşiretler ile yerleşik halk arasında gerçekleşen problemler yaşanmayacaktı.¹¹⁸

¹¹⁸ B.O.A.; Müh. 100, s.120, 136; Müh. 111, s. 382; Müh. 114/1, s. 267; Müh. 119, s. 275; Müh. 135, s. 187-190.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RAKKA'YA İSKÂN EDİLEN AŞİRETLER

I. BAĞLI OLDUKLARI TEŞEKKÜLLERE GÖRE İSKÂN EDİLEN AŞİRETLER

XVI ve XVII. yüzyıllarda Anadolu, Suriye ve Irak'ta yaşayan Türk teşekkülleri, Türkmen ve Yörük adları ile iki kola ayrılmaktaydı. Bu durum ufak tefek değişikliklerle XVIII. yüzyılda da devam etmiştir. Türkmen adı, Anadolu'nun Kızılırmak'tan itibaren doğu ve güneyde kalan bölgeleri ile Suriye ve Irak'ta yaşayan aşiretler tarafından taşınmaktadır.

Türkmenler il veya ulus adları altında çeşitli gruplara ayrılmışlardır. Bu illerin (ulusların) bazıları Osmanlı Devleti tarafından istiklallerine son verilen eski siyasi camiaların kalıntıları olup, onların adlarıyla anılıyorlardı. Türkmen illeri umumiyetle boy veya taife adını taşıyan teşekküllerden meydana gelmiş olup boy beyleri tarafından idare olunuyordu. Boylar Cemâat adı verilen oymaklara ayrılıyordu ve bunların başında da Kethüda denilen Oymak başları vardı.

Türkmen illerinden Halep Türkmenleri, diğer illerin teşekkülünde önemli rol oynamışlardır. Hatta bu durumundan dolayı Türkmen illerinin (uluslarının) anası olarak vasıflandırılabilir. Halep Türkmeni ili, adını taşıdığı vilayetin batı ve kuzey tarafında yaşamaktaydı. Bu ile bağlı aşiretlerin bir kısmı Sivas taraflarında yaylağa çıkmakta ve orada Dulkadirli teşekkülüyle beraber Yeni İl teşekkülünü meydana getirmektedirler.

Yeni il ise, Sivas'ın güneyinde bugünkü Kangal kazasının bulunduğu sahayı kaplamaktaydı. Alacahan, Mancınık ve Yellüce Yeni İl'in en mahur yerlerini teşkil ediyordu ki Alacahan bu özelliğini XVIII. yüzyılda da devam ettirmiştir. Yeni-il, mali bakımdan Valdesultanların Üsküdar'da yaptırdıkları hayır müesseselerine bağlıydılar. Bu nedenle XVII. ve XVIII. yüzyıllarda bu il Üsküdar Türkmeni, Üsküdar Evi Türkmeni şeklinde isimlendirilmiştir.¹

Bozulus ise eski Akkoyunlu ilinin en mühim kısımlarından biriydi. Diyarbekir bölgesinde yurt tuttuklarından bunlara ait vesikalar da bölgenin fethi ile birlikte başlar.

¹ Faruk Sümer; XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak'ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumi Bir Bakış, İ.Ü.İ.F. Mecmuası, C. 11, İstanbul, 1950, s. 511-513

Bozulus Diyarbekir Türkmenleri ve Dulkadir Türkmenleri olmak üzere iki kısma ayrılmış olup Diyarbekir Türkmenlerine Asıl Bozulus da denilmekteydi.²

Rakka Eyaletine aşiretlerin iskânına fiilen 21 Ocak 1691 (20 Rebi'ül-ahir 1102) tarihli emr-i şerifin bu iş için görevlendirilen Kadızade Hüseyin Paşa'ya gelmesiyle başlanmıştır.³

Rakka'ya iskân edilecek aşiretlerin bağlı buldukları teşekküllere ve iskân edilecek bölgelere göre Cemâat isimlerini içeren defterler Rakka Beylerbeyisi Kadızade Hüseyin Paşa'ya gönderilmiştir. Bunlar Hazine-i Amire'de saklanan Harameyn-i Şerifeyn Muhasebesi defterleri esas alınarak, Halep Türkmenleri, Yeni İl ve Bozulus gibi teşekküllere bağlı Türkmenlerden Rakka Eyaletinde yerleştirilecek olan aşiretleri göstermektedir. Bu defterler Hüseyin Paşa'ya 5 Haziran 1692 (20 Ramazan 1103) tarihli emr-i şerifle beraber gönderilmiştir.⁴

1- Halep Türkmenından Rakka'ya İskânı Emredilen Aşiretler

1. Dimlekli Kasım
2. Şeyhler, Beğdili taifesinden sam Uğurlu Şeyhoğulları
3. Şeyhler sam Hamis Şeyh
4. Tağalu (طغالو) sam Musa Şeyh Oğulları
5. Döğer Mirza
6. Bayındır Rüstem Kethüda
7. Bayındır Hacı Ahmet Kethüda
8. Bayındır Ramazan
9. Seçen, Pir Ahmet'e tâbi.
10. Seçen, Emir Hacı'ya tâbi.
11. Kara Şeyhlü Ceke (جكه) Kul İdrisoğlu Musa'ya tâbi.
12. Kara Şeyhlü Hümranlı (حمرانلو), Taşkınoğullarına tâbi.

² Faruk Sümer, "Bozulus Hakkında", A.Ü.D.T.C.F. Dergisi, C. VIII, S. 1, Ankara 1949, s. 30. 31.

³ B.O.A., MAD. 534, s. 10, 11; B.O.A.; T.D. 835, s. 6

⁴ B.O.A.; MAD. 534, s. 8; B.O.A.; T.D. 835, s. 4

13. Döğer Seyf
14. Kara Şeyhlü Yadigâr, Kays'a tâbi.
15. Kara Şeyhlü Yadigâr, İsmail Kethüda'ya tâbi.
16. Ağılı, Kara Şeyhlü'ye tâbi.
17. Kara Şeyhlü Tura Beğli, Kurd'a tâbi.
18. Kadirli, Hüseyin Kethüda'ya tâbi.⁵
19. Bozkoyunlu, Seyfhan Beğe tâbi.
20. Balabanlı, irad-ı güherçile an Cemâat-ı Bozkoyunlu Seyfhan Ahmed Kadiyye Uşağı Kışlakciyan Kışdepe.
21. Kabaş, Veli Kethüda'ya tâbi.
22. Arablı Musa, Beğdili taifesinden
23. Arablı İbrahim, Beğdili taifesinden
24. Gayr-ı Akl (غير عقل), Dimekli'ye tâbi.
25. Gazili, Ahmet Kethüda'ya tâbi.
26. Beğmişli, Ganem'e tâbi.
27. Bozkoyunlu Taş, Hübâd Kethüda'ya tâbi.
28. Bozkoyunlu, Firuz Kethüda'ya tâbi.
29. Dimlekli Hacılar
30. Dimlekli, Pirbudak oğluna tâbi.

Yukarıda adları yazılı toplam 30 adet Cemâat, Türkmen-ı Halep (Halep Türkmenleri) reayasından Rakka'ya iskânları ferman buyrulan Cemâatlerdir.⁶

2- Yeni-il Hasları'ndan Rakka'ya İskânı Emredilen Aşiretler

1. Musacalı, İsa Kethüda'ya tâbi.
2. Musacalı, Ebu Sultan Kethüda'ya tâbi.

⁵ Kadirli, B.O.A.; MAD. 534'te Kazlı şeklinde yazılmıştır.

⁶ B.O.A.; T.D. 835, s. 4; B.O.A.; MAD. 534, s. 8, 9.

3. Musacalı, Ömer Kethüda'ya tâbi.
4. Musacalı – Tanburacalı Mülcem () Kethüda.
5. Musacalı, Ali Kethüda'ya tâbi.
6. Musacalı – Bayezid Kethüda.
7. Tayif Afşarı, Arab Ali Kethüdaya tâbi.
8. Torunan Taif Afşarı
9. Kabağılı Tokuzu, Hacı İvazoğlu İbrahim Kethüda'ya tâbi.
10. Kara Çeçeli
11. Çeçeli Yağmuroğlu Kethüda
12. Barak, Arab Osman'a tâbi.
13. Güneş
14. Kabaklı, Beğdili taifesinden.
15. Batılı () Beğdili taifesinden.
16. Cum'alı, Beğdili taifesinden.
17. Seçen Veli Alili
18. Kara Kocalı

Yukarıda adları yazılı toplam 18 aded Cemâat, Yeni İl Hasları reayasından Rakka toprağına iskânları ferman buyrulan Cemâatlerdir.⁷

3- Lekvanik Mukataası ve Ona tâbi Cemâatlerden Rakka'ya iskâni Emredilen Aşiretler

1. Lekvanik ve ona tâbi olanlar.
2. Kırıntı ve ona tâbi olanlar.
3. Hacılar ve ona tâbi olanlar.
4. Akbaş ve ona tâbi olanlar.

⁷ B.O.A.; T.D. 835, s. 5; B.O.A.; MAD. 534, s. 9.

5. Kızılkoyunlu ve ona tâbi olanlar.

Yukarıda adları yazılı toplam 5 aded Cemâat, Lekvanik Cemâatlerinden Rakka'ya iskânları ferman buyrulan Cemâatlerdir.⁸

4- Boz Ulus Mandesi (Boz Ulus'a tâbi, Boz Uluslu) Türkmeninden Rakka'ya İskânı Emredilen Aşiretler

1. İzzeddin ve ona tâbi olanlar.
2. Küçüklü
3. Afşar
4. İnallu
5. Anter
6. Acırlu
7. Çerpu
8. Ömerli ve ona tâbi olanlar
9. Şark ve Çağıranlı.

Yukarıdaki adları yazılı 9 adet Cemâat Boz Ulus Mandesi Türkmânından Rakka Eyaletinde Belih Nehri kenarında iskânları emredilen Cemâatlerdir.⁹

5- Keskin İlinde Sakin Buz Ulus Türkmeninden Rakka'ya İskânı Emredilen Aşiretler

1. Cerid, Musa, Ömer ve İsmail Kethüda.
2. Küçüklü, Ali Kethüda ve Zeynel Abidin.
3. Bab-ı Altun, Ömer Kethüda.
4. Tacirli Berdal Oğulları, İsmail, Ali ve Mehmed.
5. Harbendeli, Yakub Kethüda'ya tâbi.

⁸ B.O.A.; T.D. 835, s. 5; B.O.A.; MAD. 534, s. 9

⁹ B.O.A.; T.D. 835, s. 5; B.O.A.; MAD. 534, s. 9

Karaca Arablı

Çepni, Recebli Avşan içinde sakindirler¹⁰

Acurlı

Yukarıda adları yazılı 8 aded Cemâat Keskin ilinde sakin Boz Ulus Türkmenundan Rakka'ya iskânları ferman buyrulan Cemâatlerdir.¹¹

Tablo I

Bağlı Oldukları Teşekküle Göre Rakka'ya İskân Edilen Aşiretler

CEMÂATIN BAĞLI OLDUĞU TEŞEKKÜL				
Halep Türkmeni	Yeni İl Hasları	Lekvanik Mukataası	Boz Ulus Mandesi	Keskin Sakini Boz Ulus
1- Dimlekli Kasım.	1- Musacalı (İsa Kethüda'ya tâbi)	1- Lekvanik	1- İzzeddin	1- Cerid (Musa Ömer ve İsmail Kethüda)
2- Şeyhler (Beğdili taifesinden sam Uğurlu şeyhoğulları)	2- Musacalı (Ebu Sultan Kethüdaya tâbi)	2- Kırıntı	2- Küçüklü	2- Küçüklü (Ali Kethüda ve Zeynel Abidin)
3- Şeyhler Sam Hamis Şeyh.	3- Musacalı (Ömer Kethüdaya tâbi)	3- Hacılar	3- Aışar	3- Bab-ı Altun (Ömer Kethüda)
4- Tağalu Sam Musa şeyhoğulları	4- Musacalı Tanburacalı Mülcem Kethüda	4- Akbaş	4- İnallu	4- Tacirli Berdal Oğulları (İsmail Ali ve Mehmed)
5- Döğer Mirza	5- Musacalı (Ali Kethüdaya tâbi)	5- Kızıl Koyunlu	5- Anter	5- Harbendeli (Yakub Kethüdaya tâbi)

¹⁰ B.O.A.; MAD. 534'te Çepni Cemâati ile ilgili olarak; Bu Cemâatin tekrar tahririnin yapılması ve iskân teklifi ile rencide edilmemesi için 6 Recep 1147 (2 Aralık 1734) tarihinde emr-i şerif yazıldığını bildiren bir derkenar mevcuttur.

¹¹ B.O.A.; T.D. 835, s. 5; B.O.A.; MAD, s. 9

6- Bayındır Rüstem Kethüda	6- Musacalı Bayezid Kethüda		6- Acırlu	6- Karaca Arablı
7- Bayındır Hacı Ahmet Kethüda	7- Tayif Afşarı (Arab Ali Kethüdaya tâbi)		7- Çerpü	7- Çepni
8- Bayındır Rramazan	8- Torunan Tayif afşarı		8- Ömerli ve tevâbi'i	8- Acurlı
9- Seçen (Pir Ahmet'e tâbi)	9- Kabağlı Tokuzu (Hacı İvazoğlu İbrahim Kethüdaya tâbi)		9- Şark Çağırganlı	
10- Seçen (Emir Hacıya tâbi)	10- Kara Çeçeli			
11- Kara Şeyhlü (Kul İdrisoğlu Musaya tâbi)	11- Çeçeli Yağmuroğlu Kethüda			
12- Kara Şeyhlü (Taşkınoğulları na tâbi)	12- Barak (Arab Osman'a tâbi)			
13- Döğer Seyf	13- Güneş			
14- Kara Şeyhlü Yadigâr (Kays'a tâbi)	14- Kabaklı (Beğdili Taifesinden)			
15- Kara Şeyhlü Yadigâr (İsmail Kethüda'ya tâbi)	15- Batılı (Beğdili Taifesinden)			

16- Ağılı (Kara Şeyhlüye tâbi)	16- Cum'alı (Beğdili Taifesinden)			
17- Kara Şeyhlü Tura Beyli (Kurd'a tâbi)	17- Seçen Veli Alili.			
18- Kadirli (Hüseyin Kethüdaya tâbi)	18- Kara Kocalı			
19- Bozkoyunlu (Seyfhan Bey'e tâbi)				
20- Balabanlı				
21- Kabaş (Veli Kethüdaya tâbi)				
22- Arablı Musa (Beğdili taifesinden)				
23- Arablı İbrahim (Beğdili taifesinden)				
24- Gayr-ı Akl (Dimlekli'ye tâbi)				
25- Gazili (Ahmet Kethüdaya tâbi)				
26- Beğmişli (Ganeme tâbi)				

27- Bozkoyunlu Taş (Hübâd Kethüdaya tâbi)				
28- Bozkoyunlu (Firuz Kethüdaya tâbi)				
29- Dimlekli Hacılar				
30- Dimlekli (Pir Budakoğluna tâbi)				
Toplam:30 Cemâat	Toplam:18 Cemâat	Toplam: 5 Cemâat	Toplam: 9 Cemâat	Toplam: 8 Cemâat
GENEL TOPLAM: 70 Aded Cemâat				

Rakka'ya iskân edilen aşiretlerin bağlı oldukları teşekküllere göre oluşturduğumuz bu liste hicri 1103 (m. 1692) tarihlidir. Yani Rakka'ya aşiretlerin ilk iskân emirlerinin gelmeye başladığı, hicri 1102 (m. 1691) tarihinden bir yıl sonra düzenlenmiştir. İlk iskân emirlerinde de, tertip edilen bu liste kadar düzenli olmasa bile Rakka Eyaleti sınırları içerisinde, özellikle de Belih Nehri kenarında iskânı emredilen aşiretlerle ilgili bazı bilgiler mevcuttur.

Rakka Eyaletinde Belih Nehri kenarında yer alan Akçakale ve Ayn-ı Zir'den Rakka'ya kadar olan bölgeler iskân bölgesi olarak belirlenmişti. Devlet adamlarının tamahkar davranarak eski vergilere ilaveten birçok yeni vergileri halka yüklemesi ve bölgedeki Urban eşkıyası saldırıları ve tehdidi, halkı adeta canından bezdirmiş, halk toprağını ekemez, ekinini biçemez olmuş ve birçoğu da köyünü terk etmek zorunda kalmıştır. İşte aşiretler bu boş ve harabe köylere yerleştirilerek onların burada tarım ve ziraat yapmaları sağlanacak ve böylece bu bölgeler canlandırılıp, şenlendirilecekti. Bu bölgeye bu amaçla Büyük Türkmen taifesinden Beğdili Cemâatlerinin tamamı ve Boz

Ulus Mandesi'ne tâbi Cemâatler yerleştirilecekti. Bu bilgilerin yer aldığı 20 Rebiyü'l-ahir 1102 (21 Ocak 1691) tarihli emr-i şerife göre Belih Nehri kenarında iskân edilecek Büyük Türkmen taifesinden Üsküdar Evine tâbi Beğdili ve Boz Ulus Mandesi Türkmenlerinden olan aşiretler ise şunlardır:

- Boz Ulus Mandesi Türkmenından İzzeddin, Küçüklü, Afşar, İnallu, Anter, Acırlu, Çerpu ve Ömerli Cemâatleri kendilerine tâbi olanlarla beraber,

- Şark Çağıranlı Cemâatleri, Hamza Hacı Cemâatlerinden Berk Bey Oğlu Mehmet, Beğdili Türkmenına tâbi Ulaşlı Cemâati kethüdaları Ali Bey ile Barak Türkmeni Cemâati kethüdaları Muharrem Oğlu Musa ve Hacı Bal Oğlu Dört yüz nefer ile yukarıdaki Boz Ulus Mandesi Türkmenına dahil olarak toplam 800 nefer olmak üzere,

- Üsküdar Evi Türkmenına tâbi yine Beğdili Cemâatlerinden Beğmişli Cemâati Kethüdası Hacı Ali Oğlu Ganem kendisine bağlı olan 500 nefer ile,

- Kara Şeyhli Cemâati Kethüdası Topal Assaf kendisine tâbi 600 nefer ile,

- Bozkoyunlu Cemâati Firuz Bey Oğlu Şahin kendisine tâbi olan 600 nefer ile,

- Bozkoyunlu Seyfhan Bey kendisine bağlı olan 600 nefer ile

- Dimleklü Cemâatlerinden Pirbudah Oğlu Mehmet ve Satılmış, Kethüdalarına tâbi 500 nefer ki, toplam 3200 nefer olur. Bunların yanı sıra Beğdili Aşiretlerinin diğerleri ile Üsküdar Türkmeni Cemâatlerinden Bayındır Cemâati, Musacalı Aşiretleri ve Lekvanik olarak tâbir olunan Ekrât aşiretleri tamamen Rakka Eyaletinde Belih Nehri kenarında iskân edilecekti.¹²

II. YERLEŞİM BÖLGELERİNE GÖRE RAKKA'YA İSKÂN EDİLEN AŞİRETLER

Osmanlı Devleti tarafından Rakka Eyaleti, aşiretlerin iskân edileceği bölge olarak tespit edildikten sonra, eyalet dahilindeki iskân bölgeleri de tespit edilmiştir. Aşiretlerin iskân en yoğun olarak Belih Nehri'nin, Fırat ile birleştiği yer yani Rakka'ya kadar olan hattının çevresi olmak üzere Harran Nahiyesi ve Ruha (Urfa)'da gerçekleştirilmiştir.¹³

¹² B.O.A.; T.D. 835, s. 6, 7; B.O.A.; MAD. 534, S. 10-12.

¹³ B.O.A.; T.D. 835, s. 10, 36, 37, 46.

İskânların yoğun olarak Belih Nehri boyunca gerçekleştirilmesinin sebebi bu bölgenin coğrafi yapısı ve buna bağlı olarak ekonomik potansiyeli ile izah edilebilir. III. Murat Döneminde (1574-1595) daha Rakka eyalet ilan edilmeden az önce sancakta yapılan tahrir bu görüşümüzü desteklemektedir. Zira bu dönemde Rakka Sancağında tarımsal üretimin en çeşitli ve fazla en fazla olduğu, hazinenin en çok gelir elde ettiği ve nüfusun en yoğun olduğu yer Belih Nahiyesiydi.¹⁴ Ancak XVII. yüzyılın sonlarına gelindiğinde tamahkâr ve dirayetsiz idarecilerin varlığı, mevcut vergilere birçok yeni vergilerin eklenmesi ve de en önemlisi Urban Eşkiası yüzünden reaya, adeta canından bezmiş, birçoğu çiftini çubuğunu bırakarak köyünü terk etmiş, geriye kalanlar ise eşkıya tehdidi saldırıları yüzünden toprağını ekemez, ekinini biçemez olmuştur. İşte aşiretler boşalan ve harap bir vaziyet alan bu köylere yerleştirilecek, buraları eşkıyaya karşı koruyacak ve buralarda tarım ve ziraatla uğraşarak bölgenin yeniden şenlenip, canlanmasını sağlayacaktır.¹⁵

Rakka Eyaletinde aşiretlerin iskân edilecekleri bölgelere dair hazırlanan defter muhtemelen h. 1103 (m. 1691) tarihinden itibaren Rakka Beylerbeyi Kadızâde Hüseyin Paşa tarafından hazırlanmaya başlanmış, h. 1104 (m. 1693) tarihinde tamamlanarak merkeze gönderilmiş ve burada Baş Muhasebe'ye 26 Şaban 1104 (3 Mayıs 1693) tarihinde kaydolunmuştur.¹⁶

1- Nehir Boyunca, Belih Nehri'nin Batı Yakasına İskân Edilen Aşiretler

Belih Nehri, Urfa'nın güneyinden başlayarak Rakka'nın yanı başında Fırat Nehri'ne karışır. İşte bu hat, Rakka Eyaletinde aşiret iskânının en yoğun olduğu bölgedir. Belih Nehri kenarında yer alan Akçakale ile Ayn-ı Riz iskânın başlangıç noktası olup iskân Rakka'ya kadar olan hat boyunca devam eder. Aşiretler buradaki boş ve harabe köylere yerleştirilmiştir.

Belih Nehri adeta taraçalandırılmış ve her bir basamağına da aşiretler yerleştirilmiştir. Aşiretlerin yerleştirildiği her bölüm "Nehir" ön adıyla vasıflandırılmıştır. (Nehr-i Sehlan, Nehr-i Hammam gibi) "Nehir" adı verilen bu

¹⁴ Murat Çelikdemir; *1574-1595 Tarih ve 667 No'lu Tapu-Tahrir Defterine Göre Rakka Sancağı ve Nahiyelerinde Yaşayan Aşiret ve Cemâatlerin Mukayeseli Tablîli*, F.Ü.S.B.E. (Basılmamış Yüksek Lisans), Elazığ, 1995, s. 27, 31

¹⁵ B.O.A.; T.D. 835, s. 4, 6, 7, 10; B.O.A.; MAD. 534, s. 9-12.

¹⁶ B.O.A.; T.D. 835, s. 1

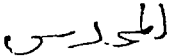
bölgeler baştan aşağı numaralandırılıp, Belih Nehri'ne göre buldukları yön de belirtilerek daha detaylı tanıtılmıştır. [Örneğin; “Nehr-i evvel Sehlan der Canibi garbî (Birinci Nehir Sehlan olup, Belih Nehri'nin batı kısmındadır) veya “Nehr-i evvel Hammam, der canib-i şarkî (Birinci Nehir Hammam olup, Belih Nehri'nin doğu tarafındadır.)] ¹⁷

a) Bozkoyunlu Kılıç Beğli Cemâati: Bu Cemâat Büyük Türkmen taifesinden Üsküdar Evine ve Halep Türkmenlerine tâbi olan Beğdili taifesi Cemâatlerindedir. Aşiret reisleri Firûz Bey oğlu Şahin Bey olup kendisine tâbi olanlarla Belih Nehri kenarında Hayabendi Nehrinden Seylan Bendi'nin batısına kadar olan topraklarda tarım ve ziraat yapmak üzere deftere kaydolunmuştur. ¹⁸

Bozkoyunlu Kılıç Beğli Cemâatinin yerleşim bölgesi Hayabendi tahminen 500 çiftlik yer olup, buradaki Kılıç Beğli Cemâati 399 neferdir.

b) Bozkoyunlu Ali Beğli Cemâati: Bu Cemâat de “Bozkoyunlu” olarak, Halep Türkmenlerine tâbi bir Cemâattir. Aşiret reisleri Seyhan bin İsmail Bey, kendisine tâbi olan Cemâati ile beraber Belih Nehri kenarında Sehlan Nehri'nin (Birinci Nehir) sonuna kadar olan bölgede sakin olup burada ziraat ve çiftçilikle uğraşmak üzere deftere kaydolunmuşlardır.

Bozkoyunlu Ali Beyli Cemâatinin yerleşim bölgesi Sehlan Bendi tahminen 450 çiftlik yer olup, buradaki Ali Beğli Cemâati 226 neferdir. ¹⁹

c) Beğmişli Cemâati: Belih Nehri üzerinde Heyşe ile Üskürle el-Muhaddes (()) Nehirlerinde (İkinci nehirde) sakin olup, kethüdarları Ganem bin el-Hac Ali'dir. Beğmişli Cemâati Beğdili Taifesine tâbi olup, iskân bölgelerinde ziraat ve çiftçilikle uğraşmak üzere deftere kaydolunmuştur.

Beğmişli Cemâatinin yerleşim bölgesi Heyşe civarı tahminen 250 çiftlik yer olup, buradaki Beğmişli Cemâati 136 neferdir.

¹⁷ B.O.A.; T.D. 835, s. 10-27.

¹⁸ B.O.A.; T.D. 835, s. 10

¹⁹ B.O.A.; T.D. 835, s. 13.

d) **Kara Şeyhli Cemâati:** Bu Cemâat de Beğdili taifesine tâbi olup kethüdarları Assaf Kethüda ve Kul İdrisoğlu ile Çömdanlı Cemâati de bu Cemâat ile birlikte Arasık () Nehrinde (Üçüncü nehir) sakin olmak üzere deftere kaydolunmuştur.

Buraya yerleştirilen Kara Şeyhli Cemâati'nin yerleşim bölgesi tahminen 160 çiftlik yer olup buradaki Cemâat toplam 81 neferdir.²⁰

Bu Cemâat de kethüdarları olan Ebu Sayf oğlu Emirza Ali ve Ali Abbasoğlu kendisine tâbi olanlarla beraber Ebu Şakka Nehrinde (Dördüncü Nehir) sakin olmak üzere deftere kaydolunmuştur.

Buraya iskân edilen Kara Şeyhli Cemâatinin yerleşim bölgesi tahminen 80 çift olup, buradaki Kara Şeyhli Cemâati 41 neferdir.

Bu Cemâat de Kethüdarları Musa Şeyhoğlu ve Uğurlu Şeyhoğlu ile beraber Ebu Rakka Nehrinde (Beşinci Nehir) sakin olmak üzere deftere kaydedilmiştir.

Kara Şeyhli Cemâati'nin bu kolu için ayrılan Ebu Rakka bölgesi tahminen 60 çiftlik yer olup, buradaki Kara Şeyhli Cemâati 31 neferdir.²¹

e) **Dögerli ve Kara Kocalı Cemâatleri:** Bu Cemâatler menbupları Kethüdarları Ali bin Seyf ile Tel-Semen Nehrinde (Altıncı Nehir) sakin olmak üzere deftere kaydolunmuştur.

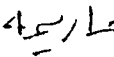
Bu Cemâatler için Tel Semen bölgesi tahminen 80 çiftlik yer olup, bu iki Cemâatten buraya yerleştirilecekler 42 neferdir.

f) **Kadirli Cemâati:** Beğdili taifesine mensup olan bu Cemâat kethüdarları Sevindik ile beraber el-As Nehrinde (Yedinci Nehir) sakin olmak üzere deftere kaydolunmuştur.

Kadirli Cemâati için ayrılan el-As Nehri tahminen 60 çiftlik yer olup, buradaki Cemâat 36 neferdir.

²⁰ B.O.A.; T.D. 835, s. 15.

²¹ B.O.A.; T.D. 835, s. 16.

g) **Arablı Cemâati:** Bu Cemâat de Beğdili taifesine tâbi olup kethüdaları Ganem Kethüda bin Musa ile beraber Harime () Nehrinde (sekizinci Nehir) sakin olmak üzere deftere kaydolunmuşlardır.

Bu Cemâat için ayrılan Harîme bölgesi tahminen 60 çiftlik yer olup, buraya yerleştirilecek Arablı Cemâati 31 neferdir. Ancak bu Cemâate tâbi olmak üzere Salahiye İbrahim adında 19 neferlik bir mahalle bu bölge dahilinde oluşturulmuştur.

Bu Cemâatin isminden (Arablı) ve kethüdasının adından (Ganem Kethüda) dolayı her ne kadar Arap Cemâati izlenimi uyandırır da Arablı Cemâati tahrir defterlerinde açıkça belirtildiği üzere Beğdili Türkmeni taifesindedir. Ayrıca bu Cemâat mensuplarının isim ve lakaplarına baktığımızda Arslan, Topal İsmail, Bâli Kasım, Ahmet Bayezid, Koç İsmail, Arap Turan, Mehmet Polat, Bektaş Halil vb. Türkçe isimler ve lakaplarla karşılaşmaktayız. Bu bilgiden yola çıkarak zaten Beğdili Türkmeni diye kaydedilmiş Arablı Cemâatinin etnik olarak Türkmen Cemâati olduğu su götürmez bir gerçektir.²²

h) **Kazlı Cemâati:** Bu Cemâat de sakin olmak üzere Halisad diğer adıyla Rahbe Nehrinde (Dokuzuncu Nehir) sakin olmak üzere deftere kaydedilmiştir.

Bu Cemâatin sakin olacakları yer tahminen 60 çiftlik yer olup, buradaki Kazlı Cemâati 48 neferdir.

Kazlı Cemâatinin iskan edileceği bölgede (Halisad diğer adı Rahbe) Hz. Veysel Karani ve Ammar bin Yasir'in Vakıf olan türbeleri vardır. Bu zatların türbedarı olan Seyyid Salih hicri 954 (m. 1547) tarihli Kanuni Sultan Süleyman dönemine ait tuğralı bir ferman suretini ibraz edince bu bölgedeki vakfiyenin eski şartlarla devamına karar verilmiş ve bu karar da deftere kaydolunmuştur.²³

ı) **Barak ve Çağıranlı Cemâatleri:** Bu iki Cemâat İnal kethüda önderliğinde Salihyye (Onuncu Nehir), Yeknib (On birinci Nehir) ve Ramman (On ikinci Nehir) Nehirlerinde sakin olmak üzere deftere kaydedilmişlerdir.

²² B.O.A.; T.D. 835, s. 17

²³ B.O.A.; T.D. 835, s. 18

Barak ve Çağıranlı Cemâatlerinin sakin olacakları yerler tahminen 750 çiftlik yer olup buraya iskan olacak Barak ve Çağıranlı Cemâatleri 300 neferdir.

Görüldüğü gibi Belih Nehri'nin batı yakası 12 adet nehir boyuna bölünmüştür. Cemâatlerin iskânına ayrılan bu 12 nehir bölgesi tahminen 2510 çiftlik yer olup, buraya iskân edilecek Cemâatler 1390 neferdir.²⁴

2- Nehir Boyunca Belih Nehri'nin Doğu Yakasına Yerleştirilen Aşiretler

a) **Dimlekli Cemâati (Demlikli):** Beydili taifesine tâbi olan Dimlekli Cemâati Kasım oğlu Satılmış Kethüda ile Belih Nehrinin doğu yakasında yer alan Hammam Nehrinde (Birinci Nehir) sakin olmak üzere deftere kaydedilmiştir.

Bu Cemâatin sakin olacağı yer tahminen 250 çiftlik yer olup, buraya yerleşecek Dimlekli Cemâati 136 neferdir.²⁵

b) **Musacalı Cemâati:** Bu Cemâat de kethüdarları Bayezid'in önderliğinde yine Belih Nehri'nin batı tarafında yer alan Huzeyme Nehrinde (İkinci Nehir) sakin olmak üzere deftere kaydolunmuştur.

İskân edilecekleri Huzeyme Nehri tahminen 600 Çiftlik yer olup, buraya yerleşecek Musacalı Cemâati 513 neferdir.²⁶

c) **Bayındır Cemâati:** Bu Cemâat kethüdarları Halid Kethüda ile beraber Deys (دیس) ve Atik Nehirlerinde (Dördüncü ve Beşinci Nehir) sakin olmak üzere deftere kaydolunmuştur.

Bu Cemâatin sakin olacağı nehirler tahminen 200 çiftlik yer olup, buralara yerleşecek Bayındır Cemâati 108 neferdir.²⁷

²⁴ B.O.A.; T.D. 835, s. 18, 20.

²⁵ B.O.A.; T.D. 835, s. 20

²⁶ B.O.A.; T.D. 835, s. 21-23

²⁷ B.O.A.; T.D. 835, s. 24.

d) **Çeçeli Cemâati:** Bu Cemâat kethüdarları Köse Yakup Kethüda ile Cedid Nehri'ne (Altıncı Nehir) iskân olunmak üzere deftere kaydolunmuştur.

Bu Cemâatin sakin olacağı Cedid Nehri tahminen 150 çiftlik yerdir. Buraya iskân olunacak Çeçeli Cemâati 94 neferdir.²⁸

e) **Kabağılı Tokuzu Cemâati:** Kethüdarları Hacı İvaz'a tâbi bu Cemâat Şınîne Nehri (Yedinci Nehir) bölgesinde iskan olmak üzere deftere kaydolunmuştur.

Bu Cemâatin iskân olacağı Şınîne Nehri, tahminen 80 çiftlik yer olup, buraya yerleşecek Kabağılı Tokuzu Cemâati 39 neferdir.²⁹

f) **Taif Afşarı Cemâati:** Bu Cemâat Kethüdarları Receboğlu Bekir Bey bin Halil Bey ile beraber Tel Şammar (تل شامار) ve Tel-Zeydan Nehirleri (Sekizinci ve Dokuzuncu Nehir) bölgesinde iskân olunmak üzere deftere kaydolunmuştur.

Bu Cemâatin iskan edileceği bölgeler tahminen 380 çiftlik yerdir. Buralara yerleşecek Taif Afşarı Cemâati 257 neferdir.³⁰

Görüldüğü gibi Nehir boyunca, Belih Nehri'nin doğu yakası 9 aded nehir boyuna bölünmüştür. Bu 9 aded nehir bölgesi tahminen 1660 çiftlik yer olup buralarda iskân olacak Cemâatler 1147 neferdir.

Güneş Cemâati: Bu Cemâat, muhtemelen Belih Nehri'nin doğu ve batı yakalarında hazırlanan iskân nehirlerinde uygun yer kalmadığından ve Sarıkamış Köyünün de boş ve harap olmasından dolayı bu köye sakin olmak üzere deftere kaydolunmuştur.

Sarıkamış Köyü, Arap Eşkiyası (Urban) istilasına maruz kalmış ve ahalisi köyü terk etmiştir. Bu köyün yeniden şenlendirilmesi ve üretken hale getirilmesi gayesi ile Güneş Cemâatinin bu köye iskân olunması uygun görülmüştür.

²⁸ B.O.A.; T.D. 835, s. 25.

²⁹ B.O.A.; T.D. 835, s. 25, 26.

³⁰ B.O.A.; T.D. 835, s. 26.

Sarıkaş Köyü tahminen 60 çiftlik yer olup, burada sakin olacak Güneş Cemâati 36 neferdir.³¹

3- Harran Nahiyesinde İskân Edilen Aşiretler

Boz Ulus Mandesi'ne tâbi Cerîd ve Bab-ı Altun Cemâatlerinin aslında Rakka havalisinde Belih Nehri iskânları emredilmiş fakat burada onlar için münasip yer kalmadığından Harran Nahiyesindeki Akçakale Köyü mezralarına yerleştirilmişlerdir. Aynı şekilde Küçük Cemâati de Harran Nahiyesindeki Aktepe köyü mezralarına iskân olunmuşlardır.

Tahrir Defterine Ekrât taifesin olarak kaydedilen Badıllı Aşiretleri ise Diyarbakir Eyaletinde Ergani Nahiyesinde sakin olup bunlar Kangırı (Çankırı) ve Ankara sancaklarında kışlayan Cemâatler olup, Rakka Eyaletinde Ruha (Urfa) sancağına bağlı Harran Nahiyesinde iskânları emredilmiştir. Buraya iskânları emredilen Ekrat Badıllı Aşiretine tâbi 10 adet Cemâat şunlardır: İrişvanlı (Rişvanlı), Üsttürkânlı, Otmanlı (Odmanlı), Osmanlı, Hacı Kırılı, Kurdikânlı, Kurdikânlı Şedîd, Mamavi, Modanlı ve Cemokânlı Cemâatleri³²

Badıllı Aşireti, tahrir defterlerinde her ne kadar Ekrât diye kaydedilmişse de bu Cemâate tâbi olarak Rakka'ya iskân edilen aşiretlerin gerek Cemâat isimleri ve gerekse Cemâat mensubu şahısların isim ve lakaplarına bakıldığında bunların etnik bakımdan Türkmen Cemâati olduğu görülür.

a) **Cerid ve Bab-ı Altun Cemâatleri:** Bu Cemâatler Boz Ulus'a tâbi olup, aşiret reisleri Musa Bey bin Ömer kendisine tâbi olanlarla Harran Nahiyesi'nin Akçakale Köyü ile bu köyün mezraalarından Küçük Colab, Tel-Hüseyin, Mağara, Tel-Yağmur, Kavuşma (قاروشما), Savaşdepesi, Oğlak Dorucu ve Hasan Köyü isimli mezraalara iskân olunup deftere kaydolunmuştur. Aslında Cerîd ve Bab-ı Altun Cemâatlerinin Belih Nehri üzerinde iskânı ferman olunmuş, fakat burada bu Cemâatler için boş ve münasip bir mevzi bulunamadığından Akçakale mezralarına iskân olunmuşlardır.

³¹ B.O.A.; T.D. 835, s. 28.

³² B.O.A.; T.D. 835, s. 36-38.

Cerid ve Bab-ı Altun Cemâatlerinin iskân olundukları mevziler tahminen 200 çiftlik yerdir. Burada iskân edilen bu iki Cemâat 127 neferdir.

b) Küçükklü Cemâati (Küçekli, Köçekli): Bu Cemâat Harran Nahiyesinde Aktepe Köyü ile bu köyün mezraalarından Kazıklı ve Zenbur isimli mezraalarında Aynı Zîr Nehri'nin doğu tarafı olan mevzilere iskân olunarak deftere kaydolunmuştur.

Küçükklü Cemâatinin iskân edildiği bölge tahminen 80 çiftlik yer olup, buraya iskân edilen Cemâat 50 neferdir.³³

c) Üsttürkânlı Cemâati: Bu Cemâat Batılı Aşiretine tâbi olup, aşiret reisleri Murad Bey'dir. Harran iç Kalesinin Rakka'ya açılan kapısına kadar olan bölgeye iskân olunmuştur. Bu bölgenin batı tarafı Collab Suyuna doğu tarafı ise Sülüklü'ye giden yolun batısına kadar uzanmaktaydı.

Üsttürkânlı Cemâatinin iskân edildiği bölge tahminen 50 çiftlik yer olup, buraya iskân edilen Cemâat 32 neferdir. Üsttürkânlı Cemâati Badılı Ekrâtına tâbi, dolayısıyla Ekrât taifesinden olarak tahrir edilmişse de gerek bizzat Cemâatin (Üsttürkânlı) ve kethüdasının (Murat Kethüda) adı ve gerekse bu Cemâat mensuplarının isim ve lakapları (Şedid Murat Han, Çelebi Mehmet, Köse Osman, Kara Ömer, Kolu Külünk vb.) Bu Cemâatin etnik bakımdan Türkmen Cemâati olduklarının kesin birer kanıtıdır.³⁴

d) Türkânlı Cemâati: Bu Cemâat Üsttürkânlı Aşireti'ne tâbidir. Harran Nahiyesi'nin Çataltepe, Tel-İdris ve Büyük Sıçan Şehri köylerine iskân edilmiştir.

Türkânlı Cemâatinin iskân edildiği bölgeler tahminen 80 çiftlik yer olup, buraya yerleştirilen Cemâat 59 neferdir.³⁵

Gene Türkanlı Cemâati'nin diğer bir kolu, Harran Nahiyesi'nin Tel-Şinan ile Tel-Mahruk köylerine iskân edilmiştir. Bu bölgeler ise tahminen 100 çiftlik yer olup Türkanlı'nın buraya yerleştirilen kolu 71 neferdir.

³³ B.O.A.; T.D. 835, s. 29.

³⁴ B.O.A.; T.D. 835, s. 37.

³⁵ B.O.A.; T.D. 835, s. 37, 38.

Türkânlı Cemâati, Üsttürkânlı Cemâati'ne tâbi olarak tahrir defterine kaydedilmiştir. İsmi ile Türk olan Türkânlı Cemâatinin etnik bakımdan Türkmen Cemâati olduğu kesindir. Cemâatin ismi ve mensuplarının isimleri ve lakapları da bunun kanıtıdır. Başta kethüdaları Arslan Kethüda olmak üzere Durak, Talu, Kara Habib, Gök Mustafa, Tosun İsmail, Bâli Mustafa, Öksüz Muhsin, Köse Mehmet, Koç Ali, Göçer Gazanfer, Arslan İbrahim vb. isim ve lakaplar görüldüğü üzere hep Türk isimleridir.³⁶

e) **Delükanlı Cemâati:** Bu Cemâat de Üsttürkânlı Aşiretine tâbi olup Harran Nahiyesinin Torbalı Tımar ve Kurt Debesi köylerine iskân edilmiştir.

Delükanlı Cemâatinin iskân edildiği mevziler tahminen 60 çiftlik yer olup, buraya yerleştirilen Delükanlı Cemâati 38 neferdir.

Rakka'ya iskân edilen ve Üsttürkânlı Aşireti'ne tâbi Delükânlı Cemâati mensuplarının isim ve lakaplarının Sar İsmail, Mustafa Bayram, Murat Verdi, Kadı Şahin, Yamak Ali, Kürkçü Ömer, Köse Hüseyin vb. Türkçe isimler olduğu görülmektedir. Bu durum, Delükânlı Cemâatinin etnik bakımdan Türkmen olduklarının en güzel kanıtlarından biridir.³⁷

f) **İrişvanlı (Rişvanlı) Cemâati:** Harran Kalesi'nin Ruha (Urfa)'ya açılan kapısından Arslan Taşa kadar olan yer ki, burası kalenin doğu tarafıdır. Badılı Aşireti'ne tâbi İrişvanlı Cemâati aşiret reisleri Abdal Bey ile birlikte bu sınırları çizilen bölgeye ve ayrıca Havaas-ı Hümayun karyelerinden Tel-Nasır, Şah Veli Torucu, Eski Harran, Kesne Tepesi, Menaği ve Ağıl Köylerine iskân edilmişlerdir.

Harran Kalesi'nde yukarıda sınırları belirtilen tahminen 50 çiftlik yer olan bölgeye İrişvanlı Cemâatinden 29 nefer iskân olunmuştur.

Tel-Nasır ve Şah Veli Torucu Köylerinde tahminen 50 çiftlik yere İrişvanlı Cemâatinden 31 nefer iskân edilmiştir.

Eski Harran köyünde tahminen 40 çiftlik yere İrişvanlı Cemâatinden 26 nefer iskân olunmuştur. Eski Harran Köyünde 1 çiftlik yer Salih Tahir Hazretleri'nin vakfına

³⁶ B.O.A.; T.D. 835, s. 37-39.

³⁷ B.O.A.; T.D. 835, s. 38.

ayrılmış olup burası türbenin kuzey tarafında yer alır. Vakıf türbedarın, Salih Tahir Hazretlerinin türbesinin bakım ve temizliğini sağlaması ve buraya gelip gidenlere yemek hazırlayıp vermesi amacıyla kurulmuştur. Bu vakfın aynı şartlarla devamına karar verilmiştir.

Kesne Tepesi Köyünde tahminen 30 çiftlik yere gene İrişvanlı Cemâatinden 18 nefer iskân edilmiştir.

Menaği ve Ağıl Köylerinde tahminen 20 çiftlik yere gene İrişvanlı Cemâatinden 13 nefer iskân edilmiştir.

İrişvanlı Cemâati, Badılı Ekrâtına tâbi olarak tahrir defterine kaydedilmişse de bu Cemâat mensubu kişilerin isim ve lakaplarını araştırdığımızda bunların Türkçe adlar olduğu gördük. Başta Kethüda Abdal Bey olmak üzere diğerleri Küçük Hüseyin, Osman Şahin, Murat Yusuf, Kiçi Hüseyin, Arslan Hüseyin, Deli Ramazan, Hacı Şahin, Bayram Kubat, İlhan Kasım, Dilaver Osman, Abdal Derviş gibi hep Türkçe isim ve lakapları kullanmışlardır.³⁸

g) Kurdikânlı Cemâati: Kurdikânlı Cemâati Badılı Aşireti'ne tâbi olup mir-aşiretleri Şedîd Bey ile beraber Harran Nahiyesi'nin Keberli ve Deynek köylerine iskân edilmişlerdir.

Kurdikânlı Cemâatinin iskân edildikleri bölge tahminen 30 çiftlik yer olup buraya iskân edilen Kurdikânlı Cemâati 19 neferdir.

Kurdikânlı Cemâati Badılı Aşireti'ne tâbi dolayısıyla Ekrât taifesinden olarak kaydedilmişse de bu Cemâat mensuplarının kullanmış ve almış oldukları isim ve lakaplar bu Cemâatin etnik bakımdan Türkmen Cemâati olduğunun göstergesidir. Bu Cemâat mensupları Murat, Mesut, Molla Şahin, Şah Hüseyin Arslan, Abdal İbrahim, Kadı Yunyad gibi isim ve lakaplar kullanmışlardır.³⁹

h) Otmanlı (Odmanlı), Osmanlı ve Hacı Kırılı Cemâatleri: Bu üç Cemâat de Batılı (Badılı) Aşiretine tâbi olup aşiret reisleri Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey'dir.

³⁸ B.O.A.; T.D. 835, s. 38, 39.

³⁹ B.O.A.; T.D. 835, s. 39, 40.

Harran Kalesi'nin Rakka'ya açılan kapısından Halep Kapısına ve bu kapıların her birinden Collap Deresi'ne varıncaya kadar olan bölgeye Hacı Kırılı Cemâati iskân olunmuştur. Sınırları tasvir edilen iskân bölgesi tahminen 30 çiftlik yer olup buraya yerleştirilen Hacı Kırılı Cemâati 17 neferdir.

Tel-Ganem (diğer adı Keyran) Köyünde tahminen 45 çiftlik yere Otmanlı, Osmanlı ve Hacı Kırılı'ya mensup Cemâat üyelerinden 30 nefer yerleştirilmiştir.

Kaydu (قیلو) Köyünde tahminen 20 çiftlik yere Otmanlı, Osmanlı ve Hacı Kırılı Cemâatlerinden 13 nefer iskân edilmiştir.⁴⁰

Sehrinceli Köyünde tahminen 45 çiftlik yere gene Otmanlı, Osmanlı ve Hacı Kırılı Cemâatlerinden 29 nefer iskân edilmiştir.

Küçük Minare, Derviş Torucu ve Çukur Torcu Köylerinde tahminen 60 çiftlik yere Otmanlı Cemâatinden 46 nefer iskân edilmiştir.

Tel-Hınta Köyünde 40 çiftlik yere Otmanlı, Osmanlı ve Hacı Kırılı Cemâatlerine mensup 29 nefer iskân edilmiştir.

Kızıl Humeyre (شحره) Köyünde tahminen 40 çiftlik yere Otmanlı, Osmanlı ve Hacı Kırılı Cemâatlerinden 27 nefer iskân edilmiştir.

Badılı Ekrâtına tâbi olarak tahrir defterine kaydedilen Otmanlı, Osmanlı ve Hacı Kırılı Cemâatleri mensuplarından olan kişilerin hep Türkçe isimler kullanmaları bu Cemâatlerin etnik olarak Türkmen Cemâati olduğunun en önemli göstergesidir. Bu Cemâatlere mensup şahısların tahrirlerde kayıtlı isim ve lakaplarından bazıları şunlardır: Koca Zülfikâr, Saruhan Hızır, Bayezid Ebubekir, Yedigâr, Bâli Yusuf, Bektaş Aşur, Arslan Ömer, Kel Mustafa, Satılmış Firuz, İlhan Budak, Polat Murat, Derman Hasan, Hızır Bayram, Kurt, Arslan, Sarı Süleyman, Şahin İdris, Kör Hüseyin Selim vb.⁴¹

1) Cemokânlı Cemâati: Bu Cemâat de Batılı (Badılı) Aşiretine tâbi olup Aşiret reisleri Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey'dir. Bu Cemâat Harran'ın Doğu tarafında bulunan Arslan Taş'tan, Bağdat Kapısının iç kal'asına kadar ki burası Sülüklü'ye giden yolun doğusudur. Sınırları tasvir edilen bu bölgeye ve Harran Nahiyesi köylerinden Mağara, Tahir Torcu, Aygır Torcu, Tel-Şebb (diğer adı Bel-kapısı) Şurece-i Sağır,

⁴⁰ B.O.A.; T.D. 835, s. 40.

⁴¹ B.O.A.; T.D. 835, s. 40, 41.

Şurece-i Kebir, Köprücük Mezrası, Kozan, Akçahan, Yanı-kızıl, Ahmed Viranı, Akmeşhed köylerine Cemokânlı Cemâati iskân edilmiştir.⁴²

Yukarıda sınırları tasvir edilen Harran Burcu (Arslan Taş-Bağdat kapısı arası) bölgesinde tahminen 60 çiftlik yere Cemokânlı Cemâatinden 39 nefer yerleştirilmiştir.

Mağara Köyünde tahminen 20 çiftlik yere Cemokânlı Cemâatinden 16 nefer iskân edilmiştir. Mağara Köyünde 1 çiftlik yer imam Muhammed Bakır Hazretlerinin vakfına ayrılmış olup, vakıf geliri türbenin bakım ve temizliğine ayrılmıştır. Bu vakfın aynı şartlarla devam ettirilmesine karar verilmiştir.

Tahir-Torcu Köyünde tahminen 40 çiftlik yere Cemokânlı Cemâatinden 28 nefer iskân edilmiştir.

Aygır-Torcu Köyünde tahminen 35 çiftlik yere Cemokânlı Cemâatinden 21 nefer iskân edilmiştir.

Tel-Şebb (diğer adı Bel-Kapısı) tahminen 30 çiftlik yere Cemokânlı Cemâatinden 22 nefer iskân edilmiştir.

Şurece-i Sağır Köyünde tahminen 25 çiftlik yere Cemokânlı Cemâatinden 15 nefer iskân edilmiştir.⁴³

Şurece-i Kebir Köyünde tahminen 30 çiftlik yere Cemokânlı Cemâatinden 20 nefer yerleştirilmiştir.

Köprücük Mezraası tahminen 25 çiftlik yere Cemokânlı Cemâatinden 16 nefer iskân edilmiştir.

Kozan Köyünde tahminen 30 çiftlik yere Cemokânlı Cemâatinden 20 nefer iskân edilmiştir.

Akçahan Köyünde tahminen 20 çiftlik yere Cemokânlı Cemâatinden 11 nefer yerleştirilmiştir.

Yanı Kızıl Köyünde tahminen 15 çiftlik yere Cemokânlı Cemâatinden 10 nefer yerleştirilmiştir.

Ahmed Viranı Köyünde tahminen 25 çiftlik yere Cemokânlı Cemâatinden 16 nefer iskân edilmiştir.

⁴² B.O.A.; T.D. 835, s. 41.

⁴³ B.O.A.; T.D. 835, s. 42.

Ak-Meşhed Köyünde tahminen 25 çiftlik yere Cemokânlı Cemâatinden 15 nefer yerleştirilmiştir.⁴⁴

Tahrir Defterinde Cemakânlı Cemâati Badılı Ekrâtına tâbi olarak kaydedilmiştir. Cemokânlı Cemâati mensuplarının tahrir defterlerinde kayıtlı isim ve lakaplarına baktığımızda bunların Türkçe adlar kullandığını gördük. Bu durum, Cemokânlı Cemâati'nin etnik bakımdan Türkmen Cemâati olduğunun önemli delillerinden biridir. Bu Türkçe isim ve lakaplara birkaç örnek verecek olursak bunlar: Mustafa Kethüda Yadigâr, Kara Ömer, Bâli Mustafa, Hüseyin Bulut, Saruhan Mehmet, Mustafa Küçük, Taş Temür, Bodur Ali, Resul Bayram, İbrahim Güzel, Uzun İbrahim, Satılmış Şahin, Gök Osman vb. isim ve lakaplardır.⁴⁵

i) Modanlı Cemâati: Modanlı Cemâati, Batılı (Badılı) Aşireti'ne tâbi olup aşiret reisleri Ali Bey'dir. Bu Cemâat, Harran Kalesi'nin Halep'e açılan kapısından ve Şeyh Hayyan Harrani hazretlerinin mezarından, Ruha'ya (Urfâ) açılan kapıya gelinceye değin ve buradan Tel-Hınta ve Girgi isimli köylerin hududuna; diğer taraftan Şeyh Harrani hazretlerinin mezarından Collab suyuna kadar olan bölgeye ve ayrıca Harran Nahiyesi köylerinden Göktepe, Gökçe-dorcu, Çukur-dorcu, Küncükıran, Cahşi, Vaşşi, Savaşvıran (diğer adı Kase Viran) köylerine Modanlı Cemâati mensupları iskân olunmuştur.

Yukarıda sınırları tasvir edilen yerle Göktepe Köyünde tahminen 60 çiftlik yere Modanlı Cemâatinden 48 nefer iskân edilmiştir.⁴⁶

Gökçe Dorcu ve Çukur Dorcu köylerinde tahminen 60 çiftlik yere Modanlı Cemâatinden 21 nefer iskân edilmiştir.

Küncükıran Köyünde tahminen 30 çiftlik yere Modanlı Cemâatinden 23 Nefer iskân olunmuştur.

Cahşi Köyünde tahminen 30 çiftlik yere Modanlı Cemâatinden 23 nefer yerleştirilmiştir.

⁴⁴ B.O.A.; T.D. 835, s. 43.

⁴⁵ B.O.A.; T.D. 835, s. 41-43.

⁴⁶ B.O.A.; T.D. 835, s. 43, 44.

Vahşi ve Savaşvıran (diğer adı Köse vıran) köylerinde tahminen 25 çiftlik yere Modanlı Cemâatinden 15 nefer iskân edilmiştir.

Modanlı Cemâati Badılı Ekrâtına tâbi olarak kayıtlıdır. Bu Cemâat mensubu kişilerin aldıkları isim ve lakaplardan yola çıkılarak Modanlı Cemâatinin etnik bakımdan Türkmen Cemâati olduğunu söyleyebiliriz. Kalender Arslan, Yedigâr İbrahim, Kara Hüseyin, Hacı Murat, Doğan Kasım, Budak Hasan, Saruhan Ağa, Turgut, Arslan, Satılmış, Şahin, Kôr Hacı, Kara Murat, Köse Hacı, Ali Durak, Halil Kubat bu Cemâat mensuplarının kullandıkları ve tahrir defterinde kayıtlı Türkçe isim ve lakaplara birkaç örnektir.⁴⁷

j) Mamavi Cemâati (Masmavi): Bu Cemâat de Badılı Aşireti'ne tâbi olup aşiret reisleri Osman Bey bin Şah Hüseyin Beydir. Bu Cemâat de Zîbâle, Şebli, Seksan Virân ve Konuktepe köylerine iskân edilmiştir.

Zîbâle Köyünde tahminen 30 çiftlik yere Mamavi Cemâatinden 20 nefer iskân edilmiştir.

Şebli Köyünde tahminen 20 çiftlik yere Mamavi Cemâatinden 14 nefer iskân edilmiştir.

Seksan-virân Köyünde tahminen 30 çiftlik yere Mamavi Cemâatinden 22 nefer iskân edilmiştir.

Kazıktepe Köyünde tahminen 20 çiftlik yere Mamavi Cemâatinden 12 nefer iskân edilmiştir.

Badılı Ekrâtına tâbi aşiretler arasında gösterilen Mamavi Cemâati mensuplarının tahrir defterlerine kayıtlı isimlerine baktığımızda Türkçe adlar ve lakaplar almış olduklarını gördük. Bu durum Mamavi Cemâatinin etnik bakımdan Türkmen Cemâati olduğunun en önemli kanıtlarındandır. Bu Türkçe isim ve lakaplara birkaç örnek verecek olursak bunlar: Kara Süleyman, Saruhan Kadir, Demirhan Bayram, Emir Kara Murat, Köşker Veli, Kara Köse vb isim ve lakaplardır.⁴⁸

⁴⁷ B.O.A.; T.D. 835, s. 43-45.

⁴⁸ B.O.A.; T.D. 835, s. 45.

k) **Birvân Cemâati:** Bu Cemâat Üsttürkânlı Aşireti'ne tâbi olup, Köni-dorcu (*کونی طور عجر*) ve Tosbağlı Köylerine iskân edilmiştir.

Tosbağlı Köyü tahminen 30 çiftlik yere Mamavi Cemâatinden 21 nefer yerleştirilmiştir.

Köni-dorcu tahminen 20 çiftlik yere Mamavi Cemâatinden 14 nefer yerleştirilmiştir.

Görüldüğü gibi Harran Nahiyesi ve Köylerine toplam 1119 nefer (kişi) yerleştirilmiştir. Bu kişilerin yerleştirildikleri bölgeler ise tahminen 1745 çiftlik yerdir.

Birvan Cemâati, Üsttürkânlı vasıtasıyla Badılı Ekrâtına tâbidir. Bu Cemâat mensuplarının tahrir defterlerinde kayıtlı isim ve lakapları onların etnik kimliklerini ortaya çıkarmaktadır. Şahin, Kara Sefer, Kara Çerkez, İbşir Hüseyin, Yadigar Şahin, Kara Mehmet vb. adlar bu Cemâat mensuplarının kullandıkları Türkçe isim ve lakaplara sadece birkaç örnektir.⁴⁹

4- Ruha Şehir Merkezi ve Bozabad Nahiyesi'ne İskân Olunan Aşiretler

a) **Ruha (Urfa) Şehir Merkezi:** Lekvanik Aşireti'ne tâbi Kızılkoyunlu Cemâati'nin Rakka'da iskânları emredilmiş, ancak burada onlar için münâsip mevziler bulunamamış ve bu nedenle Ruha (Urfa) merkez köylerinden Kızılca, Köniviranı (*کونی ویرانه*), Kabdeğirman ve Göbekli Köylerine iskân edilmişlerdir.

Kızılca Köyünde tahminen 25 çiftlik yere Kızılkoyunlu Cemâatinden 17 nefer iskân olunmuştur.

Köniviranı Köyünde tahminen 15 çiftlik yere Kızılkoyunlu Cemâatinden 10 nefer iskân olunmuştur.

Kabdeğirman Köyünde tahminen 20 çiftlik yere Kızılkoyunlu Cemâatinden 12 nefer iskân edilmiştir.

Göbekli Köyünde tahminen 19 çiftlik yere Kızılkoyunlu Cemâatinden 11 nefer iskân edilmiştir.

⁴⁹ B.O.A.; T.D. 835, s. 45.

Kızılkoyunlu Cemâati Mühimme Defterlerinde birçok yerde Lek Ekrâtı veya Lekvanik olarak adlandırılan Cemâate tâbi olarak kayıtlıdır. Kızılkoyunlu Cemâatine mensup insanların tahrir defterlerinde isim ve lakapları tamamen Türkçedir. Bu durum etnik bakımdan Kızılkoyunlu'nun Türkmen Cemâati olduğunu gösterir.⁵⁰

b) **Bozabad Nahiyesi:** Anterli Cemâati bundan evvel Ruha (Urfa) Köyleri reayası olup, ancak buradaki idarecilerin baskı ve zulümleri, ağırlaşan vergi yükleri sebebiyle köylerinden çıkmış ve perişan bir halde etrafa yayılmışlardır. İşte bunların Ruha sancağında Bozabad Nahiyesinde iskân edilmeleri için emr-i şerifler yazılmıştır. Neticede Anterli Cemâati, Bozabad Nahiyesindeki boş ve harabe bir vaziyette olan Terkozma (), Bagviranı, Şeyhzelîha, Ortaviran, Karaca Viran köyleri ile İlhanı mezraasında iskân olunup deftere kaydolunmuştur.

Anterli Cemâatinin iskân edildiği bu bölgeler tahminen 160 çiftlik yer olup, buraya iskân edilen Anterli Cemâati 134 neferdir.⁵¹

Tablo II

Rakka Eyaletinde İskân Edildikleri Bölgelere Göre Aşiretler

AŞİRETİN ADI	AŞİRET REİSİ KETHÜDASI	İSKAN EDİLDİĞİ YER	ÇİFT (Tahmini)	HANE (Nefer)
		Belih Nehri (Batı Yakası)		
1- Bozkoyunlu Kılıç Beyli	Firûz Bey Oğlu Şahin Bey	Hayabendi-Sehlan Nehirleri arası	500	399
2- Bozkoyunlu Ali Beyli	Seyfhan bin İsmail Bey	Sehlan Bendi'nin sonuna kadar olan bölge	450	226
3- Beğmişli	Ganem bin el-Hac Ali	Heyşe-Üskürle Bendleri	250	136
4- Kara Şeyhli	Assaf Kethüda ve Kul İdrisoğlu	Arasık Nehri	160	81
5- Kara Şeyhli	Ebusayf oğlu Emirza Ali ve Ali Abbasoğlu	Ebu Şakka Nehri	80	41

⁵⁰ B.O.A.; T.D. 835, s. 46.

⁵¹ B.O.A.; T.D. 835, s. 46, 47.

6- Kara Şeyhli	Musa Şeyhoğlu ve Uğurlu Şeyhoğlu	Ebu Rakka Nehri	60	31
7- Döğeri ve Kara Kocalı	Ali bin Seyf	Tel-Semen Nehri	80	42
8- Kadirli	Sevindik Kethüda	El-Ass Nehri	60	36
9- Arablı	Ganem Kethüda bin Musa	Harime Nehri	60	31
10- Kazlı	-	Rahbe Nehri	60	48
11- Barak ve Çağıranlı	İnal Kethüda	Salihyye, Yeknib ve Ramman Nehirleri	750	300
		Belih Nehri (Doğu Yakası)		
1- Dimleklı	Kasım Oğlu Satılmış Kethüda	Hammam Nehri	250	136
2- Musacalı	Bayezid Kethüda	Huzeyme Nehri	600	513
3- Bayındır	Halid Kethüda	Deys ve Atik Nehirleri	200	108
4- Çeçeli	Köse Yakup Kethüda	Cedid Nehri	150	94
5- Kabağılı Tokuzu	Hacı İvaz	Şınıne Nehri	80	39
6- Taif Afşarı	Receboğlu Bekir Bey bin Halil Bey	Tel-Şammar ve Tel-Zeydan Nehirleri	380	257
7- Güneş	-	Sarıkamış (Aslında Belih Nehri iskânından olup burada uygun yer kalmadığından Sarıkamış'a iskân olundu)	60	36
		Harran Nahiyesi		
1- Cerid ve Bab-ı Altun	Musa Bey bin Ömer	Akçakale	200	127
2- Küçükklü	-	Aktepe Köyü ile Kazıklı ve Zenbur Mezraaları	80	50
3- Üsttürkânlı	Murad	Harran iç kalesinin Rakka'ya olan kapısına kadar	50	32
4- Türkânlı	(Üsttürkânlı'ya tâbi)	Çataltepe, Tel-idris ve Büyük Sıçan şehri Köyleri	80	59

5- Türkânlı	(Üsttürkânlı'ya tâbi)	Tel-Şinan ve Tel-Mahruk Köyler	100	71
6- Delûkanlı	(Üsttürkânlı'ya tâbi)	Torbalı Tımar ve Kurt Tepesi Kö	60	38
7- İrişvanlı (Rişvanlı)	Abdal Bey	Harran Kalesinin Urfa Kapısından Arslan Taşa kadar	50	29
8- İrişvanlı	Abdal Bey	Tel-Nasır ve Şah Veli Torucu Köyleri	50	31
9- İrişvanlı	Abdal Bey	Eski Harran Köyü	40	26
10- İrişvanlı	Abdal Bey	Kesne Tepesi Köyü	30	18
11- İrişvanlı	Abdal Bey	Menaği ve Ağıl Köyleri	20	13
12- Kurdikânlı	Şedid Bey	Keberli ve Deynek Köyleri	30	19
13- Otmanlı, Osmanlı ve Hacı Kırlı	Osman Bey bin şah Hüseyin Bey	Harran Kalesinin Rakka kapısından Halep Kapısına kadar olan yer.	30	17
14- Otmanlı, Osmanlı ve Hacı Kırlı	Osman Bey bin şah Hüseyin Bey	Tel-Ganem (diğer adı Keyran)	45	30
15- Otmanlı, Osmanlı ve Hacı Kırlı	Osman Bey bin şah Hüseyin Bey	Kaydu Köyü	20	13
16- Otmanlı, Osmanlı ve Hacı Kırlı	Osman Bey bin şah Hüseyin Bey	Sehrinceli Köyü	45	29
17- Otmanlı, Osmanlı ve Hacı Kırlı	Osman Bey bin şah Hüseyin Bey	Küçük Minare, Derviş Torucu ve Çukurtorcu	60	46
18- Otmanlı, Osmanlı ve Hacı Kırlı	Osman Bey bin şah Hüseyin Bey	Tel-Hınta Köyü	40	29
19- Otmanlı, Osmanlı ve Hacı Kırlı	Osman Bey bin şah Hüseyin Bey	Kızıl Humeyre Köyü	40	27
20- Cemokânlı	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Arslan Taştan Bağdat Kapısının iç Kalesine kadar	60	39
21- Cemokânlı	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Mağara Köyü	20	16
22- Cemokânlı	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Tahir Torcu	40	28

23- Cemokanlı	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Aygır Torcu	35	21
24- Cemokanlı	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Tel-Şebb (diğer adı Bel Kapısı)	30	22
25- Cemokanlı	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Şürece-i Sağır Köyü	25	15
26- Cemokanlı	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Şürece-i Kebir Köyü	30	20
27- Cemokanlı	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Köprücük Mezraası	25	16
28- Cemokanlı	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Kozan Köyü	30	20
29- Cemokanlı	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Akçahan Köyü	20	11
30- Cemokanlı	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Yanı Kızıl Köyü	15	10
31- Cemokanlı	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Ahmet Viranı	25	16
32- Cemokanlı	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Akmeşhed	25	15
33- Modanlı	Ali Bey	Harran Nahiyesi ve Göktepe Köyü	60	48
34- Modanlı	Ali Bey	Gökçe Dorcu ve Çukur Dorcu Köyleri	60	21
35- Modanlı	Ali Bey	Küncükıran Köyü	30	23
36- Modanlı	Ali Bey	Cahşi Köyü	30	23
37- Modanlı	Ali Bey	Vahşi ve Savaş Viran (diğer adı Köşe Viran)	25	15
38- Mamavi	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Zibâle Köyü	30	20
39- Mamavi	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Şebli Köyü	20	14
40- Mamavi	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Seksan-Vıran Köyü	30	22

41- Mamavi	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Kazıktepe Köyü	20	12
42- Birvan	(Üsttürkânî'ya tâbî)	Tosbağalı Köyü	30	21
43- Birvan	(Üsttürkânî'ya tâbî)	Köni-Dorcu	20	14
		Ruha (Urfa) Şehir Merkezi Köyleri		
1- Kızılkoyunlu	(Lekvanik'e tâbî)	Kızılca Köyü	25	17
2- Kızılkoyunlu	(Lekvanik'e tâbî)	Könivirânı Köyü	15	10
3- Kızılkoyunlu	(Lekvanik'e tâbî)	Kabdeğirman Köyü	20	12
4- Kızılkoyunlu	(Lekvanik'e tâbî)	Göbekli Köyü	19	11
		Bozabad Nahiyesi		
1- Anterli	-	Terkozma, Bağviranı, Şeyhzelîha, Orta Viran, Karaca Viran Köyleri ve İl-hanı mezraası	160	134
		TOPLAM	6274	3924

Tablo III

Rakka Eyaletinde İskan Edildikleri Bölgelere Göre Aşiretler

İskan Bölgesi	Çift (Tahmini)	Hane (Fert)
BELİH NEHRİ		
Batı Yakası	2510	1371
Doğu Yakası	1660	1147
Sarıkamış Köyü	60	36
Toplam	4230	2554
HARRAN NAHİYESİ	1805	1186
RUHA (Urfa)	79	50
BOZABAD NAHİYESİ	160	134
GENEL TOPLAM	6274	3924

III- ADLARINA GÖRE RAKKA'YA İSKÂN EDİLEN AŞİRETLER

1- Acurlu Cemâati:

Büyük Türkmen taifesinden Keskin ilinde sakin Boz-Ulus Mandesi Türkmenlerine dahil bir Cemâattir. Aşiretlerin Rakka'ya ilk iskân emirlerinin verildiği h. 1102 (m. 1691) tarihli emr-i şeriflere göre Rakka Eyaletinde Belih Nehri kenarında münasip görülen bir bölgeye iskân olunmaları istenmiştir.⁵² İskân edildikten sonra iskân mahallerini terk eden Acurlu Cemâati firarilerinden bir miktarı Pehlivanlı, Hacı Ahmedli ve Reyhanlı Aşiretleri içlerinde gizlenirken 20 kadar evleri ise Balıkesir Sancağı'na gittiler. Bir kısım Acurlu Cemâati ise Diyarbekir Eyaletinde ve Mardin taraflarında kuvvetli ve nüfuzlu kişilerin koruyuculuğu altına girdi.⁵³

2- Afşar (Avşar) Cemâati: Boz-Ulus Mandesi Türkmenından olup, Rakka Eyaletinde Belih Nehri kenarında iskânı ferman buyrulan Cemâatlerdendir. Aşiret iskânlarına dair ilk emirlerin verildiği h. 1102 (m. 1691) tarihli emr-i şeriflerde bu Cemâatin ismi de Boz-Ulus çatısı altında zikredilir.⁵⁴ H. 1116 (m. 1704) tarihli belgelerde Avşar Cemâatinin de iskânından firar ettiği belirtilmekte ve bunların kışlakları olan Amik Ovası ve Kaba Ağaç'a gitmeleri vaktinin yaklaştığı hatırlatılarak, Rakka Beylerbeyi Vezir Mehmet Paşa'dan ya kendisinin bizzat veya görevlendirdiği adamlar vasıtasıyla Avşarlı Cemâatinin iskân mahallerine geri getirilmesi istenmektedir.⁵⁵

Aşiretlerin iskânına dair Hatt-ı Hümayun ile Rakka'ya iskân olunan Recebli Afşarı ise bir yolunu bularak iskân mahallinden kaçıp Kayseri ve Zamantı dolaylarına gelmişti. Recepli Afşarı Zamantı Kazası'nun boş ve harap köylerine iskân olmak üzere Rakka iskânından affedilmişse de bu Cemâat kendi hallerinde durmayıp fesat ve şekâvetten vazgeçmemeleri üzerine tekrar Rakka'ya iskânları emredilmiştir. (h. 1124/1712)⁵⁶

Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa'ya h. 1126 (m. 1714) tarihinde Afşar Cemâatini Ayıntap ve Maraş taraflarına iskân etmesi için gerekli müsâde verilmiştir. Çünkü,

⁵² B.O.A.; İ.E.D, No: 1660; MAD. 534, s. 10, 11; T.D. 835, s. 6, 7; Müh. 102, s. 73, 74.

⁵³ B.O.A.; MAD. 701, s. 5, 6

⁵⁴ B.O.A.; MAD. 534, s. 9, 10; T.D. 835, s. 5, 6; Müh. 102, s. 73, 74.

⁵⁵ B.O.A.; Müh. 114/1, s. 329

⁵⁶ B.O.A.; Müh. 120, s. 91, 92.

Rakka Beylerbeyi, Afşar Cemâati'nin kendi şahsında devlete yararlı hizmetleri olduğunu merkeze bildirmiş ve onların Rakka iskânından affedilerek Ayıntap ve Maraş'a iskân etmek için izin istemiştir.⁵⁷ Afşar Cemâatinin Ayıntap ve Maraş'ta boş ve harap köylere iskân emri çıktıktan sonra, Zamantı'da yaylayıp Güercinlik'te kışlamak üzere ahvallerine nizam verilmişti. Bölge halkından bazıları, Afşar Cemâatinden şikayetçi olarak onların tekrar Rakka'ya iskân edilmelerini istemişlerdir. Ancak devlet kesin bir dille Afşar Cemâati'nin Rakka iskânından affedildiğini ve Rakka'ya iskân teklifiyle rencide edilmemesini istemiş, bunun için Rakka, Karaman ve Maraş Valilerine h. 1134 (m. 1721) tarihinde emr-i şerifler göndermiştir.⁵⁸

Afşar Cemâati'nin önemli bir kısmı bu şekilde Çukurova bölgesine yerleştirildikten sonra Rakka'da kalan Afşar'a mensup diğer Cemâat mensupları da firar ederek Kars-ı Zulkadriye'ye gelmişlerdir. Gerek Kars-ı Zulkadriye'ye gelen Afşar Cemâatinin burada ve gerekse Çukurova'daki Afşar Cemâatini tahrik ederek onlarla beraber Kayseri ve Zamantı köylerinde şekâvet yapmaları onların tekrar Rakka'ya gönderilmesi hususunu gündeme getirmiştir. Afşar Cemâati uyarılmış ancak durumunda iyileşme olmayınca Afşar Cemâatinin tekrar Rakka'daki eski iskân yerlerine götürülmelerine dair Rakka Valisi ve Maraş Beylerbeyi ile Kars-ı Zulkadriye kadısına h. 1197 (m. 1783) tarihinde emr-i şerifler gönderilmiştir.⁵⁹

3- Avşılı (Afşılı) Cemâati

Rakka iskânından Musacalı'ya tâbi bir Cemâattir. Avşılı Cemâati Musacalı'ya tâbi olarak Rakka'da iskân edilmiş, tıpkı diğer iskân Cemâatlerine olduğu gibi bunlara da arazi tahsis edilmiştir. Ancak bu Cemâat diğer Musacalı Cemâatleriyle iskân mahallerini terk edip Musacalı Aşiretinden Hüseyin Kethüda liderliğinde Haymana ve Turgud kazaları ile Emirdağı taraflarına gitmişlerdir. Avşılı Cemâati buraya birlikte geldikleri Kaçarlı, Hafırlı ve Hacı Fakihli Cemâatleriyle beraber ahaliye zarar vermeye başladıklarından, halkı bunların zulmünden kurtarmak ve iskân düzenini bozmamak için bunların tekrar Rakka'ya geri götürülmesi istenmiştir. Diğer firari Cemâatlerle beraber Avşılı Cemâatinin de Rakka'daki iskân mahallerine götürülmeleri için h. 1141 (m.

⁵⁷ B.O.A.; Müh. 120, s. 153.

⁵⁸ B.O.A.; Müh. 130, s. 264.

⁵⁹ B.O.A.; Müh. 181, s. 169

1728) tarihinde Aksaray, Ankara, Haymana, Bergama ve Turgud yöneticilerine hitaben emr-i şerifler yazılmıştır.⁶⁰

4- Ali Reşanlı Cemâati

Rakka'ya iskânları emredilen Milli Ekrâtı Aşiretlerindendir. Ali Reşanlı Cemâati, diğer bazı Milli Ekrâtı Cemâatleriyle (Milli Maran, Milli Espiyan, Milli Bezgerran, Zırkî Hümânlı, Sebikânlı, Cemaleddinli, Günlü, İzolü, Şerefyanlı, Halidânlı v.s.) iskân mahalleri Rakka'dan firar ederek Erzurum taraflarına Pasin, Hınıs, Tekman, Narman ve Tercan'a gelmişlerdi. Bu bölgelerde siyah çadırlar kurarak sakin olan bu Cemâatler bin kadar piyade ve süvarisiyle adam öldürme, yol kesme, gasp gibi suçların yanı sıra bölge köylerini haraca bağlamışlardı. Bu nedenlerle bütün bu firari Cemâatlerle birlikte Ali Reşanlı Cemâatinin de Rakka'ya geri götürülmesi için Rakka Beylerbeyine ve Erzurum taraftaki yöneticilere h. 1140 (m. 1728 başları) tarihinde emr-i şerif gönderilmiştir.⁶¹ Bu emr-i şeriften birkaç ay sonra yukarıdaki Ekrât Cemâatlerinden Cemaleddinli, Zırkî (Zerîki), Delükânlı, Şerefyanlı, İzolü ve Pisyanlı Cemâatleriyle beraber Ali Reşanlı Cemâatlerinin Rakka iskânından aklarına dair Divan-ı Hümayun tarafından emr-i şerif tertip edilmiştir. (h. 1140/m.1728)⁶²

Bu Cemâat, her ne kadar Milli Ekrâtına tâbi bir Cemâat olarak kaydedilmişse de bu Cemâat mensuplarının defterlerde kayıtlı isim ve lakapları Ali Reşanlı Cemâatinin etnik bakımdan Türkmen olduğunun göstergesidir.

5- Amuki Cemâati

Rakka'ya iskâmı emredilen Ekrât Cemâatlerinden olup Okçu İzzeddinli ve Şeyhlü Ekrâtıyla birlikte hareket ederek iskâna gitmekte inat etmişler ve bu hususta devlet kuvvetleriyle çatışmaktan çekinmemişlerdir. Buldukları Kilis ve Azaz bölgesinde şekâvet yaparak halka zarar vermeye başlayınca kadızade Hüseyin Paşa, bunların üzerine gitmiş eşkıyanın ele başlarını cezalandırarak diğerlerini iskân için Rakka'ya getirmiştir. Ancak Rakka'ya gelirken yolda beş yüz kadar eşkıya dağlara kaçarak Kilis ve Azaz dağlarına sığınmış, diğerleri ise Rakka'da Harran Ovası'na iskân edilmiştir.

⁶⁰ B.O.A.; Müh. 135; s. 193, 194, 306, 307.

⁶¹ B.O.A.; Müh. 134; s. 324.

⁶² B.O.A.; Müh. 135; s. 69

Kadızzade Hüseyin Paşa'nın vefat etmesiyle firar edenler dağlardan inerek Kilis ve Azaz bölgesine gelmiş hatta Rakka'dan fırsat bulup kaçanlar da bunlara katılarak adam öldürme, tehdit, gasp, yağmalama faaliyetlerine girişmişlerdir. Amuki Ekrâtıyla beraber, Okçuizzedinli ve Şeyhli firarilerinin eski iskân mahallerine (Harran Ovasına) getirilmeleri için Rakka Beylerbeyi Ahmet Paşa'ya hicri 1107 Şevvalinde (Mayıs 1696), emr-i şerif gönderilmiştir.⁶³

Amiki firarileri bu defa Musa Beyli Aşiretinden başı bozuk kişilerle birleşip tamamı 700 kişi olmak üzere gidip Okçuizzettinli Taifesiyle ittifak yapmışlardır. Bu eşkıyaya nasihate gelen az miktardaki Kilis voyvodasına ait kuvvetler bozguna uğramıştır. Daha sonra başta Kilis serdarı olmak üzere ahalinin evlerini basarak mallarını yağmalayan başta Okçuizzeddinli olmak üzere onunla ittifak eden Amuki ve Musa Beyli Cemâatlerinden suçlu olanlarına gereken cezanın verilip diğerlerinin Rakka'ya iskân mahallerine getirilmesi için h. 1116 (m. 1704) tarihinde ilgili yerlere (Halep, Rakka, Kilis, Azaz) hitaben emr-i şerifler yazılmıştır.⁶⁴

Bu Cemâat, her ne kadar Ekrât Cemâati olarak kaydedilmişse de bu Cemâat mensuplarının defterlerde kayıtlı isim ve lakapları Amuki Cemâatinin etnik bakımdan Türkmen olduğunun göstergesidir.

6- Anter Cemâati

Aşiretlerin Rakka'ya iskânlarına dair gönderilen ilk emr-i şeriflerde ve Kadızzade Hüseyin Paşa'nın iskân edilecek Aşiretler ile ilgili yaptığı tahrirde Anter Cemâatinin de adı zikredilmiştir. Bu belgelere göre Anter Cemâati Boz-Ulus Mandesi Türkmenlerinden olup Rakka Eyaletinde Belih Nehri kenarında iskânı ferman buyrulan Cemâatlerdendir. Tahrir defterinde ayrıca Ruha (Urfa) sancağında Bozabad Nahiyesine 134 neferle "Anterli" Cemâatinin iskân edildiğine dair bir bilgi mevcuttur.⁶⁵

⁶³ B.O.A.; Müh. 108, s. 337, 338.

⁶⁴ B.O.A.; Müh. 114/1, s. 283, 300.

⁶⁵ B.O.A.; MAD. 534, s. 9, 10; T.D. 835, s. 5, 6, 47; Müh. 102, s 73, 74..

7- Araplı Cemâati

Kadızade Hüseyin Paşa'nın 1103 (1691-1692) tarihinde yaptığı Rakka iskânına tâbi aşiretlerin tahririnde Araplı Cemâatinin de ismi geçmektedir. Beğdili Taifesine tâbi olarak gösterilen Araplı Cemâati, kethüdarları Ganem Kethüdâ ile beraber Belih Nehri'nin batı yakasına 31 neferle iskân edilmişlerdir. Daha sonra burada Araplı'ya tâbi "Salahiye İbrahim" adında 19 neferlik bir mahalle oluşturulmuş ve böylece iskân mahallindeki Araplı Cemâatinin hane sayısı 50'ye ulaşmıştır.⁶⁶ Rakka'ya iskân edilen bu aşirete de, tıpkı diğer iskân Cemâatleri gibi arazi tahsis edilmiş, burada tarım ve ziraatle uğraşıp, iskân mahallini terk etmemek şartıyla hallerine nizam verilmiştir. Ancak Araplı Cemâati, h. 1140 (m. 1727) tarihinde Süleyman Paşa zamanında iskândan firar ederek Sivas ve Karaman dolaylarına gelmişlerdir. Geldikleri bu bölgede fesat ve şekâvetlerinden dolayı halk olumsuz yönde oldukça etkilenmiş ve zarar görmüştür. Bunun üzerine hem Araplı Cemâatinden eşkıyanın zararından halkı korumak ve hem de bu firarın diğer iskân Cemâatlerine sirayet etmesini önlemek için Araplı Cemâatinin buldukları bölgeden kaldırılıp bir an önce Rakka'ya geri getirilerek Rakka Valisi Ahmet Paşa'ya teslim edilmesi istenmiştir. (h. 1141/m. 1728)⁶⁷ Böylece Araplı Cemâati hicri 1142 cemaziye'l-evveli başlangıcında (Kasım 1729) üzerlerine tayin edilen görevliler tarafından yerlerinden kaldırılıp, Fırat Nehrinden geçirilerek Rakka Valisi'ne teslim edilmiş ve daha sonra eski iskân mahallerine götürülüp yerleştirilmişlerdir.⁶⁸

Bu Cemâatin isminden (Arablı) ve kethüdasının adından (Ganem Kethüda) dolayı her ne kadar Arap Cemâati izlenimi uyandırsa da Arablı Cemâati tahrir defterlerinde açıkça belirtildiği üzere Beğdili Türkmeni taifesindedir. Ayrıca bu Cemâat mensuplarının isim ve lakaplarına baktığımızda Arslan, Topal İsmail, Bâli Kasım, Ahmet Bayezid, Koç İsmail, Arap Turan, Mehmet Polat, Bektaş Halil vb. Türkçe isimler ve lakaplarla karşılaşmaktayız. Bu bilgiden yola çıkarak zaten Beğdili Türkmeni diye kaydedilmiş Arablı Cemâatinin etnik olarak Türkmen Cemâati olduğu su götürmez bir gerçektir.⁶⁹

⁶⁶ B.O.A.; T.D. 835, s. 17.

⁶⁷ B.O.A.; Müh. 134, s. 194, 195

⁶⁸ B.O.A.; MAD. 701, s. 6.

⁶⁹ B.O.A.; T.D. 835, s. 17.

8- Bâb-ı Altun Cemâati

Rakka'ya aşiretlerin iskânıyla görevlendirilen ilk Beylerbeyi Kadızâde Hüseyin Paşa Tahririnde, Bâb-ı Altun Cemâati, Keskin ilinde sakin olup da Boz-Ulus Türkmenından Rakka'ya iskânı ferman buyrulan Cemâatler arasında gösterilmiştir. Bu Cemâat aşiret reisleri Musa bey bin Ömer ile beraber Harran Nahiyesinde köy ve mezraalara (Akçakale, Küçük Colab, Tel Hüseyin, Mağara, Tel-Yağmur, Savaştepesi, Oğlak Dorcu, Hasan Gönü)iskân olunmuştur. Bab-ı Altun Cemâati 127 nefer ile tahminen 200 çiftlik bir alana iskân olunmuşlardır.⁷⁰ Kadızâde Hüseyin Paşa zamanında iskân olunduktan sonra fırsatını bularak Rum ve Bozok 25 kadar evleriyle firar etmişlerdir. Firardan sonra diğerleri de "ol giden evlerimiz gelmedi" diyerek fırsat bulup birer birer firar ettiklerinden iskân mahallerinde hiç evleri kalmamıştır.⁷¹ Bab-ı Altun Cemâatlerinden firar ederek Boz-ok ve Kırşehirli sancaklarına gelenlerin buralarda bulunan diğer firari Cemâatlerle (Silsüpür Ceridi, Küçüklü, Harbendelü, Dimlekli) birlikte yerlerinden kaldırılıp tekrar Rakka'ya geri eski iskân yerlerine götürülmeleri yönünde emr-i şerifler yazılmıştır. (1728 m. / 1141 h.)⁷²

9- Badılı Cemâati

Diyarbakir Voyvodalıği sınırları dahilinde olan Badılı Ekrâte kendisine tâbi olan İrişvanlı (Rişvanlı), Üsttürkânlı, Lehi, Cemokânlı, Odmanlı, Hacı Kırılı, Afatlı, Kurdikânlı, Şedid ve Mamavi Cemâatleri ile Diyarbakir Eyaletinde Ergani nahiyesinde sakin olup vergilerini Diyarbakir voyvodalarına eda ve teslim ederlerdi. Ancak h. 1102 (m. 1691) tarihinde Badılı Ekrâtı'nın kendisine tâbi olan bu Cemâatlerle Rakka Eyaletinde Harran nahiyesine iskânları ferman olunmuştur. Devlet buraya iskân edilen Badılı Ekrâtı ve tevabi'i Cemâatlerin ne durumda olduklarını, iskâna gidip gitmediklerini, ne kadarının mevcut olup-olmadığını tespit etmek için adeta dönemin Rakka Valisi Osman Paşa'dan yoklama istemiştir. (h. 1114/ m. 1703 başları)⁷³

Hicri 1115 (m. 1703-1704) tarihinde aşiretler içinde bir karmaşa yaşanmış ve birçoğu iskândan firar etmiştir. İşte bu firar furyasına Badılı Ekrâtı da kendisine tâbi olan aşiretlerle kendisini kaptırmıştır. Kendisine tâbi olan Cemâatlerle (Otmanlı,

⁷⁰ B.O.A.; T.D. 835, s. 5; MAD. 534, s. 9.

⁷¹ B.O.A.; MAD. 701, s. 4

⁷² B.O.A.; Müh. 135; s.192, 193, 280.

⁷³ B.O.A.; MAD. 2945, s. 364.

Cemokânlı, Hacı Kırılı, Rişvanlı, Üsttürkânlı, Kurdikânlı, Zeyveli, Uzmanlı, Memokânlı, Kâskânlı, Urusatlı, Sühranlı, Acırlı, Gündeşli, Küçükü Çoğumlu, Tecirli) Badılı Aşireti de firar ederek Erzurum Eyaletine, Kars ve Çıldır sancaklarına dağılmışlardır. Yukarıda adı geçen kendisine tâbi Cemâatlerle Badılı Ekrâtı, bu dönemde 2000 Hane ve mukataa üzere miriye yıllık getirisi 6500 guruş idi. Firardan sonra iskân mahallinde sadece 100 kadar evleri kaldığı belirtilmiş ve bunlar geri döndürülemezse iskân mahallinde kalan az miktardaki bütün aşiretlerin de yerlerini terk edeceği belirtilerek yöneticiler ikaz edilip uyarılmıştır.⁷⁴

İskân mahallerini terk ederek Erzurum dolaylarına gelen Badılı Ekrâtı ile Modanlı, Hamavi ve diğerlerinin tekrar Rakka'ya getirilmeleri için bütün valiler adeta teyakkuza geçirilmiştir. Bu amaçla 1116 rebiyü'l-ahirinde (Ağustos 1704) firari aşiretleri Rakka'ya geri getirilerek iskânları için görevliler tayin edilmiş, başta Rakka olmak üzere Erzurum, Diyarbekir, Anadolu, Sivas, Maraş ve Adana valilerine emri-şerifler gönderilmiştir.⁷⁵

Hicri 1126 (m. 1714) tarihinde ise Badılı Ekrâtı'na mensup bir miktar Cemâat mensubu kişiler Hüdavendigâr ve Ankara taraflarına firar edip burada nüfuzlu kişilere sığınarak onların koruyuculuğu altına girmişlerdir. Bunların da buldukları yerlerden kaldırılarak geri getirilmesi yönünde Hüdavendigâr, Aydın ve Ankara sancakları yöneticilerine yazılar gönderilmiştir.⁷⁶ m. 1722 (1134 h.) tarihinde ise Badılı Aşiretinden bazıları Diyarbekir'e gelip, Diyarbekir köylerinde ikamet etmeye başlamışlardı. İskân teklifiyle gelen görevlilere de bizler her sene yıllık vergimizi eda edelim ve bunun karşılığında burada kalalım deyince, görevliler vergileri tahsil etmeyi umarak bu duruma göz yummuşlar fakat ödeme vakti geldiğinde Cemâatler vergilerini ödemeyince bunun bir hile ve kandırmaca olduğunu anlamışlardır. Bunun üzerine bu tarihte firar ederek Diyarbekir'e gelen Badılı Aşireti ve diğer Cemâatlere (Modanlı, Kucur Avşarı, Dimlekli, Hamâdi, Bozkoyunlu, Musacalı, Günce, Kazlı) Rakka'ya iskân hususunda baskılar iyice arttırılmış ve bu Cemâatlerin bir an evvel Rakka'ya getirilmeleri hususunda Diyarbekir ve Rakka Valilerine yazılar gönderilmiştir.⁷⁷ Hicri 1136 (m. 1723-1724) senesinde yeniden tahrir olunan Badılı Aşiretinden Ankara'da

⁷⁴ B.O.A.; MAD. 701, s. 5; Müh. 136, s. 37, 38.

⁷⁵ B.O.A.; Müh. 114/1, s. 329.

⁷⁶ B.O.A.; Müh. 120, s. 109.

⁷⁷ B.O.A.; Müh. 130, s. 264

bulunan sadece 10 hanesinin iskândan affedildiği ve bunların dışındakilerin iskâna tâbi olma durumlarının devam ettiğine dair h. 1141 (m. 1728) tarihinde emr-i şerifler yazılmıştır.⁷⁸

Devlet etrafa dağılan Badılı Aşireti ve ona tâbi olanları geri getiremeyince vergilerini hiç olmazsa buldukları yerde tahsil edeyim diyerek bir ara Rakka Mukataatından çıkarmışlardır. Ancak bu defa da iskânının nizamı daha da karmaşık bir hâl aldığından bu durum kısa sürmüş ve Rakka Mukataatından çıkarılan bu Cemâatler (Badılı, Cemokânlı, Mamavi, Otmanlı, Üsttürkânlı, Harbendeli, Dilanlı, Kâskânlı, Cihanbeğli, Kemerli, Yere Badılı, Hasenan, Doğanlı, Şakakî, Dumanlı, Küçüklü, Yerebadanlı, Kulasudak, Zeyve, Parçikân, Kürdikân, Bazûki v.s.) tekrar Rakka mukataatına hicri 1146 senesinde (m. 1733) zaman olunmuştur. Bu Cemâatlerin Rakka iskânından çıkarılması kararından vazgeçilince tekrar Badılı ve diğer Aşiretlerin Rakka'ya iskân için getirilmelerine çalışılmış ve h. 1149 (m. 1736) tarihinde firarilerin buldukları bölge yöneticilerine emr-i şerifler yazılmıştır.⁷⁹

Hicri 1160 (m. 1747) tarihli bir emr-i şerifte Badı Ekrâtı ve kendisine tâbi olan Cemâatlerin (Cemokânlı, İrişvanlı, Kurdikânlı, Otmanlı, Uzmanlı, Hacı Kırılı, Mamavi)

bazılarının Sivas Eyaletinde ve bazılarının Kütahya, Aydın taraflarında, ama ekserisinin Erzurum, Kars ve Çıldır'da oldukları haber verilmiş ve bunların Rakka'daki iskân yerlerine getirilmeleri için ismi geçen şehir yöneticilerine talimatnameler gönderilmiştir.⁸⁰

Badılı Aşireti, tahrir defterlerinde her ne kadar Ekrât diye kaydedilmişse de bu Cemâate tâbi olarak Rakka'ya iskân edilen aşiretlerin gerek Cemâat isimleri ve gerekse Cemâat mensubu şahısların isim ve lakaplarına bakıldığında bunların etnik bakımdan Türkmen Cemâati olduğu görülür.

10- Bahaeddinî (diğer adı Pezkûri)

Rakka iskânından olan Milli Aşireti'ne tâbi Bahaeddinli nam-ı diğer Pezkûri, Hasenanlı ve Cemaleddinli aşiretleriyle birlikte iskân mahallerinden firar ederek

⁷⁸ B.O.A.; Müh. 135, s. 298

⁷⁹ B.O.A.; Müh. 142, s. 114.

⁸⁰ B.O.A.; Müh. 153, s. 79, 80.

Diyarbakir, Mardin ve Musul taraflarına gitmişlerdir. Bunların firarlarından iskândaki diğer Cemâatler olumsuz yönde etkileneceğinden ve ayrıca hazinenin (mal-i miri) geliri azaldığından, bu firarilerin geri getirilmesi için çaba harcanmıştır. Bu husus için (İskândan firar edip etrafa dağılanların toparlanıp geri getirilmesi), Rakka Beylerbeyisi Süleyman Paşa, Ebubekir adlı kişiyi mübaşir tayin etmiştir. Bu çerçevede Ebu Bekir Diyarbakir'de bulunan Bahaeddinli Cemâatiyle birlikte Cemaleddinli ve Hasenanlı Cemâatlerinin Rakka'ya getirilmesiyle h. 1140 (m. 1728) tarihinde görevlendirilmiştir.⁸¹ Kendileri üzerine böyle bir harekete girişilmesinden haberdar olan bu aşiretler Erzurum ve kazaları dağlarına çıkıp hem gizlenmiş hem de yaylağa çıkmış oluyorlardı. Bunlar etraflarındaki yerleşim birimlerine saldırıp adam öldürme, gasp, yağmalama ve tecavüz gibi suçlar işlemeleri Diyarbakir Valisinden suçluların cezalandırılıp, gasp edilen malların sahiplerine verilmesi ve firarilerin Rakka'ya götürülmesi istenmiştir.⁸²

Rakka Valisi Vezir Ahmet Paşa'ya n. 1141 (m. 1729) tarihinde gönderilen emr-i şerifle Mardin ve Sincar taraflarından olan Bahaeddinli ve Cemaleddinli Aşiretleriyle ve bu bölgede Şakaki vesayir Cemâatler gibi başıboş gezen Ekrât Cemâatlerinin Habur Sancağında iskân planlarından bahsedilmiştir. Milli taifesinin Rakka'ya iskân olunan Cemâatlerinin 2000 haneyi geçtiği bu nedenle Bahaeddinli ve Cemaleddinli gibi Milli'ye tâbi Cemâatlerin Rakka'da otlak ve sulak sıkıntısı çekecekleri belirtilerek, bunların Habur Nehri kenarında münasip olan bölgelerde iskân olunabilecekleri belirtilmiştir. İskân edilecek bu bölge Diyarbakir Eyaletinde Habur Sancağı olup bu bölgenin Rakka'ya yakın olduğu söylenerek Rakka Valisinden taşrada olan Ekrât taifesinin mevcudunu tespit ederek bu bölgelerde nerelere iskân edilebileceği hususunu araştırması istenmiştir.⁸³ Ancak bu Cemâatlerin Mardin ve Habur gibi bölgelerde iskân edilmesinin Rakka'da bulunan diğer iskâna tâbi Cemâatlerin ihtilaline sebep olacağı ve böylece iskân nizamının iyiden iyiye bozulacağı belirtilerek bu düşünceden vazgeçilmiş ve başta 350 hanelik Bahaeddinli Aşireti olmak üzere Diyarbakir ve Mardin bölgesindeki diğer Cemâatlerin de bir an önce Rakka'ya getirilmesi istenmiştir. Aşiretlerin Rakka'ya nakli görevi Diyarbakir Beylerbeyine verilmiş ancak ona Şark Seferinde (Doğuda İran Seferleri) görev verilince bu iş Diyarbakir Mütessellimi ve Mardin Voyvodasına kalmıştı. Bunlar Diyarbakir ve Mardin'den topladıkları

⁸¹ B.O.A.; Müh. 134, s. 334.

⁸² B.O.A.; Müh. 134, s. 375, 376

⁸³ B.O.A.; Müh. 135, s. 357.

Bahaeddinli (Pezkûri) ve diğeri Milli Cemâatlerini götürüp Fırat Nehri kenarında Rakka Beylerbeyi Hüseyin Paşa'ya teslim etmekle görevlendirilmişlerdi. (evahir-i 1142/m. Haziran 1730)⁸⁴

1737 Haziranında (1150 Saferinde) Diyarbekir valisi Vezir Mehmet Paşa ile Rakka Valisi Vezir Ahmet Paşa'ya yazılan emr-i şeriften hala Milli'ye tâbi Bahaeddinli (Pezkûri) Cemâatinin iskân edilemediğini anlıyoruz. Bu tarihte de bu Cemâatin gene Diyarbekir ve Mardin taraflarında yaylayıp kışladıkları ve üzerlerine edası lazım gelen vergileri ödemeyerek hazinenin büyük gelir kaybına uğradığı belirtilerek, Bahaeddin Cemâatinden bir ferdi bile geride kalmamak üzere hepsinin yerlerinden kaldırılarak Rakka'ya nakledilmeleri istenmiştir.⁸⁵

Bu Cemâat, her ne kadar Milli Ekrâtına tâbi bir Cemâat olarak kaydedilmişse de bu Cemâat mensuplarının defterlerde kayıtlı isim ve lakapları Bahaeddinli Cemâatinin etnik bakımdan Türkmen olduğunun göstergesidir.

11- Bahrili Afşarı

Üsküdar'da medfun Valde Sultan Evkafından olan Yeni İl ve Türkmen-ı Halep Hasları Cemâatlerinden Bahrili Afşarı ve İmamkulu Uşakları kendi hallerinde durmayarak bu bölgede fesat ve şekâvet yaptıklarından dolayı bunların Rakka'ya iskânları emredilmiştir. Böylece bunların bin dokuz yüz otuz sekiz buçuk kuruşluk gelirleri Yeni İl ve Türkmen-ı Halep Haslarından çıkarılarak Rakka Mukataasına zammı istenmiştir. Bu iskân ve ilhak işlemi gerçekleşince Bahrili Afşarı ve İmamkulu Uşakları'nın vergileri Rakka Valisi Vezir Ahmet Paşa tarafından tahsil edilecekti. (24 Zilhicce 1151/m. 4 Nisan 1739)⁸⁶

Hicri 1157 Cemâziye'l-evvelinde (Haziran 1744) Rakka ve Adana mütesellimlerine yazılan emr-i şeriften hala Bahrili Afşarının iskân edilemediğini görüyoruz. Bu emr-i şerife göre Bahrili Afşarı, iki-üç yıldan beri Adana ve Tarsus taraflarında Kuş-Timur (قوشه تیمور) denilen ihamet edip bu bölgedeki halka zarar vermektedir. Gasp, hırsızlık ve tecavüz gibi suçları işleyen Bahrili Afşarı, Tarsus Kazası nâibine şikâyet edilmiş o da durumu merkeze iletmiştir. Bunun üzerine Bahrili

⁸⁴ B.O.A.; MAD. 701, s. 6; Müh. 136, s. 137

⁸⁵ B.O.A.; Müh. 142, s. 228

⁸⁶ B.O.A.; C.D. No: 1954.

Afşarı'nın bir an önce Rakka'ya nakl ve iskânları için Divan-ı Hümayundan tekrar bu emr-i şerif çıkararak Rakka ve Adana mütesellimleriyle Tarsus Voyvodasına gönderilmiştir.⁸⁷ Fakat bunların iskân işlemleri bir türlü gerçekleştirilemediği gibi Bahrili Afşarı da şekâvetini iyice artırmıştır. Adana'ya bir saat uzaklıkta bir mevkiye yerleşen Bahrili Afşarı Hacılar Ekrâtıyla da ittifak yapıp adam öldürme, yol kesme, mal çalma-gasp etme gibi suçları işleyerek bölge halkını adeta canından bezdirmişlerdir. Bunun üzerine bir kez daha 1158 Zi'l-kâdesinde (Aralık 1745) Rakka Valisi, Adana Mütesellimi ve Tarsus Voyvodasına hitaben emr-i şerif yazılmıştır.⁸⁸

12- Barak Cemâati

Rakka'ya Aşiretlerin iskânlarına dair ilk emr-i şeriflerde (h. 1102 / m. 1690-1691) Barak Cemâati'nin de ismi geçer. Bu dönemde Muharrem oğlu Musa ve Hacı Bal Oğluna tâbi Barak Cemâati mensupları Boz-Ulus'a ilhak olmuşlar ve onlarla beraber Rakka Eyaletinde Belih Nehri kenarında iskân olunmak üzere tahrir olunup deftere kaydolunmuşlardır.⁸⁹ Barak Cemâati, Çağıranlı Cemâatiyle beraber 300 hane olmak üzere Belih Nehri'nin batı yakasında Salihkiye, Yeknib ve Ramman adı verilen bölgelere iskân edilmişlerdir.⁹⁰ Uzun bir müddet devletin istediği şekilde iskân mahallinde kalarak burada ziraat ve tarımla uğraşan, yaylağa kendileri gitmeyip çobanlarını gönderen, ürettiklerinin öşrünü veren v.s. itaatkâr bir Cemâat iken h. 1140 zilkadesinde (Haziran 1728) Barak Aşiretinin büyük bir kısmı Sivas taraflarına firar etmişlerdir. Barak Aşireti ihtiyarlarından bazıları (Kanmaz Oğlu İbrahim ve Musa oğlu Hüseyin) yanlarında birtakım kişilerle gelerek "İlbeğli Cemâati Rakka iskânından affedilmiştir; siz de hemen Sivas tarafında yaylağa gidiniz ve daha sonra, ihtiyarlarınızdan birkaç kişiyi başkente (İstanbul'a) göndererek Rakka'dan ayrılıp İlbeğliye dahil olmak istediğinizi söyleyiniz ben de sizi Malikâne ettireyim" sözlerini sarf ederek Aşiret mensuplarından birçoğunu buna inandırmışlardır. Bunun üzerine Barak aşireti büyük bir çabuklukla toparlanıp hızla Sivas tarafına yaylağa gitmişlerdir. Bu durumu kethüdalarından Osman ve İsmail adlı kişiler haber verince, firariler Maraş Köprüsü'ne kadar takip edilmiş fakat yetişme imkânı olmadığı anlaşılınca geri

⁸⁷ B.O.A.; Müh. 150, s. 293

⁸⁸ B.O.A.; Müh. 152, s. 65

⁸⁹ B.O.A.; MAD. 534, s. 10, 11; T.D. 835, s. 6, 7; Müh. 102, s. 73, 74.

⁹⁰ B.O.A.; T.D. 835, s. 18, 20.

dönülmüştür. Barak'ın firar ettiği merkeze bildirilince merkez, firar eden Barak Aşiretinin İlbeğli'ye ilhakının söz konusu olmadığını hala onların Kadızade Hüseyin Paşa tahriri üzere (1691-1692 m. / 1103 h.) Rakka iskânına tâbi oldukları belirtilerek bir an evvel geri getirilmesini istemiştir.⁹¹ Barak Cemâatinin Sivas taraflarından Rakka'ya nakil ve iskânları için bir mübaşir tayin edilmiş ve onun aracılığı, Sivas ve Karaman Valilerinin de yardımıyla Barak Aşireti'nin Fırat Nehrinin de geçirilerek Rakka Valisine teslim edilmesine dair 1141 rebiyü'l-ahirinde bir kez daha emr-i şerif yazılmıştır.⁹² Bunun üzerine mübaşir vasıtasıyla Barak Aşireti Rakka'daki iskân mahallerine yerleştirildi.

Kadızade Hüseyin Paşa zamanındaki ilk iskânda Barak Aşiretinden küçük bir grup Fırat Nehri kenarında Sinor denilen bir bölgeye yerleştirilmişti. Burası eşkıyanın kullanmakta olduğu önemli bir geçit noktasıydı. İşte bu bölgeyi korumak amacıyla iskân edilen bu az miktardaki Barak Cemâati mensupları burada ziraata elverişli mevziler olmamasından dolayı hayvancılıkla uğraşıyorlardı. Bunlar yazın Sivas taraflarına yaylağa gidiyor, kışın ise Rakka'daki iskân mahallerine geri geliyorlardı. Ancak Sivas ahâlisi bu Cemâatin yaylak ve kışlaklarına gidip gelirken kendilerine zarar verdiklerini söyleyerek şikayetçi olmuşlardı. İşte firardan sonra bütün Barak Cemâati eski iskân mahallerine yerleştirilmiş ve Fırat Nehri kenarındaki Aşiret mensuplarının yaylaklarına gidiş gelişlerinde halka zarar vermemelerinin sağlanması hususunda Rakka mütesellimi Recep Bey ile iskân Başı Firuz Bey uyarılmıştır. (Kasım 1734 / Cemaziye'l-ahir 1147)⁹³

13- Bayındır Cemâati

Rakka'ya aşiretlerin iskânına dair ilk emr-i şeriflerde ve Kadızâde Hüseyin Paşa'nın bu amaçla yaptığı ilk tahrirde Bayındır Cemâatinin de ismi zikredilmiştir. Bayındır Cemâati tahrirde Halep Türkmenleri reayasından Rakka'ya iskânı ferman buyrulan Cemâatler arasında gösterilmiştir. (h. 1103 / m. 1691-1692)⁹⁴ Bayındır Cemâatinin Halit Kethüda'ya bağlı olan kolu 100 nefer olarak Belih Nehri'nin doğu

⁹¹ B.O.A.; Müh. 135, s. 56

⁹² B.O.A.; Müh. 135, s. 194-195

⁹³ B.O.A.; Müh. 135, s. 223, 224.

⁹⁴ B.O.A.; MAD. 534, s. 8; T.D. 835, s. 4

yakasına iskân edilmiştir.⁹⁵ Rakka'ya iskân olunan Bayındır Cemâati hicri 1140 (m. 1728) tarihinde Rakka Valisi Süleyman Paşa zamanında iskândan firar etmiş, fakat bu Cemâat 1142 Cemaziye'l-evvelinin başlangıcında (1729 Temmuz sonu) Fırat Nehrinden geçirilerek iskân mahalline geri getirilmiştir.⁹⁶

14- Beğdili Cemâati

Beğdili Aşireti de Rakka'ya iskânları emredilen ilk Cemâatler arasında gösterilmiştir. H. 1103 / m. 1691 tarihli bir emr-i şerifte Beğdili Cemâatinin de iskâna tâbi olduğu belirtilmiş ve Beğdili Türkmenına tâbi Ulaşlı, Baraklı; Üsküdar Evine tâbi Beğdili Cemâatlerinden Beğmişli, Kara Şeyhli, Bozkoyunlu, Dimlekli Cemâatlerinin Rakka Eyaleti'nde Belih Nehri kenarında iskân edilmeleri istenmiştir.⁹⁷ Gene Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa'ya hitaben yazılan h. 1109 / m. 1697 tarihli bir emr-i şerifte ise Rakka'ya iskân edilen Beğdili Taifesinden Kara Şeyhli, Yadigârlı, Şeyhli, Semen, Denizli, Kadirli, Arablı, Kazlı, Barak, Bayındır, Musacalı ve Çeçeli Cemâatlerinden yaklaşık üç bin miktarı evleriyle Fırat Nehri'ni geçerek iskândan firar ettikleri belirtilmiş ve bunların bir an önce iskân mahalleri olan Rakka'ya geri getirilmeleri istenmiştir.⁹⁸

15- Beğmişli Cemâati

Beğdili Taifesine tâbi bir Cemâattir. Rakka'ya iskân edilecek aşiretlere dair Kadızâde Hüseyin Paşa tarafından yapılan ilk tahrirde Halep Türkmeni reayasından Rakka'ya iskânı ferman buyrulan Cemâatler arasında yer alır.⁹⁹ Ayrıca gene bu tahrirde Beğdili'ye tâbi olan Beğmişli Cemâati'nin kethüdaları Ganem bin el-Hac Ali ile beraber 136 nefer olmak üzere Belih Nehri'nin batı yakasında yer alan Heyşe ve Üskürle bölgelerine iskân edildiği kaydolunmuştur.¹⁰⁰

⁹⁵ B.O.A.; T.D. 835, s. 24.

⁹⁶ B.O.A.; MAD. 701, s. 6; Müh. 135, s. 194, 195, 297, 303, 304.

⁹⁷ B.O.A.; Müh. 135, s. 73, 74.

⁹⁸ B.O.A.; Müh. 136, s. 37.

⁹⁹ B.O.A.; MAD. 534, s. 9; T.D. 835, s. 4; Müh. 102, s. 73, 74.

¹⁰⁰ B.O.A.; T.D. 835, s. 15.

Beğmişli Cemâati h. 1140 / m. 1728 tarihinde Rakka valisi Süleyman Paşa zamanında iskândan firar etmişlerse de bunlar hicri 1142 cemaziye'l-evvelinde (Temmuz 1729) tekrar iskân mahallerine geri getirilmişlerdir.¹⁰¹

16- Bektaşlı Cemâati

Rakka iskânına tâbi tutulan Bektaşlı Cemâatine de tıpkı diğer iskân edilen aşiretler gibi arazi tahsis edilmiş ve iskân mahallerini terk etmemeleri istenmiştir. Ancak Bektaşlı Aşireti, iskân şartlarına aykırı olmasına rağmen sık sık Maraş ve Antep taraflarına gitmekte ve buralarda şekâvet yaparak halka zarar vermektedir. Bunlar genellikle Rişvan Aşireti içlerinde gizlenmekte ve onlarla beraber konup-göçmekteydiler. Bu durum diğer iskân Cemâatlerini de olumsuz yönde etkileyeceğinden Maraş ve Antep dolaylarında Rişvan Aşireti içinde gizlenen bu Cemâatin derhal geri iskân mahallerine getirilmesi istenmiştir. Bektaşlı Ekrâtının geri getirilmesi için bir mübaşir tayin olunmuş ve firariler getirildikten sonra Rakka valisi Ahmet Paşa'dan onları Rakka'da münasip gördüğü yeni yerlere iskân etmesi istenilmiştir. (h. 1141 / m. 1728)¹⁰² Fakat daha sonra gelen emr-i şeriflerden, Bektaşlı Aşireti'nin iskân edilemediği hatta bunların daha geniş bölgelere yayılarak şekâvetlerinin şiddetini artırdıklarını görüyoruz. Elbistan, Maraş, Malatya ve Sivas'a kadar olan yerlerde konup ve göçen Bektaşlı Cemâati bu bölgelerde adam öldürme, mal gasp etme ve yağmalama gibi suçların yanı sıra Malatya tarafından Sivas'a zahire almaya gelen iki ayrı tüccar kaflesinin önlerini keserek mallarını yağmalamışlardır. Gerek bölge halkının ve gerekse, mağdur tüccarların şikayetleri üzerine Sivas Beylerbeyisi bunların üzerine yürümüş, 48 kadar şakinin birçoğunu ölü olarak ele geçirmiştir. (h. 1142 / m. 1729)¹⁰³ Ancak bu ele geçirilenler Cemâatin cüz'i bir kısmı olduğundan Bektaşlı'nın tamamının toplanarak Rakka'ya götürülmesi için aynı yılda ikinci kez emr-i şerif gönderilmiştir. Ancak Bektaşlı Cemâati Tekirli ve Kılıçlı Cemâatleriyle beraber Elbistan ve Sivas taraflarında Alacahan ve Dikilitaş dolaylarında şekâvetlerini sürdürmüşlerdir. Bunun üzerine Rakka'ya iskânları için 1146 Muharreminde (Haziran 1733) bir kez daha emr-i şerif gönderilmiştir. En son Bektaşlı Cemâati şekâveti Sivas, Maraş ve Elbistan haricinde Antakya ve Halep'e de sirâyet etmiş ve 1161 Cemaziye'l-evvelinde Rakka

¹⁰¹ B.O.A.; MAD. 701, s. 6.

¹⁰² B.O.A.; Müh. 135, s. 195, 196.

¹⁰³ B.O.A.; Müh. 136, s. 144.

Valisi, Yeni İl ve Türkmen-i Halep kadılarına hitaben yazılan ferman-ı şeriflerle bu Cemâatin bir an önce Rakka'ya getirilerek iskân edilmeleri istenmiştir.¹⁰⁴

17- Bendanlı Cemâati (Bendâneli, Bindâneli)

Bendanlı Aşireti, Rakka'ya iskân edilen Milli Kebir-i Tavan Taifesinden Mamalu Ekrâtına tâbi bir Cemâattir. 500 Hane ve yıllık 1500 guruşluk vergi geliri olan Bendanlı Cemâati iskândan firar ederek Diyarbekir ve Mardin taraflarına gelmişlerdir. İskân nizamını sağlamak ve bu tür firarlarla geliri azalan hazinenin zararını tazmin ve telafi etmek amacıyla Diyarbekir Valisi Vezir Mehmet Paşa, Rakka Valisi Vezir Ahmet Paşa ve Mardin Voyvodasından Bendanlı Cemâatinin bir an önce Rakka'ya geri götürülmesi istenmiştir. (h. 1150 / m. 1737)¹⁰⁵

Burada dikkat çeken bir nokta Bendanlı Cemâatinin tâbi olduğu Mamalu Aşireti'nin Ekrât olarak kaydedilmesidir. Halbuki başka bir mühimme defterinde Mamalu Aşireti Türkmen Cemâati olarak kaydedilmiştir. Yani bu durum bazı Türkmen Cemâatlerinin zaman zaman Ekrât Cemâati olarak vasıflandırıldığıının bir göstergesidir. Mühimme kayıtlarının birçoğunda Mamalu Cemâati Mamalu Türkmeni olarak kaydedilmiştir.¹⁰⁶

18- Berdel Tecirlisi Cemâati

Rakka'ya iskân edilen aşiretlerden olan Berdel Tecirlisi diğer iskân Cemâatlerinden Rişvanlı, Üsttürkânlı, Kurdikânlı, Hacı Kırılı, Cemokânlı Odmanlı, Zeyvânlı, Parçikânlı, Kâskânlı, Memokânlı, Urusanlı, Mihranlı, Acurlu, Gündeşli, Küçüklü v.s. Cemâatleriyle beraber iskândan firar ederek Erzurum, Kars ve Çıldır Eyaletleri'ne gelmişlerdir. Gerek Berdel Tecirlisi ve gerekse diğer Cemâatler burada kendi hallerinde durmayıp şekâvetleriyle halka zarar verince, Çıldır ve Kars Beylerbeylerine, Göle Sancakbeyi ve Erzurum mütesellimine emr-i şerif gönderilerek

¹⁰⁴ B.O.A.; Müh. 137, s. 21; Müh. 153, s. 247

¹⁰⁵ B.O.A.; MAD. 701, s. 6; Müh. 142, s. 227.

¹⁰⁶ B.O.A.; Müh 108, s. 142.

bütün bu Cemâatlerin bir an önce iskân mahallerine geri götürülmesi istenmiştir.
(1730 m. / 1142 h.)¹⁰⁷

19- Birvan Cemâati

Birvan Cemâati, Rakka'ya iskânı emredilen ilk Cemâatlerden olup, Badılı Ekrâtından Üsttürkânlı'ya tâbi olarak Rakka'ya iskânı emredilmiştir. Aşiretlerin Rakka'ya iskânı dolayısıyla Kadızâde Hüseyin Paşa tarafından hicri 1103 (m. 1691-1692) tarihinde yapılan iskâna tâbi aşiretlerin tahririnde; Üsttürkânlı'ya tâbi Birvan Cemâatinin 21 neferle Harran Nahiyesinde Tosbağalı Köyü'ne iskân edildikleri kayıtlıdır.¹⁰⁸

Birvan Cemâati, Üsttürkânlı vasıtasıyla Badılı Ekrâtına tâbidir. Bu Cemâat mensuplarının tahrir defterlerinde kayıtlı isim ve lakapları onların etnik kimliklerini ortaya çıkarmaktadır. Şahin, Kara Sefer, Kara Çerkez, İbşir Hüseyin, Yadigar Şahin, Kara Mehmet vb. adlar bu Cemâat mensuplarının kullandıkları Türkçe isim ve lakaplara sadece birkaç örnektir.¹⁰⁹

20- Bozkoyunlu Cemâati

Rakka'ya iskân ile ilgili ilk emr-i şeriflerde ve yapılan tahrirlerde Halep Türkmeni reayasından Rakka'ya iskânı ferman buyrulan Cemâatler arasında kayıtlıdır.¹¹⁰

Bozkoyunlu Ali Beyli Cemâati aşiret reisleri Seyfhan ile beraber 226 nefer ile Belih Nehri'nin Batı yakasında Sehlan denilen bölgede iskân edilmiştir. Hatta bu Cemâatin kethüdası Seyfhan Bey için "iskân yerine diğerlerinden önce geldi" diye bir not düşülmüştür.

Bozkoyunlu Kılıç Beğli Cemâati ise aşiret reisleri Firuz Bey Oğlu Şahin Bey ile 399 nefer olarak Belih Nehri'nin batı yakasında Hayabendi denilen bölgeye iskân olunmuştur.¹¹¹

¹⁰⁷ B.O.A.; MAD. 701, s. 11; Müh. 136, s. 37.

¹⁰⁸ B.O.A.; MAD. 701, s. 5; T.D. 835, s. 45

¹⁰⁹ B.O.A.; T.D. 835, s. 45.

¹¹⁰ B.O.A.; MAD. 534, s. 9; T.D. 835, s. 4

¹¹¹ B.O.A.; T.D. 835, s. 13, 14.

Bozkoyunlu Cemâatine mensup bazı kişiler Badılı, Modanlı, Dimlekli, Musacalı, Günce, Kazlı v.s. Cemâatleriyle iskândan firar ederek Diyarbekir'e gelmiş ve "biz üzerimize düşen yıllık vergimizi fazlasıyla eda edelim, karşılığında ise burada kalalım." diyerek tahsildarları oyalamışlar ve vergi ödeme zamanı gelince de herhangi bir ödeme yapmamışlardı. Hazinesinin bu şekilde gelir kaybına uğramasına engel olmak ve bu Cemâatlerin verdiği zararın tazmin ve telafi için Bozkoyunlu ve Diyarbekir'de bulunan diğer Cemâatlerin bir an evvel Rakka'ya götürülmeleri için Diyarbekir ve Rakka Valilerine emr-i şerif gönderilmiştir. (h. 1134 / m. 1723 başları)¹¹²

Ayrıca Bozkoyunlu Cemâatine mensup 20 kadar ev Konya ve Adana dolaylarına firar etmiş, on kadar ev ise Aksaray sancağında Beğdili Türkmenına iltica ederek bunların içinde gizlendikleri haberi alındığında bunların da tekrar eski iskân yerleri olan Rakka'ya nakilleri istenmiştir.¹¹³

21- Ca'berli Cemâati

Ca'berli Cemâati Musacalı Cemâati'ne tâbi olarak Rakka'ya ilk iskân edilen aşiretlere aittir. Ancak Ca'berli Cemâati iskânda iki sene kadar kalmış ve daha sonra bu Cemâatin önemli bir kısmı iskândan firar etmiştir. İskânda kalanlar ise h. 1140 / m. 1728 tarihinde Rakka Valisi Süleyman Paşa zamanında tamamen firar etmiş ve iskânda hiçbir evleri kalmamıştır. Firar edenler Aydın, Saruhan ve Hüsrev Hanı taraflarına gitmişlerdir.

Musacalı Cemâatine tâbi Ca'berli oymağı ahalileri, Sandıklı ve Uşak kazaları ahalilerine zarar verip zulmetmeye başlayınca, Rakka'ya nakil ve iskânları için emr-i şerif çıkarılmışsa da bunların eskiden beri Haremeyn-i Şerif Evkafında şerefyâre reayasından olmaları gerekçe gösterilerek iskânları için verilen emr-i şerif kayıtları iptal edilmiştir. Bunlar iskândan affedilince eskiden olduğu gibi Yeni İl Voyvodalıği'na dahil edilmiş ve bundan sonra Rakka'ya iskân teklifi ile rencide edilmemeleri istenmiştir. (27 Zilkâde 1145 / m. 11 Mayıs 1733)¹¹⁴

¹¹² B.O.A.; Müh. 130, s. 264.

¹¹³ B.O.A.; MAD. 701, s. 4.

¹¹⁴ B.O.A.; MAD. 701, s. 3.

22- Cemâleddinli Cemâati

Cemâleddinli Cemâati Milli Kebir Tavan Cemâatine tâbi olup, Mardin Voyvodalığından çıkarılarak Rakka'ya nakl ve ilhak olunarak, Harran Nahiyesindeki köylere iskân edilmiştir. Cemâleddinli Cemâatinden önemli bir kısmı gene Milli'ye tâbi Dudikânlı Cemâatinden bazı kişilerle birlikte 200 hane ile firar edip Mardin üzerinden Diyarbekir'e gelmişlerdir. Ancak firariler Diyarbekir Voyvodalığına tâbi Zırkı Ekrâtına iltica ederek içlerinde gizlenmeye başlamışlardır. Bu firarileri iadeye yanaşmayan Zırkı Cemâatini de gerekirse Rakka iskânına tâbi tutarak, Cemaleddinli ve Dudikânlı firarilerinin muhakkak iskân yerlerine getirilmesine dair Diyarbekir valisine hitaben h. 1134 / m.1722 tarihinde emr-i şerif yazılmıştır.¹¹⁵ Cemaleddinli'nin de içinde yer aldığı Milli Aşiretine tâbi Cemâatler (Musyanlı, Dudikânlı, Hasenanlı, Pezkûri v.s.) Diyarbekir'den Erzurum dağlarına yönelmişler ve buraya gelerek Pasinler, Kığı, Hınıs, Tekman ve Malazgirt'te gasp, mal yağmalama, hırsızlık gibi suçları işlemişlerdir. Hicri 1140 (m. 1728) tarihinde gerçekleşen bu olaylar üzerine bu Cemâatlere gereken cezaların verilmesi ve iskân yerlerine getirilmesi hususunda bir kez daha emr-i şerif gönderilmiştir.¹¹⁶ Ancak bu emr-i şeriften birkaç ay sonra içlerinde Cemaleddinli Aşiretinin de yer aldığı Milli Ekrâtına tâbi bazı Cemâatlerin (Zırkı, Delükânlı, Ali Reşanlı, Şerefyanlı, İzolı v.s.) afv olunmaları için Divan-ı Hümayun tarafından emr-i şerif yazılmıştır.¹¹⁷ Rakka iskânından afv edilen ve uygun görüldüğü takdirde yine Milli Aşiretinden Diyarbekir'de bulunan Cemâatlerden afv edileceklerin Habur Nehri kenarında münâsip olan mahallere iskânları istenmiştir. Milli Ekrâtından birçok Cemâatin Rakka iskânından afv edilerek Diyarbekir Eyaletinde Habur Sancağı arazisinde boş ve harap vaziyetteki köylere iskân edilme gerekçeleri ise şöyle izah edilmiştir: "Milli Taifesinin Rakka'ya şu anda iskâna naklolunan Cemâatleri 2000 Haneden fazladır. Ancak Rakka'da bunların hayvanları için yeterince otlak ve sulak olmadığından Rakka iskânından afv olunup Habur'da iskân olunmaları daha münasıptır"¹¹⁸ Ancak Rakka iskânından ihraç edilerek Diyarbekir voyvodalığına ilhak edilen Cemaleddinli ve diğer Milli Aşiretine tâbi Cemâatlerin burada iskânlarına

¹¹⁵ B.O.A.; Müh. 130, s. 412, 413.

¹¹⁶ B.O.A.; Müh. 134, s. 375, 376.

¹¹⁷ B.O.A.; Müh. 135, s. 69.

¹¹⁸ B.O.A.; Müh. 135, s. 357

rağmen hep asayiş bozdukları görülmektedir. Milli Tavan'a tâbi Cemaleddinli Cemâati bu dönemde 400 hanelik bir nüfusa sahip idiler.¹¹⁹

Bu Cemâat, her ne kadar Milli Ekrâtına tâbi bir Cemâat olarak kaydedilmişse de bu Cemâat mensuplarının defterlerde kayıtlı isim ve lakapları Cemaleddinli Cemâatinin etnik bakımdan Türkmen olduğunun göstergesidir.

23- Cemokânlı (Çemokânlı)

Badılı Ekrâtına tâbi olan Cemokânlı Cemâati Rakka'ya ilk iskân edilen Cemâatlerdendir. Aşiret reisleri Şah Hüseyin Oğlu Osman Bey ile beraber Harran'a (Harran Kalesi'nin Arslan Taş'tan Bağdat kapısına kadar olan kısmına) ve Harran'ın köylerine (Mağara, Tahir Torcu, Aygır Torcu, Bel Kapısı, Şurece-i Sağır, Şurece-i Kebir, Köprücük, Kozan, Akçahan, Ahmet Viranı, Yanı Kızıl, Ak Meşhed) toplam 249 nefer olarak iskân edilmişlerdi.¹²⁰ Birçok Cemâat gibi 1140 senesinde Cemokânlı Cemâatinden de bazıları iskândan firar etmiş ve bunlar diğer firar eden Cemâatlerle beraber Rakka iskânından çıkarılmıştır. Ancak bu durum, hazine gelirlerinin azalması ve iskândaki diğer Cemâatlerin ihtilaline sebep olduğundan tekrar bunlar h. 1146 / m.1733 tarihinde tekrar Rakka iskânına dahil edilmiş ve firardaki Cemâatlerin Rakka'ya geri getirilmeleri istenmiştir.¹²¹

Tahrir Defterinde Cemokânlı Cemâati Badılı Ekrâtına tâbi olarak kaydedilmiştir. Cemokânlı Cemâati mensuplarının tahrir defterlerinde kayıtlı isim ve lakaplarına baktığımızda bunların Türkçe adlar kullandığını gördük. Bu durum, Cemokânlı Cemâati'nin etnik bakımdan Türkmen Cemâati olduğunun önemli delillerinden biridir. Bu Türkçe isim ve lakaplara birkaç örnek verecek olursak bunlar: Mustafa Kethüda Yadigâr, Kara Ömer, Bâli Mustafa, Hüseyin Bulut, Saruhan Mehmet, Mustafa Küçük, Taş Temür, Bodur Ali, Resul Bayram, İbrahim Güzel, Uzun İbrahim, Satılmış Şahin, Gök Osman vb. isim ve lakaplardır.¹²²

¹¹⁹ B.O.A.; MAD. 701, s. 6

¹²⁰ B.O.A.; T.D. 835, s. 41, 43.

¹²¹ B.O.A.; Müh. 142, s. 114.

¹²² B.O.A.; T.D. 835, s. 41-43.

24- Cerid Cemâati (Cirid, Carıd)

Cerid Cemâati Rakka'ya ilk iskân edilen Cemâatlerdendir. Rakka Valisi Kadızâde Hüseyin Paşa tarafından yapılan Rakka iskânı aşiretlerinin tahririnde Cerid Cemâatinin de ismi geçmektedir. Bu tahrirde Keskin ilinde sakin Boz-Ulus Türkmenından Rakka'ya iskânı ferman buyrulan Cemâatler arasında gösterilmiştir.¹²³ Cerid Cemâati gene kendisi gibi Keskin ilinde sakin Boz-Ulus'a tâbi Bab-ı Altun Cemâatiyle beraber Harran Nahiyesi köylerine 127 nefer olarak iskân edilmiştir.¹²⁴ Böylece 1102 tarihinde Rakka'ya iskân olunan Cerid Cemâatinden birçoğu, iskân şartlarına uymayarak diğer birçok Cemâat gibi iskândan firar edip Kayseri'ye ve Kırşehirli sancaklarına gittiler. Cerid Türkmeni burada kendi hallerinde durmayıp yol kesme, adam öldürme, mal gasp etme ve yağmalama suçlarını âdet haline getirdiler. Bunların zarar ve şekâvetlerinin halk üzerinden uzaklaştırılması için, buldukları yerlerden kaldırılıp bir ferdi bile geride kalmamak şartıyla Rakka'ya nakledilip iskân etmesi için Rakka Valisi Ali Paşa'ya teslim edilmelerine dair hicri 1133 rebiyü'l-evvelinde (Ocak 1721) Karaman Valisine hitaben emr-i şerif yazılmıştır.¹²⁵

25- Çağıranlı-Şark Çağıranlı Cemâati

Rakka'ya ilk iskân edilen Cemâatlerdendir. Bu Cemâat, birçok Cemâati ile beraber kethüdaları İnal Kethüda ile beraber 300 nefer olmak üzere Belih Nehri'nin Batı yakasına iskân edilmiştir.¹²⁶ Bu Cemâat tahrir defterinde Boz Ulus Mandesi Türkmenından Rakka Eyaletinde Belih Nehri kenarında iskânı ferman buyrulan Cemâatler arasında "Şark Çağıranlı Cemâati" olarak kaydedilmiştir.¹²⁷

Şark Çağıranlı Cemâati Rakka Valisi Süleyman Paşa zamanında 50 kadar haneleriyle firar edip Pehlivanlı Cemâatine iltica etmişlerdir.¹²⁸

¹²³ B.O.A.; MAD. 534, s. 9; T.D. 835, s. 5

¹²⁴ B.O.A.; T.D. 835, s. 29.

¹²⁵ B.O.A.; Müh. 130, s. 22

¹²⁶ B.O.A.; T.D. 835, s. 18.

¹²⁷ B.O.A.; T.D. 835, s. 5; MAD. 534, s. 9

¹²⁸ B.O.A.; MAD. 701, s. 4

26- Çebni-Kantemir Çebnisi Cemâati

Çebni Cemâati Rakka'ya ilk aşiret iskânlarının yapıldığı h. 1102 / m. 1691 tarihinde Rakka ve Colab Nehri civarlarında iskân edilen Musacalı'ya tâbi Türkmen Cemâatlerindedir.¹²⁹ Sonraki dönemlerde kethüdalarının isminden dolayı Çebni Cemâati, yaygın olarak Kantemir Çebnisi şeklinde tahrir edilmiştir. Rakka iskânından firarların yoğunlaştığı h. 1141 / m. 1728 tarihinde Çebni Cemâati de iskândan firar etmiş ve bunların önemli bir kısmı Bergama taraflarına gitmiştir. Bergama Voyvodasından bunların Rakka'ya geri götürülmesi için gereğinin yapılması istenmiştir. (h. Rebiyü'l-ahir / m. Kasım 1728)¹³⁰ Firar ederek Aydın Sancağının Bergama Kantemir Çebnisi yıllık 400 guruş hazineye gelirleri olup 120 hane idi. Bu Cemâatin hicri 1147 muharreminde (m. 1734) 338 guruş olan malları Rum ili sakini Boz-Ulus Türkmeni Mukataasına zamm olunup, Bergama Kazasına tâbi Selendi'de kışlayıp, Ahur () Dağında yaylamak üzere Baş Muhasebe defterlerine kaydolunmuştu. Bu nedenle Kantemir Çebnisi Cemâatinin Rakka'ya iskân teklifiyle rencide edilmemesi istenmiştir.¹³¹

27- Çeçeli-Kara Çeçeli Cemâati

Çeçeli Cemâati Rakka'ya ilk iskân edilen Cemâatlerden olup tahrir defterine Yeni İl hasları reayasından Rakka toprağına iskânı ferman buyrulan Cemâatler arasında kaydedilmiştir.¹³² Çeçeli Cemâati ilk iskânda kethüdaları Köse Yakup Kethüda ile beraber 94 nefer olmak üzere Belih Nehri'nin doğu yakasında Cedid denilen bölgeye iskân edilmiştir.¹³³ Diğer Cemâatler gibi Çeçeli Cemâatinden bir kısmı h. 1141 / m. 1728 tarihinde iskândan firar edip Kangırı (Çankırı) sancağında İskilip yakınlarında Çeçeli Hasanbey Oğulları'na diğer bir kısmı ise Kal'acık (Kalecik) Kazasına giderek Şehsuvarzâde Ahmed'in koyunculukları hizmetine girmişlerdi. Kangırı Müteselliminden İskilip ve Kal'acık kazalarında olan Çeçeli Cemâati mensuplarının buldukları mahallerden kaldırılıp götürerek Rakka Valisi Vezir Ahmet Paşa'ya teslim

¹²⁹ B.O.A.; İ.E.D., Nu: 1660

¹³⁰ B.O.A.; MAD. 701, s. 8, 9; Müh. 135, s. 193, 194, 245, 246.

¹³¹ B.O.A.; MAD. 701, s. 4

¹³² B.O.A.; İ.E.D., Nu: 1660; MAD. 534, s. 9; T.D. 835, s. 5

¹³³ B.O.A.; T.D. 835, s. 24, 25.

etmesi istenmiştir.¹³⁴ Ayrıca bu görevi yerine getirmesi için Süleyman adında bir mübaşir tayin olunmuştur. Mübaşir tayin edilen Süleyman, Çeçeli Cemâatinin yanına iskân teklifiyle gittiğinde onlar: “Bizler 24 miktarı ev ile Kal’acık kazasında ve iki evimiz de İskilip’te olmak üzere 35 seneden fazladır ikamet etmekteyiz. Bizler burada hala Başdeftedar el-Hac İbrahim Efendi ve Matbah-ı Amire Emimi el-Hac Halil Efendi’nin uhdelerinde olan Malikâne’ye dahiliz.” diyerek iskân teklifini reddetmişlerdir. Onların bu ifadelerinin incelemeye alınması kararlaştırılmış ve soruşturma tamamlanuncaya kadar da bir yere firar etmemeleri için ihtiyarlarından Ali ile kethüdaları olan Yakup rehin alınmıştır. Kısa bir süre sonra soruşturma tamamlanmış bunların iddialarının tamamen asılsız olduğu belirtilerek Çeçeli Cemâatinin bir ferdi bile geride kalmamak şartıyla Rakka’ya bir an evvel nakledilmeleri emredilmiştir. (Cemaziye’l-Evvel sonu 1141 / m. Ocak 1729)¹³⁵ İskândan firar ederek Kangırı Sancağında Kal’acık ve İskilip’e gelen Çeçeli Cemâati bazı kaynaklarda “Kara Çeçeli” olarak da kaydedilmiştir. Bu kaynakların birinde Çeçeli Cemâati’nin 60 hane oldukları ve bunların büyük bir kısmının firar ederek Kal’acık (Kalecik)’ta Şehsuvaroğlu ve Çeçeli Hasanoğlu yanında yerleştikleri, hatta iskânda kalanların da üçer beşer bunların yanlarına geldikleri kayıtlıdır. Bu firardan sonra iskân mahallinde 30 kadar evleri kaldığı, bazılarının ise Reyhanlı Aşiretinden Çamışlı oymağı içinde oldukları da belirtilmiştir.¹³⁶

28- Delikânlı (Delükânlı) Cemâati

Rakka’ya ilk iskânları gerçekleşen aşiretler arasında Delikânlı Cemâati de mevcuttu. Bu Cemâat, Üsttürkânlı Cemâati’ne tâbi olup, 38 nefer olmak üzere Harran Nahiyesinde Torbalı Tımar ve Kurt Tepesi köylerine iskân edilmiştir.¹³⁷

Delikânlı Cemâati’nin de ekseri h. 1140-1141 (m. 1728-1729) tarihlerinde bir kısım Cemâatlerle beraber (Milli Maran, Milli Esbiyan, Milli Bezgevrân, Zırkî, Sibkânlı, Cemaleddinli, Ali Reşanlı, Şerefyanlı, Musyanlı, Sipyanlı v.s.) iskândan firar edip Erzurum taraflarında Pasinler, Hınıs, Tekman, Narman ve Tercan dolaylarına geldiler. Burada kendi hallerinde durmayıp adam öldürme, mal gasp etme gibi suçların

¹³⁴ B.O.A.; Müh. 135, s. 190, 191.

¹³⁵ B.O.A.; Müh. 135, s. 227.

¹³⁶ B.O.A.; MAD. 701, s. 3

¹³⁷ B.O.A.; T.D. 835, s. 38

yanı sıra İran'a gidip gelen tüccar ve yolcuları da soymaya başladılar. Erzurum mütesellimi bunlar üzerine yürüyüp onları Erzurum'dan çıkarmışsa da Diyarbekir tarafına kaçan bu şakilerin ertesi sene intikam amacıyla gelebilecekleri ihtimali olduğundan bunların Rakka'ya nakledilerek eski iskân mahallerine yerleştirilmeleri emredilmiştir (Cemaziye'l-ahir 1140 / m. Şubat 1728).¹³⁸ Ancak bu emr-i şeriften birkaç ay sonra yukarıdaki Cemâatlerden içlerinde Delükânlı Cemâatinin de yer aldığı Cemaleddinli, Zirkı, Ali Reşanlı, Şerefyanlı, İzolı ve Pisyanlı Aşiretlerinin Rakka iskânından afv olunmaları için Divan-ı Hümayun tarafından emr-i şerif hazırlandığı bildirilmiştir.¹³⁹

Rakka'ya iskân edilen ve Üsttürkânlı Aşireti'ne tâbi Delükânlı Cemâati mensuplarının isim ve lakaplarının Sar İsmail, Mustafa Bayram, Murat Verdi, Kadı Şahin, Yamak Ali, Kürkçü Ömer, Köse Hüseyin vb. Türkçe isimler olduğu görülmektedir. Bu durum, Delükânlı Cemâatinin etnik bakımdan Türkmen olduklarının en güzel kanıtlarından biridir.¹⁴⁰

29- Dimlekli Cemâati (Demlikli)

Rakka Beylerbeyi Kadızâde Hüseyin Paşa'nın h. 1102 (m. 1691) den itibaren Rakka'ya iskân edilen aşiretler üzerinde yaptığı Dimlekli Cemâati de mevcuttur. Bu tahrirde Dimlekli Cemâati, Halep Türkmenleri reayasından Rakka'ya iskânı ferman buyrulan Cemâatler arasındadır.¹⁴¹ Beğdili'ye tâbi olan Dimlekli Cemâati, kethüdalrı Satılmış bin Kasım ile birlikte 136 nefer olmak üzere, Belih Nehri'nin doğu yakasında Hammam denilen mevkiye iskân edilmişlerdir.¹⁴² Dimlekli Cemâatinden bazıları Badılı, Modanlı, Kucur Afşarı, Bozkoyunlu, Musacalı, Günce, Kazlı v.s. Cemâatlerine mensup olan kişilerle iskândan firar edip Diyarbekir taraflarına gitmiş ve burada ikamet etmeye başlamışlardı. Rakka'da kalan diğer iskân evlerine de bu firarların sirayet etmemesi için bu Cemâatler derhal buldukları yerlerden kaldırılarak Rakka'ya geri götürülmelerine dair Diyarbekir ve Rakka Valilerine hitaben h. 1134 (m. 1722 başları)¹⁴³

¹³⁸ B.O.A.; Müh. 134, s. 324

¹³⁹ B.O.A.; Müh. 135, s. 69

¹⁴⁰ B.O.A.; T.D. 835, s. 38, 39.

¹⁴¹ B.O.A.; MAD. 534, s. 8, 9; T.D. 835, s. 4

¹⁴² B.O.A.; T.D. 835, s. 20

¹⁴³ B.O.A.; Müh. 130, s. 264.

Rakka'da iskân edilen aşiretlerinin birçoğunun firar ettiği 1141 (m. 1728) tarihinde Dimlekli Cemâati de firar ederek Çorum ve Kırşehir dolaylarına gitmiş gene Rakka firarisi Harbendeli Cemâatiyle beraber Mamalı Boy beyisi Kantemir'e iltica etmişlerdir. İskândan kaçan bu aşiretlerin buldukları yerlerden kaldırılıp Rakka'ya nakledilmeleri için Çorum ve Kırşehir Sancakbeylerine Mamalı aşiret reisine hitaben h. 1141 rebiyü'l-ahirinde (Kasım 1728) emr-i şerif yazılmıştır.¹⁴⁴

30- Döğer (Döğerli) Cemâati

Rakka'ya iskân edilen aşiretlere dair yapılan ilk tahrirde Döğer Cemâatinin de ismi geçmektedir. Bu Cemâat tahrir defterine Halep Türkmenleri reayasından Rakka'ya iskânı ferman buyrulan Cemâatler arasında sayılmıştır.¹⁴⁵ Döğerli Cemâati, Kara Kocalı Cemâatiyle birlikte 42 nefer olmak üzere Belih Nehri'nin batı yakasında Tel Semen denilen mevkide iskân edilmiştir.¹⁴⁶ Bu iskân edilen Döğer Cemâatinin kethüdası Ali bin Seyf olup, bu tahrirde Döğer Seyf olarak adlandırılan Döğer Cemâatidir. Döğer Mirza olarak kaydedilen diğer Döğerli Cemâatinin hane sayısı belli olmamakla beraber¹⁴⁷ h. 1140 (m. 1728-1729) tarihlerinde iskâna tâbi olan Döğer Cemâati 151 hanedir. Bu tarihte Rakka valisi Süleyman Paşa zamanında iskândan firar etmiş ve iskânda hiçbir evleri kalmamıştır. Sivas taraflarına firar eden bu Cemâate görevliler iskân teklifiyle gidince, "bizler Alacahan'a muhafazacı yazıldık" diyerek iskâna gitmeyi reddetmişlerdir. Ancak bunların Alacahan'a muhafazacı olmadıkları ve kendileri Beğdili Türkmeni eşkiyasından olduklarından eğer burada kalırlarsa Beğdile tâbi diğer Cemâatlerin de firar edip bunların yanlarına gelecekleri belirtilerek, Döğer Cemâatinin bir an önce Rakka'ya iskâna götürülmesi istenmiştir.¹⁴⁸

İskândan firar eden Döğer Aşiretine mensup bazı kişiler ise Yeni İl Türkmeni Cemâatlerinden başta Pehlivanlı Cemâati olmak üzere Akçakoyunlu, Çiğdemli, Bahrili, Pörnek v.s. Cemâatlerine sığınmışlardı. Firar eden Döğerli Cemâatinin, Döğer Mirza ve Rüstem Kethüda'ya tâbi Rakka iskânına dahil Halep Türkmeni reayasından oldukları belirtilerek gerek Pehlivanlı ve gerekse diğer Cemâatler içine sığınan Döğer'e mensup

¹⁴⁴ B.O.A.; Müh. 135, s. 192, 193, 280.

¹⁴⁵ B.O.A.; MAD. 534, s. 8, 9; T.D. 835, s. 4

¹⁴⁶ B.O.A.; T.D. 835, s. 17.

¹⁴⁷ B.O.A.; MAD. 534, s.8, 9; T.D. 835, s. 4.

¹⁴⁸ B.O.A.; MAD. 701, s. 3

bu kişilerin bir an önce Rakka'ya nakl ve iskân edilmelerine dair emr-i şerifler yazılmıştır. (h. 1141 / m. 1729)¹⁴⁹

31- Günce Cemâati

Rakka'ya aşiretler h. 1102 / m. 1690-1691 tarihinden itibaren iskân edilmeye başlanmıştır. Günce Cemâati de Rakka'ya ilk iskân edilen Türkmen Cemâatleri arasında olup, bu Cemâatin Rakka ve Colab Nehri civarında iskân edilmesine dair Rakka Beylerbeyi Kadızâde Hüseyin Paşa'ya hitâben emr-i şerif yazılmıştır.¹⁵⁰ Günce Cemâati gene Rakka iskânına tâbi Badılı, Modanlı, Kuçur Afşarı, Dimlekli, Bozkoyunlu, Musacalı ve Kazlı aşiretleriyle beraber iskândan firar edip Diyarbekir taraflarına gitmişlerdi. Bu Cemâatlerin tekrar Rakka'ya getirilmesine dair Rakka ve Diyarbekir valilerine hitaben h. 1134 rebiyü'l-evvelinde (Ocak 1722) emr-i şerif yazılmıştır.¹⁵¹

32- Güneş Cemâati

Rakka'ya ilk iskân edilen aşiretlerden olup, Yeni İl hasları reayasından Rakka toprağına iskânı ferman buyrulan Cemâatlerdendir.¹⁵² Güneş Cemâati, Arap Eşkîyası istilasından zarar gören ve harabe haline gelen Rakka'da Sarıkamış Köyü'ne 36 nefer olarak iskân edilmiştir.¹⁵³

33- Hacı Fakîhli (Hacı Fakılı) Cemâati

Musacalı Cemâatine tâbi olarak Rakka'ya iskân edilen Hacı Fakılı Cemâati gene Musacalı Cemâatleriyle beraber Ankara ve Kırşehir taraflarına firar etmişlerdir. Musacalı Cemâatinden Hüseyin kethüda içlerinde Hacı Fakılı'nın da yer aldığı dağınık vaziyetteki kendisine tâbi Cemâatleri toplayarak Haymana ve Turgut kazalarıyla Emir Dağında ikamet etmeye başladı. Haymana ve Turgut kazalarında sakin olan Hacı Fakılı Cemâati burada kendi halinde durmayıp halka zarar vermeye başladı. Hem bunların şekâvetlerinin halk üzerinden uzaklaştırılması ve hem de bu firarın diğer iskân

¹⁴⁹ B.O.A.; Müh. 135, s. 191, 192, 297; Müh. 136, s. 36.

¹⁵⁰ B.O.A.; İ.E.D., Nu: 1660.

¹⁵¹ B.O.A.; Müh. 130, s. 264.

¹⁵² B.O.A.; MAD. 534, s. 9; T.D. 835, s. 5

¹⁵³ B.O.A.; T.D. 835, s. 28.

Cemâatlerine sirayet etmemesi için Ankara Müteselliminden bu husus için tayin olunan mübaşirle bu Cemâatleri yerlerinden kaldırıp bir an önce Rakka'ya nakletmesi istendi. (Rebiyü'l-ahir 1141 / Kasım 1728)¹⁵⁴

34- Hacı Kırılı Cemâati

Hacı Kırılı Cemâati Badılı Ekrâtı'na tâbi olarak Badılı ve ona tâbi Cemâatlerle Rakka'ya ilk iskân edilen aşiretlere dendir. Hacı Kırılı Cemâati Harran ve Harran'ın köylerine iskân edilmiştir. Harran Kalesi'nin Rakka'ya açılan kapısından Halep Kapısına varıncaya ve her iki kapıdan da Colap Nehri'ne gidinceye kadar olan mevzi ile Harran'ın Tel-Ganem (diğer adı Keyran), Kaydu () ve Serinceli köylerine toplam 89 nefer olmak üzere iskân edilmişlerdir.¹⁵⁵ Hacı Kırılı Cemâati tâbi olduğu Badılı Cemâatleriyle firar ederek Erzurum, Kars ve Çıldır Eyaletlerine gitmişlerdir. Burada kendi hallerinde durmayan bu Cemâatler şekâvetleriyle bölge halkına zarar verince hepsinin yerlerinden kaldırılıp, bir ferdi bile geri kalmamak şartıyla Rakka'ya naklolunmaları için hicri 1142 Recebinde (Şubat 1730) Çıldır ve Kars Beylerbeyi ile Erzurum mütesellimine emr-i şerif yazılmıştır.¹⁵⁶

Badılı Ekrâtına tâbi olarak tahrir defterine kaydedilen Hacı Kırılı Cemâati mensuplarından olan kişilerin hep Türkçe isimler kullanmaları ayrıca bu Cemâatin bizzat kendi ismi etnik olarak Türkmen Cemâati olduğunun en önemli göstergesidir. Bu Cemâate mensup şahısların tahrirlerde kayıtlı isim ve lakaplarından bazıları şunlardır: Koca Zülfikâr, Saruhan Hızır, Bayezid Ebubekir, Yedigâr, Bektaş Aşur, Kel Mustafa, Satılmış Firuz, İlhan Budak, Polat Murat, Hızır Bayram, Kurt, Arslan, Sarı Süleyman, Kör Hüseyin Selim vb.¹⁵⁷

35- Harbendeli Cemâati

Rakka'ya ilk iskân edilen aşiretlerin Kadızâde Hüseyin Paşa tarafından yapılan tahririnde, Keskin ilinde sakin Boz Ulus Türkmenından Rakka'ya iskânı ferman

¹⁵⁴ B.O.A.; Müh. 135, s. 193, 194, 245, 246; MAD. 701, s. 8.

¹⁵⁵ B.O.A.; T.D. 835, s. 40.

¹⁵⁶ B.O.A.; Müh. 136, s. 37.

¹⁵⁷ B.O.A.; T.D. 835, s. 40, 41.

buyrulan Cemâatler arasında deftere kayıtlıdır.¹⁵⁸ Harbendeli Cemâatinin bir kısmı h. 1120 / m. 1708 tarihinde iskândan firar etmişse de bunların birçoğu Rakka Valisi Yusuf Paşa tarafından geri getirilmiştir. Ancak bu sırada “firar edenler gittikleri yerlere Malikâne kaydolanmışlar” şeklinde bir söylenti yayılmış ve iskândakiler üçer beşer firar etmişlerdir. Harbendeli Cemâati 60 Hane olup, firarlardan sonra mahallinde 20 kadar evleri kalmıştır. Harbendeli Cemâatinden firar edenlerin birçoğu Bozok'ta Salarlı, Mamalı ve Pehlivanlı Cemâatleri içlerinde gizleniyorlardı.¹⁵⁹ Özellikle Mamalı Boy Beyi Kantemir'in yanında olan Harbendeli Cemâati diğer Rakka firarisi Cemâatlerle beraber şekâvet yaparak halka zarar vermeye başlamışlardı. Bunun üzerine h. 1141 / m. 1728 tarihinde bu Cemâatlerin Rakka'ya geri getirilmesi için defalarca emr-i şerifler yollanmış fakat istenilen sonuçlar alınamamıştı. Bir ara h. 1149 / m. 1736 tarihinde Rakka Mukataatından diğer birçok firari Cemâatle beraber çıkarılmışlarsa da “iskân nizamı bozuluyor” gerekçesiyle bundan vazgeçilmiş ve bununla ilgili kayıtlar iptal olunmuştur.¹⁶⁰ Hicri 1160 (m. 1747) tarihinde Harbendeli Cemâatinin bir miktarı Erzurum, Kars ve Çıldır taraflarına gidip orada ikamet etmeye başlamışlardır. Gerek Harbendeli Cemâatinin ve gerekse bu bölgelerde bulunan diğer firari Cemâatlerin (Dilanlı, Kekili, Dumanlı, Kemerli, Tokluca, Hasenan, Şakakî, Bazukî, Badılı v.s.) Rakka'ya nakilleri için Erzurum, Kars ve Çıldır Valilerine emr-i şerif gönderilmiştir.¹⁶¹

36- Hasenanlı Cemâati

Milli Ekrâtından Rakka'ya iskân olunan Cemâatlerdendir. Milli'ye tâbi diğer Cemâatlerle beraber iskândan firar edenler Diyarbekir ve oradan da Erzurum taraflarına gitmişlerdir. Hasenanlı Cemâati diğer Milli Ekrâtı eşkıyası ile Pasinler, Kığı, Hınus, Tekman ve Malazgirt kazalarında şekâvete başlamış bunun üzerine Diyarbekir, Erzurum ve Rakka yöneticilerine suçluların cezalandırılarak hapsedilmesi diğerlerinin ise iskân mahallerine götürülmesi talimatı verilmiştir.¹⁶² Diyarbekir ve Erzurum eyaletleri dahilinde dağınık bir vaziyette olan Hasenanlı ve diğer Milli Ekrâtı Cemâatlerinin Rakka'ya getirilmesi görevi Diyarbekir Valisi Ali Paşa ile Mardin Voyvodasına verilmiş ancak Ali Paşa'nın Şark seferiyle görevlendirilmesi üzerine bu vazife

¹⁵⁸ B.O.A.; MAD. 534, s. 9; T.D. 835, s. 5

¹⁵⁹ B.O.A.; MAD. 701, s. 4

¹⁶⁰ B.O.A.; Müh. 135, s. 192, 193; Müh. 142, s. 114.

¹⁶¹ B.O.A.; Müh. 153, s. 79, 80.

¹⁶² B.O.A.; Müh. 134, s. 375, 376.

Diyarbakir mütesellimine devredilmiştir.¹⁶³ Ancak iskâna davet olunan Hasenanlı, Bamran, Dudikân, Ömerikân Aşiretleri emre karşı gelip iskânı reddetmişler yaylak olarak kullandıkları Erzurum dağlarından, kışlakları Ergâni kazasına gelmişlerdir. Gerek tüccar ve yolcuların ve gerekse Ergani ve Erzurum kurrularındaki halkın mallarını gasp edip yağmalamışlardı. Bu defa da Rakka valisi Vezir Ahmet Paşa Hasenanlı ve diğer Milli Ekrâtını iskân mahalline getirmekle görevlendirilmişti. (h. 1147 / m. 1734)¹⁶⁴ Bu dönemde iskâna tâbi tutulan Hasenanlı Cemâati 400 hane idi. Bir ara Hasenanlı Cemâati Milli'den çıkarılıp, Rakka iskânından affedilmiş, ancak Milli Ekrâtı'ndan diğerlerinin ihtilaline sebep olur diye bundan vazgeçilmiştir.¹⁶⁵

Bu Cemâat, her ne kadar Milli Ekrâtına tâbi bir Cemâat olarak kaydedilmişse de bu Cemâat mensuplarının defterlerde kayıtlı isim ve lakapları Hasenanlı Cemâatinin etnik bakımdan Türkmen olduğunun göstergesidir.

37- Herdi Cemâati

Herdi Cemâati Keban Madeni yakınlarında ikamet eden bir Cemâattir. Bu Cemâatinin yerli reayası olarak adlandırılan kısmı iskândan hariç tutulup, 274 neferi Harran Nahiyesinde iskâna tâbi tutulmuştur. Bunlar iskân ettirilmek üzere Harran'a götürülürken Rakka Valisi Yusuf Paşa'nın kol kethüdası "Rakka'da sizi iskân edecek münasip yer kalmamıştır" diye haber getirince bunlar tekrar Herdi isimli yurtlarına geri dönmüşlerdir.¹⁶⁶ Ancak bunların Malatya sancağında şekâvet yapmaya başlamaları onların Rakka'ya iskânlarını yeniden gündeme getirmiştir. Bu Cemâat Diyarbakir Valisi Çeneci Abdullah Paşa zamanında hukuk dışı hiçbir eylemde bulunmayacaklarına dair söz verince nakilleri bir kez daha durdurulmuştu. Fakat bu sırada Herdi Cemâatinden Hacı Mehmet adındaki kişi aşiret mensuplarını da arkasına alarak "Serdengeçti Ağalığı" iddiasıyla ortaya çıkmış şekâvete ve mezâlime başlamış, 18 masum insanı yakarak katletmiştir. Bunun üzerine Keban Madeni Emni el-Hasan Bölükbaşını Herdi eşkiyası üzerine gönderince, onlar kaçarak Fırat Nehri'ni geçip Erguvan Nahiyesine gitmişler burada Kuzucuk Köyünde halka zulmetmişlerdir. Keban Madeni Emininden suçluların

¹⁶³ B.O.A.; Müh. 136, s. 137.

¹⁶⁴ B.O.A.; Müh. 140, s. 247, 249

¹⁶⁵ B.O.A.; MAD. 701, s. 6.

¹⁶⁶ B.O.A.; Müh. 130, s. 105

cezalandırılması ve Herdi Cemâatini iskân etmesi için götürülüp Rakka Valisi'ne teslim etmesi istenmiştir.¹⁶⁷

38- İlbeğli-Maraş İlbeğlisi Cemâati

Rakka'da Harran Nahiyesinde iskân edilen İlbeğli taifesi iskândan firar ederek Maraş taraflarına gitmişti. Rakka iskânından olan İlbeğli'nin Maraş'ta olması diğer Cemâatlerin ihtilaline sebep olduğu gibi, yıllık vergileri tahsil edilemediğinden hazinenin gelir kaybına da yol açmıştır. Bu sebeple Rakka ve Maraş mütesellimlerinden bu Cemâatin iskânlarına geri getirilmesi istenmiştir. (Rebiyü'l-evvel 1138 / Kasım 1725)¹⁶⁸ Maraş'taki İlbeğli Cemâati çoğu zaman kayıtlara "Maraş İlbeğlisi" olarak geçirilmeye başlanmıştır. Maraş İlbeğlisi'nin birçoğu Maraş'ta bir kısmı ise Ayıntap taraflarında ahaliye zarar verdiklerinden ve bunun önüne geçilemediğinden Rakka iskânından affedilip Halep'e iskânına karar verilmiştir. İlbeğli Cemâatinin 5000 gurusluk malları Rakka Mukataasından çıkarılıp Halep muhassıllığı'na zam ve ilhak olunmuştur. Maraş İlbeğlisi Halep'in doğusunda Fırat Nehri'nin Şamiyye tarafında Rakka ile Halep arasındaki Menbic'e nakl ve iskân olunmuştur. İlbeğli Cemâati bölgeyi Mevâli Urbanı eşkiyasından koruyacak, buraları Rakka iskânı firarilerine kapatacaktı. Kısa bir süre burada ikamet eden İlbeğli Cemâati, h. 1140 / m. 1727 senesindeki Çekirge istilasında büyük zarar görmüş, bu sıkıntının da etkisiyle bir kez daha Maraş'a firar etmişlerdir. Maraş İlbeğlisi'nin geri getirilerek tekrar Rakka'ya iskân edilip mallarının da Halep muhassıllığından Rakka mukataasına devir ve ilhakına karar verilmiştir. (Rebiyü'l-evvel 1141 / Ekim 1728)¹⁶⁹ Maraş İlbeğlisi'nin tekrar Rakka'ya iskân edilmesi kararından yaklaşık üç ay sonra vazgeçilmiş, Maraş'tan getirilecek Cemâatin gene Menbic'e iskân edilmesi istenmiştir. Gerekçe olarak ise, İlbeğli'nin Rakka'ya iskân edilmesi durumunda bunların yerine iskân olunacak münasip bir Cemâatin bulunmaması gösterilmiştir. Yalnız mallarının Halep Muhasıllığında mı yoksa Rakka mukataasında mı kalacağı sorunu çözülmemiş ve bu konuda Rakka Valisi'nin fikri sorulmuştur. (Recep 1141 / Şubat 1729)¹⁷⁰ Merkezi hükümetin bu kararsızlığı h. 1149 / m. 1736 tarihine kadar devam etmiş ve bu tarihe kadar Maraş İlbeğlisi, özellikle

¹⁶⁷ B.O.A.; Müh. 130, s. 105; Müh. 162, s. 366

¹⁶⁸ B.O.A.; Müh. 133, s. 26.

¹⁶⁹ B.O.A.; MAD. 10179, s. 28; Müh. 135, s. 196, 197.

¹⁷⁰ B.O.A.; Müh. 135, s. 268, 269.

de malları (yıllık vergileri), Halep-Rakka arasında gidip gelmiştir. En sonunda Maraş İlbeğlisi Cemâati'nin Menbiç'ten kaldırılıp, Rakka'da Harran Nahiyesinde iskânlarına ve bu Cemâatin beş bin guruşluk mallarının bin guruşluk zam da yapılarak (altı bin guruş olarak) Rakka mukataasına ilhakına karar verilmiştir.¹⁷¹

39- İmamkulu Uşakları Cemâati

Üsküdar'da medfun Valde Sultan Evkafından olan Yeni İl ve Halep Türkmenleri Cemâatindendir. Bu bölgede rahat durmayıp şekâvet yaparak halka zarar vermelerinden dolayı, Bahrili Afşarı ile beraber Rakka'ya iskânlarına karar verilmiştir. Böylelikle Bahrili Afşarı ve İmamkulu Uşakları'nın senelik bin dokuz yüz otuz sekiz buçuk malları da Rakka Mukataasına zam olundu. (24 Zilhicce 1151 / 4 Nisan 1739)¹⁷² Ancak bu Cemâatlerin iskânlarının h. 1180 / m. 1766 tarihinde bile gerçekleştirilemediğini bu hususta gönderilen emr-i şeriflerden anlamaktayız.¹⁷³

40- İnallı Cemâati

Ankara Sancağında Tabanlı (diğer adı Boz-Ulus) Türkmenına tâbi olan bir Cemâattir. İnallı Cemâati Mande-i Boz-Ulus Türkmenundan Rakka Eyaletinde Belih Nehri kenarında iskânı ferman buyrulan aşiretler arasında, ilk iskâna tâbi tutulan Cemâatlere dendir. Bu bölgede şekâvete başlayınca gene Ankara bölgesinde olan Pehlüvanlı Aşiret reisi bu husus için görevlendirilmiş ve İnallı Cemâati şakilerinin Rakka'ya iskân edilmesi için bu Cemâatin yerlerinden kaldırılıp Rakka'ya nakilleri istenmiştir. Bunun üzerine İnallı Cemâati firar ederek Cerid Türkmeni içlerine kaçarak burada da rahat durmamış hırsızlık, mal gasp etme ve yağmalama suçlarını işlemişlerdir. Rakka ve Ankara Mütessesimleri ile Pehlüvanlı Aşiret reisine hitaben yazılan emr-i şeriflerle İnallı Cemâatinin bir an önce Rakka'ya nakil ve iskânları emredilmiştir. Bir ara kendi hallerinde durmak şartıyla iskândan affedilmişse de kısa bir süre sonra iskân için tekrar emr-i şerif yazılmıştır. (Şaban 1157 / Ağustos 1744)¹⁷⁴

¹⁷¹ B.O.A.; MAD. 10179, s. 28; Müh. 142, s. 118, 124, 184, 185.

¹⁷² B.O.A.; C.D. Nu: 1954

¹⁷³ B.O.A.; Müh. 152, s. 65; Müh. 163, s. 278, 279.

¹⁷⁴ B.O.A.; MAD. 534, s. 9; T.D. 835, s. 5; Müh. 150, s. 314, 382.

41- İncili Cemâati

Musacalı Cemâatine tâbi olarak bu Cemâatle birlikte Rakka'ya iskân edilmiştir. İskândan sonra gene birçoğu Musacalı'ya tâbi Cemâatlerle beraber firar etmiştir. Musacalı Aşiret reisi Hüseyin Kethüda kendisine tâbi aşiretleri toplayıp Haymana, Turgutlu kazaları ve Emirdağ dolaylarında ikamet etmeye başlamıştır. İçlerinde İncili Cemâatinin de yer aldığı bu aşiretlerin firarlarının iskândaki diğer Cemâatlere sirâyet etmemesi için bunların buldukları yerlerden kaldırılıp, Rakka'ya geri getirilmeleri yönünde emr-i şerifler sadır olmuştur. (1729 m. / 1141 h.)¹⁷⁵

42- İrişvanlı (Rişvanlı) Cemâati

Badılı Ekrâtı Aşiretinden Rakka'ya iskânı ferman buyrulan Cemâatlerdendir. Badılı Ekrâtı ile beraber Ergani nahiyesinde sakin olup Ankara ve Kangırı (Çankırı) sancaklarında kışlayan bu aşiret gene Badılı Ekrâtına tâbi olarak Harran Nahiyesinde iskân edilmiştir. Harran Kalesinin Ruha'ya açılan kapısından Arslan Taş arasındaki mevziye ve Harran'ın Tel-Nasır, Şah Veli Torucu, Eski Harran, Kesne Tepesi, Menâği, Ağıl, Keberli, Deynek köylerine toplam 136 nefer olmak üzere iskân edilmişlerdir.¹⁷⁶ İskân mahallinden gene Badılı'ya tâbi diğer Cemâatlerle firar ederek Erzurum, Kars ve Çıldır taraflarına gittiler. Bu bölgelerde şekâvete girişen ve halka zarar vermeye başlayan bu Cemâatin bir an önce Rakka'ya geri getirilmesi için Çıldır ve Kars Beylerbeyi ile Erzurum Mütesellimine 1730 Şubatında (hicri 1142 Recep) emr-i şerif gönderilmiştir.¹⁷⁷

Rişvanlı Cemâati, Badılı Ekrâtına tâbi olarak tahrir defterine kaydedilmişse de bu Cemâat mensubu kişilerin isim ve lakaplarını araştırdığımızda bunların Türkçe adlar olduğu gördük. Başta Kethüda Abdal Bey olmak üzere diğerleri Küçük Hüseyin, Osman Şahin, Murat Yusuf, Kiçi Hüseyin, Arslan Hüseyin, Deli Ramazan, Hacı Şahin, Bayram Kubat, İlhan Kasım, Dilaver Osman, Abdal Derviş gibi hep Türkçe isim ve lakapları kullanmışlardır.¹⁷⁸

¹⁷⁵ B.O.A.; MAD. 701, s. 8; Müh. 135, s. 193, 194, 2s45, 306, 307.

¹⁷⁶ B.O.A.; T.D. 835, s. 38, 40

¹⁷⁷ B.O.A.; Müh. 136, s. 37; Müh. 153, s. 79, 80.

¹⁷⁸ B.O.A.; T.D. 835, s. 38, 39.

43- İzolü Cemâati (İzollu)

Malatya sancağında sakin bir Cemâat olup, İzolü Ekrâtından bazı kişilerin şekâvetleri üzerine Rakka'ya iskânları gündeme gelmiştir. İzolü Ekrâtından Kadızâde Mehmet adındaki şaki ve yandaşlarının bir an önce ele geçirilip Rakka'ya iskânlarına dair Maraş ve Rakka'ya mutasarrıf Vezir Ali Paşa'ya emr-i şerif gönderilmiştir. (h. 1133 / m. 1721)¹⁷⁹ Hicri 1140 (m. 1728) tarihinde Rakka iskânından birçok aşiretle beraber firar edip Erzurum taraflarına gitmiştir. Burada diğer firari Cemâatlerle beraber tüccarların, yolcuların ve ahalinin mal ve eşyalarını gasp edip yağmalama suçlarını işlemiştir. Bu Cemâatlerin Rakka'ya geri döndürülmesi ile ilgili emr-i şeriflerde İzolü Ekrâtının aslında Rakka iskânından olmadığı belirtilmiş ve hicri 1140 senesi sonunda (Haziran 1728) iskândan afv edildiğine dair emr-i şerif gönderilmiştir.¹⁸⁰ Şekâvetleriyle halkın şikayetçi olduğu İzolü Aşireti bu afvdan sonra kendi halinde yaşamaya çalışmış, fakat bu defa da onlar Milli Ekrâtı Eşkiyasının saldırı ve tecavüzlerine maruz kalmıştır. Yaklaşık 10 bin koyunları, 35 bin gurus paraları ile diğer mal ve eşyalarını gasp eden Milli Ekrâtını şikayet etmeleri üzerine, devlet suçlulara gereken cezanın verilmesi, zararın eşkiyadan tazmini yönünde emr-i şerif göndermiştir. (h. 1141 / Ocak 1729)¹⁸¹

44- Kabağılı Tokuzu

Bu Cemâat Rakka'ya ilk iskânı emredilen Cemâatlerdendir. Rakka'ya iskân edilen aşiretlere dair yapılan tahrirde, Yeni-İl Hasları reayasından Rakka toprağına iskânı ferman buyrulan Cemâatler arasında gösterilmiştir.¹⁸² Kabağılı Tokuzu Rakka Eyaletinde Belih Nehri'nin doğu yakasında Şınne denilen mevkiye kethüdaları Hacı İvaz'la beraber 39 nefer iskân olunmuştur.¹⁸³ İskâna tâbi Kabağılı Tokuzu'nun tamamı 151 hane olup bunların bir miktarı h. 1126 / m. 1714 tarihinde, geri kalan yüz kadar evleri ise Rakka Valisi Süleyman Paşa zamanında hepten firar etmiştir. Bunların bir kısmı Vezir Rakka Valisi Ahmet Paşa tarafından geri getirilip Birecik Nahiyesinde

¹⁷⁹ B.O.A.; Müh. 130, s. 133.

¹⁸⁰ B.O.A.; Müh. 134, s. 324; Müh. 135, s. 69.

¹⁸¹ B.O.A.; Müh. 135, s. 241.

¹⁸² B.O.A.; MAD. 534, s. 9; T.D. 835, s. 5.

¹⁸³ B.O.A.; T.D. 835, s. 7.

iskân edilmişse de bunlar da Antakya yakınlarında Gâvur Dağı tarafına firar etmişlerdir.¹⁸⁴

45- Kabaş Cemâati (Kubaş)

Kabaş Cemâati de Rakka'ya ilk iskân olunan aşiretlere aittir. Rakka'ya iskân edilen aşiretlerin tahririnde Halep Türkmenleri reayasından iskânı ferman buyrulan Cemâatler arasında kaydedilmiştir.¹⁸⁵ Kabaş Cemâati, Tatalı, Acurlı, Günce, Kazlı, Çebni, Çeçeli, Elci ve Kılıçlı Cemâatleriyle beraber Rakka'da Belih Nehri ve Colab Nehri civarlarında iskân edilmişlerdir.¹⁸⁶

46- Kadirli Cemâati

Kadirli Cemâati ilk iskân edilen aşiretlerden olup Halep Türkmenleri reayasından Rakka'ya iskânı ferman buyrulan Cemâatlere aittir.¹⁸⁷ Halep Türkmenleri reayasından olup Beğdili'ye tâbi olan Kadirli Cemâati 36 nefer ile Belih Nehri'nin Batı yakasında el-As denilen bölgede iskân edilmiştir.¹⁸⁸ Kadirli Cemâati iskândaki diğer birçok Cemâat gibi Rakka Valisi Süleyman Paşa zamanında firar ederek Sivas ve Karaman taraflarına gitmişlerdi. Kadirli Cemâati ile birlikte kaçtıkları Barak, Beğmişli, Kara Şeyhli, Kazlı, Arablı, Şark Çağıranlı v.s. Cemâatlerinin buldukları yerlerden kaldırılıp Rakka'ya geri getirilmelerine dair emr-i şerifler gönderilmiştir. (1728 m. / 1141 h.)¹⁸⁹

47- Kara Kocalı Cemâati

Yeni İl hasları reayasından Rakka toprağına iskânı ferman buyrulan Cemâatlere aittir.¹⁹⁰ Kara Kocalı Cemâati Döğeri Cemâati ile beraber 42 nefer olmak üzere Belih Nehri'nin batı yakasında Tel-Semen denilen bölgede iskân edilmiştir.¹⁹¹

¹⁸⁴ B.O.A.; MAD. 534, s. 3.

¹⁸⁵ B.O.A.; MAD. 534, s. 8; T.D. 835, s. 5.

¹⁸⁶ B.O.A.; C.D. Nu: 1660

¹⁸⁷ B.O.A.; MAD. 534, s. 8; T.D. 835, s. 4

¹⁸⁸ B.O.A.; T.D. 835, s. 18.

¹⁸⁹ B.O.A.; Müh. 135, s. 194, 195.

¹⁹⁰ B.O.A.; MAD. 534, s. 9; T.D. 835, s. 5

¹⁹¹ B.O.A.; T.D. 835, s. 17.

Beğdili Taifesi'ne tâbi olan Kara Kocalı Cemâati hicri 1140 (m. 1728) tarihinde firar ederek Sivas ve Alacahan dolaylarına geldiler. Bunlar iskâna dönmek için "Bizler Kangal Camii evkafındanız ve Alacahan'a Muhafazacı tayin olunduk" diyorlardı. Kara Kocalı Cemâati'nin iskâna tâbi 35 hanesinden bir kısmı Alacahan'da firarda olup, diğer kısmı iskân mahallindedir. Kara Kocalı Cemâati haramzade ve hırsız bir Cemâat olarak kaydedilmiş bir an evvel geri getirilmezse o bölgenin de huzurunu bozacağı söylenmiştir.¹⁹²

48- Kara Şeyhli Cemâati

Türkmen-ı Halep reayasından Rakka'ya iskânı ferman buyrulan Cemâatlerdendir.¹⁹³ Kara Şeyhli Cemâati Belih Nehri'nin Batı yakasında Arasık, Ebu Şakka ve Ebu Rakka mevzilerinde 153 nefer olarak iskân edildiler.¹⁹⁴ Kara Şeyhli Cemâatinin önemli bir kısmı h. 1140 / m. 1728 tarihinde Süleyman Paşa zamanında iskândan firar etmişlerse de bunların tamamı 1141 cemaziye'l-evveli başlangıcında iskân mahallerine geri getirilmişlerdir.¹⁹⁵

49- Kazlı Cemâati

Rakka'ya aşiret iskânlarının başladığı hicri 1102 (m. 1691-1692) tarihli bir emr-i şerifle Belih ve Colap Nehirleri dolaylarında Tatalı, Acurlı, Günce, Çepni, Çeçeli, Elçi ve Kılıçlı Cemâatleriyle beraber Kazlı Cemâatinin de iskânları emredilmiştir.¹⁹⁶ Kazlı Cemâatinden 48 nefer Belih Nehri'nin Batı yakasında Halisad ve Dahbe denilen mevzilerde iskân edilmiştir.¹⁹⁷ Kazlı Cemâati, iskândaki Badılı, Modanlı, Kucur Afşarı, Dimlekli, Hamadi, Bozkoyunlu, Musacalı ve Günce Cemâatlerine mensup bazı kişilerle firar edip Diyarbekir'e gitmişti. Bunların firarda olması iskânda kalan diğer Cemâatleri olumsuz etkileyeceği gibi hazinenin de gelir kaybına uğramasına yol açıyordu. Bu gerekçeyle bu Cemâatlerin buldukları yerlerden bir an evvel kaldırılıp Rakka'ya nakillerine dair hicri 1134 rebiyü'l-evvelinde Rakka ve Diyarbekir valilerine emr-i şerif

¹⁹² B.O.A.; MAD. 701, s. 3; Müh. 136, s. 36

¹⁹³ B.O.A.; MAD. 534, s.8, 9; T. D. 835, s. 4; Müh. 102, s. 73, 74.

¹⁹⁴ B.O.A.; T.D. 835, s. 15, 16.

¹⁹⁵ B.O.A.; MAD. 701, s. 6

¹⁹⁶ B.O.A.; İ.E.D. Nu: 1660.

¹⁹⁷ B.O.A.; T.D. 835, s. 18.

gönderilmiştir. İskâna döndürüldükten sonra Rakka'da birçok Cemâatle beraber Rakka valisi Süleyman Paşa zamanında bu defa Sivas ve Karaman dolaylarına firar etmiştir. Burada kendi halinde durmayan Kazlı Cemâati firarileri, diğer cemmat firarileriyle beraber şekâvete başlamış ve bu Cemâatlerin iskân mahalline döndürülmeleri için buldukları yerlerin yöneticilerine talimatlar verilmiştir. (1729 m. / 1141 h. başları)¹⁹⁸

50- Kılıçlı Cemâati

Rakka'ya ilk iskân edilen Cemâatler arasında Kılıçlı Cemâatinin de ismi geçmektedir. Bir kısım Kılıçlı Ekrâtı mensubu, Belih Nehri ve Colab Nehri dolaylarında iskân olunmak için Rakka'ya naklolunmuştur.¹⁹⁹ Ancak bu Cemâatin asıl iskân edildiği yer Elbistan'da Ahsendere denilen yer olmuştur. Fakat buraya yerleştirildikten sonra Elbistan'da asayiş bozup halkına da zararlı olmaya başlayınca defalarca bazan Kıbrıs Adasına, bazan da Hama'ya sürgün edilmelerine dair emr-i şerifler gönderilmiştir. Sürgün işlemleri başlayıp Cemâatin tasnifi yapılıncaya işin ciddiyetini gören Kılıçlı Cemâati ileri gelenleri bundan sonra kendi hallerinde duracaklarını, hiç kimseye zarar vermeyeceklerini yakarınca sürgünden afv olunmuşlardı. Sürgünden afv edilen Kılıçlı Ekrâtı'nın hicri 1117 (m. 1705) tarihinde Rakka'da münasip bir bölgeye iskân edilmeleri istenmiştir. Ahsendere'de iken vermeye yükümlü oldukları vergiler Halep Muhassıllığı tarafından tahsil ediliyordu. Bundan sonra malları Halep Muhassıllığından Rakka mukataasına nakl ve iltihak olunacaktı. Ancak Kılıçlı Ekrâtı Rakka'da durmayıp Kilis'te ikamet etmiş ve gene Elbistan havalisinde eşkıyalığa başlamıştı. Bunların şekâvetinden Ayıntap (Antep) ve Kilis halkının kurtarılması, Kılıçlı Ekrâtı eşkıyasının elebaşlarının cezalandırılması geriye kalanların ise Rakka'daki iskân yerlerine döndürülmesi için Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa'ya hitaben 1124 Muharreminde (Şubat 1712) emr-i şerif gönderilmiştir.²⁰⁰ Rakka'ya getirildikten sonra Kılıçlı Ekrâtı gene rahat durmamış, bu defa da Bektaşlı Cemâatiyle Maraş ve Ayıntap taraflarına firar etmişlerdir. Kılıçlı Ekrâtı Bektaşlı Cemâatiyle beraber çoğu zaman Rişvan Aşiretiyle beraber konup göçmekle, bu Cemâat içinde gizlenmekteydiler. Bu iki Cemâatin buldukları yerlerden kaldırılıp Rakka'ya nakilleri için h. 1141 / m. 1728 tarihinde Rakka Valisi Vezir Ahmet Paşa'ya Halep, Maraş ve Ayıntap kadılarına ve Rişvan

¹⁹⁸ B.O.A.; Müh. 136, s. 264; Müh. 135, s. 194, 195.

¹⁹⁹ B.O.A.; İ.E.D., Nu: 1660.

²⁰⁰ B.O.A.; Müh. 119, s. 116

Voyvodasına emr-i şerif gönderilmiştir.²⁰¹ Ahmet Paşa Kılıçlı Ekrâtı firarilerinden 30 kadarını geri getirmiş, fakat onun azledilmesiyle bunlar tekrar iskândan kaçtıklarından iskânda hiçbir erleri kalmamıştır.²⁰² Hicri 1161 (m. 1748) tarihli bir emr-i şeriften Kılıçlı Ekrâtının Rakka'ya nakillerinin istenmesi bu Cemâatin halen iskânlarının gerçekleştirilemediğini gösterir. Bu tarihte Kılıçlı Ekrâtı, Tacirli, Bektaşlı ve Tokuz Cemâatleriyle beraber Sivas, Maraş, Ayıntap ve Kilisdolaylarında yolcu ve tüccarların yollarını kesip mallarını yağmalamak, halkın mal ve eşyalarını gasp etmek gibi eylemleri gerçekleştiriyorlardı.²⁰³

51- Kırıntılı Cemâati

Rakka'ya aşiretlerin iskânı emri çıktıktan sonra Rakka Valisi Kadızâde Hüseyin Paşa bu aşiretlerin tahririni yapmıştır. Kırıntılı Aşireti bu tahrirde, Lekvanik Mukataasından Rakka'ya iskânı ferman buyrulan Cemâatler arasında gösterilmiştir.²⁰⁴ Kırıntılı Cemâati, Lek Kürdü ve Velili Cemâatlerinden 400 kadar eşkiya iskândan firar ederek Niğde yakınlarında Develi Ovasına yerleşmiş, Niğde, Bor, Ürgüp ve Ereğli kazalarında şekâvete başlamışlardır. Aslında Rakka iskânından olmalarına rağmen bunların Kıbrıs Adası'na sürülmeleri emredilmiş ancak bazı sebeplerle bu sürgün gerçekleştirilememiştir. Bunun üzerine Halep'te Menbiç Nahiyesi'ne iskânları için emr-i şerif gönderilmiştir. Kırıntılı Cemâati'ni Lek ve Velili Cemâatleriyle beraber Aydın ve Menteşe Mutasarrıfı Nasuh Bey'in Antakya'ya götürmesi, oradan da Halep Valisi Yusuf Paşa'nın alıp Menbiç'e nakl ve iskân ettirmesi emrolunmuştur. (Mart 1703 / Şevval 1114).²⁰⁵

52- Kızıl Koyunlu Cemâati

Rakka'ya ilk iskân edilen aşiretlere dair yapılan tahrirde, Lekvanik Mukataasından Rakka'ya iskânı ferman buyrulan Cemâatler arasında kayıtlıdır.²⁰⁶ Bu Cemâatin iskânları için Rakka havalisinde münasip bir yer bulunamadığından Ruha

²⁰¹ B.O.A.; Müh. 135, s. 195, 196.

²⁰² B.O.A.; MAD. 701, s. 6.

²⁰³ B.O.A.; Müh. 153, s. 247.

²⁰⁴ B.O.A.; MAD. 534, s. 9; T.D. 835, s.5

²⁰⁵ B.O.A.; Müh. 112, s. 283; Müh. 114, s. 44.

²⁰⁶ B.O.A.; MAD. 534, s. 9; T.D. 835, s. 5

(Urfa)'da iskân edilmişlerdir. Kızılca Koyunlu Cemâati 50 nefer ile Ruha köylerinden Kızılca, Konivirâni, Kabdeğirmanı ve Göbekli köylerine iskân edildiler.

Kızılkoyunlu Cemâati Mühimme Defterlerinde birçok yerde Lek Ekrâtı veya Lekvanik olarak adlandırılan Cemâate tâbi olarak kayıtlıdır. Kızılkoyunlu Cemâatine mensup insanların tahrir defterlerinde isim ve lakapları tamamen Türkçedir. Bu durum etnik bakımdan Kızılkoyunlu'nun Türkmen Cemâati olduğunu gösterir.²⁰⁷

53- Koyunoğlu Cemâati

Bu Cemâat Ekrât taifesinden olup, "Ulus" tâbir olunan Cihanbeğli Aşireti'ne tâbidir. Koyunoğlu Cemâatinden İbrahim adlı kişi etrafına topladığı 300 kadar süvâri eşkiyasıyla Maraş dolaylarında şekâvete başlamış yol kesme, adam öldürme, gasp ve yağmalama suçlarını işleyerek halka zarar vermeye başlamıştı. Bunun üzerine Koyunoğlu Cemâatinin Rakka'da Badılı Ekrâtı'nın iskân edildikleri bölgeye nakil ve iskânlarına karar verilmiştir. Maraş Beylerbeyi Arapkir yakınlarında bulunan Koyunoğullarına iskân emrini tebliğ edince onlar bu emre itaat ederek iskânı kabul etmişlerdir. Bunun üzerine Sivas ve Divriği sancaklarıyla diğer bölgelerde olan Koyunoğlu Cemâati mensupları toplanmaya başlamış, yalnız Kılıçlı Ekrâtı içinde gizlenen 40-50 nefer eşkiya iskânı reddetmiştir. Bunun üzerine toparlanan diğer Cemâat mensupları da isyan ederek firar etmişler kadın ve çocuklarını Parçikanlı ve Zeyve Aşiretleri içine gizleyerek kendilerinin bir miktarı Diyarbekir Eyaletinde bulunan Karacadağ'a bir kısmı ise Gerger tarafına gitmişlerdir. Bunların geri getirilmesi işi Rakka Valisi Hasan Paşa yönetiminde Malatya sancağı mutasarrıfı Ali Bey'e, Arapkir sancağı mutasarrıfı Kurt Mehmet Bey'e, Divriği Voyvodasına ve Diyarbekir mütesellimine verilmiştir. (Ağustos 1701 / Rebiyü'l-evvel 1113)²⁰⁸

Bu sırada Koyunoğulları Eşkiyası Sivas-Kayseri arasında Sarı Çiçek, Malatya-Erzincan arasında Kuruçay dolaylarında şekâvetlerini devam ettiriyorlardı. Bunlar Harran Nahiyesinde iskân olunmuşlar, fakat kısa bir süre sonra firar edip gene aynı bölgelere gelerek halka zarar vermeye başlamışlardı. Bu Cemâat gene Cihanbeğli'ye tâbi Herdi Cemâati ile ittifak ile özellikle Sarı Çiçek bölgesinde halka zulmediyorlardı.

²⁰⁷ B.O.A.; T.D. 835, s. 46.

²⁰⁸ B.O.A.; Müh. 111, s. 676.

Bu Cemâatin tekrar Harran'a nakil ve iskânları için Rakka Valisi ve Malatya Sancağı Mutasarrıfı'na hitaben 1116 saferinde (Haziran 1704) emr-i şerif gönderilmiştir.²⁰⁹

Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa'ya hitaben 1124 Şevvalinde (Kasım 1712) yazılan emr-i şerifte; "Cihanbeğli Ekrâtına tâbi Koyunoğulları Cemâati'nin 200 miktarı evden müteşekkil olup, beş-on seneden beri kendi hallerinde durmayarak yaz mevsiminde Arapgir sancağına bağlı Sarı Çiçek isimli mevzide yaylağa çıkıp, kış mevsiminde ise Malatya ovasındaki köyleri zapt ederek buralara kadın ve çocuklarını yerleştirdikten sonra kendileri Harput Ovası, Divriği, Arapgir, Kuruçay, Eğin, Malatya ve Alacahan semtlerinde şekâvet yapmaktadırlar" denilmektedir. Koyunoğulları, bu bölgedeki şekâvetlerinin yanı sıra Arapgir yakınlarında Erzurum Kervanının, Fırat Nehri'nin Arapgir'e göre karşı yakasında Kızıl Meşe denilen bölgede Acem Hacılarının yolunu kesip mallarını yağmalamıştı. Koyunoğulları'nın etkisiz hale getirilmesi için bölgede geniş çaplı bir operasyon başlatılmış, bütün derbent ve geçitler tutulmuştur. Koyunoğulları ele geçirildikten sonra eşkıyanın elebaşlarına gereken cezaların verilip, tüccarlara ve halka verdikleri zararlar tazmin edildikten sonra hemen Rakka'ya nakil ve Harran'da iskânları istenmiştir.²¹⁰ Hicri 1124 (m. 1712) tarihinde iskânları gerçekleştirilen Koyunoğulları Cemâatinden bir miktarı firar edip Diyarbekir ve Arapgir dolaylarında şekâvete başlayınca 1139 zilhiccesinde (Ağustos 1727) bunların yakalanarak geri getirilmesi için Rakka mütesellimine talimat verilmiştir.²¹¹

54- Kurdikânlı Cemâati

Rakka'ya iskânı emredilen aşiretlerden Badılı Ekrâtı'na tâbi olarak Rakka'ya iskân edilmiştir. Kurdikânlı Ekrâtı'nın 19 neferlik küçük bir kısmı Harran Nahiyesinde Keberli ve Deynek köylerine iskân edilmiştir.²¹² Kurdikânlı Cemâati Badılı Ekrâtına tâbi diğer Cemâatlerle beraber iskândan firar edip Kars, Erzurum ve Çıldır Eyaletleri'ne gitmişti. Kurdikânlı ve diğer firari Cemâatlerin geri getirilmesi için bu eyalet valilerine h. 1160 (m. 1747) tarihinde emr-i şerifler gönderilmiştir.²¹³

²⁰⁹ B.O.A.; Müh. 114/1, s. 267.

²¹⁰ B.O.A.; Müh. 119, s. 275.

²¹¹ B.O.A.; Müh. 134, s. 165, 169.

²¹² B.O.A.; T.D. 835, s. 36, 39, 40.

²¹³ B.O.A.; Müh. 153, s. 79, 80.

Kurdikânlı Cemâati Badılı Aşireti'ne tâbi dolayısıyla Ekrât taifesinden olarak kaydedilmişse de bu Cemâat mensuplarının kullanmış ve almış oldukları isim ve lakaplar bu Cemâatin etnik bakımdan Türkmen Cemâati olduğunun göstergesidir. Bu Cemâat mensupları Murat, Mesut, Molla Şahin, Şah Hüseyin Arslan, Abdal İbrahim, Kadı Yunyad gibi isim ve lakaplar kullanmışlardır.²¹⁴

55- Küçüklü Cemâati (Küçekli, Köçekli)

Rakka'ya iskân edilen aşiretler üzerinde Rakka Valisi Kadızâde Hüseyin Paşa tarafından yapılan ilk tahrirde Küçüklü Cemâati, Boz-Ulus Mandesi Türkmenlerinden Rakka Eyaleti'nde Belih Nehri kenarında iskânı ferman buyrulan Cemâatler arasında kaydedilmiştir.²¹⁵ Küçüklü Cemâati'nin Belih Nehri kenarında iskân olunabileceği boş ve münasip bir yer olmadığından bu Cemâat Harran Nahiyesi köylerinden Ağdepe (Aktepe) köyü ile Kazıklı ve Zenbur mezarlarına toplam 50 nefer olarak iskân edilmiştir.²¹⁶ Hicri 1141 (m. 1728) tarihine gelindiğinde hane sayıları 150'yi bulan Küçüklü Cemâati, Bab-ı Altun, Silsüpür Ceridi, Harbendeli ve Dimlekli Cemâatleri ile beraber iskândan firar ederek Çorum ve Boz-Ok taraflarına gitti. İskânda kalan diğer Cemâat mensupları da fırsat buldukça üçer-beşer firar etmiş ve bu tarihte Küçüklü Cemâati'nin iskân mahallinde hiç evleri kalmamıştır. Cemâat mensupları Keskin, Boz Ok, Kırşehri ve Çiçek Dağı taraflarında ikamet etmeye başlamıştır.²¹⁷ Çorum sancakbeyi ve Kırşehri müteselliminden, kendi hududları dahilinde olan Küçüklü Cemâati ile beraber Bab-ı Altun ve Cerid Cemâatlerini Adana üzerinden Payas ve Belen yoluyla Rakka'ya sevk edip, Fırat Nehri'ni de geçirerek Rakka Valisi Ahmet Paşa'ya teslim etmeleri istenmiştir. (h. 1141 / m. 1728)²¹⁸

Küçüklü, Bab-ı Altun ve Cerid (Silsüpür Ceridi) Cemâatlerine iskân emri tebliğ edildiğinde bunlar iskân teklifini reddederek Rakka iskânından firar eden Bozkoyunlu, Musacalı, Şerefli v.s. Ekrât Cemâatleriyle de ittifak edip Kırşehri yakınlarında toplanarak muharebeye yeltenmişlerdir. Bunun üzerine Çorum sancakbeyi, Kırşehri mütesellimi, Mamalı ve Pehlüvanlı Aşiret reislerine emredilerek kuvvetleriyle bu

²¹⁴ B.O.A.; T.D. 835, s. 39, 40.

²¹⁵ B.O.A.; MAD. 534, s. 9; T.D. 835, s. 5

²¹⁶ B.O.A.; T.D. 835, s. 29.

²¹⁷ B.O.A.; MAD. 701, s. 4.

²¹⁸ B.O.A.; Müh. 135, s. 192, 193.

Cemâatler üzerine yürümelerini ve ne pahasına olursa olsun bunlara gereken cezanın verilip Rakka'ya götürülmeleri istenmiştir.²¹⁹ Rakka'ya tekrar iskâna getirilen bu Cemâatler bir müddet sonra fırsat bulup tekrar firar ettiler. Silsüpür Cerîdi ile birlikte kaçan Küçüklü Cemâati Kırşehri taraflarına gidip burada Mamalı ve Tabanlı Aşiretlerine iltica etmiş ve Kırşehri yakınlarında eski yerlerinde ikamete başlamışlardı. Bu bölgede Pehlivanlı Aşireti'nin ekinlerini ve mallarını yağmalayıp evlerini yakmak, hatta kadınlara tecavüz etmeye kadar birçok hukuk dışı eylemlerde bulunmuşlardır. Ankara, Kangırı (Çankırı), Kırşehri ve Aydın topraklarına dağılan ve halka zararları gün geçtikçe artan Küçüklü Cemâati'nin Rakka'ya götürülmesi için bu şehir yöneticilerine emr-i şerifler yollanmıştır. (Şevval 1145 / Nisan 1733)²²⁰ Rakka iskânına tâbi diğer birçok Cemâat gibi Küçüklü Cemâatinin firarlarının da bir türlü önü alınamamış bu Cemâat h. 1146 (m. 1733-1734) tarihinde Yeni il Voyvodalıği'na ilhak olunarak Çiçek Dağı'na iskân olunmuştur. Ancak bu da çözüm olmamış, Küçüklü Cemâati bölgedeki şekâvetine devam etmiştir. Çözüm olarak h. 1148 (m. 1738) tarihinde Küçüklü Cemâatinin tekrar Rakka'ya iskânları emredilmiştir.²²¹ Bu emir üzerine bazı aşiretlerin içinde saklanan 101 hane miktarı Küçüklü Cemâati mensubu Rakka'ya iskâna götürülürken Çorum, Kırşehri ve Bozok dolaylarına dağılan diğerlerinin de toplanmasına çalışılmıştır.²²² Ancak her iskân edildiklerinde bir yolunu bulup tekrar tekrar firar etmişler ve genellikle Çiçek Dağı mevkiinde ikamet etmişlerdir. Hicri 1171 Rebiyü'l-ahirine (Ocak 1758) gelindiğinde bu Cemâatin şekâvetleri özellikle Kırşehri halkını mağdur etmiştir. Buradaki köyleri ve çiftlikleri basan, ahalinin mallarını gasp edip yağmalayan Küçüklü Cemâatinin Rakka'ya iskân edilmelerine dair talimatlar gönderilmeye devam edilmiş, bunun haricinde fazla bir şey yapılamamıştır.²²³

56- Lekvanik Cemâati

Lekvanik Aşireti, kendisine tâbi Cemâatlerle Rakka iskânına tâbi tutulmuştur. Aşiretlerin tahririnde Kırıntı, Hacılar, Akbaş ve Kızıl Koyunlu Cemâatleri Lekvanik Mukataasından Rakka'ya iskânı ferman buyrulan Cemâatlerdir.²²⁴ Rakka'ya iskânı

²¹⁹ B.O.A.; Müh. 135, s. 230.

²²⁰ B.O.A.; C.D. Nu: 16856; Müh. 139, s. 93.

²²¹ B.O.A.; Müh. 141, s. 2

²²² B.O.A.; Müh. 142, s. 79.

²²³ B.O.A.; Müh. 160, s. 70, 71; Müh. 163, s. 213, 214.

²²⁴ B.O.A.; MAD. 534, s. 9; T.D. 835, s. 5.

ferman olunan Lek Kürdü (Lekvanik), Velili ve Kırıntılı Cemâatlerinden bazılarının Niğde civarında Develi ovasındaki şekâvetlerinden dolayı Kıbrıs Adasına sürülmelerine karar verilmişse de bazı sebeplerle bu gerçekleşmemiştir. Bu gerçekleşmeyince bu Cemâatlerin Halep Eyaleti'nde Menbiç Nahiyesinde iskânlarına karar verilmiştir. Niğde yakınlarında Develi ovasında bulunan Lek Kürdünü (Lekvanik Ekrâtı) Antakya'ya getirmekle Aydın ve Menteşe sancaklarına mutasarrıf Nasuh Bey görevlendirilmiştir. Halep Valisi de Antakya'dan aldığı Lekvanik Cemâati'ni Menbiç'te iskân edecektir.²²⁵ Menbiç'e yerleştirilen Lekvanik Ekrâtının iskân nizamıyla Rakka Valisi görevlendirilmiştir. Rakka valileri kendi eyaletlerindeki iskâna tâbi aşiretlerle aynı koşullarda bunların iskân düzeninden sorumlu olacaktı. Menbiç, Halep Eyaleti'ne dahil olmasına rağmen buraya yerleştirilen Lekvanik Cemâatinin yıllık vergisini Rakka Valileri tahsil edecekti. (h. 1114 / m. 1703 başları)²²⁶ Senelik 6500 guruş malı olan Lekvanik Ekrâtı hicri 1118 (m. 1706) senesinde Rakka havalisine iskân ve malları da gene Rakka Mukataası'na zam olunmuştur. Ancak Lekvanik Cemâati burada iskânı benimsemeyip iskândan firar edip Kayseri Sancağında Develi, Harmancık, Yahyalı Kazaları ve Zamantı Nahiyesi'ne gitmişlerdir. Lekvanik Ekrâtı ve kendisine tâbi olan Kırıntılı ve Hacılar Cemâati Develeri yakınlarındaki Harmancık'ta gene Lekvanik'e tâbi Kızıl Koyunlu Cemâati Kırşehir sancağında Süleymanlı Kazasında ve Akbaş Cemâati de Adana Kazasında Ağbe ve Boğalı'da Harap olan köylere iskân olunmak üzere Rakka Mukataasından hicri 1125 Saferinde (Şubat 1713) çıkarılmıştır. Böylece bu tarihte Lekvanik Ekrâtı Rakka iskânından afv olmuştur. Ancak Lekvanik Ekrâtı'nın fesat ve şekâvetleri üzerine bu karardan yaklaşık bir sene sonra vazgeçilmiş ve onların tekrar Rakka'ya iskân edilmeleri için Halep ve Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa'ya emr-i şerif gönderilmiştir.²²⁷ Diğer birçok Rakka iskânına tâbi Cemâatler gibi Lekvanik Ekrâtının da iskânları bir türlü istenildiği gibi sonuçlandırılmamıştır. Hicri 1177 Recebinde (Ocak 1764) İmamkulu Uşakları ve Recepli Afşarı Cemâatleriyle Kayseri ve Develi dolaylarındaki şekâvetlerinden dolayı Lekvanik Cemâatinin Rakka'ya iskânları için emr-i şerifler gönderilmiş h. 1180 (m. 1766)'de bu durum aynı şekilde devam etmiştir.²²⁸

²²⁵ B.O.A.; Müh. 112, s. 283; Müh. 114, s. 44.

²²⁶ B.O.A.; MAD. 2945, s. 477, 478.

²²⁷ B.O.A.; MAD. 3434, s. 264, 265; Müh. 120, s. 91, 92.

²²⁸ B.O.A.; Müh. 163, s. 278, 279.

57- Mamalı Cemâati

Mamalı Türkmeni Rakka'da Belih Nehri kenarında iskânı ferman buyrulan Cemâatlerdendir. Ancak Mamalı Cemâati Bozok'ta boş ve harap olan köylere yerleşerek burada taştan evler bina edip bölgenin şenlenip canlanmasını sağlamış, herhangi bir şekâvetleri de olmayınca Rakka iskânından aflarını istemişlerdir. Mamalı Cemâati'nin seferlerde kullanılmak üzere 25 katar deveyi devlete vermesi şartıyla prensipte anlaşma sağlanmıştır. (29 Nisan 1695 / 15 Ramazan 1106)²²⁹ Mamalı Aşireti bu taahhüdünü yerine getirmemiş ve hemen ertesi yıl Rakka'ya iskânları için emr-i şerif gönderilmiştir.²³⁰

58- Mamavi Cemâati (Masmavi)

Badılı Aşireti Ekrâtı'ndan Rakka'ya iskânı ferman buyrulan Cemâatlerdendir. Mamavi Cemâati Badılı Ekrâtı'na tâbi diğer Cemâatlerle Ergâni Nahiyesinde sakin olup, Kangırı (Çankırı) ve Ankara sancaklarında kışlıyordu. Badılı Aşireti'ne mensup diğer Cemâatlerle birlikte Rakka Eyaletinde Harran Nahiyesinde iskân olunmuştur. Bu Cemâat toplam 68 nefer ile Harran Nahiyesi köylerinden Zibâle, Şebli, Seksan Viran, Kazuktepe köylerine iskân edilmiştir.²³¹

Badılı Ekrâtına tâbi aşiretler arasında gösterilen Mamavi Cemâati mensuplarının tahrir defterlerine kayıtlı isimlerine baktığımızda Türkçe adlar ve lakaplar almış olduklarını gördük. Bu durum Mamavi Cemâatinin etnik bakımdan Türkmen Cemâati olduğunun en önemli kanıtlarındandır. Bu Türkçe isim ve lakaplara birkaç örnek verecek olursak bunlar: Kara Süleyman, Saruhan Kadir, Demirhan Bayram, Emir Kara Murat, Köşker Veli, Kara Köse vb isim ve lakaplardır.²³²

59- Milli Cemâati

Diyarbakir Eyaletinde Mardin Voyvodalıği'na tâbi Göçer Ulus taifesinden Milli Aşireti ve ona tâbi olan Emirân, Dudikân, Sindikân, Emirgân, Kâstigân vesâir Milli Kebir taifesinin iskân olacakları belirli bir mevzileri yokken halka zarar vermemek ve

²²⁹ B.O.A.; İ.E.D., Nu: 1117.

²³⁰ B.O.A.; Müh. 108, s. 142.

²³¹ B.O.A.; T.D. 835, s. 36, 45.

²³² B.O.A.; T.D. 835, s. 45.

kendi hallerinde olmak şartıyla, Mardin altındaki Zerikân Suyu civarında iskân olunacaktı.

Gene Milli'ye tâbi Hasenanlı Aşireti ile Milli Sağır Aşiretinden Cemaleddin Oymağı da Zerikân Suyu çevresinde iskân olunacak Milli Cemâatlerdendi. Milli'ye tâbi Pazkûri Cemâati eskiden beri ikamet ettikleri Mardin köylerinden Kasr-ı Mezruk köyünde iskân olunacaktı. (1705 m. / 1117 h.)²³³ Ancak Milli Aşiretleri Emirân, Sindikân, Emirgân, Kâstigân v.s. bütün Milli Kebir ve Milli Sağır aşiretleri yaylaktan kışlağa gidiş gelişlerinde Diyarbekir ve Ergani dolaylarında halkın ekinlerine, bağ ve bağçelerine zarar veriyor, mallarını yağmalıyorlardı. Bunlar kendilerine gösterilen bölgelerde ikamet etmeyerek, eski yaşam tarzlarını devam ettirince hicri 1119 Zilhiccesinde (Şubat 1708) Diyarbekir Valisi Recep Paşa'dan Milli Aşireti'nin iskânlarını sağlaması istenmiştir. Ancak Milli aşiretleri iskân edilememiş ve Diyarbekir ahali üzerindeki mezâlimleri de giderek artmıştır. Bunların yüzünden çaresiz kalan ve mağdur olan Diyarbekir halkının şikayeti ve bunların Rakka'ya iskâna gönderilmesi talepleri devlet tarafından dikkate alınmıştır. Milli aşiretinin mezâlimlerinin Diyarbekir Eyaleti üzerinden def'i için Divan-ı Hümayun'dan ferman-ı şerif çıkarılarak Milli Aşireti'nin Rakka'da iskânlarına karar verilmiştir. (h. 1130 / m. 1718)²³⁴

Milli Aşiretlerinden Cemaleddinli Dudikânlı ve Milli Kebir Tavan Aşiretleri Mardin Voyvodalığına tâbi iken Rakka'ya iskân emri gereğince Harran Nahiyesindeki kurralara iskân olunduktan sonra Cemaleddinli ve Dudikânlı Aşiretleri 200 miktarı evleriyle iskândan firar edip Mardin üzerinden Diyarbekir'e gitmişlerdir. Bunların Ulus tâbir olunan konar-göçer Ekrâtına karışarak Erzurum taraflarına kadar gittikleri tespit edilmiş ve tam geri getirilecekken Diyarbekir Voyvodalığından Zırkı Ekrâtı bunlara sahip çıkarak kendi içinde gizlemiştir. Firariler Zırkı Ekrâtından talep edilince, onlar durumu inkar etmiş ve firarileri teslim etmemişlerdir. Bu sıralarda Pazkûri Cemâati de iskândan firar etmiş ve Mardin tarafında Sultan Yaylağı ve Kara Dere isimli mahâllere gitmişlerdi. Diyarbekir ve Mardin'de bulunan Milli Aşireti firarileri ile onları gizleyen Zırkı aşiretinin Rakka'ya nakledilerek iskân edilmeleri yönünde hicri şabanında (Mayıs 1722) Diyarbekir Valisine emr-i şerif gönderilmiştir.²³⁵

²³³ B.O.A.; MAD. 3434, s. 515, 516; C.D., Nu: 6866.

²³⁴ B.O.A.; C.D., Nu: 6866.

²³⁵ B.O.A.; Müh. 130, s. 412, 413.

İskândan firar ederek Mardin ve Sincar taraflarına giden Pazkûri ve Cemaleddinli taifeleriyle o esnada firarda olan Milli Ekrâtî'na tâbi aşiretler h. 1141 (m. 1729) tarihinde iskândan afv edilmiştir. Bununla ilgili emr-i şerifte "Milli taifesinin şu anda iskân mahallinde 2 bin haneden fazla olduğu, Rakka Eyaleti dahilinde ise bunlar için sulak ve otlak olmadığı" gerekçe olarak sunulmuştur. İskândan afv edilen Milli Aşireti mensuplarının Diyarbekir Eyaletinde Habur Nehri kenarında münâsip olan mahallere iskân edilmesi kararlaştırılmıştır.²³⁶ Ancak bu durum Rakka'da iskândaki diğer aşiretlerin ihtilâline sebep olmuş, "onlar gelmezse biz de iskânda durmayız" demişlerdir. İskân düzeninin bozulmaması için de devlet bu karardan vazgeçmiş ve firardaki tüm Milli Aşiretlerinin Rakka'ya gönderilmelerini emretmiştir. (1730 m. / 1142 h.)²³⁷

Milli Aşireti Rakka'ya iskân edilirken hayvanlarını Rakka'ya yakın olan yaylaklara götürebilme müsâdesi almışlardı. Ancak bunu suistimâl eden Milli Aşireti yaylamak bahanesiyle Erzurum'a kadar gitmeye başlamış gidip-gelirken Kığı ve Ergâni bölgesinde şekâvetleriyle halka zarar vermeye başlamışlardı. Bu Cemâatlerden iskân dışına çıkan Bamran, Dudikân, Ömerkân ve Hasenanlı Aşiretlerinin halka verdikleri zararlarının nezir akçelerinden tahsil edilip iskân mahallerine geri getirilmesi hususunda Rakka Valisi Vezir Ahmet Paşa'ya emr-i şerif yazılmıştır. (Aralık 1734 / Receb 1147)²³⁸

Milli Aşireti'nin iskân başı Mahmut kendisine tâbi olanlarla Ergâni Madeni'ne bağlı Karacadağ yakınlarında Sarıhan denilen yerde Halep yönüne giden Diyarbekir Kervanını soymuşlardı. Suçluların cezalandırılması ve zararın Milli Aşiretinden tahsil edilerek sahiplerine verilmesi yönünde Rakka Valisi Abdullah Paşa'ya 1557 Nisanında (1170 receb) talimat verilmişti.²³⁹

Milli Aşireti Rakka Eyaletinde Ruha'da (Harran Nahiyesinde) iskân olunmuşlar ancak iskân şartlarına uymayarak fırsat buldukça firar etmişlerdi. Özellikle Erzurum taraflarına yaylamak gerekçesiyle giderler ve yolda bölge halkına zarar verirdi. Bir ara Ergâni Madeni bunların şekâvetlerinden kapanacak hale gelmişti. Diyarbekir, Mardin ve Maraş dolaylarına firar ederek dağılan Milli Aşireti mensuplarının zararlarını

²³⁶ B.O.A.; Müh. 135, s. 357, 397.

²³⁷ B.O.A.; Müh. 136, s. 137

²³⁸ B.O.A.; Müh. 140, s. 247, 249.

²³⁹ B.O.A.; Müh. 159, s. 113.

halk üzerinden uzaklaştırıp iskân mahalleri olan Rakka'ya getirilmesi için Rakka Valisi'ne emr-i şerif gönderilmiştir. (Cemaziye'l-evvel 1175 / Aralık 1761)²⁴⁰

Milli Aşireti, arşiv kaynaklarına Milli Göçer, Milli-i Kebir, Milli-i Kebir-i Tavan, Milli Türkmeni gibi isimlerle de kaydedilmiştir. Milli Cemâati mensuplarının kullanmış oldukları Türkçe isim ve lakaplardan bu Cemâatin etnik olarak Türkmen Cemâati olduğunu söyleyebiliriz.

60- Modanlı Cemâati

Badılı Ekrâtına tâbi olarak Rakka'ya iskânı ferman buyrulan Cemâatlerdendir. Badılı Ekrâtına tâbi diğer Cemâatlerle beraber Ergani Nahiyesinde ikamet edip Kangırı (Çankırı) ve Ankara Sancaklarında kışlayan Modanlı Cemâati, gene onlarla beraber Harran Nahiyesinde iskân edilmiştir. Modanlı Cemâati toplam 130 nefer olmak üzere Harran ve Harran'a bağlı Göktepe, Gökçe, Dorcu, Çukur Dorcu, Küncikıran, Caşşi, Vahşi ve Savaş Viran (diğer adı Köse Viran) köylerine iskân edilmiştir.²⁴¹ Modanlı'da ilk firar olayı 1713 m. / 1125 h. tarihinde cereyan etmiş, Modanlı Aşireti kethüdası Cemâatlerinden iki evin firar ettiğini bildirmiştir. Bunun üzerine Rakka Valisi'ne firarilerin iskân mahallerine geri getirilmesi talimatı verilmiştir.²⁴² Bu olaydan bir yıl sonra ise Modanlı Aşiretinin bir kısmı Silsüptür Ceridi Cemâatlerinden olanlarla Hüdâvendigâr, Aydın ve Ankara dolaylarına firar etti. Gittikleri bölgelerde yol kesme, mal gasp etme ve yağmalama, adam öldürme ve yaralama gibi eylemlerde bulunmuşlardı. Bunların suçlularının cezalandırılıp, geriye kalanların iskân mahalleri olan Rakka'ya geri getirilmesi istenmiştir.²⁴³

Modanlı Cemâati, Badılı, Kucur Avşarı, Dimleklü, Hamadi, Bozkoyunlu, Musacalı, Günce ve Kazlı Aşiretlerinden olanlarla Diyarbekir tarafına firar etmiştir. Bu Cemâatlerin görevlendirilen mübaşir vasıtasıyla geri getirilmesi hususunda Rakka ve Diyarbekir Valilerine emr-i şerif gönderilmiştir. (Aralık 1721 / Rebiyü'l-evvel 1134)²⁴⁴ Modanlı Cemâatinden bir grup da h. 1160 / m. 1747 tarihinde Rakka iskânından birçok Cemâatle (Dilanlı, Gigili, Dumanlı, Kâskânlı, Kemerli, Toklıca, Hasenanlı, Bazûki,

²⁴⁰ B.O.A.; Müh. 162, s. 294.

²⁴¹ B.O.A.; T.D. 835, s. 36, 43, 44.

²⁴² B.O.A.; MAD. 3434, s. 223.

²⁴³ B.O.A.; Müh. 120, s. 109.

²⁴⁴ B.O.A.; Müh. 130, s. 264.

Kara Sakallu, Şakakî, Colikân, İsmailan v.s.) firar ederek Kars, Erzurum ve Çıldır Eyaletlerine gitmişlerdi. Bunların da geri getirilmesi için bir mübaşir görevlendirilmiş, Rakka, Kars, Erzurum ve Çıldır Valilerine emr-i şerifler gönderilmiştir.²⁴⁵

Modanlı Cemâati Badılı Ekrâtına tâbi olarak kayıtlıdır. Bu Cemâat mensubu kişilerin aldıkları isim ve lakaplardan yola çıkılarak Modanlı Cemâatinin etnik bakımından Türkmen Cemâati olduğunu söyleyebiliriz. Kalender Arslan, Yadigar İbrahim, Kara Hüseyin, Hacı Murat, Doğan Kasım, Budak Hasan, Saruhan Ağa, Turgut, Arslan, Satılmış, Şahin, Kör Hacı, Kara Murat, Köse Hacı, Ali Durak, Halil Kubat bu Cemâat mensuplarının kullandıkları ve tahrir defterinde kayıtlı Türkçe isim ve lakaplara birkaç örnektir.²⁴⁶

61- Musacalı Cemâati

Rakka'ya iskân edilen aşiretler üzerinde Kadızâde Hüseyin Paşa tarafından yapılan ilk tahrirde; Yeni il Hasları reayasından Rakka toprağına iskânı ferman buyrulan Cemâatler arasında kayıtlıdır. İsa, Sultan, Ömer Tanburacalı Mülcem, Ali ve Bayezid kethüdalarabağı altı ayrı Musacalı Cemâati olarak tahrir edilmiştir.²⁴⁷ Bu altı Cemâat iskânda altı ayrı mahalle oluşturarak (Çilli, Kacarlı, Avşılı, Danburacalı, Fakılı, İncili) Belih Nehri'in doğu yakasında Huneyze denilen mevkiye toplam 513 hane olmak üzere yerleştirilmiştir.²⁴⁸ Daha sonraki dönemlerde Ca'berli Cemâati de bunlara dahil edilince Musacalı aşiretinin iskândaki Cemâat sayısı yediye hane sayısı 700'e çıkmıştır. Bu yedi Cemâat içerisinde en son yerleştirilen Ca'berli Cemâati ilk firar eden Cemâat olmuş bunu Hacı Fakılı Cemâati izlemiştir. İskânda kalan diğer Cemâatler ise h. 1140 (m. 1728) tarihinde Rakka Valisi Süleyman Paşa zamanında bütün evleriyle firar etmişlerdir.²⁴⁹ Hicri 1141 (m. 1729) senesinde Musacalı Aşiretinden Hüseyin Kethüda, dağınık vaziyetteki Musacalı Cemâatlerini toplayarak Haymana ve Turgut kazaları ile Emir Dağı taraflarında ikamet etmeye başladı.²⁵⁰ Ertesi yıl Aydın ve Saruhan Sancakları ve Hüsrev Paşa Hanı bölgelerine dağılan Musacalı Cemâatleri buralarda şekâvet

²⁴⁵ B.O.A.; Müh. 153, s. 79, 80.

²⁴⁶ B.O.A.; T.D. 835, s.41-43.

²⁴⁷ B.O.A.; MAD. 534, s. 9; T.D. 835, s. 5

²⁴⁸ B.O.A.; T.D. 833, s. 21-23.

²⁴⁹ B.O.A.; MAD. 701, s. 3.

²⁵⁰ B.O.A.; Müh. 135, s. 193, 194, 245, 246, 306, 307.

yaparak halka zarar vermeleri sebebiyle defalarca emr-i şerifler gönderilerek, bunların iskân mahalleri olan Rakka'ya nakil ve iskânları istenmiştir.²⁵¹

62- Okçu İzzeddinli Cemâati

Kilis Hassı Ekrâtından olan Okçu İzzeddinli Cemâati Amûki ve Şeyhli Ekrâtı Kilis ve Azaz dolaylarında şekâvet yaparak halka zarar verdiklerinden bu Cemâatlerin Rakka'da Harran Ovasında iskânları emredilmiştir. Bunlar iskânı reddedince, Rakka Valisi Kadızâde Hüseyin Paşa, bunların ele başlarını cezalandırıp geriye kalanlarını Rakka'ya iskâna götürmüştü. Ancak nakil sırasında bunların 500 kadarı kaçmayı başarmıştı. Hüseyin Paşa'nın vefat etmesiyle firar eden bu eşkıya, dağlardan inerek Kilis ve Azaz dolaylarına gelmiş, iskândakilerden de bir kısmı kaçarak gelip bunlara katılmıştır. Rakka Valisi Ahmet Paşa'dan Okçu İzzeddinli, Amûki ve Şeyhlü Ekrâtı'nın geri getirilerek gene Harran Ovası'nda iskân edilmesi istenmiştir. (Mayıs 1696 / Şevval 1107)²⁵² Okçu İzzeddinli Cemâati h. 1116 (m. 1704) tarihinde Kilis'te adeta terör estirmiştir. Kilis Voyvodası Ahmet'i katledip, Kilis Serdarı Abidin Çavuş'un evini basan ve mallarını yağmalayan Okçu İzzeddinli Cemâati, bu tür şekâvetiyle halka korku ve zarar veriyordu. Bu meselenin halli için tayin edilen Halep Valisi Hasan Paşa kuvvetleriyle yola çıkınca, eşkıya taifesi Maraş, Malatya ve Ayıntap taraflarına kaçmışlardı. Rakka Valisi ile bu şehir yöneticilerine de haber verilerek Halep Valisi emrinde ittifakla bu sorunun halledilmesi emredilmiştir. Bu emre göre Okçu İzzeddinli eşkiasının elebaşları cezalandırıldıktan sonra, geri kalanları Rakka'ya nakledilerek münasip mevzilerde iskân edilecekti.²⁵³

Okçu İzzeddinli Cemâati, Rakka'ya iskân edildikten sonra bu Cemâat üyeleri fırsat buldukça üçer-beşer kaçmaktan geri durmamış, firar edince de genelde Maraş ve Kilis taraflarına gitmişlerdir. 1139 Recebinde (Mart 1727) Okcu İzzeddinli Cemâatinden bir grup eşkıya (Kel Musa Oğlu Halil ve taifesi), iskândan firar edip Maraş Kazasında Kılıç Beyli Köyü'nü yağmalamışlardı.²⁵⁴ Okcu İzzeddinli Ekrâtı h. 1162 (m. 1749), tarihinde Amûki ve Şeyhli Ekrâtıyla beraber Antakya ve çevresinde yol kesme, adam öldürme, mal gasp etme ve yağmalama, tecavüz v.b. akla gelen her türlü

²⁵¹ B.O.A.; MAD. 701, s. 3; Müh. 136, s. 205; Müh. 137, s. 22

²⁵² B.O.A.; Müh. 108, s. 337, 338.

²⁵³ B.O.A.; Müh. 114/1, s. 283, 300, 301, 320.

²⁵⁴ B.O.A.; Müh. 134, s. 8.

şekâveti yapmaya başlamıştır. Antakya yolunu kullanan tüccar ve yolcular ile bölge halkının bu eşkıya tehlikesinden kurtarılması için Rakka, Maraş, Halep ve Adana Valileri görevlendirilmiştir.²⁵⁵ Hatta bu amaçla Okçu İzzeddinli Ekrâtına tâbi Cerikânlı ve Sergütanlı (سركوتانلى، جريكانلى) Oymakları Maraş'a nakledilmiş, fakat Cerikânlı Cemâati Kilis ve Azaz arasında Halep yolunu kullanan yolcu ve tüccarların önünü keserek soymaya başlamıştır. Bunun üzerine Cerikânlı Cemâati'nin tekrar Rakka'ya iskânları için Rakka Valisi Mehmet Paşa'ya emr-i şerif gönderilmiştir. (Mart 1764 / Ramazan 1177)²⁵⁶

63- Reyhanlı Cemâati

Üsküdar'da medfun Valde Sultan'ın Cami-i şerifi evkafından Yeni il ve Türkmen-
1 Halep Hassı'na tâbi Reyhanlı Aşireti, kendi halinde durmayıp şekâvetlerinin yanı sıra Rakka iskânından firar ederek o bölgeye gelenleri gizliyordu. Bunun üzerine senelik 50 bin üç yüz guruşluk mallarıyla h. 1169 (m. 1756) senesinde Reyhanlı Aşireti'nin Rakka'ya iskânları gündeme gelmişti. Ancak Reyhanlı Aşireti'nin Boy Beyleri Kethüdarları ve ihtiyarları bir heyet oluşturmuşlar ve “gerek bizler ve gerekse hayvanlarımız o bölgenin havasına-suyuna alışkın değiliz. Bilmediğimiz, alışkın olmadığımız Rakka Çölünde bizler yapamayız. Eğer affedilirse bundan sonra hukuk dışı hiçbir eylemde bulunmayacağız.” diyerek Rakka iskânından aklarını istemişlerdir. Bunun üzerine Rakka iskânından afv olunup kendilerinin de uygun gördükleri Halep tarafında Amik Ovasında iskân olundular. Devletten benzer bir anlayışı İlbeğli Aşireti de bekleyince “bu durum iskân nizamını bozacaktır” gerekçesiyle İlbeğli Cemâatinin talebi reddedilmiş, Reyhanlı Cemâatinin de geri getirilmesine karar verilmişti. Bu karar gereğince Reyhanlı Aşireti, Sivas ile Alacahan arasındaki Kangal Menzili'nin önemli geçit noktalarına (derbentlere) iskân edilecekti. (1761 m. / 1175 h.)²⁵⁷ Fakat bu durum Reyhanlı Aşireti mensupları arasında pek rağbet görmemiş ve birçoğu Amik Ovasında kalmakta ısrar etmiştir. Amik Ovasında bulunan Reyhanlı Aşireti iki binden fazla evleriyle Elbistan havalisindeki dağlara kışlak bahanesiyle gidip altı ay kadar kaldıktan sonra geri dönüyorlardı. Ancak gidiş-gelişleri sırasında yerli halkın bağ, bahçe ve zeytinliklerine zarar veriyor, hırsızlık, gasp, adam öldürme ve yaralama gibi suçları

²⁵⁵ B.O.A.; Müh. 153, s. 360.

²⁵⁶ B.O.A.; Müh. 163, s. 327, 328.

²⁵⁷ B.O.A.; Müh. 158, s. 3-4; Müh. 162, s. 256.

işlemekten de geri durmuyorlardı. Reyhanlı Aşireti'nin şekâvetlerinden muzdarip olan maraş, Ayıntap, Elbistan ve Darende halkının şikayetleri üzerine bu Cemâatin tekrar Rakka'ya iskânları gündeme gelmiş ve bu hususta emr-i şerif çıkarılmıştır. (h. 1193 / m. 1779) Reyhanlı Aşireti'nin Rakka'ya iskân ettirilmesi görevi Halep Valisi Vezir Ahmet Paşa'ya verilmiş, Adana, Maraş ve Rakka Valilerinden ise Halep Valisi'ne yardımcı olmaları istenmiştir.²⁵⁸

64- Şerefli Cemâati

Danışmendli Türkmeni Cemâatından olan Şerefli Cemâati daha önce iskân edildikleri Çöl-Abad denilen iskân mahallerinden firar ederek Kayseri, Aksaray, Niğde ve Kırşehir dolaylarına gelmiş ve bu bölgelerde şekâvete başlamıştır. Şerefli Cemâatinin şekâvetlerinden oldukça mağdur olan bölge halkının şikayetleri üzerine, bu Cemâatin Rakka'da iskân olunmalarına karar verilmiştir. İskân hususundaki emr-i şerif çıktığında Şerefli Cemâati Haymana'da bulunuyordu. Karaman Valisi, Şerefli Cemâati eşkiyasını buradan kaldırıp, Adana'ya Adana Valisi de Rakka'ya kadar götürüp orada Rakka Valisi'ne teslim edecekti. Rakka Valisi Vezir Ali Paşa da tespit edilen münasip bölgelere bu Cemâati iskân edecekti. (Cemaziye'l-evvel 1133 / Mart 1721)²⁵⁹

65- Şeyhan Cemâati

Sadat-ı Kiramdan Şeyh Şayûr-Şeyh Zaviyesi ve Vakfi senelik 150 guruşluk mukataası ile Şeyhan Cemâati tasarrufunda olup, burası Diyarbekir Voyvodalıği aklamından Tercil Sancağındadır. Milli Aşireti, Diyarbekir ve Mardin'den Rakka'ya iskâna gönderildiğinde, Şeyhan Cemâati de görevlilerce iskâna götürülmek istenmiş, ancak Cemâat ileri gelenleri devlete müracaat ederek, kendilerinin iskâna tâbi olmadıklarını belirtip durumun düzeltilmesini istemişlerdir. Yapılan tahkikat sonucunda; Diyarbekir Voyvodalığine tâbi Şeyh Şayûr-Şeyh Vakfi ve Zaviyesinin Şayûr-şeyh evladından Şeyhan Cemâati tasarrufunda olduğu ve bu Cemâatin

²⁵⁸ B.O.A.; C.D., Nu: 12460, 12461.

²⁵⁹ B.O.A.; Müh. 130, s. 59-63, 211, 212

Milli Taifesi ile beraber Rakka iskânına dahil olmadığı anlaşılmış ve görevlilerden bu Cemâati iskân teklifi ile rencide etmemeleri istenmiştir.²⁶⁰

66- Şeyh Hasanlı Cemâati

Aslında Kığı kazası reayasından olan Şeyh Hasanlı ve Dilimli (*دلیلی*) Cemâatleri Diyarbekir Eyaleti'ne gelip burada Çarsancak ahalisini zorla yurtlarından etmiş ev ve arazilerini zapt ederek, mallarını yağmalamışlardı. Şeyh Hasanlı ve Dilimli Cemâatlerinin, Ekrât eşkiyası ve Harici mezhep mensubu oldukları vurgulanmış ve bunların zararlarının halk üzerinden uzaklaştırılması için bir an önce Rakka'ya iskân edilmeleri emredilmiştir. Bunun için büyük bir operasyon tertip edilmiş Maraş mütesellimi komutasında Diyarbekir, Palu, Beyhan, Arapkir, Malatya ve Kığı kuvvetlerinden oluşan bir ordu hazırlanmıştır. Böylesine geniş çaplı bir operasyonun yapılmasının asıl sebebi şekâvetleriyle Diyarbekir ve Ergani dolaylarını tehdit eden Milli Ekrâtı probleminin de çözülmek istenmesidir. Bu hususta gönderilen emr-i şerifte Şeyh Hasanlı, Dilimli ve Milli Ekrâtı eşkiyalarının elebaşlarına gereken cezanın verilmesi ve geriye kalanlarının Rakka'ya nakl ve iskân olunmaları emredilmiştir. (Temmuz 1726 / Zilkâde 1138)²⁶¹ Bugün bazı köylerde oturan Şeyh Hasanlı aşireti mensupları Alevi Türkmen olduklarını beyan etmektedirler.

67- Tacirli Cemâati

Bu Cemâat, Rakka'ya iskân edilen aşiretlere dair yapılan ilk tahrirde Keskin ilinde Sakin Boz-Ulus Türkmenından Rakka'ya iskân edilen aşiretler arasında kayıtlıdır.²⁶² Ancak Tacirli Cemâati Rakka iskânını reddedip huzursuzluk çıkardığından Adana sancağında iskân edilmek istenmişti. Fakat bu Cemâat Adana iskânını da reddederek şekâvete başlayınca tekrar Tacirli Cemâati'nin 1119 zilhiccesinde (Mart 1708) Rakka Eyaleti'ne iskânları ferman olunmuştur. Ancak buna rağmen Tacirli'nin bir kısmı kalarak iskâna gitmemiştir. Bir türlü iskânlarına nizam verilemeyen Tacirli Cemâati eski ikamet yerleri olan Dulkadirli İfrazı'na (İfraz-ı Zulkadriye) h. 1137 (m. 1725) tarihinde nakledilerek Kınık, Ayas ve Berendi'de uygun yerlere yerleştirilmeye çalışıldı. Ancak

²⁶⁰ B.O.A.; MAD. 3434, s. 122, 123, 134.

²⁶¹ B.O.A.; Müh. 133, s. 312, 313.

²⁶² B.O.A.; MAD. 534, s. 9; T.D. 835, s. 5

bunda da başarılı olunamayınca iki yıl sonra (h. 1139 / m. 1727) tekrar Rakka'ya nakledildi. Ancak Tacirli Cemâatinin iskân sorunu halledilememiş ve h. 1146 (m. 1733) tarihinde Dulkadirli İfrazı'na nakledilerek Çukurova'da iskân olunmaları için bu defa çok kat'î emirler verilmiştir.²⁶³

Tacirli Cemâati'nin Rakka ile İfraz-ı Zulkadriye arasında sıkça yer değiştirilmesinin kuşkusuz en önemli sebebi. Bu Cemâatin iskân olunduğu her iki bölgede de ikamet etmeyerek rahat durmaması, asayiş bozmasıdır. Tacirli Cemâati özellikle Elbistan, Maraş ve Ayıntap'ta şekâvetleriyle bölgede zararlı oluyarlardı.²⁶⁴ Bu Cemâat Adana ve Maraş Eyaleti dahilinde Çukurova, Haruniye ve Bayındır Nahiyyelerinde kışlıyor, Maraş dahilindeki Göksün ve Elbistan dağlarına yaylağa gidiyorlardı. Kışlakları ile yaylakları arasında gidip gelirken ve gittikleri bölgelerde şekâvetleriyle halka hep zarar veriyorlardı.²⁶⁵

68- Tanburacılı Cemâati

Bu Cemâat Musacalı Aşireti'ne tâbi olarak Rakka'da iskân edildi. Musacalı Aşireti altı mahalleye bölünüp bunların her biri Musacalı'ya tâbi ayrı bir Cemâat olarak Belih Nehri'nin doğu yakasında Huneyze denilen mevkide iskân edildi. Tanburacılı Cemâati de oluşturulan bu altı mahalleden biriydi ve buraya 99 nefer olarak iskân edilmişti.²⁶⁶

Tanburacılı Cemâati tâbi olduğu Musacalı Aşiretinin diğer üyeleri (Kantemir Çepnisi, İncili , Avşılı, Hacı Fakılı, Çilli, Ca'berli, Tokuz), Modanlı ve Mamavi Cemâatleriyle birlikte h. 1141 (m. 1728) tarihinde iskândan firar etmişlerdi. Musacalı Aşiretinden Hüseyin Tanburacılı Cemâatinin de içinde yer aldığı kendisine tâbi Cemâatleri toplayarak Haymana ve Turgut Kazaları ile Emir Dağı taraflarına gitti. Bu bölgede kendi hallerinde durmayarak şekâvete başlayan bu Cemâatlerin iskân mahalleri olan Rakka'ya geri getirilmesi için Ankara ve Aksaray mütesellimlerine, Haymana ve Turgut Voyvodalarına hitaben emr-i şerifler gönderildi.²⁶⁷

²⁶³ C. Orhonlu; *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1987, s. 80

²⁶⁴ B.O.A.; *Müh.* 135, s. 98, 140.

²⁶⁵ B.O.A.; *Müh.* 135, s. 61, 62.

²⁶⁶ B.O.A.; *T.D.* 835, s. 21-23.

²⁶⁷ B.O.A.; *Müh.* 135, s. 193, 194, 245, 246, 306, 307.

Tanburacılı Cemâati h. 1142 (m. 1729) senesinde ise gene Musacalı Cemâatleriyle beraber getirildikleri iskân mahallerinden firar ederek Aydın, Saruhan ve Hüsrev Paşa Hanı taraflarına gittiler. Bu defa da Tanburacılı ve diğer Musacalı Cemâatlerinin bu bölgelerden Rakka'ya geri getirilmeleri için emr-i şerifler gönderilmeye başlandı.²⁶⁸ Tanburacılı Cemâatinin h. 1146 (m. 1733) senesinde Musacalı Cemâatleriyle beraber Rakka malından çıkarıldığına dair bir derkenar bilgisi mevcuttur.²⁶⁹

69- Üsttürkânlı Cemâati

Rakka'ya iskân edilen aşiretler üzerinde yapılan ilk tahrirde, Badılı Ekrâtına tâbi olarak Rakka'da Harran Nahiyesinde iskânı ferman buyrulan Cemâatler arasında kayıtlıdır. Buraya iskân edilen Üsttürkânlı Cemâati Badılı Aşireti'ne tâbi olarak, Ergani Nahiyesinde sakin olup, Kangırı (Çankırı) ve Ankara sancaklarında kışlayan Cemâatlerdendi. Üsttürkânlı Cemâati, Harran ile Harran'ın köylerine kendisine tâbi olan Türkânlı ve Delikânlı Cemâatleriyle beraber iskân edilmişti.²⁷⁰

Üsttürkânlı Cemâati, tâbi olduğu Badılı Ekrâtı Aşiretleri (İrişvanlı, Kurdikânlı, Hacı Kırılı, Otmanlı, Zeyveli, Parçıkânlı) ve diğer Cemâatlerle (Milli'ye tâbi Kaskânlı, Memokânlı, Urusathı, Mihranlı ve Beğdili'ye tâbi Acırlı, Gündeşli, Küçüklü) iskândan firar ederek Erzurum, Kars ve Çıldır eyaletlerine gittiler. Burada rahat durmayarak şekâvetleriyle halka zarar vermeleri üzerine Erzurum, Kars ve Çıldır Beylerbeylerinden bu Cemâatleri Rakka'ya geri götürmeleri istenmiştir. (Receb 1142 / Ocak 1730)²⁷¹

Üsttürkânlı Cemâati bir ara Rakka Mukataatından çıkarılmışsa da h. 1146 (m. 1733) tarihinde tekrar Rakka'ya ilhak olunmuştu. Ama bu ilhak emrine rağmen h. 1149 (m. 1736) tarihine gelindiğinde halen iskân mahalline getirilememiş, bunun için emr-i şerifler gönderilmiştir.²⁷² Hicri 1160 (m. 1747) senesinde halen diğer firari Cemâatlerle beraber Kars, Erzurum ve Çıldır taraflarında dağınık bir vaziyette dolaşan Üsttürkânlı ve diğer kaçak Cemâatlerin Rakka'ya nakil ve iskânları için emr-i şerifler gönderilmeye devam ediliyordu.²⁷³

²⁶⁸ B.O.A.; Müh. 136, s. 205; Müh. 137, s. 22.

²⁶⁹ B.O.A.; MAD. 701, s. 8.

²⁷⁰ B.O.A.; T.D. 835, s. 7, 38.

²⁷¹ B.O.A.; Müh. 136, s. 37.

²⁷² B.O.A.; Müh. 142, s. 114.

²⁷³ B.O.A.; Müh. 153, s. 79, 80.

Üsttürkânli Cemâatinin iskân edildiği bölge tahminen 50 çiftlik yer olup, buraya iskân edilen Cemâat 32 neferdir. Üsttürkânli Cemâati Badılı Ekrâtına tâbi, dolayısıyla Ekrât taifesinden olarak tahrir edilmişse de gerek bizzat Cemâatin (Üsttürkânli) ve kethüdasının (Murat Kethüda) adı ve gerekse bu Cemâat mensuplarının isim ve lakapları (Şedid Murat Han, Çelebi Mehmet, Köse Osman, Kara Ömer, Kolu Külünk vb.) Bu Cemâatin etnik bakımdan Türkmen Cemâati olduklarının kesin birer kanıtıdır.²⁷⁴

70- Diğer Cemâatler

Bu başlık altında Rakka'ya iskânları söz konusu olan fakat hakkında yeteri kadar bilgi edinemediğimiz Cemâatler sıralanmıştır.

a) **Akbaş Cemâati:** Rakka'ya iskânı ferman olunan Lekvanik Ekrâtındandır. Aydın ve Saruhan dolaylarındaki şekâvetleri üzerine, Anadolu, Adana, Halep ve Rakka valilerinin, Akbaş Cemâati'nin Rakka'ya nakil ve iskânlarını sağlamalarına dair emr-i şerif yazılmıştır. (Ağustos 1699 / Safer 1111)²⁷⁵

b) **Avcılar Cemâati:** Sivas Beylerbeği ve Kangırı (Çankırı) Sancağı Mutasarrıfına gönderilen bir emr-i şerifte, Avcılar Cemâati'nin bazı Cemâatlerle (Mamalı, Pehlivanlı, Kulak, Kızılca, Şarlı, Dedesli) birlikte şekâvet üzere oldukları belirtilmiş ve bunların Rakka'ya nakil ve iskânları istenmiştir. (Haziran 1701 / Muharrem 1113)²⁷⁶

c) **Baran Cemâati:** Baran Cemâati, h. 1140 (m. 1728) senesinde Süleyman Paşa zamanında iskândan firar etmiş, fakat 1142 senesi başlangıcında (Ağustos 1729) iskân mahallerine geri getirilmiştir.²⁷⁷

²⁷⁴ B.O.A.; T.D. 835, s. 37.

²⁷⁵ B.O.A.; Müh. 111, s. 56, 57.

²⁷⁶ B.O.A.; Müh. 111, s. 607.

²⁷⁷ B.O.A.; MAD. 701, s. 6.

d) **Cemolu Cemâati:** Boz-Ulus Mandesi Türkmenlerinden Rakka'ya ilk iskân edilen Cemâatler arasındadır. Rakka Eyaletinde Belih Nehri kenarında iskân edilmiştir.²⁷⁸

e) **Cihanbeğli Cemâati:** Bu Cemâatin ismi Koyunoğlu Cemâati'nin Rakka'ya iskânlarına dair belgelerde geçmektedir. Zira Rakka'ya iskânı emredilen Koyunoğlu Cemâati Cihanbeğli Aşireti'ne tâbidir.²⁷⁹

f) **Çerpu Cemâati:** Rakka'ya iskân edilen aşiretlerin ilk tahririnde, Boz-Ulus Mandesi Türkmenlerinden Rakka Eyaletinde Belih Nehri kenarında iskân edilen Cemâatler arasında kayıtlıdır.²⁸⁰

g) **Çilli Cemâati:** Musacalı Cemâati'ne tâbi olarak Rakka Eyaletinde Belih Nehri'nin Doğu yakasında Huneyze denilen mevkide kendi adıyla anılan mahallede 49 nefer olarak iskân edilmiştir.²⁸¹ Çilli Cemâati, Musacalı Cemâatleriyle beraber iskândan firar ederek Haymana ve Turgut kazaları ile Emir Dağı taraflarına gitmiş, buradan getirildikten kısa bir süre sonra tekrar firar ederek bu kez Aydın, Saruhan ve Hüsrev Paşa Hanı taraflarına gitmişlerdir. Bunların geri getirilmesi yönünde bu Cemâatin buldukları bölge yöneticilerine emr-i şerifler gönderilmiştir.²⁸²

h) **Çoğumlu (Çoğunlu) Cemâati:** Bu Cemâat Türkmen taifesinden Küçükklü Cemâati'ne tâbi olarak Rakka'ya iskân edilmiştir.²⁸³

²⁷⁸ B.O.A.; Müh. 102, s. 73, 74.

²⁷⁹ B.O.A.; Müh. 111, s. 676; Müh. 112, s. 659; Müh. 119, s. 275; Müh. 130, s. 105 vs.

²⁸⁰ B.O.A.; MAD. 534, s. 9, 10; T.D. 835, s. 5

²⁸¹ B.O.A.; T.D. 835, s. 21

²⁸² B.O.A.; Müh. 137, s. 22.

²⁸³ B.O.A.; Müh. 136, s. 37.

ı) **Danişmentli Cemâati:** Rakka iskânı ile ilgili olarak bu Cemâatin adı vesikalarda Şerefli Cemâati ile birlikte anılmaktadır. Zira Rakka'ya iskânı emredilen Şerefli Cemâati Danişmentli Türkmeni Cemâatindendir.²⁸⁴

i) **Elci Cemâati:** Rakka Valisi Vezir Ahmet Paşa'ya 1728 Eylülünde (1141 Safer) yazılan bir emr-i şerifte Rakka iskânından olan Elci Cemâati'nin Tacirli ve Okçu İzzeddinli Cemâatleriyle birlikte Sivas'tan Malatya'ya kadar olan bölgede şekâvet üzere oldukları, Maraş Beylerbeyi ve Sivas mütesellimi tarafından bunların Rakka'ya getirileceği söylenmiştir.²⁸⁵

j) **Hamzahacılı ve İzzeddinli Cemâatleri:** Boz-Ulus Mandesi Türkanlarından Rakka'da Belih Nehri kenarında iskânı ferman buyrulan Cemâatlerdendir.²⁸⁶

k) **Kıranlı, Kızılca Şarlı ve Kulak Cemâatleri:** Sivas Beylerbeğisi ve Kangırı (Çankırı) Sancağı Mutasarrıfına gönderilen bir emr-i şerifte bu Cemâatlerin İskilip dolaylarında şekâvet üzere oldukları belirtilmiş ve bunların bir an evvel Rakka'ya nakledilmeleri istenmiştir.²⁸⁷

l) **Silsüpür Ceridi Cemâati:** Cerid Aşireti 1606-1607 tarihlerinde çapulcu bir taife olan ve her şeyi talan ederek arkalarında hiçbir şey bırakmadıkları için kendilerine Silsüpür adı verilen bir taifeyle birleşmiş ve bundan dolayı Silsüpür Ceridi olarak isimlendirilmiştir.²⁸⁸ Silsüpür Ceridi kendisine tâbi Cemâatlerden Musa Bey, Beyli, Araboğlu, Veli Bey, Osman Bölükbaşı ve Gül Halil Cemâatleriyle Gember Rakka'ya iskân olunmuştur.²⁸⁹

²⁸⁴ B.O.A.; Müh. 130, s. 59-63, 211, 212; Müh. 133, s. 49, 50, 94, 95.

²⁸⁵ B.O.A.; Müh. 135, s. 140.

²⁸⁶ B.O.A.; Müh. 102, s. 73, 74.

²⁸⁷ B.O.A.; Müh. 111, s. 607.

²⁸⁸ Tufan Gündüz; Anadolu'da Türkmen Aşiretleri, "Bozulus Türkmenleri 1540-1640", Bilge Yayınevi, Ankara, 1997, s. 58.

²⁸⁹ B.O.A.; Müh. 120, s. 240.

m) **Taif Afşarı Cemâati:** Rakka'ya iskân edilen Aşiretlerin tahririnde Yeni İl Hasları reayasından Rakka'ya iskânı ferman buyrulan Cemâatler arasında gösterilmiştir. Bu Cemâat Belih Nehri'nin doğu yakasına toplam 257 nefer olarak iskân edilmiştir.²⁹⁰

n) **Diğer Türkmen ve Ekrât Cemâatleri:** Akânlı, Bamran, Bazukî, Colikân, Dilânlı, Doğanlı, Dombaylı, Dumanlı, Dudikânlı, Gündeşli, Hacikânlı, Halidanlı, Hamadi, Hamavi, Hamikânlı, Holikân, Hums Şeyhisi, Hümânlı, İsmailan, Kara Sakallı, Kâsanlı, Kâskânlı, Kekili, Kemerli, Kıranlı, Kucur Afşarı, Kulasudak, Marcikân, Memokânlı, Musyanlı, Osmanlı, Otmanlı, Pehlivanlı, Parçikânlı, Seçen, Silvan, Şakakî, Şeyhlü, Taliban, Tatalı, Tokluca, Tokuzlu, Tomluca, Tuğa Şeyhli, Turasallı, Türkmenli, Ulaşlı, Umranlı, Urusathı, Veli Bey, Velili, Yad Badılı, Yedigârlı, Yere Badanlı, Yere Badılı, Zeyveli (Zeyvanlı), Zirkî (Zerikî), Zilan Cemâatleri arşiv vesikalarında ismi geçen diğer Türkmen ve Ekrât Cemâatlerdendir.²⁹¹

²⁹⁰ B.O.A.; T.D. 835, s. 5, 26-28.

²⁹¹ B.O.A.; MAD. 534, s. 10, 11; MAD. 701, s. 5; T.D. 835, s. 4, 5; Müh. 102, s. 73, 74; Müh. 108, s. 337; Müh. 111, s. 607; Müh. 112, s. 283; Müh. 114, s. 44; Müh. 114/1, s. 3, 29; Müh. 120, s. 109, 240; Müh. 130, s. 133, 264; Müh. 134, s. 324, 375, 376; Müh. 135, s. 69, 111, 112; Müh. 136, s. 37; Müh. 140, s. 247, 249; Müh. 142, s. 114; Müh. 153, s. 79, 80.

BEŞİNCİ BÖLÜM

RAKKA'YA İSKÂN EDİLEN AŞİRETLERİN DEMOGRAFİK VE İKTİSÂDİ DURUMLARI – İSKANIN 20. YÜZYILDAKİ İZLERİ

I- İSKÂN ÖNCESİ RAKKA'DAKİ CEMÂATLERİN DEMOGRAFİK YAPISI

Osmanlı Eyalet ve Sancaklarının nüfuslarının tespitinde Tahrir Defterleri en sağlam kaynaklardır. Tahrir defterlerinden tespit edilen Hane ve mücerred sayıları veya Avarız Haneleri sayılarından yararlanılarak tahmini nüfuslar gerçeğe en yakın olarak hesaplanabilir.¹ Ancak tespit ettiğimiz Rakka'ya ait yedi adet Tapu Tahrir Defteri, muhtevaları itibarı ile istediğimiz bilgileri içermediğinden fethinden 19. yüzyıl sonlarına kadar Rakka'nın nüfusu ile ilgili ciddi bir tahminde bulunamıyoruz.

Rakka ahalsinin büyük bir kısmı göçebe aşiretlerden müteşekkildir. 19. yüzyılın sonlarında 75 bin olarak verilen tüm Rakka nüfusunun yaklaşık 70 bin kadarı göçebe olarak belirtilmiştir.² Bu bilgiye göre Rakka nüfusunun yüzde doksandan fazlası göçebe aşiretlerden meydana gelmektedir.

III. Murat dönemine ait 667 No'lu Tapu Tahrir defteri Rakka sancağı ve ona bağlı Belih, Kapulubük ve Caber nahiyelerindeki Cemâatlerin isimleri ve nüfusları ile ilgili bilgiler içermektedir. Bu defterde verilen Cemâatlerin hane ve mücerret sayılarından yola çıkılarak bu dönem Rakka sancağındaki Cemâatlerin tahmini yaklaşık nüfusları tespit edilebilir. Bu tespit de III. Murat dönemi Rakka Sancağı Nüfusu hakkında bize bir fikir verecektir.³

¹ Rifat Özdemir; XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara (Fiziki, Demografik, İdari ve Sosyo-Ekonomik Yapısı) 1785-1840, KTB, Ankara, 1986, s.100, 101.; Rifat Özdemir; "Avarız ve Gerçek Hane Sayılarının Demografik Tahminlerinde Kullanılması Üzerine Bazı Bilgiler", X. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, Ankara, 1993, s. 1581-1613.

² Ali Cevat; Memâlik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügati, İstanbul 1313, s. 413.

³ Murat Çelikdemir; 1574-1595 Tarih ve 667 No'lu Tapu Tahrir Defterine Göre Rakka Sancağı ve Nahiyelerinde Yaşayan Aşiret ve Cemâatlerin Mukayeseli Tahlili, F.Ü.S.B.E. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Elazığ 1995, s. 19-28

Tablo I

**RAKKA VE NAHİYELERİNDEKİ CEMÂATLERİN TAHMİNİ
NÜFUSLARI**

(III. Murat Dönemi 667 No'lu Tahrir Defteri)

RAKKA SANCAĞI	Hane	Mücer	5	6
Şehir	60	11	311	371
Belih	2614	826	13896	16510
Kapulubük	1340	410	7110	8450
Ca'ber	2515	1135	13710	16225
TOPLAM	6529	2382	35027	41556

(Hane sayısı x 5; 6 + mücerred sayısı)

Yukarıdaki tabloyu çıkarırken yararlandığımız 667 No'lu Tapu Tahrir defterinde verilen Cemâat haneleri avarız hanesi olmayıp gerçek hanedir. Bu haneler için kabul ettiğimiz katsayı ise 5 ve 6'dır. Yani her gerçek haneyi ortalama 5-6 kişi kabul ettik. Bu tür hesaplamalarda yaygın olarak "5" katsayısı kullanılmakta ise de, yapılan araştırmalarla bunun imparatorluğun farklı bölgelerinde farklı oranlarda olduğu görülmüştür.⁴ Ancak yukarıdaki tabloya Hane ve Mücerretleri verilmeyen 13 Cemâat dahil edilmemiştir. Bu önemli bir yekün olduğundan nüfus tahmininde bu 13 Cemâati göz ardı edemeyiz. Orantı yoluyla tespit yoluna gittiğimizde, bu 13 Cemâatin tahmini hane sayısının 1024, mücerred sayısının ise 425 olduğu görülür ki bu "5" katsayısına göre 5.545, "6" katsayısına göre ise 6.559 kişilik bir nüfus ifade eder. Tahrir defterinde Hane ve Mücerredi verilmeyen bu 13 Cemâat de bu şekilde dikkate alındığında

⁴ Avarız-hâne ve gerçek-hâne tâbirleriyle bunların nüfus tahminlerinde kullanılması ve Osmanlı dönemi şehirlerinin demografik yapısı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz:

Rifat Özdemir, a.g.m., s. 1581-1613; Rifat Özdemir, "Osmanlı Döneminde Antalya'nın Fiziki ve Demografik Durumu (1800-1867)", XI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, Ankara, 1994, s. 1369-1405; Rifat Özdemir, "Osmanlı Döneminde Antakya'nın Fiziki ve Demografik Yapısı (1709-1860)" *Bellefen*, C. LVIII, s. 221, Ankara, 1994, s. 119-157.

III. Murat döneminde Rakka'daki Cemâatlerin tahmini nüfusu "5" katsayısına göre 40.572, "6" katsayısına göre ise 48.115'tir.⁵

II- RAKKA'YA İSKÂN EDİLEN AŞİRETLERİN DEMOGRAFİK YAPISI

Osmanlı Devleti aşiretlerin Rakka'ya iskânlarını 1102 Rebiyü'l-ahirinde (Ocak 1691) gönderdiği emr-i şeriflerle resmen başlatmıştı. Osmanlı Devleti Rakka'ya iskân ettiği Türkmen ve Ekrât aşiretlerinden ilkin Türkmen Aşiretleri olarak adlandırdığı Cemâatlerin iskânlarını gerçekleştirmiştir. Bu dönemde Rakka beylerbeyisi Kadızâde Hüseyin Paşa olup, aşiretlerin Rakka'ya iskânla görevlendirilen ilk Rakka Valisi'dir.

Kadızâde Hüseyin Paşa h. 1102 (m. 1691)'den itibaren Rakka'ya iskân amacıyla gönderilen aşiretlerin tahririni yapmış ve bu tahriri h. 1104 (m. 1693) tarihinde tamamlayarak merkeze göndermiştir. Bu tahrirde her bir Cemâatin erkekleri ayrı ayrı sayılmış ve sayım sonuçları "yekün nefara (toplam kişi sayısı)" başlığı altında kaydedilmiştir.⁶ Böyle olunca Rakka'ya ilk iskânları gerçekleştirilen aşiretlerin kaç neferden (kişiden) meydana geldiğini tespit ettik. Daha sonra her bir neferi bir hane kabul etmek suretiyle bu Cemâatlerin tahmini yaklaşık nüfuslarını tespit yoluna gittik. Çeşitli Osmanlı şehirleri üzerinde çalışma yapan araştırmacılar da tespit ettikleri "Hane, mücerred ve Avarız Haneler"den yola çıkarak gerçeğe en yakın tahmini nüfusları hesaplama yoluna gitmişlerdir. Tespit edilen hanelerden yola çıkılarak yapılan nüfus tahminlerinde önemli bir husus da her "Hane" nin kaç kişiden meydana geldiği meselesidir. Bu tür hesaplamalarda katsayı yaygın olarak "5" alınmaktaysa da bunun imparatorluğun farklı bölgelerinde farklı oranlarda olması en doğrusudur. Bu nedenle biz Cemâatlerin nüfus tahminlerini yaparken hesaplarımızı "5 ve 6" katsayılarına göre ayrı ayrı yaptık.⁷

⁵ M. Çelikdemir; a.g.e., s. 27.

⁶ B.O.A.; MAD. 534, s. 8, 10, 11; T.D. 835, s. 6-12.

⁷ Avarız Hane ve Gerçek Hane tâbirleriyle bunların nüfus tahminlerinde kullanılması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz:

R. Özdemir; "Avarız ve Gerçek Hane Sayılarının Demografik Tahminlerde Kullanılması Üzerine Bazı Bilgiler", X. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, Ankara, 1993, s. 1581-1613; Rifat Özdemir; "Osmanlı Devleti'nde Antalya'nın Fiziki ve Demografik Durumu (1800-1867)", XI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, Ankara, 1994, s. 1369-1405; Rifat Özdemir; "Osmanlı Döneminde Antakya'nın Fiziki ve Demografik Yapısı (1709-1860)", Belleten, C. LVIII, S. 221, Ankara, 1994, s. 119-157.

Rakka Beylerbeyi Kadızâde Hüseyin Paşa tarafından hazırlanan ve 26 Şevval 1104 (30 Haziran 1693) tarihi itibarı ile Başmuhasebeye kaydedilen tahrir defterinde Rakka'ya ilk iskân edilen Cemâatlerin toplam nefer sayıları ve Rakka Eyaletinde hangi bölgelere iskân edildikleri bellidir. Buna göre Rakka'ya ilk iskân edilen aşiretler toplam 3924 neferdir. Bu neferlerin her biri birer hâne ve her hâne de 5 veya 6 kişi kabul edildiğinde, bu Cemâatlerin nüfusu ortalama "5" katsayısı esas alındığında 19.620, "6" katsayısı esas alındığında ise 23.544 rakamları tespit edilmektedir. Buna göre Rakka'ya ilk iskân edilen Türkmen aşiretlerinin nüfusu tahminen yaklaşık 19-23 bin civarındadır. Bu nüfusun iskân edildikleri bölgelere göre dağılımı ise şöyledir: Belih Nehri'nin doğu ve batı yakalarına iskân edilen aşiretler toplam 2554 Hane olup bunların tahmini yaklaşık nüfusu "5" katsayısına göre 12.770, "6" katsayısına göre ise 15.324'tür. Harran Nahiyesi'ne ise iskân edilen Cemâatler toplam 1186 nefer olup, bunların tahmini nüfusu "5" katsayısına göre 5.930, "6" katsayısına göre 7.116'dır. Urfa'ya iskân edilen 50 hanenin nüfusu ise "5" katsayısına göre 250, "6" katsayısına göre 300'dür. Bozabad Nahiyesine ise 134 hane yerleştirilmiş olup bunların nüfusu da "5" katsayısına göre 670, "6" katsayısına göre ise 804'tür.

Rakka'ya iskân edilen ilk Türkmen aşiretlerin isimlerine ve yerleştirildikleri bölgelere göre tahmini nüfusları aşağıdaki tablolarda ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo II

Rakka'ya İlk İskân Edilen Aşiretlerin Tahmini Nüfusları

(Tapu Tahrir Defter No: 835'e göre)

AŞİRETİN ADI	AŞİRET REİSİ KETHÜDASI	İSKÂN EDİLDİĞİ YER	HANE (Nefer)	KATSAYI	
				5	6
		Belih Nehri (Batı Yakası)			
1- Arablı	Ganem Kethüda bin Musa	Harime Nehri	31	155	186
2- Barak ve Çağıranlı	İnal Kethüda	Salihyye, Yeknib ve Ramman Nehirleri	300	1500	1800
3- Beğmişli	Ganem bin el-Hac Ali	Heyşe-Üskürle Bendleri	136	680	816
4- Bozkoyunlu Ali Beyli	Seyfhan bin İsmail Bey	Sehlan Bendi'nin sonuna kadar olan bölge	226	1130	1356
5- Bozkoyunlu Kılıç Beyli	Firüz Bey Oğlu Şahin Bey	Hayabendi-Sehlan Nehirleri arası	399	1995	2394
6- Döğerli ve Kara Kocalı	Ali bin Seyf	Tel-Semen Nehri	42	210	252
7- Kadirli	Sevindik Kethüda	El-Ass Nehri	36	180	216
8- Kara Şeyhli	Assaf Kethüda ve Kul İdrisoğlu	Arasık Nehri	81	405	486
9- Kara Şeyhli	Ebusayf oğlu Emirza Ali ve Ali Abbasoğlu	Ebu Şakka Nehri	41	205	246
10- Kara Şeyhli	Musa Şeyhoğlu ve Uğurlu Şeyhoğlu	Ebu Rakka Nehri	31	155	186
11- Kazlı	-	Rahbe Nehri	48	240	288
		Belih Nehri (Doğu Yakası)			
1- Bayındır	Halid Kethüda	Deys ve Atik Nehirleri	108	540	648
2- Çeçeli	Köse Yakup Kethüda	Cedid Nehri	94	470	564
3- Dimlekli	Kasım Oğlu Satılmış Kethüda	Fammam Nehri	136	680	816
4- Güneş	-	Sarıkamış (Aslında Belih Nehri iskânından olup burada uygun yer kalmadığından Sarıkamış'a iskân olundu)	36	180	216

5- Kabağılı Tokuzu	Hacı İvaz	Şınıne Nehri	39	195	234
6- Musacalı	Bayezid Kethüda	Huzeyme Nehri	513	2565	3078
7- Taif Afşarı	Receboğlu Bekir Bey bin Halil Bey	Tel-Şammar ve Tel-Zeydan Nehirleri	257	1285	1542
		Harran Nahiyesi			
1- Birvan	(Üstürkânli'ya tâbi)	Tosbağalı Köyü	21	105	126
2- Birvan	(Üstürkânli'ya tâbi)	Köni-Dorcu	14	70	84
3- Cemokânli	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Arslan Taştan Bağdat Kapısının iç Kalesine kadar	39	195	234
4- Cemokânli	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Mağara Köyü	16	80	96
5- Cemokânli	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Tahir Torcu	28	140	168
6- Cemokânli	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Aygır Torcu	21	105	126
7- Cemokânli	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Tel-Şebb (diğer adı Bel Kapısı)	22	110	132
8- Cemokânli	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Şürece-i Sađir Köyü	15	75	90
9- Cemokânli	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Şürece-i Kebir Köyü	20	100	120
10- Cemokânli	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Köprütük Mezraası	16	80	96
11- Cemokânli	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Kozan Köyü	20	100	120
12- Cemokânli	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Akçahan Köyü	11	55	66
13- Cemokânli	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Yanı Kızıl Köyü	10	50	60
14- Cemokânli	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Ahmet Viranı	16	80	96
15- Cemokânli	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Akmeşhed	15	75	90
16- Cerid ve Bab-ı Altun	Musa Bey bin Ömer	Akçakale	127	635	762
17- Delükanlı	(Üstürkânli'ya tâbi)	Torbalı Tımar ve Kurt Tepesi Köyleri	38	190	228
18- İrişvanlı	Abdal Bey	Tel-Nasır ve Şah Veli Torucu Köyleri	29	145	174

19- İrişvanlı	Abdal Bey	Eski Harran Köyü	26	130	156
20- İrişvanlı	Abdal Bey	Kesne Tepesi Köyü	18	185	203
21- İrişvanlı	Abdal Bey	Menaği ve Ağıl Köyleri	13	65	78
22- İrişvanlı (Rişvanlı)	Abdal Bey	Harran Kalesinin Urfa Kapısından Arslan Taşa kadar	29	145	174
23- Kurdikânlı	Şedid Bey	Keberli ve Deynek Köyleri	19	95	114
24- Küçükklü	-	Aktepe Köyü ile Kazıklı ve Zenbur Mezraaları	50	250	300
25- Mamavi	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Zibâle Köyü	20	100	120
26- Mamavi	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Şebli Köyü	14	70	84
27- Mamavi	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Seksan-Vıran Köyü	22	110	132
28- Mamavi	Osman Bey bin Şah Hüseyin Bey	Kazıktepe Köyü	12	60	72
29- Modanlı	Ali Bey	Harran ve Göktepe	48	240	288
30- Modanlı	Ali Bey	Gökçe Dorcu ve Çukur Dorcu Köyleri	21	105	126
31- Modanlı	Ali Bey	Küncükıran Köyü	23	115	138
32- Modanlı	Ali Bey	Cahşi Köyü	23	115	138
33- Modanlı	Ali Bey	Vahşi ve Savaş Viran (diğer adı Köşe Viran)	15	75	90
34- Otmanlı, Osmanlı ve Hacı Kırılı	Osman Bey bin şah Hüseyin Bey	Harran Kalesinin Rakka kapısından Halep Kapısına kadar olan yer.	17	85	102
35- Otmanlı, Osmanlı ve Hacı Kırılı	Osman Bey bin şah Hüseyin Bey	Tel-Ganem (diğer adı Keyran)	30	150	180
36- Otmanlı, Osmanlı ve Hacı Kırılı	Osman Bey bin şah Hüseyin Bey	Kaydu Köyü	13	65	78
37- Otmanlı, Osmanlı ve Hacı Kırılı	Osman Bey bin şah Hüseyin Bey	Sehrinceli Köyü	29	145	174
38- Otmanlı, Osmanlı ve Hacı Kırılı	Osman Bey bin şah Hüseyin Bey	Küçük Minare, Derviş Torucu ve Çukurtorcu	46	230	276
39- Otmanlı, Osmanlı ve Hacı Kırılı	Osman Bey bin şah Hüseyin Bey	Tel-Hınta Köyü	29	145	174

40.Otmanlı,Osmanlı ve Hacı Kırılı	Osman Bey bin şah Hüseyin Bey	Kızıl Humeyre Köyü	27	135	162
41-Türkânli	(Üstürkânli'ya tâbi)	Çataltepe, Tel-İdris ve Büyük Sıçan Şehri Köyleri	59	295	354
42-Türkânli	(Üstürkânli'ya tâbi)	Tel-Şinan ve Tel-Mahruk Köyleri	71	355	426
43- Üstürkânli	Murad	Harran iç kalesinin Rakka'ya olan kapısına kadar	32	160	192
		Ruha (Urfa) Şehir Merkezi Köyleri			
1- Kızılkoyunlu	(Lekvanik'e tâbi)	Kızılca Köyü	17	85	102
2- Kızılkoyunlu	(Lekvanik'e tâbi)	Könivirâm Köyü	10	50	60
3- Kızılkoyunlu	(Lekvanik'e tâbi)	Kabdeğirman Köyü	12	60	72
4- Kızılkoyunlu	(Lekvanik'e tâbi)	Göbekli Köyü	11	55	66
		Bozabad Nahiyesi			
1- Anterli	-	Terkozma,Bağviranı, Şeyhzeleha, Orta Viran, Karaca Viran Köyleri ve İlhanı mezraası	134	670	804
		TOPLAM	3924	19620	23544

Tablo III

Rakka'ya İlk İskân Edilen Aşiretlerin Tahmini Nüfuslarının Bölgelere Göre Dağılımı (Tapu Tahrir Defter No: 835'e göre)

İskân Bölgesi	Hane (Fert)	KATSAYI	
		5	6
BELİH NEHRİ			
Batı Yakası	1371	6855	8226
Doğu Yakası	1147	5735	6882
Sarıkamış Köyü	36	180	216
Toplam	2554	12770	15324
HARRAN NAHİYESİ	1186	5930	7116
RUHA (Urfa)	50	250	300
BOZABAD NAHİYESİ	134	670	804
GENEL TOPLAM	3924	19620	23544

Rakka'ya iskân edilen aşiretlerin demografik yapılarını tespitte yararlandığımız diğer bir kaynak ise h. 1244 (m. 1828-1829) tarihli, aşiretlerin iskânlarına dair bilgileri ihtiva eden Aşayir İskân Defteri'dir. Bu defter, özellikle Rakka'ya iskân edildikten sonra iskân mahallerinden firar eden Cemâatler hakkında bilgi vermektedir. Rakka iskânından firar edip de iskâna tâbi olan Cemâatlerin kaç haneden müteşekkil oldukları da kayıtlıdır. Bu defterden Rakka iskânına tâbi olan bütün Cemâatler değil sadece iskândan firar eden bir kısmı Cemâatlerin hane sayıları mevcuttur.⁸ Buna göre iskâna tâbi Cemâatlerin toplam hane sayısı 5953 olup bunların tahmini nüfusları "5" katsayısına göre 29765, "6" katsayısına göre ise 35718'dir. Bu defterde kayıtlı Cemâatler ve hane sayılarıyla onların "5" ve "6" katsayılarına göre tahmini nüfusları aşağıdaki tabloda ayrıntılarıyla gösterilmiştir.

⁸ B.O.A.; MAD 701, s. 2-10.

Tablo IV

Rakka İskânına Tâbi Bazı Cemâatlerin Tahmini Nüfusları

(Maliyeden Müdevver Defter No: 701'e göre)

CEMÂATİN ADI	HANE	Katsayı	
		5	6
1- Bab-ı Altun (Boz-Ulus'a tâbi)	25	125	150
2- Badılı'ya tâbi Otmanlı, Cemokânlı, Uzmanlı, Hacı Kırılı, Rişvanlı Üstürkânlı, Zeyveli, Parçıkânlı, Urusathı, Sühranlı, Acırlı, Gündeşli, Küçüklü, Çoğumlu ve Tecirli Cemâatleri	2000	10000	12000
3- Bahaeddinli (Milli'ye tâbi)	350	1750	2100
4- Bendanlı (Milli'ye tâbi)	500	2500	3000
5- Cemaleddinli (Milli'ye tâbi)	400	2000	2400
6- Döğer (Beğdili'ye tâbi)	151	755	906
7- Harbendeli (Boz-Ulus'a tâbi)	60	300	360
8- Hasenanlı (Milli'ye tâbi)	400	2000	2400
9- Kabağılı Tokuzu	151	755	906
10- Kantemir Çepnisi (Boz-Ulus'a tâbi)	120	600	720
11- Karaçeçeli	60	300	360
12- Karakocalı (Beğdili'ye tâbi)	35	175	210
13- Küçüklü (Boz-Ulus'a tâbi)	151	755	906
14- Musacalı'ya tâbi Kaçarlı, Avşalı, Tanburacılı, Çilli, Hacı Fakılı, İncili ve Ca'berli Cemâatleri	700	3500	4200
15- Perdel Tecirlisi	150	750	900
16- Recepli Avşarı	200	1000	1200
17- Silsüpür Ceridi (Boz-Ulus'a tâbi)	250	1250	1500
18- Şark Çağıranlı	50	250	300
19- Şerefli	200	1000	1200
TOPLAM	5953	29765	35718

Rakka'ya iskân edilen aşiretlerin demografik yapısı hakkında bilgi edindiğimiz bir diğer önemli kaynak ise Mühimme defterleri olmuştur. Rakka'daki iskân faaliyetleri ile ilgili merkezden oldukça fazla emr-i şerif gönderilmiştir. Ancak buraya iskân edilen aşiretlerin miktarlarıyla alakalı hükümler sınırlı sayıdadır. Mühimme kayıtlarına göre Rakka'ya iskân edilen aşiretlerin miktarlarıyla ilgili tespit ettiğimiz bilgiler şunlardır:

Cihanbeğli Taifesinden Rakka'ya iskânları ferman buyrulan Zeyveli, Pañçikânlı, Herdili, Diricanlı Cemâatleri Rakka Valisi Hüseyin Paşa tarafından Harrah Nahiyesine iskân ettirilmiş olup: Zeyveli Cemâati 70, Pañçikânlı Cemâati 314, Diricanlı 138, Herdi Cemâatinin yerli reayası hariç 274 nefer olarak iskân edilmiştir.⁹ Bir başka emr-i şerifte ise Rakka iskânına tâbi tutulan Koyunoğulları Cemâatinin 200 evden meydana geldiği belirtilmiştir.¹⁰ Mühimme defterlerinde elde ettiğimiz oldukça önemli bilgilerden biri de Milli Taifesinin Rakka'ya naklolunan Cemâatlerinin 2000 haneden fazla olduğunu gösteren bilgidir.¹¹

Bütün bu kaynaklardaki bilgileri birleştirerek Rakka'ya iskân edilen aşiretlerin tamamının olmasa bile önemli bir kısmının nüfuslarını tespit etmek mümkün olmuştur. Şimdi bu üç önemli kaynağa göre (Tapu Tahrir, Maliyeden Müdevver ve Mühimme Defterleri), Rakka iskânına tâbi tutulan Cemâatlerin tahmini nüfuslarını verelim:

İlk tahrirde Musacalı'ya tâbi altı adet Cemâat (Kaçarlı, Avşalı, Tanburacılı, Çilli, Hacı Fakılı, İncili) 513 hane olarak Rakka'ya iskân edilmişken, sonraki tahrirlerde bu altı aşirete Caberli aşiretinin de dahil edilerek iskândaki Musacalı'nın yedi Cemâat ve 700 hane olduğunu görüyoruz. Burada 187 hanelik bir artış söz konusudur.¹²

İlk tahrirde Kabağlı Tokuzu 39 hane iken sonraki tahrirlerde bu Cemâatin 151 hane olarak kaydedildiği görülmektedir. Bu Cemâatin hane sayısında da 112 hanelik bir artış söz konusudur.¹³

İlk tahrirde Döğer ve Kara Kocalı Cemâatleri bir arada 42 hane olarak kayıtlı iken sonraki tahrirde Döğer Cemâati 151 ve Kara Kocalı 35 hane olmak üzere ikisi toplam 186 hane olarak kaydedilmiştir. Burada da 144 hanelik bir artış mevcuttur.¹⁴

⁹ B.O.A.; Müh. 114/1, s. 267.

¹⁰ B.O.A.; Müh. 119, s. 275.

¹¹ B.O.A.; Müh. 135, s. 357.

¹² B.O.A.; T.D. 835, s. 21-23; MAD 701, s. 3.

¹³ B.O.A.; T.D. 835, s. 25, 26; MAD 701, s. 3.

¹⁴ B.O.A.; T.D. 835, s. 17; MAD 701, s. 3.

İlk tahrirde Cerid ve Bab-ı Altun Cemâatleri bir arada 127 hane olarak kayıtlı iken sonraki tahrirlerde Cerid 250 ve Bab-ı Altun Cemâati 25 hane olmak üzere toplam 275 hane olarak kayıtlıdır. Bu Cemâatlerdeki hane artışı 148'dir.¹⁵

İlk tahrirde Badılı Aşiretine tâbi olarak gösterilen Rişvanlı, Üstürkânlı, Cemokânlı, Otmanlı, Uzmanlı, Hacı Kırılı, Kürdikânlı ve küçüklü Cemâatlerinin toplam hane sayısı 859'dur. Sonraki tahrirlerde bu Cemâatlere ilave olarak Zeyveli, Parçıkânlı, Memokânlı, Kâskânlı, Urusatlı, Acırlı, Gündeşli, Çoğumlu ve Tecirli Cemâatleri de ilave olunarak Badılı Aşireti 2000 hane olarak kaydedilmiştir. Bu Cemâatlerin ilavesiyle Badılı Aşiretinin hane sayısında 1139 hanelik bir artış söz konusudur.¹⁶

Ayrıca ilk tahrirde olmayıp da sonraki tahrirlerde mevcut olan Cemâat ve hane sayıları ise şu şekildedir: Şerefli Cemâati 200, Kara Çeçeli 60, Harbendeli 60, Kantemir Çepnisi 120, Şark Çağıranlı 50, Perdel Tecirlisi 150, Recepli Avşarı 200, Küçüklü (Boz-Ulus'a tâbi) 151, Dirzanlı (Dirjanlı) 138, Herdi Cemâati 274 ve Koyunoğulları Cemâati 200 hane olmak üzere toplam 1603 hanedir.¹⁷

"Milli Aşireti'nin Rakka'ya naklolunan Cemâatleri 2000 haneden fazladır" şeklinde kayıtlara geçen bu bilgiden yola çıkarak Milli Aşireti'nin hane sayısını 2000 olarak değerlendirdik. Bizim de kanaatimize göre iskândaki Milli Aşireti 2000 haneden çok daha fazladır.¹⁸

Rakka Eyaleti'ne ilk iskân edilen aşiretler toplam 3924 hane idi. Ancak iskânın ilerleyen dönemlerinde hem iskânda bulunan mevcut Cemâatlerin sayısı artırılmış, hem de Milli Aşireti gibi önemli nüfus potansiyeline sahip bir aşiret Rakka iskânına tâbi tutulmuştur. Böyle olunca da ilk iskân ve tahrire göre Cemâatlerin hane sayısında 5333 hanelik önemli bir artış olmuştur. Bu artışla beraber Rakka iskânına tâbi aşiretlerin tespit ettiğimiz hane sayısı 9257'dir. Bu 9257 hane ise "5" katsayısına göre 46.285, "6" katsayısına göre ise 55.542'dir. En son şekli ile Rakka iskânına tâbi aşiretlerin tespit ettiğimiz hane sayıları ve tahmini nüfusları aşağıdaki tabloda ayrıntılarıyla verilmiştir.

¹⁵ B.O.A.; T.D. 83S, s. 28; MAD 701, s. 4.

¹⁶ B.O.A.; T.D. 83S, s. 36, 43; MAD 701, s. 5.

¹⁷ B.O.A.; MAD 701, s. 3-5; Müh. 114/1, s. 267, Müh. 119, s. 275.

¹⁸ B.O.A.; Müh. 135, s. 357.

Tablo V

İskân Faaliyetleri Süresince Rakka İskânına Tâbi Tespit Ettiğimiz Aşiretlerin Tahmini Nüfusları (Tapu Tahrir Defter No: 835, Maliyeden Müdevver Defter No: 534 ve 701, Mühimme Defter No: 114/1, 119 ve 135'e göre)

AŞİRETİN ADI	HANE	KATSAYI	
		5	6
Anterli	134	670	804
Araplı	31	155	86
Badılı'ya tâbi Otmanlı, Cemokanlı, Uzmanlı, Hacı Kırılı, Rişvanlı, Üstürkânlı, Kurdikânlı, Zeyveli, Parçikânlı, Memokânlı, Kâskânlı, Urusatlı, Sühranlı, Acırlı, Gündeşli, Küçükülü, Çoğumlu, Tecirli.	2000	10000	12000
Barak ve Çağırganlı	300	1500	1800
Bayındır	108	540	648
Beğmişli	136	680	816
Bozkoyunlu Ali Beğli	226	1130	1356
Bozkoyunlu Kılıç Beğli	399	1995	2394
Cerid ve Bab-ı Altun	275	1375	1650
Çeçeli	94	470	564
Dimlekli	136	680	816
Dirzanlı (Dirjanlı)	138	690	828
Döğerli ve Karakocalı	186	930	1116
Güneş	36	180	216
Harbendeli	60	300	360
Herdî	274	1370	1644
Kabağılı Tokuzu	151	755	906
Kadirli	36	180	216
Kantemir Çepnisi	120	600	720

Kara Çeçeli	60	300	360
Kara Şeyhli	153	765	918
Kazlı	48	240	288
Kızılkoyunlu	50	250	300
Koyunoğulları	200	1000	1200
Küçükklü (Boz-Ulus'a tâbi)	151	755	906
Mamavi	68	340	408
Milli Aşireti	2000	10000	12000
Modanlı	130	650	780
Musacalı'ya tâbi Kaçarlı, Avşalı, Tanburacılı, Çilli, Hacı Fakılı, İncili ve Caberli Cemâatleri	700	3500	4200
Perdel Tecirlisi	150	750	900
Recepli Avşarı	200	1000	1200
Şark Çağıranlı	50	250	300
Şerefli	200	1000	1200
Taif Afşarı	257	1285	1542
TOPLAM	9257	46285	55542

Yukarıdaki Tablo V'i oluştururken sadece Hane sayıları belli olan aşiretleri ele aldık. Yararlandığımız kaynaklarda Rakka'ya iskân edilen fakat Hane sayıları kaydedilmemiş Cemâatler de mevcuttu. Bu nedenle tespit ettiğimizden çok daha büyük bir nüfus Rakka iskânına tâbi tutulmuştur. Tablo V'te de görüldüğü gibi Rakka iskânına tâbi tutulan aşiretlerin tahmini nüfusu ortalama 50.000'dir. Asıl nüfus 50 binden daha fazla olmasına rağmen tespit ettiğimiz bu nüfus bile Rakka ve mücavir bölgeleri ile Anadolu'nun sosyal, iktisâdî, siyasî, askerî vs. yapısında etkili olacak niceliktedir. Zira bahsedilen nüfusun büyük çoğunluğu iskândan kısa bir süre sonra firar ederek Anadolu coğrafyasının değişik bölgelerine yayılmışlardı. Rakka iskânından kaçan bu aşiretler özellikle kırsalda kasaba ve köylerin tahribine sebep olmuşlardır. Anadolu'da gittikleri

bölgelerde ahalinin mal ve eşyalarını yağmalayan, gasp eden, yakan ve hatta kadınlara tecavüze yeltenen bu firari aşiretlerin zulümleri karşısında halk çaresiz kalmış, dilekçelerle müracaat ettikleri Devlet ise bunların cezalandırılması ve Rakka'ya geri gönderilmesi için zaman zaman büyük askeri operasyonlar başlatmışsa da pek başarılı olunamamıştır.

III- İSKÂN SONRASI RAKKA'NIN DEMOGRAFİK YAPISI

Osmanlı Devleti'nde vilayetlerce düzenlenen "Vilayet Sâlnameleri"nin ilki hicri 1283 (m.1866-1867) tarihinde çıkarılmıştır. Bu salnameler, Osmanlı vilayet ve sancakları hakkında önemli bilgiler ihtiva eder.¹⁹ Tanzimat reformlarının bir parçası olan 1864 Vilayet Nizamnâmesi kısmı değişikliklerle 1866'da Halep'e de uygulandı.²⁰ Bu yeni düzenlemelerle Rakka, Halep vilayetine bağlı bir kaza haline dönüştürüldü.²¹ Halep Vilayet salnâmelerine göre 1890-1901 tarihleri arası Rakka'nın ortalama nüfusu 6500-7000 kişi olup bu nüfusun yıllara ve cinsiyete göre dağılımı aşağıda Tablo VI'daki gibidir.²²

Tablo VI

HALEP VİLAYETİ SALNAMELERİNE GÖRE RAKKA'NIN MERKEZ NÜFUSU

Yıllar	Kadın	Erkek	Toplam
1890	2740	2062	4802
1891	2802	2142	4944
1895	3534	3145	6679
1898	4344	3867	8211
1901	5020	4305	9325

¹⁹ Mehmet Zeki Pakalın; *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, MEB, İstanbul, 1993, s. 106

²⁰ Bruce Masters; "Halep Maddesi", T.D.V.İ.A., C. 15, İstanbul, 1997, s. 106.

²¹ Sâlname-i Vilayet-i Halep; Sene 1303, s. 195; sene 1305, s. 184; sene 1308, s. 195; sene 1309, s. 140; sene 1313, s. 247; sene 1314, s. 256; sene 1316, s. 269; sene 1319, s. 313.

²² Sâlname-i Vilayet-i Halep; sene 1308 (1890), s. 196; sene 1309 (1891), s. 140; sene 1313 (1895), s. 247; sene 1316 (1898), s. 269; sene 1319 (1901), s. 314.

Şemseddin Sami, hicri 1308 (m.1890) tarihinde basılan “Kamusu’l-Âlam” adlı eserinde Rakka’nın merkez nüfusunun 8 bin, genel nüfusunun (bağlı kasaba ve köylerle beraber) 70 bin olduğunu belirtmiştir. Gene Şemseddin Sami bu eserde 70 binlik bu nüfusun büyük bir kısmının göçebe aşiretlerden meydana geldiğini yazmıştır.²³ Ali Cevat ise, hicri 1313 (m. 1895) tarihinde basılan “Memalik-i Osmaniye’nin Tarih ve Coğrafya Lügati” adlı eserinde, Rakka’nın genel nüfusunun 75 bin olduğunu ve bu nüfusun yaklaşık 70 binin göçebe aşiretlerden meydana geldiğini belirtmiştir.²⁴

IV- RAKKA’YA İSKÂN EDİLEN AŞİRETLERİN İKTİSÂDİ YAPISI

Anadolu’daki Türk Aşiretleri Yörük ve Türkmen adlarıyla çeşitli illere (uluslara) ayrılıyordu. Aynı zamanda hususi birer maziye de sahip idiler. Anadolu’dan Rakka’ya iskân edilen aşiretler, Türkmen ulusuna (illerine) dahil idiler. Türkmen Aşiretleri, yaylak-kışlak hayatı olarak adlandırılan bir yaşam tarzını benimsemişlerdi. Yaylak-kışlak hayatı bu aşiretlerin iktisâdi hayatlarının en önemli esaslarından birini teşkil ediyordu. Bu yaşam tarzının doğal bir sonucu olarak bu aşiretlerin temel geçim kaynağı davarcılığa, yani hayvan yetiştiriciliğine dayanıyordu. Örneğin Rakka iskânına tâbi tutulan Bozulus Aşireti’in h. 947 (m. 1540) tarihli tahririne göre sahip olduğu koyun sayısı kuzuları hariç iki milyondur. Bu Bozulus Aşireti’nde ortalama şahıs başına 250 koyunun düşmesi demektir. Bu aşiretler koyunculuklarının bir neticesi olarak yün, yapağı, et, süt, peynir vs. gibi ürünler sayesinde geçimlerini sağlıyorlardı. Bu aşiretler koyunun yanı sıra at, deve ve katır gibi hayvanları da besliyorlardı.²⁵ Osmanlı Devleti nakliyat işlerinde, konar-göçer aşiretlerin sahip oldukları bu yük hayvanlarından istifade ediyordu. Örneğin Fırat Nehri üzerinden Bağdat ve Basra taraflarına nakledilecek Zahire, beksimet, kereste veya askeri mühimmat Rakka Eyaleti’ne tâbi Birecik iskelesine bu aşiretlerden sağlanan yük hayvanlarıyla sağlanıyordu.²⁶ Türkmen aşiretleri hayvancılıklarının bir sonucu olarak dokumacılık ve dericilikte de ileri bir düzeye ulaşmışlardı. Bu hususlardaki bütün ihtiyaçlarını kendileri sağlıyorlardı. Dokudukları

²³ Şemseddin Sami; “Rakka Maddesi”, Kâmusu’l-Âlam, C. 3, İstanbul, 1308, s. 2294.

²⁴ A. Cevat; “Rakka Maddesi”, Memalik-i Osmaniye’nin Tarih ve Coğrafya Lügati, İstanbul, 1313, s. 413.

²⁵ Faruk Sümer; “Bozulus Hakkında”, A.Ü.D.T.C.F. Dergisi, C. VII, Sayı 1, Ankara, 1949, s. 29, 39-41.

²⁶ Cengiz Orhonlu; Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar, İ.Ü.E.F. Yayınları, İzmir, 1984, s. 117-127; Müh. 111, s. 381; Müh. 129, s. 316; Müh. 134, s. 85, 86.

şeyler halı, çuval, heybe, çul ve kilimdi. Özellikle Türkmen halı ve kilimleri oldukça rağbet görüyordu.²⁷ Konar-göçer sınırlı da olsa ziraatle de uğraşmışlardır. Sırf kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tahıl üretmeye gayret etmişlerse de genelde bunlar ihtiyaçları olan mahsullerin büyük bir kısmını takas yoluyla temin etmişlerdir. Türkmen aşiretleri hayvanlarından elde ettikleri ürünleri verip karşılığında buğday unu gibi tahıl ürünleri alırlardı.²⁸ Türkmen Aşiretleri türü ve miktarı kanunnamelerde belirtilen resm-i yaylak, resm-i kışlak, adet-i çobanbegi, resm-i ağnam, resm-i çayır, resm-i deştâni gibi vergilerin yanı sıra bennak, mücerred, avarız ve sürsat vergilerinin de uygulandığı görülmüştür. Vergiler, aşiretlerin tahririnden sonra tespit edilen gelir durumlarına göre tespit ediliyordu.²⁹

Rakka'ya iskân edilen Türkmen aşiretlerinin iskândan önceki iktisâdi hayatları yukarıda izah ettiğimiz şekildedir. Osmanlı Devleti bu Türkmen Aşiretlerini, Rakka Eyaleti'ndeki boş ve harap durumdaki köy ve kasabalara iskân ederek bozulan bölge ekonomisini düzelterek üretimi arttırmayı düşünüyordu. İskânın daha önce izah ettiğimiz birtakım siyasi, askeri, sosyal vs. sebeplerinin yanında en önemli iktisadi gerekçesi bu idi. Bu iktisadi amaç, merkezden gönderilen iskânla ilgili emr-i şeriflerde "hali ve harabe bölgelerin şen ve abadan hale dönüştürülmesi" cümlesiyle çok iyi izah edilmiştir.³⁰ Osmanlı Devleti aşiretleri, yaylak-kışlak hayatları ve hayvancılıklarından vazgeçip tarım ve ziraatla uğraşmaları şartıyla Rakka'ya iskân etmişti. İskân amacıyla Rakka'ya getirilen aşiretler daha önceden tespit edilen boş ve harap bölgelere yerleştirilecek burada ziraatla işgal edeceklerdi. Hayvanlarını kesinlikle kendileri yaylağa götürmeyecek, yaylağa gitmek icap ederse aralarından seçtikleri çobanları götürecekti. Ayrıca Rakka'ya iskân edilen bu aşiretler bölgeyi Urban ve diğer eşkıyanın zararlarından korumaları karşılığında avarız-ı divaniye vesâyir raiyyet rüsumu gibi bütün şer'i vergilerden muaf tutulmuşlardı. Yani bu aşiretleri buldukları bölgeyi eşkıyadan muhafaza etmeleri karşılığında sadece ziraatla elde ettikleri mahsullerin şer'i vergilerini ödeyecek diğer hiçbir örfi vergiyi vermeyeceklerdi. Bütün bu teşviklere ve hatta zorlamalara rağmen iskândaki aşiretler hiçbir zaman yaylak-kışlak hayatları ve

²⁷ F. Sümer, a.g.e., s. 41; C. Orhonlu; Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı, Eren Yayınları, İstanbul, 1987, s. 22, 23.

²⁸ Yusuf Halaçoğlu; XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, TTK, Ankara, 1991, s. 18.

²⁹ F. Sümer, a.g.e., s. 41; Tufan Gündüz; Anadolu'da Türkmen Aşiretleri, Bozulus Türkmenleri 1540-1640, Bilge Yayınları, Ankara, 1997, s. 123-127; Murat Çelikdemir, a.g.e., s. 32-35.

³⁰ B.O.A.; Müh. 100, s. 120, 136, 187, 188; Müh. 102, s. 104, 157, 173.

hayvancılıklarından vazgeçip çiftçilikle uğraşmayı benimsemediler. Bu nedenle iskân edildikten kısa bir süre sonra da Rakka'dan firar etmeye başladılar.³¹ Gerçi bu aşiretlerden bir kısmı istemeyerek de olsa başka çıkar yol bulamadığından devletin emirlerine boyun eğerek kendilerine verilen toprağı ekip biçmeye başlamışlar ve böylece geçimlerini sağlamışlardı. Ancak bazı aşiretler fırsatını bulup kaçmayı başarınca bu durum diğer aşiretlerin de ihtilâline sebep olmuş ve aşiretler üçer-beşer firar ederek Anadolu coğrafyasının değişik yörelerine giderek burada şekâvete başlamışlardır.³² Firar eden aşiretler düzenlenen askeri operasyonlarla tekrar iskân mahalleri olan Rakka'ya geri getirilmişlerse de bunlar ilk buldukları fırsatta tekrar firar etmişlerdir. Devlet bunları iskân edip ziraatla uğraşan yerli reaya haline dönüştürmek için çok çaba sarf etmişse de bunda muvaffak olamamıştır. Dolayısıyla yaşamları, firar ettikleri bölgelerle iskân mahalleri arasında geçen ve yaylak-kışlak hayatları ile hayvancılıklarından vazgeçmeyen bu aşiretlerin düzenli bir iktisâdi hayatlarının olduğunu söylemek ve bundan bahsetmek mümkün değildir.

V- AŞİRETLERİN RAKKA'YA İSKÂNLARININ 20. YÜZYILDAKİ YANSIMALARI

Rakka'ya aşiretler XVII. yüzyılın sonlarında 1691 tarihinden itibaren iskân edilmeye başlamış ve yaklaşık bir asır bu iskân faaliyetleri büyük bir hızla sürdürülürken, XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren hız kaybetmiş ve adeta iskâna tâbi aşiretler kendi hallerine bırakılmıştı.

Osmanlı Devleti Rakka iskânı gibi gerekçeleri ve nitelikleri açısından böylesine geniş boyutlu bir iskân faaliyetine girişmemişse de Tanzimat ve Islahat dönemlerinde de Anadolu'daki aşiretleri iskân etmeye çalışmıştır. Zaten bu dönemde aşiretlerin birçoğu kendi istekleriyle iskânı kabul etmişlerdi. Örneğin Sivas Eyaletinde İlbeği Aşireti 1841 tarihinde muhtelif köyler meydana getirerek yerleşirken, 1842'de Tabanlı Aşireti 1230'a varan haneleriyle 30 kadar köye dağılarak iskân olmuşlardı. Bu dönemde de büyük ve güçlü aşiretler devlete problem olmaya devam etmişlerdi. Bunlardan özellikle önceleri Arabistan topraklarında kışlarken bu döneme gelindiğinde Bozok ve Uzunyayla

³¹ B.O.A.; Müh. 100, s. 120, 136; Müh. 102, s. 104, 157; Müh. 114/1, s. 267; Müh. 119, s. 104, 275; Müh. 135, s. 187-191.

³² Silahtar Fındıklılı Mehmet Ağa, Nusretnâme, Sad. İsmet Parmaksızoğlu, C. I, MEB, İstanbul, 1962, s. 246, 247.

taraflarında kışlayan ve aşiret hayatından vazgeçmek istemeyen Rişvanlı Aşireti'nin iskânlarına çalışılmıştır. Devlet aşiretleri kesin olarak iskâna kararlı olmakla Tanzimat'la beraber oluşan yeni idari anlayışa göre nasıl hareket edeceğini hâlâ bilmemekteydi.³³ 1866 tarihine gelindiğinde ise Osmanlı Devleti Güneydoğu Anadolu'daki aşiretlerin iskân işini ele almıştır. Bunun için oldukça geniş bir komisyon oluşturulmuş ve bu komisyona Fırka-i Islahiye adı verilmiştir. Bu komisyon vasıtası ile devletin gerçekleştirmek istediği, aşiretleri ister yaylaklarında ve ister kışlaklarında olsun yerleşmeye ikna ederek göçebeliği terk etmelerine çalışmaktı. Fırka-i Islahiye'nin bu amaçla yaptığı icraat konar-göçerlerden önemli bir kısmının Halep ve civarına kaçmalarına sebep olmuştu. Kalanlardan birçoğu ise, bazı aşiretler hariç tatlı sert uygulanan bir icraat sonunda konar-göçerken iskân olunmuşlardır. Fırka-i Islahiye'nin iskân etmeye çalıştığı aşiretler arasında Avşar, Reyhanlı, Tecirli, Cerid, Delikânlı, Kırıntılı, Lek, Okçu İzzeddinli, Amiki gibi zamanında Rakka iskânına tâbi tutulmuş Cemâatler de mevcuttu.³⁴

Gerek XVIII. yüzyılın bitimine kadar devam eden Rakka'daki iskân faaliyetleri ve gerekse XIX. yüzyılda Anadolu'daki iskân faaliyetleri kuşkusuz bütün aşiretlerin yaşamlarında derin izler bırakmıştır. Ali Rıza Yalman (Yalgın)'ın "Cenupta Türkmen Oymakları" adlı eseri, Rakka İskânı'nın 20. yüzyıldaki izleri ve yansımaları hakkında bazı önemli bilgiler ihtiva ettiğinden ayrı bir başlık halinde bu hususu değerlendirmeyi faydalı gördük. Ali Rıza Yalman, 1922 senesinden itibaren güney aşiretleriyle ilgilenmeye başladığını ve 10 yıl boyunca vaktinin çoğunu Türkmenler arasında geçirdiğini söyler. Yine Yalman güney memleketleri arasında Türkmenlerin en fazla yerleştikleri yerler olarak Antakya, Amik, Rakka ve Colap bölgelerini sıralar.³⁵

Ali Rıza Yalman eserinde, geçmişte Rakka iskânına tâbi tutulmuş aşiret ve oymakların bugünkü torunlarını ziyaret ederek onlarla birebir sohbet edip, onların teşkilatları, geçmişe ışık tutan rivayet ve hikâyeleri, türküleri, gelenek ve görenekleri hakkında önemli bilgiler vermiştir. Eseri incelediğimizde aşiret mensuplarının Rakka iskânı ile ilgili olarak anlattıklarının önemli bir kısmıyla araştırmalarımız sonucu elde ettiğimiz bilgilerin örtüştüğünü gördük. Şimdi Ali Rıza Yalman'ın eserinde Rakka

³³ C. Orhonlu; *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı*, s. 113, 114.

³⁴ C. Orhonlu; a.g.e., s. 115-117; Yusuf Halaçoğlu; "Fırka-i Islahiye ve Yapmış Olduğu İskân", *İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi*, S. 27, İstanbul, 1973, s. 1-18.

³⁵ Ali Rıza Yalman (Yalgın); *Cenupta Türkmen Oymakları I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s. XVII.

iskânına dair verdiği bilgilerle bizim tespit ettiğimiz bilgileri karşılaştırıp Rakka iskânının 20. yüzyıldaki (1922-1940) yansımalarını ve izlerini görmeye çalışalım:

Yalman, Suriye sınırı içinde Çohanbeyli köyünden Deli Hasan oğlu Halil Ağa ile Bab Limon köyünden Kara Hasan Efendi ile 1931 tarihinde Türkiye sınırları içinde Alimantar köyünde bir görüşme ayarlar. Bu görüşmede Halil Ağa şöyle der:

“Biz Türkmenler 84.000 er olarak Colap’a yerleştirilmişiz. Padişah obalarımızın yiğitlerini yesir ve davarlarından birer sürüsünü alarak bizi zorla yerleştirdikten sonra yesir ve davarlarımızı geri vermiş. Biz yesir ve davarları alır almaz Colap’ı terk ederek Rakka’dan yine geldiğimiz yerlere kaçmak istemişiz. Eski yurdumuz Anadolu’dur.”³⁶

Aşiretlerin Rakka’da iskân edildikleri bölgelerden biri de Harran Nahiyesi’nde Colap suyu civarlarıdır. Colap suyu bugün Urfa sınırından Akçakale yakınlarında sınırlarımızı terk ederek Fırat Irmağı’nı besleyen Belih Nehri’ne karışır. Aşiretler bazen Rakka içinde Colap kabirini kullanmışlardır. Burada anlatılan bizim de arşiv belgelerinden öğrendiğimiz rehin, nezir ve iskândan firar olaylarıdır. Devlet aşiretleri iskâna götürürken bunların nakil sırasında firarlarını önlemek için aşiret ileri gelenlerinden (boy beyleri, kethüdalari, söz sahibi ihtiyarları vs.) bazılarını rehin olarak hapsederler ve bunlar mensubu oldukları aşiret Rakka’ya iskâna gidinceye kadar mahpus kalırdı. Kitapta bahsedilen “obalarımızın yiğitlerini yesir (esir) aldılar” sözleriyle rehin olayından bahsedilmiştir. Ayrıca devlet, aşiretlerin gerek iskâna nakilleri sırasında ve gerekse iskân edildikten sonra firarlarını önlemek için miktarı önceden tespit edilen para veya onun karşılığı kadar malı “nezir” olarak alıyordu, aşiret iskân şartlarına aykırı davranır veya firar ederse bu para veya mala el koyardı. Kitapta bahsedilen Aşiretin iskân mahallerine nakilleri sırasında davarlarından birer sürülerinin alınması rehin ve nezir olayına birer örnektir. Bu aşiretin iskâna geldikten sonra devletin rehinlerini (yesirlerini) serbest bırakıp nezir olarak alıkonan davarlarını kendilerine teslim etmesiyle Colap’ı terk ederek Rakka’dan kaçmaları ise, arşiv belgelerinde sıkça karşılaştığımız aşiretlerin iskân mahallerinden firar etmeleri olayıdır.³⁷

³⁶ Ali Rıza Yalman, a.g.e., s. 49.

³⁷ B.O.A.; Müh. 101, s. 56, 57; Müh. 119, s. 116; Müh. 129, s. 2, 327; Müh. 130, s. 22; Müh. 135, s. 187-191; Müh. 136, s. 381; Müh. 139, s. 93, 103; Müh. 140, s. 223, 224 v.d.

Ali Rıza Yalman'la görüşmeye gelenlerden Kara Hasan Efendi, Halil Ağa'nın sözlerine ilaveten şöyle dedi:

“Hatta yerleştirme başkanı Firuz Bey, bu fena yerlerde yaşayamayacağımızı anlayarak otuz bin ev ile Acem'e gitmiş ve biz buralarda elli bin ev kalmışız. Şimdi bu elli bin ev Rakka'dan Antakya'ya kadar dağınık bir haldedir.”³⁸

Burada yerleştirme başkanı olarak vasıflandırılan Firuz Bey, İskân Başî Firuz Bey'dir. İskân Başî devlet tarafından Rakka iskânına tâbi bütün aşiretlerin temsilcisi ve lideri sıfatıyla atanıyordu.³⁹

Halil Ağa Rakka'ya iskân edilen Türkmen aşiretleri ile Arap Aşiretleri arasındaki mücadelelerden bahsederek, Bayındır Bayraktarı Halit Bey, Beğmişli Aşiretinden Hacı Ali ve Ulaşlı Aşiretlerinden Hacı Mustafa ve Cerit Oğlu Bekir'e tâbi obaların Arap Aşiretleriyle olan kavgasını anlatmıştır. Bu mücadeleye katılan Bayındırlı Halit Ağa'ya atfedilen bir de Türkü okumuştur.

Rakka'dan beri gelen gaziler,
Rakka'nın gonca gülü soldu mu?
Yenilen bir haber duydum oradan
Öldü Derler Cerit Bekir öldü mü?

Cerit Bekir öldüyse açıldı kilit,
Yolumuz bağlardı o kara bulut
Hani ya Hacı oğlu Bayındır Halit,
Kolu bağlı cellatlara vardı mı?

³⁸ Ali Rıza Yalman; a.g.e., s. 49.

³⁹ B.O.A.; MAD. 534, s. 15.

Hükmümüz geçerdi şol kaftan kafa

Bu yalan dünyada koymadık vefa

Hani ya Ulaşlı Hacı Mustafa

Alaylı bölük bölük böldü mü?

Halidim de; bunu böyle söyledi,

İnip aşkın deryasını boyladı,

Alçak Arap otururken neyledi,

Ciğerim delik delik deldi mi?

Halit Ağa bu türküyü okuduktan sonra Ali Rıza Beye hitaben: “Efendi, Arapların Afetli Aşireti bizim bu dört kahramanımızı Gazve’den gelirken habersizce kılıçla parçalamışlar, biz yerleştiğimizden beri buralarda ne canlar vermişiz” diyerek gözyaşı dökmüş ve sözlerine şöyle devam etmiştir:

“Binsait 33 Arap Oymağı ile birleşerek üstümüze yürümüş. Türkmenlerle Barak Elbeyli birleşerek Binsait’in karşısına çıkmış. Rakka’da büyük bir harp olmuş. Bu harpte Arapları Aneze’ye kadar sürmüştüz.”⁴⁰

Osmanlı Devleti’nin Aşiretleri Rakka’ya iskânlarının en önemli sebeplerinden ve gerekçelerinden biri de iskân edildikleri bölgeyi Urban (Arap Aşiretleri) eşkyasına karşı korumaktı. Türkmen Aşiretleri Rakka’ya iskân edildikten sonra Arap Aşiretleriyle aralarında çok şiddetli muharebeler olmuştu. Yukarıda bu mücadelelerden bahsedilmiştir.⁴¹

Gene Halil Ağa sözlerine devamla: “Rakka’da Türkmen aşiretleri 29 bent olarak yerleştirilmişlerdir. Bugün orada 8 bent kadar Türkmen kalmıştır” dedi.⁴² Hakikaten Türkmen aşiretleri özellikle Belih Nehri’nin doğu ve batı yakasına bent bent yerleştirilmiştir. Belih Nehri taraçalanarak bentlere ayrılmış ve her bir bent “Nehir” ön adıyla vasıflandırılmıştır. (Nehr-i Sehlan, Nehr-i Hammam gibi). Yukarıda bahsedilen

⁴⁰ A. Rıza Yalman; a.g.e., s. 84, 85.

⁴¹ B.O.A.; MAD. 534, s. 12, 13.

⁴² A. Rıza Yalman; a.g.e., s. 93.

bentler Türkmen Aşiretlerinin iskân edildiği Belih Nehri'nin doğu ve batı yakasında tertip edilen bentlerdir.⁴³

Rakka'ya iskân edilen aşiretlerin torunları tarafından anlatılan bu bilgiler Rakka iskânından yaklaşık 2,5 asır sonra iskânın 20. yüzyıldaki izlerini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Yukarıda da izah etmeye çalıştığımız gibi bu bilgilerin önemli bir kısmı arşiv belgelerinde elde ettiğimiz bilgilerle aynı paraleldedir. Bu insanların anlattığı hikâyeler ve de özellikle iskân dönemlerinden itibaren söylenen ve dilden dile, ağızdan ağıza dolaşarak zamanımıza kadar ulaşan türküler oldukça dikkat çekicidir. Bu türküler özellikle Türkmen aşiretlerinin iskân edildikten sonra Arap Aşiretleri ile olan muharebelerini anlatmakta, ayrıca Rakka'daki iskân mahallerinde olamayan ve yerleşik hayat tarzını bir türlü benimsemeyen aşiretlerin firarlarından bahsetmektedir.⁴⁴

⁴³ B.O.A.; T.D. 835, s. 10-27.

⁴⁴ Bu türküler için bkz. A. Rıza Yalman 82-88.

SONUÇ

Osmanlı Devleti, Kuruluş Dönemi'nden itibaren sosyal, siyasî, askerî, iktisâdî vb birtakım amaçlarını gerçekleştirmek için nüfuzu altındaki aşiretlerden istifade etmiştir. Kuruluş ve Gelişme dönemlerinde fetihlerle açılan boş ve mümbit toprakların devlete kazandırılması ve en önemlisi bu bölgelerin Osmanlılaşması amacıyla Osmanlı Devleti buralara aşiretleri iskân etme yoluna gitmiştir. Bu iskânlarda aşiretlerin tercih edilmesinin en önemli sebepleri aşiretin yaşam tarzlarından dolayı yerleşik halka göre cengâverlik özelliklerini daha iyi muhafaza etmeleri ve ayrıca aşiretlerin kabile asabiyeti, teşkilatı ve hiyerarşisi ile disiplinli bir kuvvet olarak devlet otoritesini tehdit edecek bir konumda olmalarıdır. Aşiretlerin zaman zaman özellikle de devlet otoritesinin zaafa uğradığı dönemlerde yerleşik halkın huzur ve güvenliğine karşı tecavüzkâr hareketleri ve şekâvetleri bahsedilen tehdit ve tehlikenin en önemli göstergesidir. Osmanlı Devleti'nin aşiretleri Rakka'ya iskân politikası Kuruluş ve Yükseliş dönemlerindeki iskân politikasına göre çok daha özel sebeplere dayansa da bu husustaki temel amaçlar hiçbir zaman değişmemiş, devlet bu iskân faaliyetlerinde her zaman için siyasî, iktisâdî, askerî ve sosyal alanlarda hep bir çıkar, bir fayda ummuştur.

Osmanlı Devleti, aşiretleri Rakka'ya iskân etmeye 17. yüzyıl sonlarından itibaren (resmen 1691 tarihinde) başlamış ve bu iskân faaliyetleri tüm 18. yüzyıl boyunca devam etmiştir. Bu dönemde Osmanlı Devleti aşiretlerin özellikle terk edilmiş harap ve boş bir vaziyetteki bölgelere, bazen de yeni oluşturulan yerleşim birimlerine iskân ederek bu bölgelerin her bakımdan canlanmasını hedeflemiştir. İskâna gönderilen aşiretler ise daha çok asayiş bozan ve yerleşik halkla problemleri olan aşiretler arasından seçilmiştir. Devlet, aşiretlerin iskânıyla üretimi arttırmayı, üretimin vergiye yansınmasıyla da hazineyi güçlendirmeyi amaçlamıştır. Ayrıca devlet aşiretlerin yerli halk üzerindeki zarar ve tehditlerini bertaraf etmek suretiyle de iç güvenliği ve toplumsal barışı sağlamayı gaye edinmiştir.

Osmanlı Devleti Rakka'nın da içinde bulunduğu Kuzey Suriye bölgesinin asayişini sağlamak için ilk dönemlerde Fadl ve Mevâli Arap aşiretlerinden yararlanmıştı. Osmanlı Devleti'ne son derece sadık bu iki Arap aşireti, hükümet ve yerleşik halk ile büyük bir uyum içerisinde yaşıyordu. Ancak 17. yüzyılın ikinci yarısında güney tarafından (Necid'den) gelen Şammar aşiretinin Suriye'ye hakim olması, bunlardan yirmi yıl kadar sonra da Anezelerin gelerek bölgede hakimiyet

kurmaları Fadl ve Mevâlilerin nüfuzunu kırmıştı. Aneze Aşiretinin baskısıyla Anadolu Yakası'na göçlerin başlaması ve bu aşiretin Anadolu'ya doğru yayılma eğiliminde olması devleti harekete geçirmiş ve Osmanlı devleti 17. yüzyılın sonlarında (1691 tarihinde) Türkmen aşiretlerinin Rakka'ya ilk iskân emirlerini vermiştir. Osmanlı Devleti, Türkmen aşiretlerini Rakka'ya iskân ederek Arap aşiretleri ve eşkıyasının nüfuzunu kırmak ve onlara karşı bir denge oluşturmak istemiş ve de bu şekilde Rakka ve civarının eski güvenliğini sağlamayı amaçlamıştır.

Türkmen aşiretleri, Rakka'ya iskân edildikten kısa bir süre sonra devletin de beklediği gibi Arap aşiretleriyle muharebe ve mücadelelere başlamıştı. Osmanlı Devleti bu noktada devreye girerek Türkmen ve Arap aşiretleri temsilcilerini (Boy Beyleri, Aşiret Reisleri ve kethüdaları) Rakka'da toplayarak onlara 19 Aralık 1692'de Rakka Mukavelesi'ni (Rakka Sözleşmesi) imzalatmıştır. Bu sözleşme, Türkmen ve Arap aşiretleri arasında saldırmazlık, dayanışma ve devlete sadakat anlaşması şeklinde özetlenebilir. Bu mukavele, siyasi anlamda Osmanlı Devleti'nin bölgeyi kontrolü altına alma planını göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Osmanlı Devleti, Rakka Sözleşmesi ile Türkmen ve Arap aşiretlerini uyuşturarak bölgeyi eski huzur ve güvenliğine kavuşturmayı amaçlamıştı. Ancak Rakka Mukavelesi ile bu hususta iyi bir başlangıç yapan Osmanlı Devleti, işin sonunu getirememiştir. Zira iskân edilen aşiretlerin hemen hemen tamamı Anadolu Yakası'na firar ederek gittikleri yerlerde, Arap aşiretleri ise buldukları bölgelerde şekâvete başladılar. Zaten Osmanlı Devleti'nin Türkmen aşiretlerini Rakka'ya iskân etmesinin temel sebeplerinden biri onların Urban (Arap aşiretleri) eşkıyasını etkisiz hale getirmelerini sağlamak olduğu için devlet. Firar eden bu aşiretlerin Rakka'ya acilen geri döndürülmesinde hep ısrarcı olmuştur.

Aşiretlerin Rakka'ya iskânının temel amaçlarından biri de Fırat nehir ticaret yoluyla, Bağdat-Basra yönünden gelen ve Rakka toprağından geçen kara ticaret yolu gibi ticaret yollarının güvenliğini sağlamaktı. Urban eşkıyası, gerek nehirde seyreden gemileri ve gerekse ticaret kervanlarını vurarak tüccara dolayısıyla da ekonomiye büyük zararlar veriyorlardı. Özellikle Fırat nehir yolu, Osmanlı Devleti için siyasi, askerî ve ekonomik açıdan büyük bir önem arz ediyordu. Zira devlet, Birecik İskelesi'nden Sağıdat ve Basra'ya ulaştırılmak üzere zahire, peksimet, barut, bakır, kereste vb. yiyecek, inşaat ve harp malzemeleri naklediyordu. Rakka'ya aşiretlerin iskânıyla devlet

için ekonomik, askerî ve stratejik açıdan oldukça önemli olan Fırat nehir yolu güvenliğinin de sağlanması amaçlanmıştır.

Aşiretlerin Rakka'ya iskânlarının diğer önemli gerekçelerinden biri de özellikle Arap aşiretleri olmak üzere kısmen Türkmen aşiretlerinin bölgede yaptıkları tahribat sonucu boşalan ve harap bir vaziyet alan atıl durumdaki toprakların üretken hale getirilmesidir. Bu nedenle Osmanlı Devleti, Rakka'ya yerleştirdiği aşiretlere iskân edildikleri bölgelerde tarım ve ziraatla uğraşmayı şart koşturmuştur. Hatta bu aşiretleri alışkın oldukları hayvancılıktan ve yaylak-kışlak hayatından vazgeçirmek için onların iskân mahalli haricine çıkmalarını ve yaylaklarına gitmelerini yasaklamıştı. Rakka'ya iskân edilen aşiretler, buldukları bölgelerde ziraatla uğraşacak ve bölgeyi her türlü eşkıyadan koruyacaktı. Bunun karşılığında bütün örfî vergilerden muaf tutulacak, sadece şer'î vergileri ödeyecekti.

Osmanlı Devleti'nin Rakka iskânı ile gerçekleştirmek istediği hususlardan biri de yerleşik halk ile aşiretler arasındaki problemleri ortadan kaldırmaktı. Bu aşiretler, yaylakları ile kışlakları arasında gidip gelirken yerleşik ahalinin ekinlerini, bağ ve bahçelerini tahrip ediyor, zaman zaman hırsızlık, gasp, tecavüz, adam öldürme vb suçlar işleyerek halka zarar veriyorlardı. Rakka iskânıyla bu tür olayların da önü alınmak istenmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Rakka'daki temel iskân politikasını uygulayan makam Rakka Beylerbeyliği idi. Rakka Beylerbeyi, eyalet yönetiminde yer alan Kadı ve Nâibler, Yeniçeri Serdarları, Alay Beyleri, Kethüda Yerleri, İş Erleri, Mübaşirler, Zabıtlar vb mevcut yöneticilerin yanı sıra sırf iskânla alakalı olarak meydana getirilen İskân Başı, İskân Beyi, İskân Kâtibi, İskân Mübaşirleri gibi görevlilerin de yardımıyla Rakka'daki iskân faaliyetlerini yürütüyordu. Ancak şunu belirtmek lazımdır ki iskân faaliyetlerinin ilerleyen dönemlerinde Rakka'nın haricinde Anadolu'daki birçok vilayet de Rakka iskânından olumsuz yönde etkilenmişlerdir. Zira iskândan firar eden aşiretler Aydın, Saruhan, Sivas, Karaman, Kırşehir, Erzurum, Kars, Çıldır, Diyarbakır, Mardin, Adana, Maraş, Halep vb Anadolu'nun dört bir tarafına dağılarak bu bölgelerde şekâvet yapmışlardır. Firari aşiretlerin Rakka'ya geri getirilmesi için buldukları bölgelerin yöneticileri görevlendirilmiştir.

17. yüzyıl sonlarından başlayan ve 18. yüzyıl sonlarına kadar devam eden Rakka iskânı kuşkusuz bütün aşiretlerin yaşamında derin izler bırakmıştır. Gerekçeleri ve

nitelikleri açısından böylesine geniş boyutlu bir iskân faaliyetinin bu etkisi tabiidir. Geçmişte Rakka iskânına tâbi tutulan aşiretlerin bugünkü torunları hikâyelerinde ve türkülerinde hâlâ Rakka iskânını yaşatmaktadırlar. Bu hikâye ve türküler genel olara atalarının iskân mahallinden firarları ve Arap aşiretleriyle yaptıkları muharebe ve mücadelelerden bahseder.

Osmanlı Döneminde Rakka'ya İskân Edilen Aşiretler konulu çalışmamızda dikkatimizi çeken bir nokta da deftere Ekrât olarak kaydedilen cemâatlerin tamamının etnik olarak Türkmen aşireti olduğudur. Örneğin 1696 Mayısında (1107 Şevval) Rakka Beylerbeyi Ahmet Paşa'ya gönderilen bir emr-i şerifte "Mamalı Türkmeni" tabiri kullanılmışken, bundan kırk iki yıl sonra 1737 Mayısında (1150 Safer) Rakka Beylerbeyisi Hamalızâde Ahmet Paşa'ya gönderilen bir emr-i şerifte aynı aşiret için "Mamalı Ekradı" tabiri kullanılmıştır. Yani Türkmen aşiretlerinden bir kısmı zaman zaman Ekrât olarak da isimlendirilmiştir. Bu durum, yaygın olarak kullandığımız "Beyaz" tabiri için zaman zaman "Ak", "kırmızı tabiri içinse zaman zaman "Al" kelimesini kullanmamıza benzer. Ak veya al kelimelerini kullanmamız ise beyazın veya kırmızının rengini değiştirmez. Bu da gösteriyor ki Osmanlı Devleti, Türk aşiretlerini adlandırırken yaygın olarak "Türkmen", zaman zaman da "Ekrât" tabirlerini kullanmıştır. Milli Aşireti de bu duruma örnektir. Bu aşiret bazı belgelerde "Milli Türkmeni" olarak geçerken diğer bir kısım belgelerde ise "Milli Ekradı" olarak geçmektedir. Bunların örneklerini arttırmak mümkündür. Ayrıca defterlere Ekrât olarak kaydedilen cemâatlere mensup kişilerin, yine defterlerde kayıtlı isim ve lakaplarına baktığımızda bunların tamamının Türklerce tercih edilen ve kullanılan isim ve lakaplar olduğunu gördük. Bu isimlere örnek verecek olursak bunlar: Kara Köse, Bektaş Murat, Bâli Selim, Satılmış Firuz, Sağır Musa, Kurt Murtaza, Şahin Yadiğar, İbşir Hüseyin, Saruhan Kadir, Emir Kara Murat, Köşker Veli, Hüseyin Bulut, Mustafa Küçük, Bodur Ali, Taş Demir, Uzun İbrahim, Gök Osman, Doğan Kasım, Arslan Osman, Bayezid Bekir, Kel Mustafa, İlhanı Budak, Sarı Süleyman, Kôr Selim, Sevindik Ali, Kurt Mehmet vb isim ve lakaplardır.

BİBLİYOGRAFYA

I- ARŞİV KAYNAKLARI

1- Mühimme Defterleri

Sıra No	Defter No	Tarih	Yararlanılan Sayfalar
1	100	1101-1102 / 1689-1690	31, 32, 33, 40, 114, 120, 136
2	102	1102-1103 / 1690-1691	11, 73, 74, 99, 101, 104, 157, 173, 190
3	104	1103-1104 / 1691-1692	6, 8
4	105	1105-1106 / 1693-1694	22
5	108	1107-1108 / 1695-1696	38, 40, 142, 337, 338
6	110	1108-1110 / 1696-1697	40, 130, 214, 215, 475, 531, 538, 643, 644, 669, 670
7	111	1110-1113 / 1698-1701	30, 31, 56-59, 83, 381-383, 392, 403, 607, 659, 663, 675, 676, 685
8	112	1113-1114 / 1701-1702	128, 183, 184, 253, 256, 277, 283, 290, 318, 319, 355, 374, 377
9	114	1114-1115 / 1702-1703	17, 44
10	114/1	1115-1117 / 1703-1706	157, 162, 226, 228, 232, 234, 255, 267, 283, 295, 297, 300, 301, 320, 329, 330
11	115	1118-1120 / 1706-1708	406, 420, 471, 486, 550, 564, 570, 571, 624, 626, 684
12	119	1123-1125 / 1711-1713	104-106, 116, 121, 275, 276, 381
13	120	1125-1126 / 1713-1714	16,77-81,90-93,109, 153, 224, 240, 276
14	121	1125-1126 / 1713-1714	4, 19, 44, 343
15	125	1128-1129 / 1715-1716	26
16	126	1129-1130 / 1716-1717	95, 198, 222, 223
17	129	1131-1133 / 1718-1720	2, 8, 9, 23, 40, 48, 49, 104, 125, 167, 193, 195, 316, 327, 361, 371
18	130	1133-1135 / 1720-1722	16, 22, 40-45, 55, 59-70, 94-97, 105, 133, 203, 211, 212, 263, 264, 295, 383, 412, 413, 476

19	133	1138-1139 / 1725-1726	26,49,50,81,94,95,153,236,312-314,
20	134	1139-1140 / 1726-1727	8, 84, 85, 165, 324, 329, 332-334, 375, 376
21	135	1140-1141 / 1727-1728	15, 42, 56, 69, 98, 140, 144, 165, 187- 197, 227, 237, 241, 245, 246, 268, 269, 296, 297, 304-357, 408, 409
22	136	1142-1143 / 1729-1730	6, 36-38, 51, 53, 137, 144, 205, 381
23	137	1142 / 1729-1730	13, 20-22
24	139	1145-1146 / 1732-1733	93, 103
25	140	1146-1148 / 1733-1735	8, 9, 25, 26, 223, 224, 247-249, 266, 267, 400
26	141	1148 / 1735	2
27	142	1148-1150 / 1735-1737	52, 53, 79, 114, 118, 124, 125, 184, 185, 189, 190, 203, 227, 228
28	149	1155-1156 / 1742-1743	17, 112
29	150	1156-1157 / 1743-1744	65, 66, 241, 255, 269, 293, 314, 352, 353, 382
30	151	1157-1158 / 1744-1745	3, 169, 190-196, 230, 243, 247, 248, 260, 292, 302, 303
31	152	1158-1160 / 1745-1747	61, 62, 65, 346
32	153	1160-1162 / 1747-1748	79, 80, 247, 369
33	154	1162-1164 / 1748-1750	28, 159, 289, 290, 393-395
34	158	1169-1170 / 1755-1756	3, 4, 61, 62
35	159	1170-1171 / 1756-1757	113, 214, 320, 323
36	160	1171-1172 / 1757-1758	70, 71, 86, 107, 268, 277-279, 335, 361
37	161	1172-1173 / 1758-1759	166, 190
38	162	1173-1175 / 1759-1763	41, 44, 63, 64, 158, 238, 256, 281, 294
39	163	1176-1177 / 1762-1763	205, 213, 214, 278, 279, 326-328, 333
40	181	1196-1198 / 1781-1783	169
41	182	1198-1199 / 1783-1784	32, 33

2. Tapu Tahrir Defterleri

Sıra No	Defter No	Tarih	Yararlanılan Sayfalar
1	667	III. Murat Dönemi (1574-1595)	1-15, 20-62 (Tamamı. 16-19 boş)
2	835	1103 / 1691	1, 3-29, 36-49, 51 (Tamamı. 2, 30-35, 51 boş)

3- Maliyeden Müdevver

Sıra No	Defter No	Cilt-Tasnif Sıra No	Tarih	Yararlanılan Sayfalar
1	534	6 – 7232	1104-1196 / 1692-1782	1-21, 57-59
2	701	14 – 14212	1244 / 1828	1-26, 42-49, 56, 59, 69-81, 87, 98-100
3	2945	25 – 23048	1114 / 1731-1732	15, 364, 471, 472, 477, 478
4	3434	7 – 8587	1125 / 1713	122, 123, 134, 223, 264, 265, 515, 516
5	7126	9 – 9782	1142 / 1729-1730	17, 18
6	10179	10 – 10362	1149-1151 / 1736-1737	28

4- İbnü'l-Emin Dahiliye Vesikaları

Sıra No	Vesika No	Tarih	Varak Adedi
1	940	1104 / 1692-1693	1
2	1117	1106 / 1694-1695	1
3	1136	1111 / 1699-1701	1
4	1660	1102 / 1690-1691	1
5	2080	1133 / 1720-1721	2

5- Cevdet Dahiliye Vesikaları

Sıra No	Vesika No	Tarih	Varak Adedi
1	1954	1151 / 1738-1739	1
2	6866	1130 / 1717-1718	3
3	12460	1193 / 1779	1
4	12461	1193 / 1779	1
5	16866	1144 / 1731-1732	1

6- Salnâmeler (Halep Vilayeti Salnâmeleri)

Salnâme-i Vilayet-i Halep; Sene 1303, s. 194, 195; Sene 1305, s. 183, 184; Sene 1307, s. 284, 285; Sene 1308, s. 195, 196; Sene 1309, s. 140; Sene 1313, s. 246, 247; Sene 1314, 255, 256; Sene 1316, 268, 269; Sene 1317, s. 284, 285; Sene 1319, 312, 313; Sene 1323, s. 393-395; Sene 1324, s. 383-385; Sene 1326, s. 384-386.

II- KRONİK, VEKÂYİNÂME, SEYAHATNÂME VE RİSALELER

1. Ahmet Refik; **Büyük Tarih-i Umumi (Beşeriyetin Tekâmulat-ı Medeniye, İctimaiye, Siyasiye ve Fikriyesi)**, C. 5, İstanbul, 1328.
2. Ali Cevat; **Memâlik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügati**, İstanbul, 1313.
3. Ali Tevfik; **Mufassal Memâlik-i Osmaniye Coğrafyası**, İstanbul, 1329.
4. Ayn-i Ali Efendi, **Kavanin-i Al-i Osman Der Hülâsa-i Beyân Mezâmin-i Defter-i Divân**, İstanbul, 1280.
5. Belâzuri; **Fütûhu'l-Buldân I**, Çev. Zakir Kadiri Ugan, Maarif Basımevi, İstanbul, 1995.
6. Celil-zâde Mustafa; **Selimnâme**, Haz. Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar, MEB, İstanbul, 1997.
7. Evliya Çelebi Mehmet Zilli İbn-i Derviş; **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi**, Tab'ı: Ahmet Cevdet C. 1, İstanbul, 1314.

8. Hammer; **Devlet-i Osmaniye Tarihi**, Tercüme: Mehmet Ata, C. 3, İstanbul, 1329.
9. M. Nasrullah-M. Rüştü-M. Eşref; **Memâlik ve Mufassal Atlas**, İstanbul, 1325.
10. Mehmet Süreyya; **Sicil-i Osmanî**, Haz. Nuri Akbayır-S. Ali Kahraman, C. 1-6, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
11. Miralay Mehmet Neşet Bey; **Türkiye Cumhuriyeti Haritası**, İstanbul, 1325.
12. Silahtar Fındıklılı Mehmet Ağa; **Nusretnâme**, Sad. İsmet Parmaksızoğlu, C. I-II, MEB, İstanbul, 1962.
13. **Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi**, Haz. Mithat Sertoğlu M.Ü.F.E.F. Yayınları İstanbul, 1992.
14. Şemdeni-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi; **Mürî't-Tevârih**, Haz. Münir Aktepe, C. I, İ.Ü.E.F. Yayınları, İstanbul, 1976.
15. Şemseddin Sami; **Kâmusu'l-Alam**, C. 3, İstanbul, 1308.

III- TETKİK ESERLER

1. Akdağ, Mustafa; **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası (Celali İsyânları)**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995.
2. Akdağ, Mustafa; **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi 2 (1453-1559)**, Cem Yayınları, İstanbul, 1995.
3. Akgündüz, Ahmet; **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**, C. 5-7, İstanbul, 1993.
4. Alptekin, Coşkun; "Büyük Selçuklular" **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, C. 7, İstanbul, 1989.
5. Altundağ, Şinasi; "Osmanlı İmparatorluğu'nun Vergi Sistemi Hakkında Kısa Bir Araştırma", **A.Ü.D.T.C.F Dergisi**, Ankara, 1947, s. 187-197.
6. Barkan, Ömer Lütfi; "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Koionizasyon Metodu Olarak Sürgünler", **İ.Ü.İ.F. Mecmuası**, C. 13, İstanbul, 1951, s. 56-78.
7. Başar, Fahmeddin; **Osmanlı Eyalet Tercihâtı (1717-1730)**, TTK, Ankara, 1997.

8. Çağatay, Neşet; **Başlangıçtan Abbasilere Kadar (dinî-içtimaî-iktisadî-siyasî açıdan) İslam Tarihi**, TTK, Ankara, 1993.
9. Çelikdemir, Murat; **1574-1595 Tarih ve 667 No'lu Tapu-Tahrir Defterine Göre Rakka Sancağı ve Nahiyelerinde Yaşayan Aşiret ve Cemaatlerin Mukayeseli Tahlili**, F.Ü.S.B.E. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, 1995.
10. Danişmend, İsmail Hami; **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, C. II, İstanbul, 1971.
11. E. Honigman; "Rakka Maddesi", İ.A. , C. 9, MEB, İstanbul, 1964, s. 607, 608;
12. Göçer, Lütfi; "XVI, Yüzyıl Sonlarında Osmanlı İmparatorluğu Dahilinde Hububat Ticareti'nin Tâbi Olduğu Kayıtlar", İ.Ü.İ.F. Mecmuası, C. 12, İstanbul, 1951, s. 79-98.
13. Göyünç, Nejat; "Diyarbakir Beylerbeyliğinin İlk İdari Taksimatı", **Tarih Dergisi s. 23'ten Ayrıbasım**, İ.Ü.E.F., İstanbul, 1969.
14. Gündüz, Tufan; **Anadolu'da Türkmen Aşiretleri, Buzulus Türkmenleri 1540-1640**, Bilge Yayınevi.
15. Halaçoğlu, Yusuf; **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılar'da Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, TTK, Ankara, 1991.
16. Halaçoğlu, Yusuf; **XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, TTK, Ankara, 1991.
17. Halaçoğlu, Yusuf; **XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, TTK, Ankara, 1991.
18. Hammer Purgstal, Baron Joseph von; **Osmanlı Devleti Tarihi**, terc. Mehmet Ata, Haz. Mümin Çevik-Erol Kılıç, C. IV, İstanbul, 1984.
19. Hammer, Joseph von; **Hammer'in Osmanlı Devleti Tarihi**, Çev. Mehmet Ata, Haz. Abdulkadir Karahan, C. I; İstanbul, 1984.
20. Küçük, Mustafa – Bayrak, Mustafa – Şahin, Hacı Haldun; **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Katalogları Rehberi**, Ankara, 1995.
21. Heyet; "Rakka Maddesi", **Ana Britannica**, C. 18, İstanbul, 1990, s. 277.
22. Heyet; "Rakka Maddesi", **Meydan Larousse**, C. 16, İstanbul, 1993, s. 408
23. Heyet; **Osmanlı Devri Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi-Mercidabık (1516) ve Ridaniye Meydan Muharebeleri**, C. III, Kısım II, Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1950.

24. Işıltan, Fikret; **Urfa Bölgesi Tarihi (Başlangıçtan h. 210/m. 825' e kadar)**, İ.Ü.E.F., İstanbul, 1960.
25. Karal, Enver Ziya; **Osmanlı Tarihi**, C. VI, Ankara, 1988.
26. Kılıç, Orhan; 18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devletinin İdâri Taksimatı-Eyalet ve Sancak Tevcihatı, Elazığ, 1997.
27. Koçak, Arif; **Türk-Arap İlişkileri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1976.
28. Koprıman, Kâzım Yaşar; "Memlükler", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, C. 6, İstanbul, 1989.
29. Koprıman, Kâzım Yaşar; "Tolunoğulları", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, C. 6, İstanbul, 1999.
30. Kunt, Metin; **Sancaktan Eyalet 1550-1650 Arasında Osmanlı Umerâsı ve İl İdaresi**, İstanbul, 1978.
31. Masters, Bruce; "Halep Maddesi", **T.D.V.İ.A.**, C. 15, İstanbul, 1997, s. 106.
32. Merçil, Erdoğan; "Tahiriler", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, C. 5, İstanbul, 1987.
33. Orhonlu, Cengiz; **Osmanlı İmparatorluğu'nda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar**, E.Ü.E.F. Yayınları, İzmir, 1984.
34. Orhonlu, Cengiz; **Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı**, Eren Yayınevi, İstanbul, 1987.
35. Orhonlu, Cengiz; **Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar**, İ.Ü.E.F. Yayınları, İzmir, 1984.
36. Ortaylı, İlber; **Osmanlı İmparatorluğunda İktisadî ve Sosyal Değişim, Makaleler 1**, Turhan Yayınevi, Ankara, 2000.
37. Ostrogorsky, Georg; **Bizans Devleti Tarihi**, Çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 1991.
38. Öngör, Sami; **Orta Doğu (Siyasi ve İktisadi Coğrafya)**, A.Ü.S.B.F., Ankara, 1965.
39. Özdemir, Rifat; "Avarız ve Gerçek Hane Sayılarının Demografik Tahminlerinde Kullanılması Üzerine Bazı Bilgiler", **X. Türk Tarih Kongresi Bildirileri**, Ankara, 1993, s. 1581-1613.
40. Özdemir, Rifat; "Osmanlı Döneminde Antakya'nın Fiziki ve Demografik Yapısı (1709-1860)" **Bellekten**, C. LVIII, s. 221, Ankara, 1994, s. 119-157

41. Özdemir, Rifat; "Osmanlı Döneminde Antalya'nın Fiziki ve Demografik Durumu (1800-1867)", XI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, Ankara, 1994, s. 1369-1405;
42. Özdemir, Rifat; XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara (Fiziki, Demografik, İdari ve Sosyo-Ekonomik Yapısı) 1785-1840, KTB, Ankara, 1986.
43. Özdemir, Rifat; XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara (Fiziki, Demografik, İdarî ve Sosyo-Ekonomik Yapısı, 1785-1840), K.T.B. Yayınları, Ankara, 1986.
44. Öztuna, Yılmaz; Büyük Türkiye Tarihi, C. III, İstanbul, 1983.
45. Öztürk, Mustafa; "Antakya ve Çevresinde Aşiretlerin İskânı" **Kültür Eğitim Tesisleri I. Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu Bildirilerinden Ayırbaşım**, Antakya, 1992, s. 1-17.
46. Pakalın, Mehmet Zeki; **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. I-III, MEB, İstanbul, 1993.
47. Refik, Ahmet; **Anadolu'da Türk Aşiretleri (960-1200)**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989.
48. Sahillioğlu, Halil; "Osmanlı Döneminde Irak'ın İdari Taksimatı", Çev. Mustafa Öztürk, **Belleten** C. IV, s. 211, TTK, Ankara, 1991, s. 1233-1257.
49. Sevim, Ali – Merçil, Erdoğan; **Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilat ve Kültür**, TTK, Ankara, 1995.
50. Sevim, Ali – Yücel, Yaşar; **Türkiye Tarihi 1**, TTK, Ankara, 1995.
51. Sevim, Ali; **Biyografilerle Selçuklular Tarihi**, TTK, Ankara, 1898.
52. Sevim, Ali; **Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi**, TTK, Ankara, 1983.
53. Sümer, Faruk; "Boz Ulus Hakkında", **A.Ü.D.T.C.F Dergisi**, C. VII, S. 1, Ankara, 1949, s. 29-60.
54. Sümer, Faruk; "XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak'ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumi Bir Bakış", **İ.Ü.İ.F. Mecmuası**, C. 11, İstanbul, 1950, 509-523.
55. Şeşen, Ramazan; "Cezire Maddesi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 7, İstanbul, 1993.
56. Şeşen, Ramazan; "Eyyubiler", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, C. 6, İstanbul, 1989.
57. Turan, A. Nezih; **XVI. Asırda Ruha (Urfa) Sancağı**, A.Ü.S.B.E (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1993.

58. Türkay, Cevdet; **Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler**, İşaret Yayınları, İstanbul, 2001.
 59. Ünat, Faik Reşit; **Hicri Takvimleri Miladi Tarihe Çevirme Klavuzu**, TTK, Ankara, 1988.
 60. Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; **Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı**, TTK, Ankara, 1988.
 61. Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; **Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, TTK; Ankara, 1988.
 62. Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; **Osmanlı Tarihi**, C. IV, Bölüm-II, TTK, Ankara, 1988.
 63. Ünal, Mehmet Ali; **Osmanlı Müesseseleri Tarihi**, Kardelen Yayınevi, Isparta, 1998.
 64. Varlık, Mustafa Çetin; "Çaldıran Savaşı Maddesi" T.D.V.İ.A, C. 8, İstanbul, 1993.
 65. Yalman (Yalgın), Ali Rıza; **Cenupta Türkmen Oymakları I**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.
 66. Yıldız, Hakkı Dursun; "Sacoğulları", **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, C. 6, İstanbul, 1989.
 67. Yılmazçelik, İbrahim; **XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)**, TTK, Ankara, 1995.
-

EKLERİN LİSTESİ

I. BELGELER

- Ek 1: Rakka Beylerbeyisi Kadızâde Hüseyin Paşa aracılığı ile Türkmen ve Arap Aşiretleri arasında yapılan Rakka Sözleşmesi.
- Ek 2: Rakka Beylerbeyisi Hüseyin Paşa'nın tavsiyesi ile Firuz Oğlu Şahin Mehmet Bey'in İskân Başu olarak akandığına dair belge.
- Ek 3: Rakka Valisi Hüseyin Paşa'nın tavsiyesiyle Abdurrahman adlı kişinin İskân Kâtibi olarak atandığına dair belge.
- Ek 4: Rakka Valisi iken vefat eden Kadızâde Hüseyin Paşa'nın yerine atanan Silahtar Ağası Ahmet Paşa'nın atanmasıyla ilgili belge.
- Ek 5: Rakka Beylerbeyisi Ahmet Paşa'nın, halkın şikâyeti üzerine görevinden azledilerek Rodos Adası'na sürgün edilmesi ile ilgili belge.

II. HARİTALAR

- Ek 6: Rakka ve mücavir bölgelerini gösteren harita.
- Ek 7: Rakka'nın da içinde yer aldığı El-Cezire Bölgesi'ni gösteren harita.
- Ek 8: Rakka Eyaleti'nde aşiretlerin iskân edildiği Harran ve Urfa Bölgesi'ni gösteren harita.
- Ek 9: Rakka Eyaleti'nde Aşiretlerin iskân edildiği Belih Nehri'ni gösteren harita.
- Ek 10: Suriye siyasi haritasında bugünkü Rakka.

III. FOTOĞRAFLAR

- Ek 11: Rakka'da Fırat Nehri üzerine inşa edilen ve 1973'te tamamlanan Tebke Barajı.
- Ek 12: Rakka Kalesi'ni gösteren iki fotoğraf.
- Ek 13: Rakka'da Caber Kalesi'ni gösteren iki fotoğraf.

IV. LİSTE

- Ek 14: Rakka'ya iskân edilen aşiretlerin listesi.

Ek 1.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliyeden Müdevver

Defter No: 534

Sayfa No: 12, 13

Handwritten Ottoman Turkish text, likely a financial or administrative document. The text is written in a cursive script (Rika script) and is arranged in several columns. At the top, there are some numbers and possibly a date or reference number: "110-12" and "12-34-534".

The text contains various terms and phrases, including what appears to be a list of items or transactions. Some words are written in larger, bolder script, possibly indicating titles or important terms. The document is somewhat faded and has some ink smudges, particularly in the center.

The text is written in Ottoman Turkish, which is a blend of Persian, Arabic, and Turkish elements. The script is dense and fills most of the page.

Ek 1.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliyeden Müdevver

Defter No: 534

Sayfa No: 12, 13

Hatt-ı Hümâyun u Sâ'det-Makrunumla Rakka havâlisinde Nehr-i Belih üzerinde Türkman ve Ekrad taifelerini iskâna me'mur olan sahibü'l-izzet ve'l-ikbâl sâ'adetli ve mekremetli Rakka beylerbeyisi Kadızâde Hüseyin Paşa Yesserallah u bi'l-hayr mâ-bedid ve mâ-yeşâ hazretlerinin husus-ı mezbûre maan me'mur olan dergâh-ı Âli kapucubaşlarından iftihâru'l-emâcid ve'l-ekârim Bayram Ağa zîde mecdehunun huzur-ı Âlilerinde nefis-i Rakka'da akd olunan meclis-i şer'î-i hatır-ı lâzımı't-tevkirde Rakka etraflarında sâkin olan ben-i Kays ve Semek ve Şavî urbanı tâifesinden Ben-i Kays cemâatinden Mehhac Hüseyin bin Derviş ve Ali bin Fâris ve Nasru'n-nasr vesâirleri ve Elbu Mehmet cemâatinden Ali bin Feridun ve Osman bin Câbir vesâirleri ve Elbu Assaf cemâatinden Musa bin Mehmet ve Ali bin Kubat ve Hüseyin bin Avni vesâirleri ve Elbu Hasan cemâatinden Musa bin Assaf ve Ali bin Hüseyin vesâirleri ve Elbu Diş cemâatinden Câbir bin Fecr ve Hand ve Elbu Batur cemâatinden Bevrân bin Ali ve Cevrân bin Bişr ve Abdu'l-Hay vesâirleri ve Hüseyin cemâatinden Elbu Bekir bin Mukil vesâirleri ve Cerûzi cemâatinden Ziyad bin Ganem ve Hüseyin bin Ale'l-Ganîme vesâirleri ve Şebl cemâatinden Mehmet bin Neysân vesâirleri ve Elbu Raşid cemâatinden Hamdu'l-Rezzâk vesâirleri ve Elbu Hums cemâatinden Arafat vesâirleri ve Mukaddime cemâatinden Abdu'l-Hays vesâirleri ve Elbu Atiye cemâatinden Müvessel bin Mehmet vesâirleri ve mekârimu'l-Bakara cemâatinden Hüseyin ve Fâris vesâirleri ve Elbu Tâhirü'l-Mürâbi cemâatinden Kâsım bin Fâris vesâirleri ve Elbu Abd cemâatinden Ali vesâirleri Elbu Hebâzî cemâatinden Mehmet bin Gurgun ve Elbu Sübu cemâatinden Hüseyin bin Ganem vesâirleri ve el-kişâd cemâatinden Seydi vesâirleri ve Elbu Ramazan cemâatinden Musa bin Mehmet vesâirleri ve Cebbârî cemâatinden Hasan bin Mehmet vesâirleri ve Elbu Tâhir cemâatinden Nâfi bin Mehri ve Elbu Receb cemâatinden Süleyman bin Ali vesâirleri ve Şammâr cemâatinden Hacce İbrahim vesâirleri ve Elbu Hamidî cemâatinden Abdullah Kunuş vesâirleri muvâcehelerinde iskânı fermân buyrulan Bozkoyunlu Ali Beyli cemâatinden Seyfhan Bey bin İsmail ve Murtaza bin Hüseyin ve Hüseyin Gazi bin Şefkat vesâirleri ve Bozkoyunlu Kılıç Beyli cemâatinden Şahin Bey bin Firuz Bey ve Terbuş bin Abbas vesâirleri ve Beğmişli

cemâatinden Ganem ve Halil ibn-i Hüccâc Ali ve Nâsır bin ʿİrad vesâirleri ve Kara Şeyhli cemâatinden Assaf Bey bin Şedîd ve Mirza Ali bin Ebu Seyf vesâirleri ve Barak cemâatinden İnal Kethüda ve Müvessel bin Mehmet vesâirleri ve Dimlekli cemâatinden Satılmış Kethüda ibn-i Kâsım ve Osman bin Pir Budak vesâirleri ve Musacalı cemâatinden Haccâc Bayındır ve İsmail ibn-i Çavuş ve Arablı cemâatinden Ganem bin Musa ve Muharrem bin İsmail vesâirleri ve Kadirli cemâatinden Sevindik bin Abdulkadir vesâirleri ve Musa Şeyhli cemâatinden Mustafa bin Musa ve Mahmut bin Uğurlu vesâirleri ve Döğerli cemâatinden Bedr bin Süleyman ve Ali bin Seyf vesâirleri ve Kazlı cemâatinden Şedidü'l-Cebbâr vesâirleri ve Günce cemâatinden Sermâye vesâirleri ve Küçükli cemâatinden Abbas bin İnce ve Ali bin Veli vesâirleri ve Tecirli cemâatinden Mustafa bin Kubat ve Ziyab bin Haydar ve Hacılar cemâatinden Mustafa bin Murtaza ve Lekvanik cemâatinden Mustafa bin Merdân Ali ve Kızıl Koyunludan Bayram bin Hacı Bayram ve Hacılar cemâatinden Halil Kethüda ve Tokuz cemâatinden İbrahim Bey bin Hacı İvaz vesâirleri ve Recebli Avşarı cemâatinden Ebû Bekir bin Halil Bey ve Arab Ali ve İbrahim Bey ve Hacı Mustafa vesâirleri ve Badılı cemâatinden Osman Bey bin Şah Hüseyin ve Murat bin Abdullah ve Abdal bin Ali Modanlı cemâatinden Gavs ve Arab Ali ve Mamavi cemâatinden Musa Kethüda ve Arab Ali ve Cemokanlı cemâatinden Mustafa bin Yedigâr vesâirleri bi-cemihûm mahfil-i kazâda takrir-i kelâm ve bast-ı merâm idüb bundan akdem bazılarımız bu etrafta kıslamak sebebi ile mezbûr Ben-i Kays ve Semek ve Şavî taifelerinden bazıları ile nice harb ve cidâl ve nice ʿadâvet ve kıtalımız olub baʿde'l-yevm itâʿat-ı hatt-ı hümâyun idüb her birimiz bu havâlide sâkin ve taife-i merkûme ile hüsn ü sülûk ve birbirimizden emîn ve mutmaʿîn ve bu havâlide mürûr-ı übûr iden ebnâ-i sebîli emîn ve tatmin ve etraf ve eknâftan bir düşman zühûr ider ise ittifâk ve ittihâd ve birbirimize imdâd ve iânet ve Rakka valilerine mutabaat ve emirlerine itaat vechi üzre kendi rızamız ile her kangı cemâatimizden şurût-ı mezbûreye muhalefet ve düşman-ı mezbûre itʿâm ve hânesine idhal ve civârına iskân ve hilâf-ı şerʿi harb ve cidâl ve katl-i nüfusve garet-i emvâl ve fesâda müeddi olacak bir hal ve bir şey zuhûr ider ise birbirimize kefil olub kefâletimiz hasebiyle bi'l-ittifâk ahz-ı bend idüb Rakka valisine teslim itmez isek Hazîne-i Amire'ye kırk bin guruş üzerimize nezr olsun ve Baş u Buğ olanlardan on aded evi Rakka valisi yedine virüb katl ittürmek dahi üzerimize nezr olsun mezbûr b-Ben-i Kays ve Semek ve Şavî taifelerine dahi minvâl-ı meşruh üzre kabul idüb râzı olurlar mı suâl olunub tarafeynin cevâbları tahrîr ve hücced olunması matlubumuzdur didiklerinde

gıbbe's-sual mezbûr Ben-i Kays ve Semek ve Şavî taifesi cevâbında fi'l-hakika taife-i Türkmandan bazıları etrafımızda kışlayub mâbiynimizde nice harb ve cidâl olub ba'de'l-yevm itaat-ı hatt-ı hümâyun idüb bunlar bu havâlide sâkin olduklarından birbirimizden emîn ve mutma'ın ve bu havâlden mürûr-ı ubûr iden ebnâ-yı sebîli emîn ve mutma'ın ve etraf ve eknaftan bir düşman zuhûr ider ise ittifak ve ittihad ve birbirimize imdâd ve ianet ve Rakka valilerine mutabaat ve emirlerine itaat etmek vechi üzre her kangı kabilelerimizden şurût-ı mezkûre muhalefet ve düşman-ı mezbûre it'am ve hânesine idhal ve hilaf-ı şer' harb u cidâl ve katl-i nüfûs ve garet-i emvâl ve fesâda müeddî olacak bir şey zuhûr ider ise birbirimize kefil olub kefâletimiz hasebiyle bi'l-ittifâk ahz-ı bend idüb ve Rakka valisine teslîm itmez isek bizim dahi Hazîne-i Amire'ye kırk bin gurusş üzerimize nevr olsun didiklerinde taifatân-ı mezbûrâtandan vech-i muharrer üzre câri ve sâdır olan kelimâtları ahd-ı hümâdan her birileri bi'l-muvâcehe keyfe mâ yeşâ tasdik ittiklerinde işbu vesîka 'alâ mâ-huvel-hakîka gıbbe't-taleb ketb ve terkîm olundu. Tahrîren i'lâ'l-yevmü'l-aşer fi şehr-i rebiyü'l-ahir sene erba' ve mie ve elf (10 Rebiyü'l-ahir 1104)

Ek 2.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliyeden Müdevver

Defter No: 534.

Sayfa No: 15.

Kıdvetü'l-emâsil ve'l akrân Firûz Oğlu Şahin Mehmet zîde kadrehû tevkî-i refî-i hümâyun vâsıl olub ma'fûm ola ki;

Emîrû'l-ümerâi'l-kirâm Rakka Beylerbeyisi Hüseyin dâme ikbâlehû Dergâh-ı Muallama mektub gönderüb senin için Rakka havâlisinde iskânı fermânım olan taifenin üzerlerine Baş u Buğ olub ol havâliyi Arab ve Türkman ve Ekrad taifeleri eşkıyaları mazarratından hifz u hirâset ve şâkilerin ahz ve Rakka Beylerbeylerine teslim itmek şartıyla Balis Sancağı sana virilmek babından ianet-i ricasına arz eyledik de halya hakkında mezîd-i inâyet-i 'aliye-i şâhâne ve mezîd-i râfet-i seniyye-i padişâhanem zuhûr ittürölüb işbu sene erba'â ve miye ve elf cemaziye'l-evvelisinin yigirmi beşinci gününden şürût-ı mezkûr ile Balis Sancağı sana tevcih ve inâyet idüb ilâmı için (boş) ta'fîn olunmuştur. Buyurdum ki:

Vüsûl buldukda bu babda sâdır olan fermân-ı celîlü'l-kadrim mu'cebince te'hir ve tevakkuf itmeyüb şürût-ı mezkûre ile livâ-yı mezkûre sen mutasarrıf olub zabt-ı rabtında ve reâya ve berâyanın himâyesinde ve siyânetinde vesâir fermânım olan hidemât-ı 'aliyemin edâsında mecd ü sâfî olub min-ba'd fukara ve raiyyet ve sükkân-ı vilâyet ve kuttân-ı memlekete ber vech ile zulm ve teaddi ve tecâvüzden be-gâyet ihtirâz ve içtinâb eyleyüb ve mu'accelen ademîn gönderüb berâtm ihdâsıyla mukayyed olasın. Şöyle bilesiz 'alâmet-i şerife itimâd kılâsız. Tahrîren ilâ evâhir-i cemâziye'l-evvel sene erba'â ve mie ve elf (1104).

Be-makâm-ı Edirne el-mahrûse.

Ek 3.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliyeden Müdevver

Defter No: 534

Sayfa No: 13

Medine-i Ruha'da vâkî gümrük ve Havas-ı Hümâyun karyelerinin vesâir mukâtaasının muayyen kâtibi olmayub cümle mukataat müşevveş olduğundan gayrı Rakka havâlisinden Ayn-ı Rîz ve Nehr-i Belih üzerlerinde ve Harran nam mahalle iskân olunan Türkman ve Ekrad aşayirinin dahi her hususu içün bir muayyen kâtib lâzım ve mühim olmağla bundan akdem tevâyif-i mezbûrenin tahrîri hususunda hizmet-sebk iden işbu râfî-i tevkî-i refî-i alişan-ı şehriyârî kıdvet-i erbabü't-tahrîr ve'l-kalem Abdurrahman zîde kadrehü için ehl-i kılıç mahall ve müstekardır deyu Ruha gümrüğü mukataası malından olmak üzere yevmi on beş akçe vazife ile kâtib nasb ve tayin olunub berât-ı alişanım verilmek ricâsına emirü'l-ümerâi'l-kirâm Rakka Beylerbeyisi Hüseyin dame ikbâlehu arz ve vech-i meşrûh üzre olduğunda iftihârü'l-ümerâ ve'l-ekâbir bin nefis baş defterdârın İsmail dâme uluvvehu i'lâm itmekle inâyet-i padişâhanem husûle gelüb mirimirân mumâ ileyhin arzı ve defterdâr müşâru'n-ileyhin ilâmı ile verilen ru'us-ı hümâyunum mû'cebince 1104 Ramazan-ı Şerîfinin on dördüncü gününde kâtib nasb ve tayin idüb bu berât-ı hümâyun-ı sa'det-makrunum virdim virûduyla mezbûr Abdurrahman zîde kadrehu varub vech-i meşrûh üzre kâtib olup şöyle ki; vezâyif-i hidemât-ı kitâbettir merfî ve müeddî kıldıkdan sonra tayin olunan yevmi on beş akçe vazifesi Ruha gümrüğü mukataası malından emîn olanlardan alub mutasarrıf ola ol babdan efrâd-ı efridden hiçbir ferde dahl-i ta'arrûz eylemeyüb mani' ve nâmerâhim olmayasız şöyle bilesiz 'alâmet-i şerîfe itimât kılasız. Tahrîren ilâ yevmü'l-râbî şehri-i zi'l-hiccetü'r-rahm sene erba'a ve mie ve elf (4 zi'l-hicce 1104)

Ek 4.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Mühimme Defteri

Defter No: 108.

Sayfa No: 39.

Rakka valisi iken vefat iden Kadızâde Hüseyin Paşa'nın kethüdâsı olan Kâsım zîde mecdehû'ya hüküm ki;

Rakka Beylerbeyliği sâbıkân Silahdar Ağası olan emîrû'l-ümerâi'l-kirâm Ahmet dâme ikbâlehûya tevcih olanmağla etrafların zabt u rabtı ve ahâlisinin himâyet ve siyâneti ve müteveffâ-yı müşârun ileyhın kapusu halkı dağılmamak üzere bir hoş hıfz u hirâseti ehemmi mühamdan olub ve senin birkaç seneden beri ol tarafların her umuruna vukfiyyetin olmağla mirimirân mumâ ileyh ol tarafa varınca ol havâlinin zabt u rabtı ve ahâli-yi memleketin himâyet ve siyâneti bâ-husus tevâyif-i iskânın istifârıyla gereği gibi takayyüd ve ihtimâm idüb müteveffâ-yı müşârun ileyhın kapusu halkı dağılmayub bir hoş hıfz ve zabt idüb ve inşaallah u teâla mirimirân mumâ ileyh ol tarafa vardıkda müteveffâ-yı müşârun ileyhın ol vech üzre kethüdalığı hizmetinde olmuş idin mirimirân mumâ ileyhın dahi ol vech üzre kethüdalığı hizmetinde olman babında deyu yazılmıştır Fi-evâyil-i cemâziye'l-evvel sene 1107.

Ek 5.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Mühimme Defteri

Defter No: 151

Sayfa No: III.

المستعمل

صورت خط هابونر

سنکه وزیر اعظم وکیل مظلم مس رفته ابالتنه بروجه مالکانه منصرف اولون احمد باشا پنجه مدتره بروکره منصفاره
 منصرف اولدوقنده ماعدارفته کجه منقعه برابان مالکانه لاله ايله کندوبه نوجیه وانغراز وکلیس مشاهیر مقاطعه لر دخی
 بروجه مالکانه احسان هابونر اولوب ساونگاه عسکرده ايله امراروق زستی دخی نهانده واروب بفرور زرق و سبار
 وار اکی شیخ ترفیقه منقار و رضای هابونر مخالف ظلم و تعدیرن ابتدا کندوبه کف بر و ثابنا اتباع و افریاسنی منع
 و صدایک لازمه حالکی ایکی بودوقه رفته اها بلسنده رکاب ملوکانه مه وارد اولون منغدر عرض و محض و قدر منظر فی اولون
 باشای مرقوم ابالت مزبورده منصرف اولدی و دایع خانی البرایا اولون عباد اللهه بر دوروشنی و زخم المیوب مقرر سنه ابعده
 خلاف معاد ظلم الدینی اموال عباد و بغیر حق سفک ایدی دما مسلمین حد و حدود افرون اولدوقنده بغیری بوبله
 سفر و فوعده رعایا برابا او امر ترفیقه مه وارد اولون مهان سفره نیک عینتی و بر مکه راضیلر ایکی منشی و سایر اتباع اولون
 براماز عباد اللهدن بدل طبعی شدنی ايله خلقی تعجیر و بالآخره قتاله مؤزی اولوب پنجه بیکنه اهل قتل اولدوقلرینی اعلام
 و باشای مرقومک ظلم و تعدیسی عباد الله اوز لر زور وضع و رفع اولونسی استرخام ایلرله فقرا ره رحم و ضلله بی قیوم و منع
 منقضای نظام سلطت سنه م اولغی امدی مرقومک کونغرینی رض و کدر سنی ردوس فبره سنه نفی و رفته ده هر
 و یانده اولون باجمله اموال و اشیا سنی ضبط و مالکانه لر دخی ذکر بهار لره فروخت اولونجی ایچون اقتضایه او امرینی مکرر
 اولون اولدو کفر و مناسب مباحثه ايله حاله کلرینه ارسال و سیره اهتمام ایلرکن
 (اولدوقده سنه ۱۱۵۰)

فرمان صدری (بی ۱۵۱) تظلمو مدتره ۱۹۱۱ (تجدید سنه - د)

Ek 5.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Mühimme Defteri

Defter No: 151

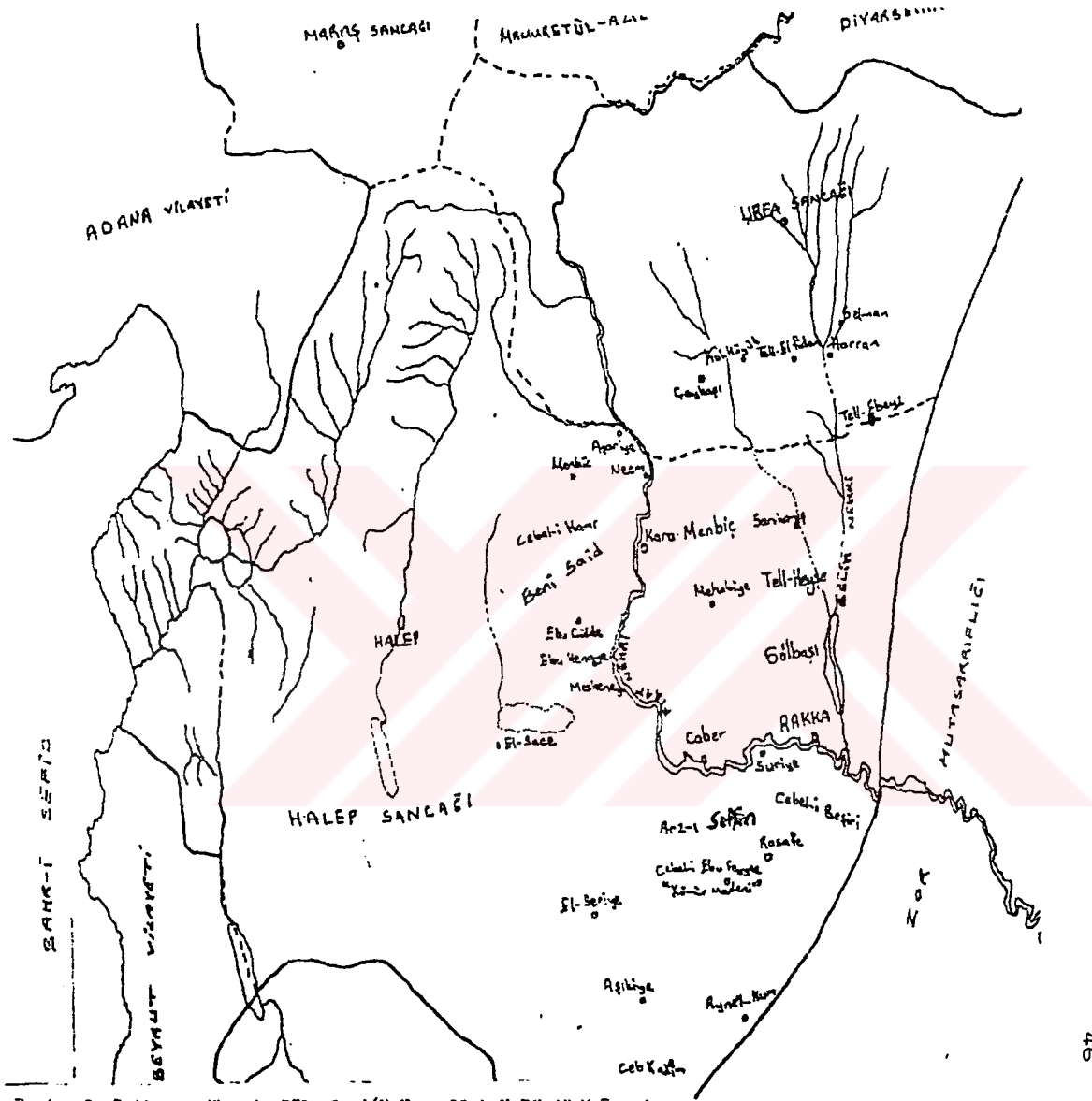
Sayfa No: III.

Sûret-i Hatt-ı Hümâyundur

Sen ki Vezir-i ‘Azam ve Vekil-i Mutlakımsın, Rakka Eyaleti’nin ber-vech-i mâlikâne mutasarrıf olan Ahmet Paşa nice müddetten berü güzîde mansıplara mutasarrıf olduğundan maada Rakka gibi müntefâun-bih bir eyâlet mâlikânelik ile kendüye tevcih ve Azaz ve Kilis misillü mukataalar dahi ber-vech-i mâlikâne ihsân-ı hümâyunum olub ve kâh seraskerlik ile imrâr-ı vakt ve seniyy dahi nihâyete varub bu kadar servet ve yesârı var iken şer’î şerîfe mugâyir ve rızâ-yı hümâyunuma muhalif zulm ve te’addiden ibtidâ kendüsü keffiyet ve saniyen ittiba’ ve akrabasını men’ ve sedd eylemek lâzıme-i hâli iken bu def’a Rakka ahalisinden rikâb-ı mülükâneme vârid olan müteaddid arz ve mahzâr ve defterler mantukı olan paşa-yı merkûm eyalet-i mezbûreye mutasarrıf olan ve râbî haliku’l-berayâ olan ibâdullah’a bir dürlü terâhhum eylemeyüb dokuz sene içinde hilâf-ı mutad zulmen aldığı emvâl-i ibad ve bi-gayr-ı hak sefk eylediği dimâ-i müslimîn had ve hasrdan efzûn olduğundan gayrı böyle seferler vukuunda reâya ve berâya evâmîr-i şerîfemle varid olan mühimmât-ı seferiyyemin aynini vermeye râzılar iken mütesellimi vesâir ittiba’ı olan yaramazlar İbâdullahtan bedel talebi şiddeti ile halkı tâciz ve bilâhere kitâle müeddi olub ve nice bî-günahlar katl olunduklarını i’lâm ve paşa-yı merkûmun zulm ve ta’addisi ibadullah üzerlerinden def ü ref olunmasını istirhâm eylemeleriyle fukaraya zulümle bi-kal’ ve kam’ muktezâ-yı nizâm-ı saltanat-ı seniyyem olmağın imdi merkûmun tuğlarını ref ve kendüsünü Rodos Ceziresi’ne nefy ve Rakka’da ve yanında olan bi’l-cümle emvâl ve eşyâsını zabt ve mâlikâneleri dahi değer bahalarıyla fûrûd olunmak için iktizâ iden evâmîrini müekkid olmak üzere tahrîr ve münâsib mübâşirler ile aceleten mahalline irsâl ve tesyîre ihtimâm eylesin (evâhir-i sâfer 1158).

Ek: 6.

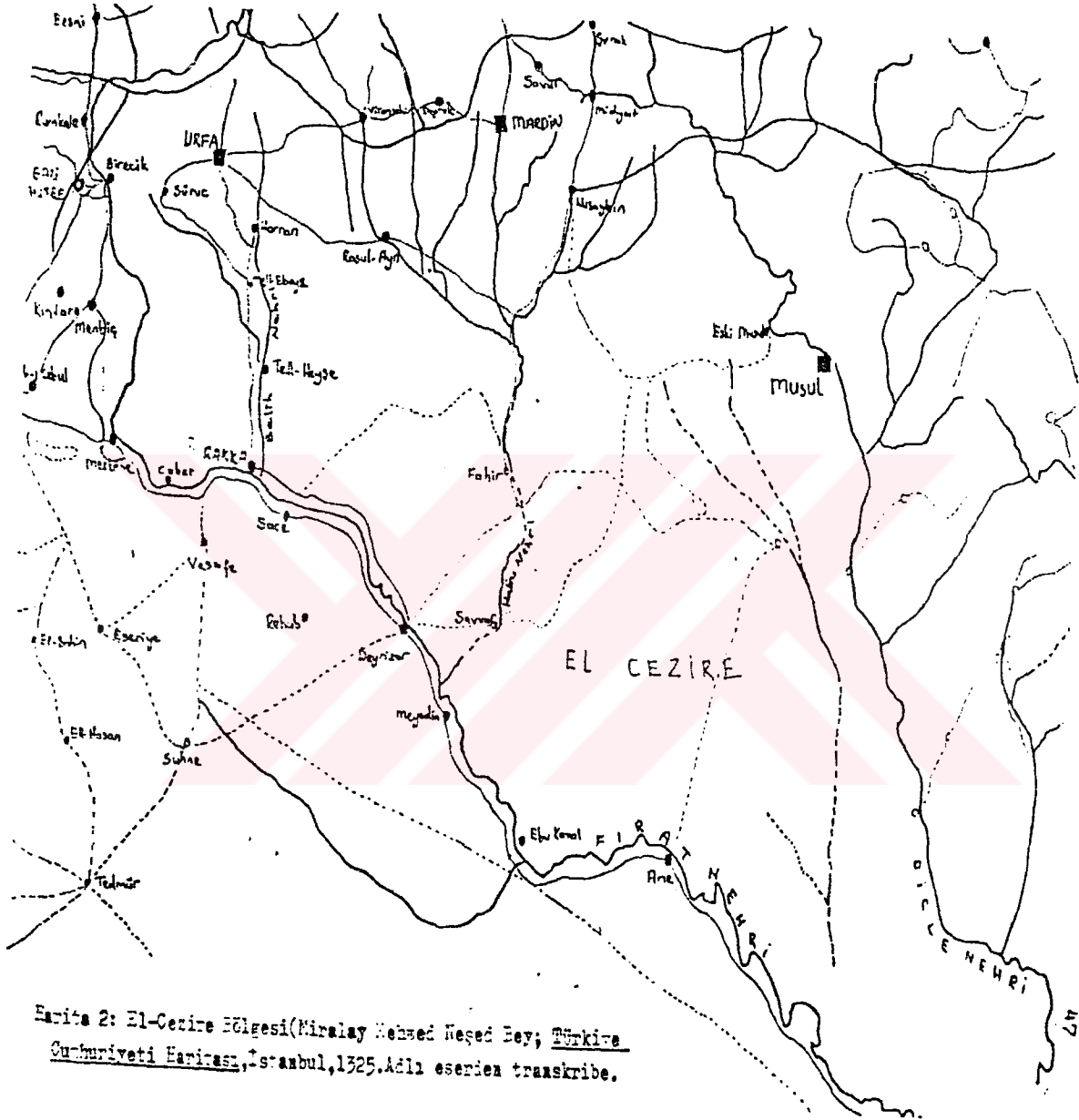
Rakka ve Mücavir Bölgelerini Gösteren Harita. (M. Nasrullah – M. Rüştü – M. Eşref; Memâlik ve Mufassal Atlas, İstanbul 1325 adlı eserden çeviri.)

Harita 1: Rakka ve Mücavir Bölgeleri (M. Nasrullah - M. Rüşdü - M. Eşref; Memâlik ve Mufassal Atlas, İstanbul, 1325 Adlı eserden transkribe)

Ek: 7.

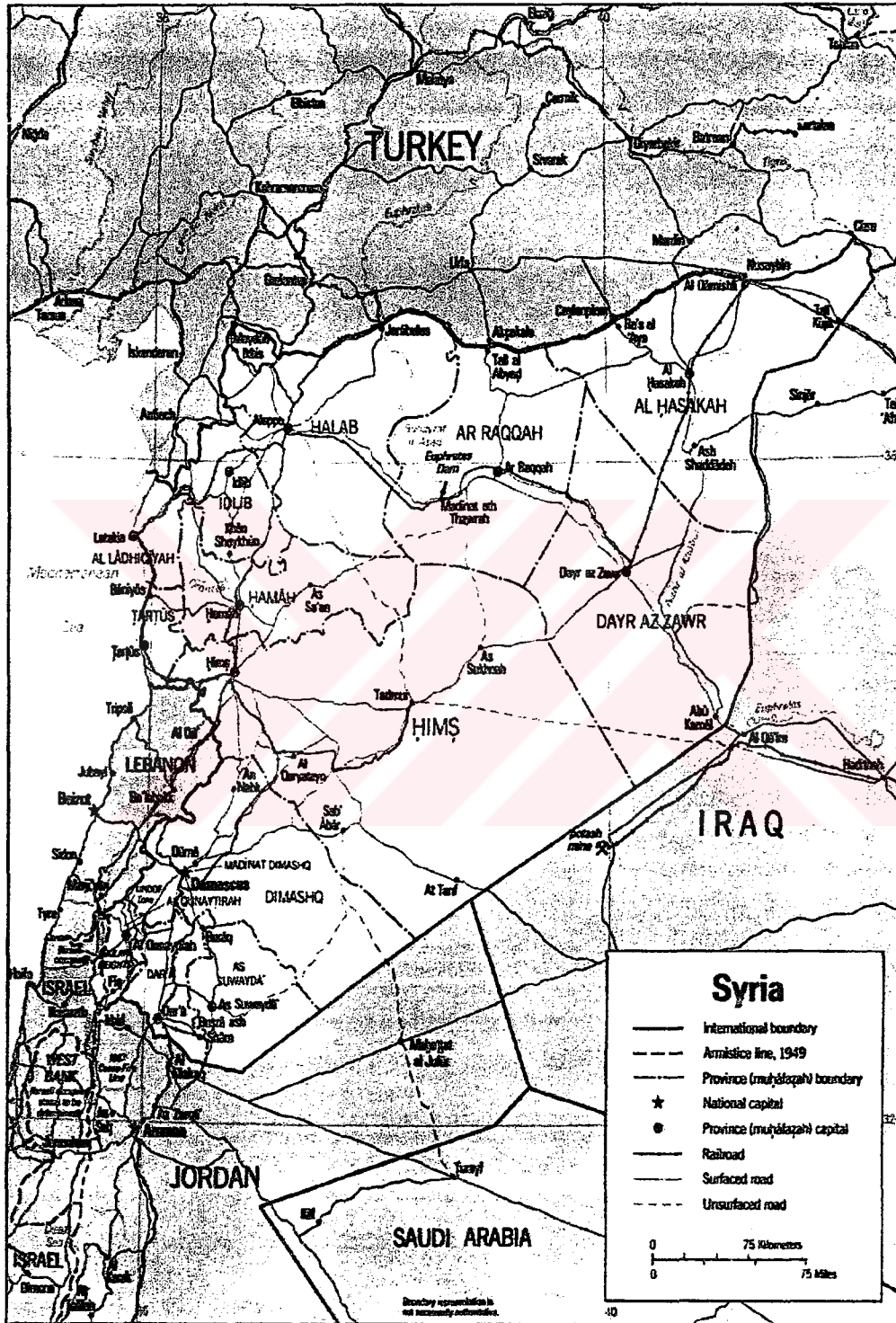
El-Cezire Bölgesi Haritası. (Miralay Mehmet Neşet Bey; Türkiye Cumhuriyeti Haritası, İstanbul 1325 adlı eserden çeviri)

Harita 2: El-Cezire Bölgesi (Miralay Mehmet Neşet Bey; Türkiye Cumhuriyeti Haritası, İstanbul, 1325. Adlı eserden transkribe.

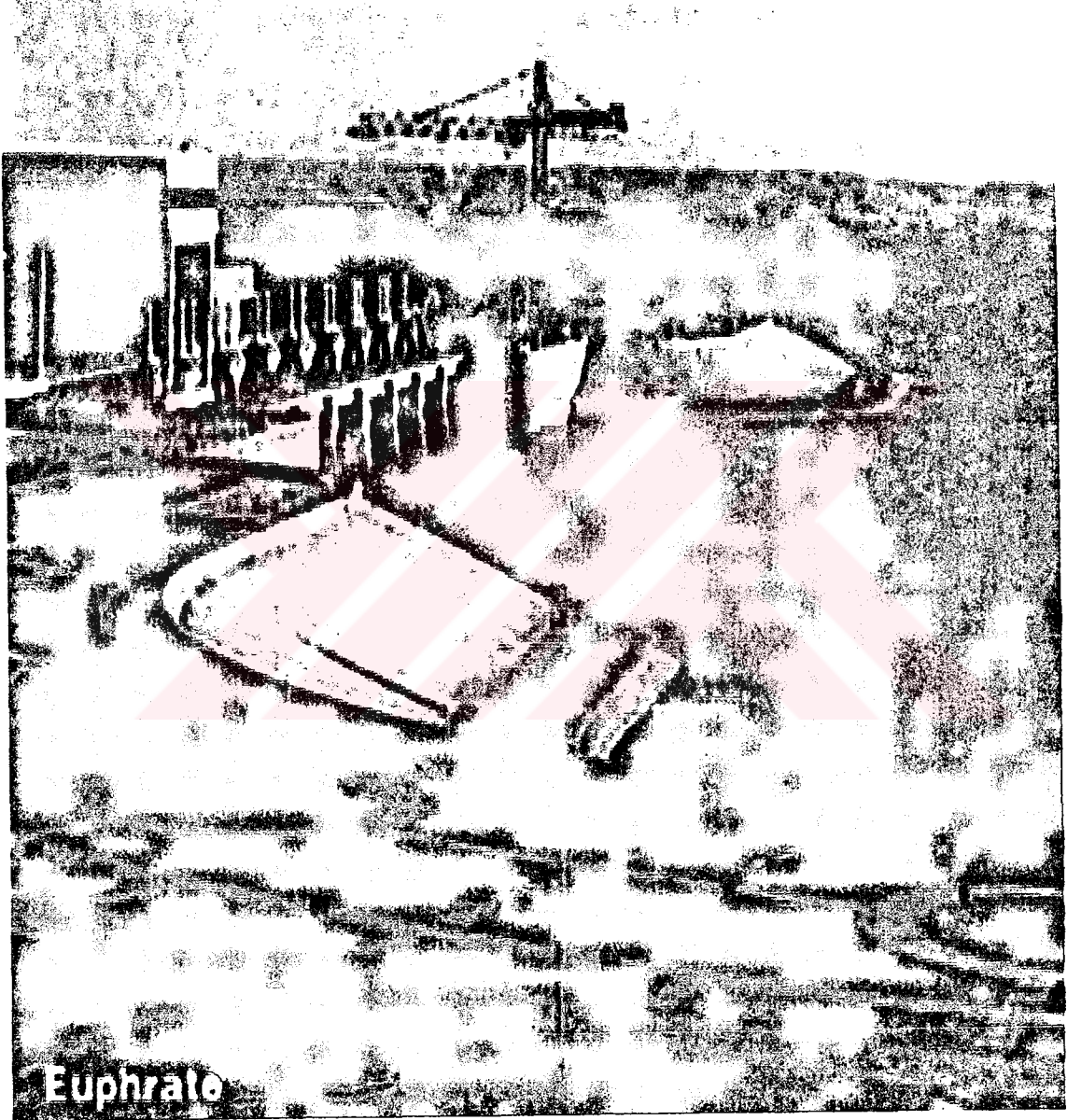
Ek: 10.

Suriye Siyasi Haritasında Rakka. (İnternet; www.syriaonline.com)

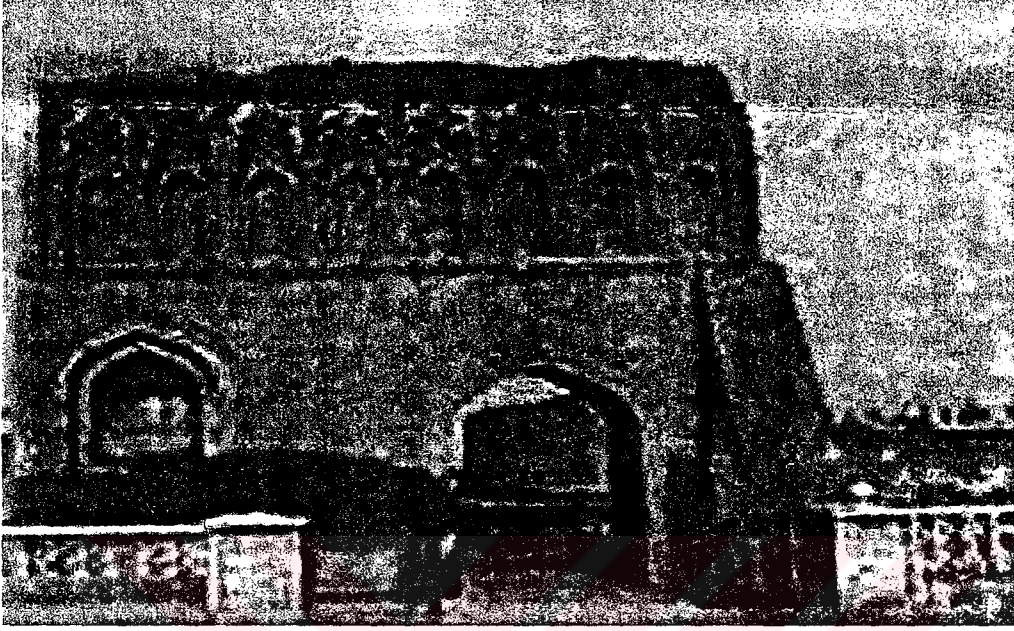
Ek: 11.

Rakka'da Fırat Nehri Üzerine İnşa Edilen Tebke Barajı. (İnternet; [www. visit-syria.com](http://www.visit-syria.com))

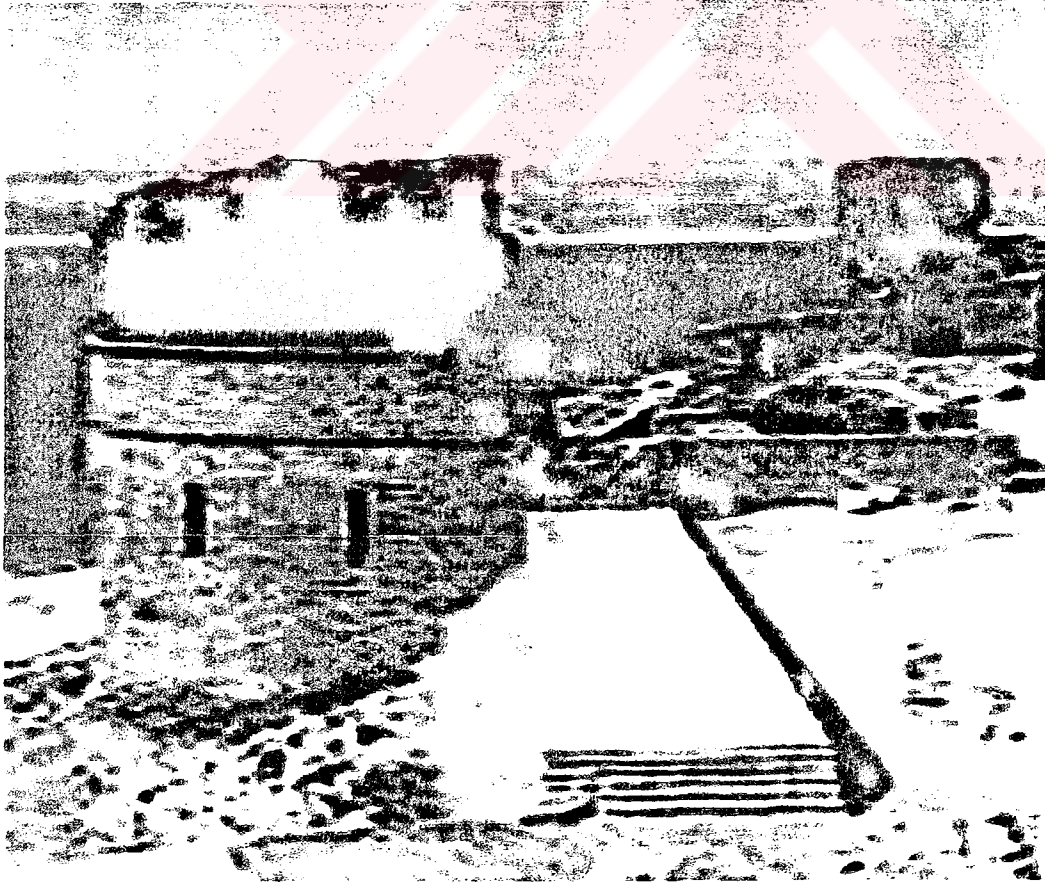
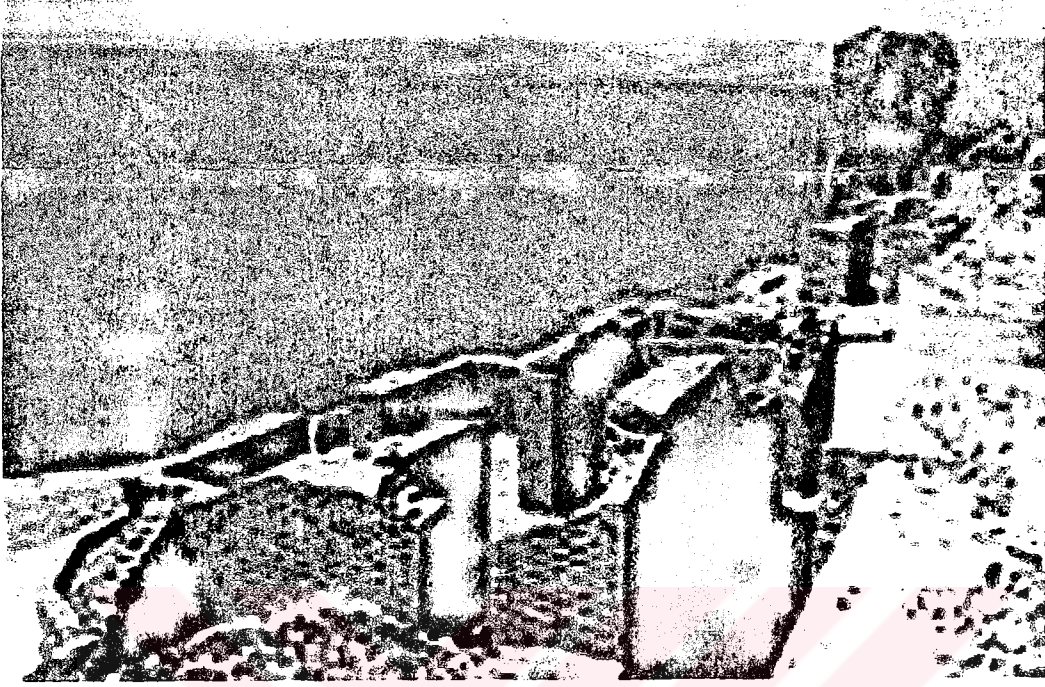
Ek: 12.

Rakka Kalesi'ni Gösteren İki Fotoğraf (İnternet; www.syriaonline.com)

Ek: 13.

Rakka'da Caber Kalesi'ni Gösteren İki Fotoğraf. (İnternet; www.syriaonline.com)

Ek 14.

RAKKA'YA İSKÂN EDİLEN AŞİRETLERİN LİSTESİ

Acurlu Cemaati	Birvan Cemaati
Afşar (Avşar) Cemaati	Bozkoyunlu Cemaati
Akânlı Cemaati	Ca'berli Cemaati
Akbaş Cemaati	Cemâleddinli Cemaati
Ali Reşanlı Cemaati	Cemokânlı (Çemokânlı) Cemaati
Amuki Cemaati	Cemolu Cemaati
Anter Cemaati	Cerid Cemaati
Araplı Cemaati	Cihanbeğli Cemaati
Avcılar Cemaati	Colikân Cemaati
Avşılı (Afşılı) Cemaati	Çağıranlı (Şark Çağıranlı) Cemaati
Bâb-ı Altun Cemaati	Çebni-Kantemir Çebnisi Cemaati
Badılı Cemaati	Çeçeli-Kara Çeçeli Cemaati
Bahaeddinli (diğer adı Pezkûri) Cemaati	Çerpu Cemaati
Bahrili Afşarı Cemaati	Çilli Cemaati
Bamran Cemaati	Çoğumlu (Çoğunlu) Cemaati
Barak Cemaati	Danişmentli Cemaati
Baran Cemaati	Delikânlı (Delükânlı) Cemaati
Bayındır Cemaati	Dilânlı Cemaati
Bazuki Cemaati	Dimlekli Cemaati
Beğdili Cemaati	Doğanlı Cemaati
Beğmişli Cemaati	Domıbaylı Cemaati
Bektaşlı Cemaati	Döğer (Döğerli) Cemaati
Bendanlı Cemaati	Dudikânlı Cemaati

Dumanlı Cemaati	İzolu Cemaati
Elci Cemaati	İzzeddinli Cemaati
Günce Cemaati	Kabağılı Tokuzu Cemaati
Gündeşli Cemaati	Kabaş Cemaati
Güneş Cemaati	Kadirli Cemaati
Hacı Fakîhli (Hacı Fakılı) Cemaati	Kara Kocalı Cemaati
Hacı Kırlı Cemaati	Kara Sakallı Cemaati
Hacikânli Cemaati	Kara Şeyhli Cemaati
Halıdanlı Cemaati	Kâsanlı Cemaati
Hamadi Cemaati	Kâskânli Cemaati
Hamavi Cemaati	Kazlı Cemaati
Hamikânli Cemaati	Kekili Cemaati
Hamzahacılı Cemaati	Kemerli Cemaati
Harbendeli Cemaati	Kılıçlı Cemaati
Hasenanlı Cemaati	Kıranlı Cemaati
Herdi Cemaati	Kıranlı Cemaati
Holikân Cemaati	Kırıntılı Cemaati
Hums Şeyhlisi Cemaati	Kızıl Koyunlu Cemaati
Hümânli Cemaati	Kızılca Şarlı Cemaati
İlbeğli-Maraş İlbeğlisi Cemaati	Koyunoğlu Cemaati
İmamkulu Uşakları Cemaati	Kucur Afşarı Cemaati
İnallı Cemaati	Kulak Cemaati
İncili Cemaati	Kulasudak Cemaati
İrişvanlı (Rişvanlı) Cemaati	Kurdikânli Cemaati
İsmailan Cemaati	Küçükklü Cemaati
	Lekvanik Cemaati

Mamalı Cemaati	Tatalı Cemaati
Mamavi Cemaati	Tokluca Cemaati
Marcikân Cemaati	Tokuzlu Cemaati
Memokânlı Cemaati	Tomluca Cemaati
Milli Cemaati	Tuğa Şeyhli Cemaati
Modanlı Cemaati	Turasallı Cemaati
Musacalı Cemaati	Türkmanlı Cemaati
Musyanlı Cemaati	Ulaşlı Cemaati
Okçu İzzeddinli Cemaati	Umranlı Cemaati
Osmanlı Cemaati	Urusatlı Cemaati
Otmanlı Cemaati	Üstürkânlı Cemaati
Parçikânlı Cemaati	Veli Bey Cemaati
Pehlivanlı Cemaati	Velili Cemaati
Reyhanlı Cemaati	Yad Badılı Cemaati
Seçen Cemaati	Yadigârlı Cemaati
Silsüpür Ceridi Cemaati	Yere Badanlı Cemaati
Silvan Cemaati	Yere Badılı Cemaati
Şakakî Cemaati	Zeyveli (Zeyvanlı) Cemaati
Şerefli Cemaati	Zırkî (Zerikî) Cemaati
Şeyh Hasenanlı Cemaati	Zilan Cemaati
Şeyhan Cemaati	
Şeyhlü Cemaati	
Tacirli Cemaati	
Taif Afşarı Cemaati	
Taliban Cemaati	
Tanburacılı Cemaati	